1132
E 55

EENIGE SOEMBASCHE VERTELLINGEN

GRAMMATISCHE INLEIDING - TEKST
VERTALING — AANTEEKENINGEN

DOOR

L. ONVLEE

DRUKKERIJ A. VROS
— LEIDEN — 1925 —

1132 E 55

EENIGE SOEMBASCHE VERTELLINGEN

2624

EENIGE SOEMBASCHE VERTELLINGEN

GRAMMATISCHE INLEIDING - TEKST
VERTALING — AANTEEKENINGEN

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS PROF. DR. W. DE SITTER, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE, VOOR DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP DONDERDAG 17 DECEMBER 1925, DES NAMIDDAGS TE TWEE UREN

DOOR

LOUIS ONVLEE

- GEBOREN TE BAARN -

D 340

DRUKKERIJ A. VROS
— LEIDEN — 1925 —

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

DRUKKERIJ A. VROS — LEIDEN

AAN MIJN VADER,
AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN MIJN MOEDER

Bij het gedenken van de velen, die gedurende de jaren van mijn verblijf aan de Academie, door hun onderwijs en omgang mij rijke gelegenheid boden tot persoonlijke vorming, weet ik tegenover de anderen niet ondankbaar te zijn, als ik uit hen allen, enkelen slechts noem.

Met eerbied gedenk ik mijn overleden leermeester Prof. Dr. H. Bavinck. *De geest die uit zijn persoon en onderwijs tot ons sprak, moge mij steeds ten gids zijn.*

Hooggeleerde Snouck Hurgronje, *ik ben mij bewust, dat ik mij niet in engeren zin Uw leerling mag noemen. Maar ik weet, dat een jarenlange aanraking met Uw persoon in Uw onderwijs, de verantwoordelijkheid tot trouw aan een gestelde roeping nog versterkt. Ik hoop in het beantwoorden daaraan niet al te zeer tekort te schieten.*

Hooggeleerde van Ronkel, *geachte Promotor, U dank ik zeer, niet alleen voor de groote bereidwilligheid, waarmee gij mij bij de bewerking van dit proefschrift, telkens wanneer ik tot U kwam, zijt ten dienste geweest, maar vooral ook daarvoor, dat gij door Uw vertrouwen in het begonnen werk mij hebt gesteund.*

Aan Mevrouw de Wed. Prof. Mr. Dr. J. C. G. Jonker *betuig ik mijn oprechten dank, dat zij de schriftelijke nalatenschap van wijlen* Prof. Jonker, *voor zoover die op het Soemba'sch en naaste verwanten betrekking heeft, aan mij heeft willen toevertrouwen. Ik hoop zeer, dat ook hierdoor de rijke arbeid van* Prof. Jonker *nog zal worden gekend.*

Bij de bewerking van deze stof heeft Ds. D. K. Wielenga *te Ylst zijn tijd en zijn kennis steeds ruim te mijner beschikking gesteld. Ik dank hem ook nu daarvoor zeer.*

Mijn dank breng ik ten slotte gaarne aan het Hoofdbestuur van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. Het Hoofdbestuur is een lichaam, dat diegenen die in zijn dienst werken, in vrijheid aan zich weet te binden. Ik waardeer het zeer, dat ook in de vele jaren van mijn voorbereiding, bij wat wel dreigde te veranderen, het Hoofdbestuur onveranderlijk bleef in het respect voor den persoon van zijn alumni. Ook dat zal mij straks met vreugde in dienst van het Genootschap doen uitgaan. Ik hoop, dat ik daarbij de vriendschap en den steun van de oudere afgevaardigden, onder wie ik inzonderheid Dr. Adriani *noem, blijvend zal mogen ondervinden,*

INLEIDING.

Op het eiland Soemba worden een aantal tongvallen gesproken, van welke tot nu toe het K a m b e r a ' s c h of O o s t-S o e m b a ' s c h het meest bekend geworden is. Mede onder invloed van het feit dat de havenplaats Waingapoe gelegen is in het gebied waar het Kambera'sch wordt gesproken, heeft dit dialect een uitbreiding verkregen buiten zijn oorspronkelijke grenzen. Naar een mededeeling van Ds. Wielenga kan men er in Oost- en Midden-Soemba overal mee tereeht [1]). De tongvallen in de andere landschappen aldaar gesproken verschillen slechts dialectisch van het Kambera'sch. Verder af staan de tongvallen gesproken in West-Soemba. Tot nu toe is daarvan alleen over het Laora'sch iets bekend geworden. Naar het oordeel van wijlen Prof. Jonker is dit wel zeer na verwant met het Kambera'sch, maar toch weer zoo daarvan verschillend dat het tegenover de Oostelijke tongvallen als een eigen taal moet worden beschouwd. Volgens hem is het zeker dat wat verder in de Westelijke landschappen wordt gesproken als dialect staat naast het Laora'sch [2]).

Tot voor niet zoo langen tijd waren het voornamelijk de volgende bronnen waaruit eenige kennis van de Soembasche tongvallen was te verkrijgen:

a. Een lijst van ruim tweehonderd woorden en uitdrukkingen in het dialect van Mangili (Z.O. Soemba), achter de „Bijdrage tot de kennis van de taal der Z.W. eilanden" van G. Heymering [3]).

b. Hollandsch—Soembasche lijst van „woorden welke te Kambera en over het grootste gedeelte van het eiland worden gesproken" met eenige samenspraken, van den controleur S. Roos [4]).

---

[1]) Wielenga: Vergelijkende Woordenlijst der verschillende dialecten op het eiland Soemba, en eenige Soembaneesche Spreekwijzen. Verh. Bat. Gen. LXI, 6, pg. 2.

[2]) Jonker Art: Soemba'sch. Enc. Ned. Ind. 2e dr. IV.

[3]) Tijdschrift voor Ned. Indië 8. III, p. 78 e. v.

[4]) S. Roos: Bijdrage tot de kennis van taal, land en volk op het eiland Soemba. Verh. Bat. Gen. dl. XXXVI.

c. Soembaneesch—Hollandsche Woordenlijst met een schets eener grammatica door J. de Roo van Alderwerelt [1]).

d. Een lijst van Soembasche woorden en spreekwijzen van den paardenarts 1e klasse A. M. Vermast, die bijna geheel op de beide voorgaande lijsten, naar welke ook wordt verwezen, steunt [2]).

e. „Soembaneesche Woordenlijst" van den zendeling W. Pos [3]).

Prof. Jonker heeft in een van zijn verhandelingen over de betrekkelijke waarde van dergelijke lijsten gesproken en bij wijze van voorbeeld juist de Soembasche woordenlijsten kort gekarakteriseerd [4]). Uit wat hij mededeelt blijkt wel duidelijk dat deze lijsten en schetsen, al kunnen ze voor vergelijking van veel nut zijn, voor een juiste kennis van de taal zelf moeilijk zijn te gebruiken. Het is geen ondank tegenover moeitevol werk als men oordeelt dat zij niet dan met groote voorzichtigheid kunnen worden geraadpleegd.

Van aanmerkelijk meer waarde is de „Schets van een Soembaneesche Spraakkunst (naar het dialect van Kambera) van Ds. D. K. Wielenga [5]), destijds missionair predikant te Pajeti. Ds. Wielenga, die in Holland eenigen tijd met Prof. Jonker had kunnen werken, heeft bij zijn arbeid op Soemba zich met belangstelling aan het taalonderzoek gegeven. Zeker vereischt, zooals trouwens te verwachten is, zijn „Schets" nadere aanvulling en bepaling, maar men verkrijgt hieruit toch een vrij duidelijk beeld van de structuur van het Soemba'sch. Ook gaf hij het middel tot controle in de bijgevoegde verhalen met vertaling.

Verder liet hij volgen „Soembaneesche Verhalen in 't dialect van Kambera (met vertaling en aanteekeningen)" in 1913 [6]), en een

---

[1]) Tijdschr. Bat. Gen. dl. XXXIV, pg. 234 e. v.

[2]) Veeartsenijkundige bladen voor Ned. Indië, dl. IX, pg. 122 e. v. Hoe licht hier misvattingen kunnen insluipen, blijkt uit de beteekenis hier opgegeven voor het woord *paleli*, dat door de Roo v. Ald. wordt weergegeven met „taboe, pemali". „Taboe" is verward met Soemb (dial.) *tăboe* Kamb *tiboe* = suikerriet, en zoo vinden we dit in de lijst Vermast als beteekenis van *paleli* vermeld.

[3]) B. K. I. 6, IX, pg. 184 e. v.

[4]) Versl. en Med. K. A. W., afd. Lett. 4, XII, p. 355 e. v. Zie ook B. K. I. 8, I, 326.

[5]) Batavia, Landsdrukkerij, 1909.

[6]) B. K. I. dl. 68, afl. 1 en 2.

„Vergelijkende Woordenlijst der verschillende dialecten op het eiland Soemba"[1]) in 1917.

Voor de westelijke tongvallen is te noemen een lijst van woorden opgenomen door Albert Colfs tijdens zijn verblijf (December 1880—Februari 1881) in het landschap Memboro, tot onderzoek van flora en fauna[2]).

Verder verscheen een spraakkunstige schets van het Laora'sch door den missionaris A. J. H. van der Velden[3]).

De grootste beteekenis, ook voor de kennis van het Soemba'sch, heeft echter de arbeid van wijlen Prof. Mr. Dr. J. C. G. Jonker. En wel eenerzijds door zijn ontleding en beschrijving van een zoo na verwante taal als het Bimaneesch[4]), anderzijds door zijn breede vergelijkende behandeling van het Rottineesch en naaste verwanten[5]), en zijn bespreking van enkele grammatische vormen die wij meer bijzonder bij de talen der Oostelijke eilanden aantreffen[6]). In deze werken is ook het Soemba'sch meermalen binnen den kring der vergelijking getrokken. Zoo ligt voor de kennis daarvan in zijn geschriften het voornaamste materiaal verspreid, en heeft hij de grondslag ook voor nader onderzoek van het Soemba'sch gelegd. Wat hierachter volgt, berust dan ook voor een belangrijk gedeelte op gegevens aan zijn werken ontleend.

---

[1]) Verh. Bat. Gen. LXI. 6. Hierbij moet ook genoemd worden „*Ana laloe weling la hoeratoe bokoel*", honderd verhalen uit de Bijbelsche geschiedenis in het Soembaneesch, door Ds. D. K. Wielenga; uitg. door het Nederl. Bijb. Gen. Amsterdam 1915.

[2]) Na zijn dood uitgegeven door A. G. Vorderman: Het journaal van Albert Colfs. Batavia 1888. Deze en de andere daarin opgenomen woordenlijsten zijn door Dr. Brandes geordend.

[3]) Proeve eener Spraakkunst van de Laoraneesche taal, door A. J. H. van der Velden, T. B. G. dl. XLII, p. 57 e. v.

[4]) Jonker: Bimaneesch-Hollandsch Woordenboek; Bimaneesche Teksten; Bimaneesche Spraakkunst. Verh. Bat. Gen. dl. XLVIII, 1896.

[5]) Jonker: Rottineesch-Hollandsch Woordenboek. Leiden 1908; Rottineesche Texten met vertaling. Leiden 1911; Rottineesche Spraakkunst. Leiden 1915.

[6]) Over de eind-medeklinkers in het Rottineesch en Timoreesch B. K. I. 7. V, pg. 263 e. v.; Kan men bij de talen van den Indischen Archipel een oostelijke en een westelijke afdeeling onderscheiden? Versl. Med. K. A. W., afd. Lett. 4, XII, 314 e. v. (zie ook bijzonder p. 363 e. v.). Bovendien dient genoemd te worden „Over de „vervoegde" werkwoordsvormen in de Maleisch-Polynesische talen". B. K. I. 8. I, p. 266 e. v., en zijn „Opmerkingen" bij „het Tjamoro van Guam en Saipan" door J. Kats. Uitg. K. I. 's-Gravenhage 1917.

Een korte samenvatting van de voornaamste kenmerken, waardoor het Soemba'sch [1]) wordt gekarakteriseerd, is te vinden in zijn artikel „Soemba'sch" in de Enc. van Ned. Ind. IV.

Wat betreft de formantia waarover de taal beschikt is hier (zooals ook bij de naaste verwanten en in de groep Rottineesch enz. [2]) op te merken het algeheele verlies van de M. P. woordvormende suffixen en infixen. Van de praefixen zijn in levend gebruik alleen *ma-* tot vorming van afleidingen van bepaald nominaal karakter, en *pa-* tot vorming van causatieven, reciproquen en substantieven. Andere praefixen vinden we slechts als met den woordstam saamgegroeide elementen. Nieuwe afleidingen kunnen er niet meer mee worden gevormd.

Bij de substantieven wordt enkelvoud en meervoud geregeld onderscheiden door middel van het lidwoord (*na* enkelv., *da* meerv.), dat in het Soemba'sch aan het bepaalde substantief voorafgaat [3]). Bij samenstelling volgt het bepalende woord op het bepaalde. In plaats van de genitief-samenstelling wordt in den regel een analytische constructie gebezigd, waarbij het suffix van het pron. pers. 3e pers. gehecht wordt aan het substantief waarvan de genitief afhankelijk is, waarna het substantief in genitief volgt.

Zoo goed als alle verba kunnen worden vervoegd. Het Soemba'sch bezit verkorte vormen van het pron. pers., als praefix met den verbaalstam verbonden, voor alle personen enkel- en meervoud. Naast den „finieten vorm" vinden we een vrij gebruik van de „substantief-constructie". De afhankelijke infinitief wordt gevormd door middel van een element *pa-*. Na transitieve verba wordt het object, zoo dit een substantief is, pleonastisch uitgedrukt door den „objectsvorm" van het pron. pers. 3e pers. (*ja* enkelv., *ha* meerv.). In denzelfden vorm kan het na intransitieven worden gebruikt om het subject aan te duiden. De „objectsvormen" van het pron. pers. in alle personen kunnen bovendien als subject optreden na het praedicaat, voornamelijk in nominale zinnen.

Nieuwere vormingen in de taal zijn de samenstelling van een verbaal woord met *wängoe* tot vorming van den instrumentalis, en verder de aanhechting van een *-ng* aan den woordstam tot vorming van transitieve verba.

---

[1]) Wanneer in het vervolg van Soemba'sch wordt gesproken is daarmee steeds het Kambera'sch bedoeld tegenover het Laora'sch of West-Soemba'sch.

[2]) Rott. Spraakkunst. Inleiding pg. XIII.

[3]) Ibid.; Versl. Med. K. A. W. afd. Lett. 4. XII, 366, 391 e. v.

Wat nu de verhouding tot het Laora'sch betreft blijkt uit de bovengenoemde „Proeve" van den missionaris van der Velden [1]), dat dit behalve in woordenschat en klankstelsel zich voornamelijk onderscheidt door een andere functie van 't praefix *ma-*, dat hier dient tot uitdrukking van de mediale of intransitief passieve beteekenis bij een werkwoord [2]). Daarnaast kent het Laora'sch een praefix *a-* in de waarde die *ma-* in het Kambera'sch heeft [3]). Sterke overeenkomst in grammaticalen bouw blijkt ten aanzien van de functie van praefix *pĕ-*, geheel overeenkomend met die van Soemb. *pa-;* de vervoeging van transitieven en intransitieven in alle personen; de samenstelling met *wai*, overeenkomende met die met *wängoe* in het Oosten.

Soemba'sch en Laora'sch worden door Prof. Jonker met het Bimaneesch gebracht tot één groep van talen (de Bima-Soemba groep) waartoe door hem ook het Sawoeneesch, het Endehneesch en het Manggaraisch gerekend worden te behooren. Dit proefschrift heeft niet de bedoeling thans te pogen de plaats van het Soemba'sch te midden van die verwanten nader te bepalen. Uitgaande van het concrete materiaal der uit te geven verhalen zal getracht worden juiste lezing en vertaling van den tekst vast te stellen en deze door enkele aanteekeningen toe te lichten. Het leek evenwel gewenscht om de bespreking van de klankverschijnselen en enkele onderdeelen der Spraakkunst niet naar aanleiding van enkele vormen in den tekst te geven, maar die te doen voorafgaan. Zoo volgen dan na deze inleiding eenige hoofdstukken over woordvorm en klankverschijnselen, over de behandeling van den nasalen sluiter en over het verbum, en daarna tekst en vertaling, en enkele aanteekeningen.

De hier volgende verhalen zijn gesteld in het dialect van Kambera. Zij behooren tot hetgeen door Prof. Jonker tijdens zijn verblijf te Melolo aan de Oostkust van Soemba, April tot Augustus 1901, is opgenomen. Van zijn verzameling, die drie cahiers (189 pagina's) beslaat, is het grootste gedeelte (140 pag.) in dit dialect gesteld, het overige in het dialect van Mangili. Behalve de achterstaande verhalen (bij Jonker pag. 20—102) bevat deze verzameling allereerst eenige mededeelingen van den verteller over de verwoesting van Lambanapoe, een kampong in het rijk van Kambera; over de

1) Zie ook het artikel van Prof. Jonker in de Enc. v. Ned. Ind. IV.
2) Van der Velden, pg. 62, 83.
3) Cf. de voorbeelden pg. 70, 73, 75, o. c.

bestraffing van een paardendief; over de middelen tot levensonderhoud voor den Soembanees (p. 1—20). Verder: het verhaal van een meisje dat, door een reiger van den dood gered, door hem tot vrouw wordt begeerd, maar door list weet te ontvluchten (102—107); eenige verhalen van hetzelfde type als in Wielenga's „Verhalen" is vertegenwoordigd door het verhaal *„Maka ihi naoe"* (Jonker pag. 108—115, 122, 126—133) [1]; een zeer verminkt verhaal van hetzelfde type als *„I Oemboe Mada dängoe i Mili Kämi"*, dat hierachter volgt;

het verhaal van een ondankbaren jager die een aap, die hem in het leven heeft behouden, neerschiet (pag. 116, 117);

het verhaal van twee zusters, i Kahi en i Danga, die na elkaar met een boschspook in aanraking komen. I Kahi die door i Danga is bedrogen, krijgt een jongen man tot echtgenoot, i Danga een grijsaard [2];

een aantal dierverhalen (107, 115, 117—119, 123—126), gedeeltelijk overeenstemmend met wat door Ds. Wielenga in zijn schets (pag. 67—71, pag. 73 e. v.) is meegedeeld, waaronder we vinden:

a. het uit de Indische litteratuur bekende verhaal van den schildpad en de ganzen,

b. het verhaal van de kraai met het stuk vleesch, en de hond (cf. Rott. Teksten n°. 10),

c. het verhaal van een duif en een mier die elkaar het leven redden,

d. het verhaal van een haan die zich niet door de praatjes van een civetkat tot vriendschap laat verleiden,

e. het verhaal van twee vechtende hanen,

f. het verhaal van een kikvorsch en een muis (cf. Rott. Teksten n°. 9) [3].

In het Mangilisch gedeelte vinden we behalve een levensschets van den verteller (140—152) en een verhaal van een schipbreuk van Sawoeneezen (168—174), een vermakelijk verhaal van twee mannen die door hun schelden een derde er toe weten te brengen hen met djĕroek-vruchten te gooien, die hij hun op hun verzoek niet had willen geven (152—155);

---

[1] Cf. Dr. N. Adriani en Dr. A. C. Kruyt: de Bare'e Sprekende Toradja's van Midden-Celebes, III, 431 e. v.

[2] Ibid. p. 419 e. v.

[3] Cf. ook het voorbericht bij de Rott. Teksten, pg. 1.

het verhaal van twee vrienden die samen gaan visschen, maar oneenigheid krijgen over den buit (156—164);

het verhaal van i Tamāla, die zichzelf en haar man van den honger redt, door voor haar „kennis" van den vorst mais te koopen. Door het woord dat zij hem geeft wordt de vorst behouden (174—181).

Ten slotte: het verhaal van een gulzigaard, Jiwa geheeten, die door zijn ouders niet kan worden onderhouden, jaren rondzwerft, en na zijn terugkeer aan zijn moeder weet wijs te maken dat zijn vader, en omgekeerd aan zijn vader dat zijn moeder gestorven is.

Deze teksten zouden nu door Prof. Jonker niet zonder meer zijn uitgegeven. Dit blijkt b.v. al hieruit dat in meerdere opzichten niet een vaste schrijfwijze wordt volgehouden. Uitgave moest hier dus meer dan anders het geval is, ook vastleggen van den vorm zijn. Ik heb daarom getracht met behulp van de gegevens, aan de werken van Prof. Jonker en aan de bespreking met Ds. Wielenga ontleend, den tekst te bewerken. Zoo heb ik op grond van wat Prof. Jonker meedeelt over de behandeling van een *-ng* bij verba, wanneer deze door een pronominale objectsaanduiding worden gevolgd [1]), steeds de *-ng* met die objectsaanduiding verbonden, hoewel de teksten daarin verre van consequent zijn. Waar echter vaste gegevens ontbreken, is aan een besef van willekeur en compromis haast niet te ontkomen (zoo b.v. ten aanzien van de onderscheiding van korte en lange klinker, de tweeklanken enz.). Ook hierin komt uit het voorloopig karakter dat dit werk noodzakelijk moet dragen. Materieel heb ik weinig gewijzigd. Alleen waar naar mededeeling van Ds. Wielenga, gesteund door gegevens bij Prof. Jonker, een constructie bepaald als niet-Soemba'sch was te kenmerken (zooals b.v. meermalen bij het instrumentaal gebruik van *dăngoe* = met, en), heb ik gewijzigd en deze wijziging vermeld. Overigens moest bij de toch nog slechts aanvankelijke kennis van het Soemba'sch die nu te verkrijgen is, meermalen iets onduidelijk of onzeker worden gelaten. In den vorm van eenige woorden (b.v. *āka* voor Kamb. *djāka* indien, *ăpa* voor K. *jăpa* grijpen, *ngăna* voor *nggăna* raken, *djăpa* voor K. *ndjăpa* voortdurend, *ndoepang* voor K. *loepa* totdat) blijkt de invloed van het Mangilisch.

De straks te citeeren voorbeelden zijn voor het grootste gedeelte ontleend aan wat door Ds. Wielenga is uitgegeven, en wat hier-

[1]) Versl. Med. K. A. W., afd. Lett. 4, XII, 367, 369. Zie ook Wielenga: Schets, p. 27.

achter volgt [1]) Enkele malen is een voorbeeld ontleend aan de teksten van Prof. Jonker buiten de uit te geven verhalen om. Dit is steeds door „J. T." aangeduid. Verder worden bij het aanhalen van de betreffende litteratuur de volgende afkortingen gebruikt: W. S. = Wielenga, Schets van een Soembaneesche Spraakkunst; W. V. = Wielenga, Soembaneesche Verhalen; W. W. = Wielenga, Vergelijkende Woordenlijst; Rott. Spr. = Jonker, Rottineesche Spraakkunst; Bim. Spr. = Jonker, Bimaneesche Spraakkunst; Tjam. = het Tjamoro van Guam en Saipan door J. Kats, met opmerkingen van Prof. Jonker. De verhandelingen van Prof. Jonker zijn geciteerd naar deel en pag. van de periodiek waarin zij voorkomen.

HOOFDSTUK I.

BESCHRIJVING DER KLANKEN.

Bij de weergave in het schrift van de Soemba'sche klanken zijn de volgende teekens gebruikt:

a, ă, e, è, i, ĭ, o, ò, oe, o͞e [2]).
k, ngg, ng.
dj, ndj, nj.
t, d, nd, n.
p, b, mb, m.
l, r; j, w; h.

Waar noodig is de hamzah door het trema aangeduid.

Uit den aard der zaak moet de beschrijving der klanken wel zeer algemeen blijven. Daarom moge hiervoor verwezen worden naar W. S. pag. 5, 7 e. v. Slechts enkele opmerkingen.

De *a*, *o* en *e* in de geaccentueerde lettergreep ondergaan geen

---

1) Geciteerd naar pagina en regel van de tekstuitgave.

2) Ter weergave van onze o e klank heb ik niet *u*, maar *oe* gebruikt. Het heeft zeker iets voor, vooral in talen waar meermalen twee vocalen op elkaar volgen voor dien klank *u* te gebruiken (Bim Spr. 6). Maar de onderscheiding tusschen tweeklanken en ineenvloeiende vocalen wordt er door bemoeilijkt. Bovendien acht ik het wenschelijk indien men met zijn arbeid ook een practisch doel beoogt, zich in de schrijfwijze zooveel mogelijk aan te sluiten bij de voor het Maleisch gangbare. (Zie Logat Melajoe, 7e dr. 1921).

wijziging onder invloed van een gepraenasaleerde media waarmee een volgende lettergreep begint. De vocaal in de eerste lettergreep van *dandang, hondoe, mendi,* is gelijk aan die van *tamoe, topoe, dedi.*

De klanken aangeduid door *ê* en *ò* komen niet overeen met onze *e* en *o* in gesloten lettergreep, maar zijn in de uitspraak meer gerekt, zoodat ze te vergelijken zijn met de vocaal die gehoord wordt in het fransche „père" en in de eerste lettergreep van het engelsche „water". Waar ze gerekt worden uitgesproken, worden ze in het Kambera'sch meermalen gehoord als gevolgd door een zwakke ă (èa, òa). Ze komen evenals *e* en *o* alleen voor in de geaccentueerde lettergreep, en bijna nooit met andere vocaal dan *a* in de niet geaccentueerde.

Ten aanzien van *i* en *ī*, *oe* en *ōe* zie W. S. pag. 8 [1]).

Het is moeilijk uit te maken in welke woorden het Soemba'sch een tweeklank, de verbinding van twee vocalen in een lettergreep, kent. In genoemd artikel in de Enc. v. Ned. Ind. geeft Prof. Jonker alleen aan, dat ze in het Soemba'sch voorkomen, zonder er nader van te spreken. Uit hetgeen hij verder over de onmiddellijke opeenvolging van twee vocalen ook in het Soemba'sch meedeelt [2]), is op te maken dat in geval van opeenvolging van *a* en *i*, *e* en *i*, *a* en *oe*, *o* en *oe* de vocalen wel ineenvloeiend worden uitgesproken, maar dat men hier toch met twee lettergrepen te doen heeft. Wielenga onderscheidt b.v. *aoe* asch (2 lettergr.) van *au* bamboe (1 lettergr.), *āi* zich nergens om bekommeren (2 letergr.) van *ai* boom (1 lettergr.). Deze woorden worden door Prof. Jonker onderscheiden naar het al of niet overgaan van *a* in *o* voor de volgende *oe*, en het al of niet verkorten van *a* voor de volgende *i*, maar in beide gevallen zouden we te doen hebben met een tweelettergrepig woord. Waar nu ook de verwanten (Biman. Rott.) in dergelijke gevallen ineenvloeiing kennen, terwijl het woord echter tweelettergrepig blijft, heb ik mij hierbij aan de mededeeling van

---

[1]) Ik ben mij bewust bij de onderscheiding van korte en langere klinkers min of meer willekeurig te zijn geweest. Daaraan was moeilijk te ontkomen. Dat het onderscheid bestaat wordt door Prof Jonker (Art. Enc.) en Ds. Wielenga (W. S. p. 8) beiden meegedeeld, maar in het aangeven er van verschillen ze sterk. De als lang aangegeven klinkers hebben geen vaste vertegenwoordiger in de dialecten of in de verwanten. Ten slotte ben ik na overleg met Ds. W. tot deze onderscheiding gekomen. Maar het zal straks wellicht blijken dat de grenzen eenigszins anders liggen.

[2]) Bim. Spr. 9 e. v. Rott. Spr. 23, 35.

Prof. Jonker gehouden [1]). Daarnaast staan echter een aantal woorden waarin een „*ai*" of „*ou*" moeilijk zoo op te vatten is, b.v. in het woord W. *karcaukoe*, J. *kariok(oe)* naast *kariouk(oe)* schreeuwen, *heou*, naast *hioe* (W. *heau* uit *ha-ioe* = Mal. *seĕkor*) enz. In dergelijk geval heb ik b.v. *heou* geschreven, naast *aoe* of *udooeng* bij ineenvloeiing [2]). In alle andere gevallen van opeenvolging van twee vocalen in het stamwoord heeft ineenvloeiing plaats. Waar de ademstroom wordt onderbroken en dus de volgende lettergreep met hamzah begint, zooals steeds wanneer de nadrukwoordjes *i* en *ă* onmiddellijk volgen op de slotvocaal van het voorgaand woord, is dit door het trema aangeduid. Nooit vinden we ineenvloeiing van den vocaal in de lettergreep die aan de geaccentueerde voorafgaat, (dus b.v. van de praefixen) met die in de geaccentueerde lettergreep [3]). Deze uitspraak wordt daarom hier niet nader aangeduid.

De *b* wordt op dezelfde wijze gevormd als Bim. *b* en Saw. *ḅ* met eenigszins naar binnen getrokken lippen. Bij de explosie heeft hierbij geen uitstroomen maar instroomen van de lucht plaats. Dr. Adriani rekent dezen klank tot de *inspiraten* [4]).

Het accent valt regelmatig op de voorlaatste lettergreep van het stamwoord. Bij achtervoeging van pronominale suffixen en nadrukswoorden verspringt het accent niet. Deze elementen worden zonder eigen accent enclitisch met het voorgaande woord verbonden.

---

[1]) Daarom schrijf ik ook in onderscheiding van Ds. W. *hei* klimmen, *tei* echtgenoot, *kei* nemen. In de teksten van Prof. Jonker zijn deze woorden niet steeds gelijk geschreven (*te*, *tei*, *tej* enz), de woordenlijst heeft *tei* enz., welke schrijfwijze we ook vinden B. K. I, 8, I, p. 301 noot. Ds W. schrijft *tē* enz. (W. W. *hēj tēj*) en geeft *eej* als uitspraak van *ē* aan, terwijl hij in een woord als *karei* meer onze ei klank hoort. Met zekerheid is dit hier thans niet te beslissen, maar in overeenstemming met de schrijfwijze van de andere vocaal verbindingen schrijf ik *tei* enz.

[2]) Het accent kan alleen iets beslissen indien er quaestie is of een grondwoord twee- dan wel meerlettergrepig is. Valt in een woord als *waihangoe*, zichtbaar zijn, het accent niet op *i* maar op *wai-* dan is daaruit duidelijk dat men met een tweeklank te doen heeft.

[3]) Bim. Spr. 11.

[4]) Indische Gids 1916, p. 1432, in zijn bespreking van R. Brandstetter's „Lauterscheinungen".

HOOFDSTUK II.

WOORDVORM EN KLANKVERSCHIJNSELEN.

In het Soemba'sch zijn evenals in de verwante talen de meeste grondwoorden tweelettergrepig. Het aantal eenlettergrepigen is gering. Voor het meerendeel zijn dit nadrukswoorden of conjuncties, maar we vinden er ook woorden onder als *hĭ* schreien *(pa)ní* spreken *(ka)lóe* pisang. Van meerdere daarvan kan uit de dialecten met zekerheid worden aangetoond dat zij door klankverlies uit een tweelettergrepigen vorm zijn ontstaan (cf. W. W. n°. 111, 342). In andere woorden is de tweelettergrepige vorm bewaard doordat de steunvocaal van den consonantischen sluiter vast met den woordstam verbonden werd, zooals b.v. in *patoe* vier (Mal. *ĕmpat*); *nomoe* zes (Mal. *ĕnam*); *wotoe* opladen (Bim. *woca*, Rott. *foca*, Mal. *mocat*); *liroe* zeil (Saw. *lai*, Bim. *lodja*, Mal. *lajar*). Grooter is het aantal drielettergrepigen onder de thans als grondwoord geldende woorden. In den regel hebben we daarin te doen met een tweelettergrepig grondwoord waarmee een praefix samengroeide (cf. b.v. *marooe* ver met Mal. *djaoeh*). Het aantal vierlettergrepige woorden in de lijsten van J. en W. is gering. Meermalen is daarin een samenstelling van twee grondwoorden te herkennen (c.f. b.v. *wâlanggiri* belletje met Mal. *giring-giring*).

Het Soemba'sch is een halfvocalische taal [1]). Al de bovengenoemde consonanten kunnen een lettergreep openen. In het woord is een lettergreep nooit gesloten. De gepraenasaleerde media waarmee een volgende lettergreep kan openen is als een enkelvoudige klank te beschouwen. Als sluiters van een woord kunnen alleen optreden de tenues, r, l, h(s), en van de nasalen de *-ng* waarin ook de *-m* en de *-n* zijn overgegaan. Deze consonanten worden echter als sluiters niet duidelijk gearticuleerd. Om ze voor wegvallen te bewaren en duidelijker te doen uitkomen worden ze daarom door een vocaal (*-oe*, West S. *-a*) gesteund. Voor de bepaling van het accent telt de lettergreep bestaande uit sluiter met steunvocaal niet mee. Zoowel in grondwoorden als in afgeleide vormen wordt meermalen na de oorspronkelijke vocalische sluiter (of ook na de steunvocaal) een *-ng* aangetroffen waar deze in de verwanten niet wordt gevonden. (Zie Hoofdstuk III).

---

[1]) v. d. Tuuk. Tobasche Spraakkunst, p. III.

In het stamwoord kunnen twee consonanten niet onmiddellijk op elkaar volgen. Waar dit in een overgenomen woord of in den vorm van een bepaald woord in een der verwanten wel het geval is, valt de eerste consonant weg, of tusschen beide wordt een vocaal uitgesproken, b.v. *halèanda* (Jav. *slendang*); *karamboa* (Mal. *kĕrbau*); *karătahoe* papier, kaart, *padjŏeloe la karătahoe* kaart spelen (Mal. *kĕrtas*); *parĕha* onderzoeken (Mal. *pĕriksa*). Ook bij opeenvolging van nasaal en tenuis in het woord elders, wordt in het Soemba'sch de nasaal uitgeworpen, b.v. *ĭta* diamant (Mal. *intan*); *lăpitoe* vouwen Jav. *lĕmpit; nggoeti* schaar (Mal. *goenting*). Daarentegen wordt een media zoowel vooraan als in het woord dikwijls gepraenasaleerd. (Zie bij de mediae).

Bij de bespreking van de klankverschijnselen worden de beide vertegenwoordigers van de *e* en *o* klank te zamen genomen. Blijkbaar berust de onderscheiden uitspraak op de plaats die zij in het woord innemen.

Wanneer wij de *ă* een oogenblik buiten beschouwing laten, geldt van de vocalen dat zij beantwoorden kunnen aan dezelfde klanken in de verwanten.

Soemb. *a* = *a* elders: *ana* kind, M. P. *anak; aloe* stamper M. P. idem; *landoe* kuif, Saw. *lado*, Rott. *lano; lima* hand, vijf, M. P. idem.

Soemb. *e* = *e* elders: *jera* zwager, West S. *rgera*, Bim. *hera*, End. *edja*, Mangg. *kesa*, Rott. *kela; lendjoe* hoofddoek, Saw. *lehoe*, End. *lesoe; kabèala* kapmes, Saw. *wela*, Bim. *tjila*, Rott. *felas*, Koep. *khela*.

Soemb. *i* = *i* elders: *ihi* inhoud, vleesch, Saw. *ihi*, End. Rott. *isi*, Mangg. *itji*, M. P. *isi; pihoe* zeven, West S. *pitoe*, M. P. idem; *roeki* uitpikken, Rott. *doï*.

Soemb. *o* = *o* elders: *òamang* bosch, Memboro *oma tuin*, Bim. *oma*, Boeg. *ocma*, Mal. Soend. *hoema; boroeng* vastbinden, omdoen, Saw. *ḅoro*, Rott. *boli; òaka* kraal, Saw. *ḍoka*, Rott. *longga*.

Soemb. *oe* = *oe* elders: *oeloe heft*, Bim. *oeroe*, Mal. *hoeloe; bōeri* inschenken, Bim. *boewi*, Rott. *foci* begieten; *lioe* rugsteunsel, Saw. *likoe*, Bim. *ljhoe*, Rott. *liöe* rug; *aoe* asch, M. P. *awoe; moeta* braken, Rott. id., Saw. *madoe*, Mal. *moentah*.

Hierbij is evenwel het volgende op te merken:

1. Een *a* in de geaccentueerde lettergreep is in *e* overgegaan bij een oorspronkelijke *i* in de volgende lettergreep, indien deze met een consonant begint of oorspronkelijk begon (met uitzondering van den klank beantwoordend aan Mal. *r*, Tag. *g*, Daj. *h* [1]),

[1]) Rott. Spr. p. 23 aanm.; Tjam., 131, 132.

b.v. *deli* slijpen, dial. *dali*, Saw. *ḍari; hewitoe* pokken, Memboro *sawita; kaheli* vloer, Memb. *kasali*, Tontb. *sate'; nepi* schubbe, dial. *napi*, Saw. *nai*, Samoa *oenafi; eti* lever, dial. *ati*, M. P. *atai*.

In het andere geval, d.w.z. bij onmiddellijke opeenvolging van *a* en *i*, of daar waar de vertegenwoordiger van Mal. *r*, Tag. *g*, Daj. *h* uitviel, wordt de *a* verkort, b.v. *bài* vrouwelijk (van dieren), West S. *bé*, End. *fai* echtgenoote, Bim. *wai* grootmoeder, Rott. *bei* id; *tài* drek, End. id., Bim. *tai*, Saw. *dei*, Rott. *teik; mbài* bedorven, Boeg. *wari* enz. Die verkorting van de *a* wordt enkele malen ook daar aangetroffen waar men volgens bovenstaanden regel overgang in *e* verwachten zou, b.v. *nggăpi* vastgeklemd, naast *ngepi* tang, End. *ngape*, Saw. *ngapi* omvatten, Bim. *api*, Rott. *kapi* klemmen, Mal. *apit; ăling* wegnemen, uitdoen, Rott. *ali villen*, Boeroe *alik* pellen; *tăpi* wan, End. *tapi*, Saw. *dai*, Rott. *dăi*, Jav. *tapi* enz.

Waar de *a* in deze positie behouden is kan het zijn dat de *i* staat voor een anderen klank, zooals b.v. in *taning* begraven, Jav. *tanĕm* planten; *maling* avond, Mal. *malam*, waar de *i* staat voor een *ĕ*, of in *nggari* krabben, waar de *i* wisselt met *oe* elders (cf. Rott. *kali* naast *kaloe*, Mal. *garoek*). Maar ook waar de *i* oorspronkelijk is komt het enkele malen voor dat de *a* onverzwakt blijft, b.v. *kati* bijten, Bim. *kadi*, Tag. *kati* jeuken, Fidji *kati* bijten. De overgang van *a* in een *e*-klank in deze positie is onder de Soembasche dialecten tot dat van Kambera en Tarimbang beperkt. Overigens is de *a* behouden gebleven. Ook in de naaste verwanten (Saw., Bim., Rott.) worden voorbeelden van dezen overgang gevonden, al is ze daar geen regel [1]).

2. *a* in de geaccentueerde lettergreep gaat over in *o*, onder invloed van *oe* in de slotlettergreep, die met de *a* ineenvloeiend wordt uitgesproken. Deze overgang, die soms ook in het Rottin. wordt gevonden, is regel in het Soemb., het Biman. en Saw. [2]); b.v. *tooe* lichaam, mensch, Bim. *dooe*, Mak. *taoe*, Rott. *tooek; ndooeng* jaar, Saw. *tooe*, Rott. *teoek*, Mal. *tahoen; pooe* mangga, Bim. *fòo*, End. *paoe*, Rott. *pao*, Mal. *paoeh*. In enkele woorden is echter de *a* bewaard gebleven, b.v. *aoe* asch, M. P. *awoe; kalaoe* muis, Bim. *karawo*, Rott. *lafo*. In den regel is daarin een oorspronkelijke *w* uitgevallen.
3. Evenals in de verwanten, kunnen zoowel in het Kambera'sch op zichzelf, als ook in vergelijking met de andere dialecten *e*

[1]) Rott. Spr. ibid., Bim. Spr. p. 22. Cf. verder v. d. Tuuk, Tob. Spr. p. 58.
[2]) Rott. Spr. p. 35.

en *i* afwisselen, b.v. *dèaka* naam-raden, naast *dika* raadsel; *palendi* bergrug naast *lindi* brug, dial. *lende*, Saw. *lede; hindi* zolder, dial. *hendi, sendi*. Evenwel heeft het Soemba'sch nooit *e* in de slotlettergreep. Waar de verwanten vormen vertoonen met *e* in de niet geaccentueerde lettergreep, heeft Soemb. steeds *i*. Bovendien beantwoordt *e* in de geaccentueerde bij *i* in de volgende lettergreep bijna geregeld aan een *a* elders (zie boven). Zoo is het te verstaan dat in die woorden waarbij in de verwanten wisseling voorkomt tusschen vormen met *e* (*i*) in beide lettergrepen, het Soemb. in den regel aan i—i de voorkeur geeft, al komt, zooals in *palendi* blijkt, *e—i* ook voor. Vergelijk nog naast *lindi:* Mangg. *leta*, Rott. Boeg. *lète* brug; *pili* oprapen, uitkiezen, Laora *pende*, Saw. *pidi*, End. *pili*, Bim. *widi*, Rott. *hele; rihi* over zijn, Lao. *rei*, Saw. *rihi*, Lett. *resi*, Tim. *nesif*, Tett. *resin; riki* lachen, Mak. *reke*. Soemb. *i* voor *e* elders in de slotlettergreep vindt men b.v. in: *reti* graf, dial. *rate*, Bim. *rade*, End. *rateh*, Rott. *rates; tāki* gekko, Saw. *tāke*, End. *tekeh*, Mangg. *teke*, Rott. *tèke*. Zooals uit de voorbeelden al blijkt gaan de andere dialecten hierin niet met het Kambera'sch mee.

4. In de niet geaccentueerde lettergreep wisselt *i* meerdere malen met *oe* elders. Bijv.: *benging* wekken, Mal. *bangoen*, Bare'e *wangoe* opstaan, Tag. en Bis. *bangon* oprichten; *bĭdi* nieuw, pas. Mangg. *wĕroe*, Saw. *wioe*, Bim. *booe; djărikoe*, Saw. *djăroe*, djĕroek; *hĭli* wederom (Lao. *zĭloe*) naast *hĭloe* plaatsvervanger; *kaleki poehoe* navelstreng naast *likoe* touw. Daarentegen gaat in de dialecten van Kanatang, Napoe en Palamedo elke *i* in de slotlettergreep regelmatig in *oe* over[1]).

   In dezelfde lettergreep staat in sommige woorden ook *i* voor *ja* of *joe*[2]). Voor *ja* b.v. in *(pa)ràing* kampong, Rott. *dae* grond, land, Saw. *rai*, Mak. *raja*, Mal. *(barat)daja;* waarschijnlijk ook in *liroe* zeil, Saw. *lai*, Mal. *lajar* (voor de overgang *ai* > *i* is te vergelijken Rott. *nggik* tros, naast Soemb. *nggài*); voor *joe*, b.v. in *ài* M. P. *kajoe; bài* stampen, Bim. *wadjoe*, Tag. *bajo*.

5. Aangaande *o* voor *a* bij volgende *oe*, zie bij 2. Evenmin als een *e* kent het Soemb. *o* in de slotlettergreep. Waar in de verwanten wisseling voorkomt tusschen *o* en *oe* in de slotlettergreep heeft Soemb. steeds *oe*, b.v. *landoe* kuif, Saw. *lado*, Rott. *lano; lodoe* zon, dag, Saw. *lòdo*, Bim. *liro*, Rott. *lèdo; loekoe* rivier, Saw.

---

[1]) W. W. p. 5.

[2]) Rott. Spr. 30, 31; Tob. Spr. pag. 17, 18.

loko, Lett. *loka; kaloemboer* zich inwikkelen, Saw. *robo*, Rott. *lòpo*.

Aangaande *i* voor *oe* zie boven. Omgekeerd gaat in het dialect van Lewa *i* in de geaccent. lettergreep vele malen in *oe* over [1]).

6. Behalve nu aan de bovengenoemde klanken, kunnen *i* en *oe* in beide lettergrepen, en *o* alleen in de geaccentueerde nog beantwoorden aan een *ĕ* elders. *I* voor *ĕ* in de geaccentueerde lettergreep vinden we voornamelijk bij *oe* in de slotlettergreep; b.v. *mbĭhoe* verzadigd, Saw. *bāhoe*, Bim. *mbotjoe*, Mangg. *mbòa*, Jav. *bĕsoer; kapĭdoe* galblaas, Saw. *pāḍoe* bitter, End. *pedjoe, pĕdoe* gal, Bim. *foloe*, Rott. *hedoek; tĭboe* suikerriet, Bim. *daboe*, Saw. *dāboe*, End. *tĕwoe*, Mangg. *teoe*, Mal. *tĕboe*. Met *i* (eveneens voor *ĕ*) in de slotlettergreep: *timbi* dik, Bim. *tebe*, Mal. *tĕbal*.

O voor *ĕ*. Mij zijn geen andere voorbeelden bekend dan met *oe* (al of niet oorspronkelijk) in de slotlettergreep: *bokoel* groot, dial. *bākoel*, Lett. *wekloe; ngohoeng* rijstblok, Bim. *nòtjoe*, Mangg. *ngontjoe*, End. *ngĕsoe*, Mal. *lĕsoeng; koboel* onkwetsbaar, Mal. *kĕbal; oroe* plaatring, Rott. *ndĕloe*, Jav. *sĕloet*. *Koboel* is al een voorbeeld van *oe* voor *ĕ* in de slotlettergreep. Zie verder *rongoe* hooren, Jav. *roengoe*, Mal. *dĕngar; romoe* morgenschemer, dial. *rāmang*, Jav. *rĕmĕng*. In de geaccentueerde: *bōrĕhi* roeiriem, Saw. *wohe*, End. *wĕsa*, Mangg. *bise*, Bim. *wèse*, Rott. *sèfe*. In beide: *hochoekoe* aanstampen, Saw. *hāhi*, Rott. *sèse*, Jav. *sĕsĕk*.

Een *e*-klank voor *ĕ* elders vond ik voor het Kambera'sch slechts in het overgenomen *têanga* halve gulden = Mal. *tĕngah*.

7. Daarnaast vinden we als vertegenwoordiger van *ĕ* de *ă*, die ook vooral in de Zuidelijke dialecten als zoodanig voorkomt. Met zekerheid is *ă* alleen aan te wijzen in de geaccentueerde lettergreep. In de open slotlettergreep komt *ă* niet voor. In gesloten lettergreep is de *a* niet van *ă* te onderscheiden. Bijv. *bāhi* ijzer, dial. *bāsi, bisi*, Mal. *bĕsi; nggāna* raken, West S. *rgĕna*, Mal. *kĕna; rāpa* vadem, Mal. *dĕpa*.

Aangaande *ă* voor *a* bij volgende *i* zie bij 1. Dat *a* ook zonder invloed van een volgende *i* kan verwisseld worden met *ă* blijkt b.v. uit *rāma* betasten, werken, Bim. *ḍama*, Mak. *djama*, Mal. *djamah; rāpoe* nauw aaneengesloten, Saw. *rapo*, Bim. *ndapo*, Jav. *rapĕt*.

Van de andere dialecten heeft de Zuidelijke groep van Oost S. (Mangili enz.) vrij constant *ă* voor *ĕ* elders. De Noordelijke groep (Kanatang enz.) gaat met 't Kambera'sch mee waar dit *i* heeft

[1]) W. W. p. 6.

voor *ĕ*, maar heeft tegenover Kamb. *o*, evenals de dialecten in 't Zuiden *ă*. Het Laora'sch kent de *ĕ*, maar heeft daarnaast ook *o* en *e* als vertegenwoordigers van dien klank elders (c.f. Lao. *ngooe*, Kamb. *ngohoeng;* Lao. *epoe*, Kamb. *opoeng*, Mangg. *nĕpoe* aardbeving [1]).

8. Het Soemba'sch kent geen hiaat in het stamwoord. Valt een consonant uit, dan heeft samentrekking plaats van gelijke vocalen, b.v. *ngang(oe)* eten (uit * *ngaäng*), Saw. *ngaä*, Bim. *ngaha*, Mad. *ngakan; paní* kalong, West S. *paniki*, Bim. *paniki*, Mak. *pangiki; woe* nagel, dial. *woewoe*, West S. *koekoe*.

Ook bij andere combinatie's van vocalen is samentrekking mogelijk. Zoo *oe—a* > *o*, bijv. *panongoe* ladder, naast *noeang* vereenigen; *wot(oe)* opladen, Rott. *foeat; kalotoe* spier naast *oera* zenuw; *oe—i* > *i*, b.v. *kambí* een peulvrucht, Saw. *k-boei* Bim. *boewe; rī* been, bot, West S. *roei*, Bim. Saw. id., Rott. *doeik*. Het dialectische *rongoe* naald is een voorbeeld van samentrekking *a—oe* > *o*, cf. Mal. *djaroem*.

Overigens worden twee vocalen, wanneer zij onmiddellijk op elkaar volgen, ineenvloeiend uitgesproken.

Aan de afzonderlijke bespreking van de consonanten dienen enkele algemeene opmerkingen vooraf te gaan. Prof. Jonker heeft er op gewezen dat in de talen behoorende tot de Bima-Soemba groep de voorvoeging van een nasaal zeer frequent is, zoodat meermalen hier een woord met een nasaal of gepraenasaleerde consonant opent, waar we in den overeenkomstigen vorm elders hamzah, of een enkele consonant aan het begin van het woord vinden [2]). Voor het Soemba'sch kan deze uitspraak in zooverre nog gespecialiseerd, dat het hier betreft een nasaal of gepraenasaliseerde media, daar hier evenals in het Rottineesch elke gepraenasaleerde tenuis in de overeenkomstige media overgaat [3]).

Voor het Bimaneesch heeft Prof. Jonker aangewezen, dat wij hier niet met een alleen fonetisch verschijnsel hebben te doen, maar dat wij in vele van deze vormen rudimenten hebben te zien van een periode, waarin door voorvoeging van een nasaal, of van een door een nasaal gesloten praefix afleidingen van het grondwoord werden gevormd [4]). Ditzelfde kan gelden voor het Soemba'sch. Een

[1]) Cf. W. W. de No's 22, 144, 364, 398, naast de No's 355, 471, 547, 650; voor het Laora'sch cf. No's 231, 363.

[2]) Rott. Spr. p. 73; Bim. Spr. p. 16.

[3]) Rott. Spr. 64, 66.

[4]) Bim. Spr. 194. Voor het Rottin. zie Rott. Spr. 73 e. v.

zelfde beteekenis-onderscheiding als tusschen Bim. *mbia* breken (intr.), en *bia* breken (trans.), bestaat tusschen Soemb. *mbera* en *bera* (= Bim. *mbia* en *bia*). Ook nu is de woordstam, waar er een praefix mee vergroeid is, dikwijls gepraenasaleerd, b.v. *kili* kietelen, naast *manggilipoe* kietelachig zijn. Het Lao. heeft na de medialiseering den nasaal voor aan het woord dikwijls afgeworpen, zoodat daar nu vormen met tenuis en media als aanvangsconsonant in dezelfde beteekenis-onderscheiding naast elkaar staan, b.v. *pĕnoe* vullen, naast *bĕnoe* vol zijn [1]).

Behalve de vormen echter, waarbij we een dergelijke verklaring kunnen aannemen, vinden we er ook, waarbij van geen grammatisch onderscheid sprake is. Zoo b.v. een aantal substantiva. Het Soemb. levert hiervoor niet veel voorbeelden (cf. *ndooeng* jaar, Saw. *tooe*, Mal. *tahoen*). Meer leveren het Saw. en Bim. Het Saw. heeft echter sterker nog dan het Lao. den nasaal overal afgeworpen, zoodat vele malen een Saw. media staat naast Soemb. tenuis (b.v. *dahi* strand, Soemb. *tehik* zee). Prof. Jonker meent, dat ook bij dergelijke woorden wegvallen van een verouderd praefix kan worden aangenomen, daar „juist in deze talen meermalen een praefix wordt gevonden waar dit elders ontbreekt" [2]) (cf. b.v. Soemb. *kikoeng* staart, en naast *oeroe* neus, dial. den vorm *koeroe*, *kiroe* W. W. n°. 8, 244).

Maar bovendien wijst hij op het eigenaardig karakter van de mediae in deze talen [3]). Naast de *k* en de dentale *t*, kent het Soemb. slechts gepraenasaleerde mediae, *ngg* en *nd* (Soemb. *d* is niet dentaal). Naast *p* komen *mb* en *b* voor. Maar de wijze waarop deze *b* wordt gevormd, wijst er op, dat hij is ontstaan uit *mb*. Hetzelfde geldt van Bim. *b*, Saw. *b*. Het Bim. kent wel *d* naast *t*, maar meermalen kan worden aangewezen dat deze *d* uit *nd* is ontstaan, terwijl de velare media in de meeste gevallen is gepraenasaleerd. Op grond hiervan concludeert Prof. Jonker „dat er een tijd is geweest dat deze talen geen media zonder nasalen voorslag bezigden (uitgenomen de meer linguale *ḍ*, en de *ḍj* met meer linguale *ḍ* in het Soemb. en Saw.), al is later in het Soemb. voor de *b*, in het Bim. ook voor de *g* die voorslag gedeeltelijk weer weggevallen [4]).

1) v. d. Velden. T. B. G. XLII, pg. 83.
2) Citaat van Prof. Jonker. Plaats is mij ontgaan.
3) Rott. Spr. 73.
4) Aangaande de overeenkomstige klanken in het Endehneesch is nog niet veel bekend. Wel kent het Endehneesch meer dan één *b* en *d* maar ze

k *k* kan aan 't begin, in het woord, en als sluiter beantwoorden aan *k* elders, *kapoe* kalk, Mal. *kapoer; òaka* kraal, omheining, Rott. (dial.) *roka* hok, cf. End. *doka* dorp; *hoehoekoe* aanstampen, Rott. *sèse*, Saw. *kăhi*, Jav. *sĕsĕk*, Mal. *sĕsak*.

Zonder dat daarvoor een regel te stellen is, is echter, evenals in de naaste verwanten, M. P. *k* op elke plaats in het woord weggevallen, b.v. *ài* = M. P. *kajoe; hioe* elleboog, Mal. *sikoe; manoe* kip, M. P. *manoek*.

De andere tongvallen stemmen met het Kambera'sch hierin overeen. In bijna alle woorden waarin Kamb. de *k* heeft verloren wordt deze ook in de dialecten gemist. Alleen blijkt in den woordvorm, zooals deze in de tongvallen van West S. wordt gevonden, meermalen duidelijker dat een consonant is uitgevallen [1]). Over de wisseling van *k* met *w* en *j*, zie aldaar.

ngg Als velare media kent het Soemba'sch evenals het Rottineesch alleen *ngg*. Overeenkomstig het boven gezegde kan deze beantwoorden aan *g*, *ngk* en soms ook aan *k* elders. *Ngg* = *g* blijkt b.v. al uit de overgenomen woorden: *nggeding* ivoor, Mal. *gading; danggang* verkoopen, Mal. *dagang*. Zie ook: *langgori* oprisping, Barée *megoro; kalòangga* wijd, ruim, Mal. *longgar*. *Ngg* = *ngk* elders; *bănggi* lendenen, Jav. *wangking*, Soend. *tjangking*. *Haboenggoetoe*, met armen en beenen gekruist zitten, is wel wortel-verwant met *kadoekoet*, samengetrokken van een spier, Mal. *karoekoet*. Hierin is dus een voorbeeld van *ngg* voor *k*. Zoo ook: *nggăna* raken, treffen, naast *kăna*, ergens in raken, Mal. Jav. *kĕna*; *(wăla)nggiri* belletje, naast Rott. *kili-(eik)* (cf. hetgeen boven over het mogelijke ontstaan van dergelijke vormen is gezegd).

De tongvallen in Oost S. stemmen ten aanzien van *ngg* met Kamb. overeen. Verder naar het Westen vinden we de neiging om den nasalen voorslag af te werpen. Het sterkst is die in de dialecten

---

zijn niet nader aangeduid. Media naast tenuis elders wordt ook hier meermalen gevonden, cf. *bai* bitter = Mal. *pahit*; *mbĕnoe, bĕnoe* vol, *mbĕndi, bĕndi* = Mal. *bĕdil*; *doeke* stutten, Soemb. *toeka*; *gĕna* = Mal. *kĕna*; *ngg* kan beantwoorden aan *g* elders cf. *nggadji* loon; *nggobe* muts, Soemb. *nggoebi*; maar daarnaast staat *ngg* voor *w* elders, cf. *nggake* vlinder, Soemb. *kebake*; *nggané* dial. *wana* rechter, Soemb. *kawana* enz. (Jhr. B. C. C. M. M. van Suchtelen, Endeh. Meded. Enc. Bur. XXVI p. 225, 253 e. v.). In de woordenlijst van het Manggaraisch komen weinig gepraenasaleerde vormen voor. Alleen: *ndjara* paard; *ndjiroe*, Mal. *djĕroek*; *ntahoe* jaar (T. B. G. XXXV, p. 75 e. v.).

[1]) Cf. W. W. No. 48, 90, 146, 268, 379, enz.

van Ana Kalang en Wanoe Kaka, op de grenslijn tussehen Oost en West S., waar de betreffende woorden bijna steeds *g* voor *ngg* vertoonen. De tongvallen van West S. hebben *g*, een enkele maal *ng* (cf. W.W. n°. 294, 333, 362) naast *ngg*.

ng *Ng* kan zoowel in het Kamb. als in de andere dialecten beantwoorden aan denzelfden klank elders, b.v. *ngīloe* wind, Saw. *ngāloe*, Bare'e *ngojoe; kahanga* tak, Bim. *sanga*, Saw. *kedjanga; mbālang* bontgevlekt, Mal. *bĕlang*.

Als sluiter gaan ook de andere nasalen *-n* en *-m* in *-ng* over, b.v. *oerang* regen, Memb. Lao. *oera*, Mal. *hoedjan; woenggoeng* in de vuist houden, cf. Jav. *kĕm, kĕkĕm*. In den regel blijft deze *-ng* als sluiter gespaard. Toch zijn er enkele voorbeelden waarin *-ng* wegvalt, b.v. *oeroe* neus, Mal. *hidoeng; (noe)daloe binnen*, Jav. *dālem; kabala* sprinkhaan, Jav. *walang* enz. In de dialecten van West S. is dit bijna regel. Ook de *-ng* is daar als sluiter zoo goed als steeds verdwenen [1]). Het dialect van Memboro staat in dit opzicht tussehen Oost en West S. in.

Met *l* wisselt *ng* in enkele woorden, n.l. *ngohoeng* (*ng-* in alle dialecten) rijstblok, Saw. *ngāhoe*, End. *ngĕsoe*, Bim. *natjoe*, Mangg. *ngontjoe*, Rott. *nesoek*, Mal. Jav. *lĕsoeng*. In *ngeni*, zwemmen, O.Jav. *langoej* hebben we mogelijk te doen met omzetting uit *nangi* zooals Memboro heeft [2]).

Over de *-ng* in afgeleide vormen, en ook na stamwoorden, die daar waarschijnlijk oorspronkelijk grammatische waarde heeft gehad, zie Hoofdstuk III.

dj, ndj Van slechts weinige woorden met *dj* en *ndj* zijn mij overeenkomstige vormen in de verwanten bekend. De verhouding tussehen Soemb. *dj* en *ndj* is als die tussehen *d* en *nd*. Het Soemb. kent geen andere dentale media dan een gepraenasaleerde, en omgekeerd wordt ook de linguale *d*, indien deze wordt gepraenasaleerd, dentaal. Zoo is nu ook de *d* in *ndj* meer dentaal, en staat Soemb. *ndj* voor *dj* in overgenomen woorden, indien in de taal waaruit het woord werd overgenomen, de *d* in *dj* meer dentaal werd uitgesproken. Hetzelfde onderscheid bestaat tussehen Saw. *ḍj* (= Soemb. *dj*), en Saw. *dj*, dat de nasaal verloren heeft, (= Soemb. *ndj*), b.v. *padjòalang* aanreiken, Saw. *ḍjole; ndjara* paard, Saw. *djara*. Zoo kunnen zoo-

---

1) In W. W. alleen behouden bij *bălang* leeftocht, dat ook voor Laora wordt opgegeven (No. 226).

2) *n* voor *l* hier in meerdere talen. Cf. Tjam., p. 140.

wel *dj* als *ndj* beantwoorden aan *dj* elders., b.v. *djărikoe*, Saw. *ḍjăroe*, Rott. *delo*, Mal. Jav. *djĕroek; djămoe* voldoende, Mal. *djĕmoe* afkeer (cf. *tiada djĕmoe* niet verzadigd kunnen worden). Voor *ndj* is te vergelijken *ndjara* paard, Jav. *djaran; ndjandji* afspraak, Mal. *djandji*.

Verder staat *ndj* voor *ntj* elders, b.v. *kandjăka* zetel, Bim. *kantjaka*. Maar in vele gevallen is *ndj* ontstaan uit gepraenasaleerde *s*. Zoo b.v. in *ndjala* fout, Bim. *ntjara*, Mal. *salah; ndjangga* onderzoeken, Rott. *sanga*, dial. *sangga* zoeken; *kandjanga* uitlooper naast *kahanga* mik (nasaleering na een praefix). In het woord kan *ndj* zijn gevormd door nasaleering van den aanvangsconsonant van de slotlettergreep. Naast *roendjoek* tusschensteken is b.v. te vergelijken Mal. *soesoek* pen, haarpen, *masoek* enz.

In het Lao. zijn de palatalen verdwenen. Wel is ook daar het onderscheid merkbaar dat Kamb. maakt tusschen *dj* en *ndj*. Aan Kamb. *djala* net, beantwoordt Lao. *dala*, aan Kamb. *ndjara* Lao. *ndara* paard.

nj Het aantal woorden met *nj* is slechts gering. Saw. en Soemb. stemmen overeen in *njama* kauwen, Saw. *njami*, naast M. P. *mamah*. In Soemb. *kanjawoer* lawaai, rumoer, Saw. *kenjawoe* vindt men de wortel *woer* cf. Jav. *sawoer* (zoo Prof. Jonker s.v.). Aan Saw. *njăboe* nest, beantwoordt Soemb. *hĭboe*, dial. *săboe*, wat wijst op de mogelijkheid dat *nj* onder meer uit nasaleering van de *s* is ontstaan.

t Soemb. *t* beantwoordt aan *t* elders. Bijv. *tăka* komen, Jav. *tĕka; tĭloe* drie, Jav. *tĕloe; tĭloe* ei, Mal. *tĕlor; bōeti* aap, Bim. *bote*, Bare'e *boti; oeroetoe* afstroopen, Tett. *koroet*, Lett. *ortoe*.

Als sluiter is *-t* soms weggevallen, b.v. in *(ha)ngahoe* honderd (na omzetting van *t* en *s*; dezelfde omzetting ook in Saw. End., Sangireesch), Iloko *gasoet; amoe* wortel, Bim. id., End. *kamoe*, Tag. *gamoet; oera* zenuw, naast *oeratoe*, de lijnen van iets nazien.

Aangaande de overgang van *t* in *h* (uit *s*), zie aldaar.

d Soemb. *d* beantwoordt aan *d*, *r* of *l* elders, b.v. *dăhĭkoe* dicht op elkaar, Jav. *ḍĕsĕk; madooe* dorst, Kiss. *marooe*, Sang. id.; *langada* opzien, Koep. *ngala*, Mal. *tĕngadah; tidihoe* platdrukken, Saw. *tĕda*, Rott. *tède*, Jav. *tiṇḍĕs* enz.

De klank van de 2e v. d. Tuuksche klankregel is gewoonlijk door *r* vertegenwoordigd. Enkele malen treffen we ook *d* aan, b.v. *kapĭdoe* gal, Saw. *pāḍoe*, End. *pĕdjoe*, Rott. *hedoek; lodoe* zon, End. *lĕdja*, Mangg. *lĕso*, Bim. *liro*.

Aan Mal. *dj*, Jav. *d* beantwoordt Soemb. *d* in *dedi* = Mal. *djadi*, Jav. *dadi*. Weggevallen is de *d* voor *ồaka* kraal, Saw. *ḍoka*, Rott. *longa*

(dial. *longga, roka*). De andere dialecten komen ten aanzien van *d* met het Kamb. overeen.

nd *nd* is de vertegenwoordiger van de dentale media. Overeenkomstig hetgeen boven is opgemerkt, kan Soemb. *nd* beantwoorden aan *d, nd, n̤d* en *nt* elders. Voorbeelden van *nd* voor *d*, leveren de overgenomen woorden: *ndāhi* unster, Mal. *datjing; ndomboeloe* dobbelen; *ndoi* duit, Mal. *doeit*.

Aan *nd, n̤d, nt* elders, beantwoordt Soemb. *nd* in *kindi* spinklos, Rott. *inde; moendi*, (dial.) citroen, End. *moende*, Rott. *moene* (dial. *moende*); *pānda*, Rott. *henak*, Jav. *panda* de pandanus; *pandakoe* laag, Rott. *pane* (dial. *pande*), Jav. *pendek; ndai* lang (van tijd), West S. *mandoi*, Bim. *ntoi*, Saw. *doei* en *toei*.

nd naast *t* elders (zooals is opgemerkt blijkt uit de taal zelf, dat de overgang tenuis > gepraen. media niet zuiver fonetisch is): *ndoela* helpen, naast *toela*, Saw. End. *toeloe*, Jav. *toeloeng; ndindi* recht overeind staan, Lao. *dende*, Saw. *titoe*, Rott. *tetoe; (ka)ndara* doorn, Tett. *taran*, Saw. *dara*. Verwisseling van *d* en *nd* vertoont *dimbak* afschutten, naast *timbak*, Mal. *timba;* eveneens *pindi* uitkiezen, M. P. *pilih*.

Ten aanzien van *nd* in de andere dialecten kan hetzelfde gezegd worden als van *ngg*. Lao. heeft de nasaal voor aan het woord weggeworpen, maar in het woord gewoonlijk behouden (zie boven: *ndindi* enz.).

n Soemb. *n* beantwoordt zoowel vooraan als in het woord aan *n* elders, cf. *manahoe* koken, Rott. Boeg. *nasoe; kaninik* (dial.) muskiet, Saw. *nini*, Rott. *ninik; wini* zaad, Jav. *winih* enz. Als sluiter is de *-n* in *-ng* overgegaan, cf. *tinoeng*, Mal. *tĕnoen; woelang* maan, Mal. *woelan*. In enkele woorden wisselt de *n* met *l: manoca* wond, Mal. *loeka; ninggoe* dansen, Bim. *lenggo*.

p Soemb. *p* beantwoordt aan *p* elders. *Pài* rog, Bim. *fai*, Rott. *hai*, Mal. *pari; pari* rijst, Bim. *fare*, Saw. *are*, End. *pach*, Mal. *padi; epi* vuur, Bim. *afi*, Saw. *ai*, Mal. *api; topoe* mat, Bim. *dipi*, Saw. *dāpi; nggānapoe* voltallig, Mal. *gĕnap* enz.

Als sluiter is *p* soms weggevallen, b.v. *loeri* leven, Mal. *hidoep*, Jav. *oerip*, naast *miripoe*, weer opleven.

b, mb Als labiale media kent het Soemba'sch *b* overeenkomende met Saw. Bim. *b*. Naar de meening van Prof. Jonker werd ook de labiale media vroeger steeds gepraenasaleerd. Naast *b* kent nu het Soemb. *mb*. De verhouding tusschen deze beiden is niet zoo, dat *mb* de oorspronkelijke labiale media vertegenwoordigt, waarnaast *b* de praenasaleering zou hebben verloren. Uit de beteekenis-onder-

scheiding tussehen b.v. *bòata* breken, en *mbòata* gebroken, blijkt dat we met twee verschillende vormen hebben te doen. Aan de andere zijde behoeft *mbòata* ook geen afgeleide vorm van *bòata* te zijn. Eer gaan beiden terug op een vorm met *p-* zooals we in Memboro *pòtisa*, Lao. *poeata* aantreffen. Ook wanneer we mogen aannemen „*bòata* uit vroeger **mbòata*", dan is dit niet dezelfde vorm als het tegenwoordige *mbòata*. Waar het Lao. aan het begin van het woord de praenasaleering heeft afgeworpen, en zoo *poeata* met actieve en *boeata* met intr. pass. beteekenis naast elkaar staan, beantwoordt Kamb. *bòata* aan Laora *poeata*, Kamb. *mbòata* aan Laor. *boeata*. Op welke wijze de praenasaleering nu ook heeft plaats gevonden, *b* en *mb* gaan op dezelfde klanken terug.

Behalve voor *p-*, *(mp-)*, kunnen Soemb. *b-*, *mb-* staan voor *b-* of *w*-elders. Daarop gaan beide vormen terug in *baha* wasschen, *mbaha* nat, Bim. *mbetja* nat, *watja* wasschen; *bài* stampen, Bim. *mbadjoe*, End. *wadjoe*, Tag. *bayo; mbīhoe* verzadigd, Boeg. *wĕsso*.

Ik ken geen voorbeeld waarin *-b-* teruggaat op oorspronkelijk *-p-*. In het woord beantwoordt *b* aan *b* of *w* elders; *-mb-* kan beantwoorden aan dezelfde klanken als *mb-*. Bijv. *lĭboe* diep, Rott. *lifoe* een kolk; *kabèabakoe* vlinder, Saw. *kebeka*, Fidji *bebe; kamboe* buik, Tett. *kaboen*, Lett. *appoen* (Lett. *-p-* gewoonl. voor *-mb-*, *-mp-*); *kamba* kapas, Bim. *kafa*, Mal. *kapas; oemboe* heer, Tob. Bat. *ompoe*, Mal. *ampoe*, Jav. *ĕmpoe*.

Ten aanzien van de dialecten geldt voor *mb* hetzelfde als voor *nd*.

m *m* beantwoordt zoowel vooraan als in het woord aan denzelfden klank elders, b.v. *maoekoe* dronken, Bim. *mawoe*, Rott. *mafoek*, Mal. *maboek; nomoe* zes, Mal. *ĕnam; lima* hand, M. P. id. Als sluiter gaat *-m* in *-ng* over, cf. *oenoeng*, M. P. *inoem*.

r Soemba'sch *r* beantwoordt aan *r*, *d* of *l* elders: *rāpa* vadem, Mal. *dĕpa*, Jav. *dĕpa; reti* graf, Bim. *rade*, Rott. *lates; nggari* afkrabben, Rott. *kali*, *kaloe*.

Ook in de taal zelf kunnen deze klanken wisselen, b.v. in *ochoe kadita* kleefrijst, naast *karitakoe* kleven; in *oeli* roer naast *kamoeri* achtersteven. De *r* is de vertegenwoordiger van den 2en v. d. Tuuksehen klankregel: *oeroe* neus, End. *iroe*, *idjoe*, Mangg. *isoe*, Bim. *iloe*, Mal. *hidoeng*, Jav. *iroeng; mbāroe* ziltig bij Rott. *hedoek*, End. *pedjoe*, Mal. *ampĕdoe*.

Waar het Maleisch *dj* heeft naast Jav. *d*, heeft Soemb. *r: oerang* regen, End. *oera*, Mangg. *oesa*, Mal. *hoedjan*, Jav. *oedan; ri* toespijs dial. *rowi*, Saw. *djoeŏe* gras, Rott. dial. *doeŏe*.

Weggevallen is de *-r*, b.v. in *poehoe* navel, Mal. *poesat*, Jav. *poesĕr; wāla* uitspreiden, Jav. *wĕlar*.

Aan den klank van de *r*-, *g*-, *h*-wet beantwoordt in het Soemba'sch geen consonant: *rea* bloed. Bim. *raa*, Mal. *darah; kapoe* kalk, Saw. *ao*, Bim. *afo*, Mal. *kapoer; rongoe* (dial). naald, Bim. *ndaoe*, Mal. *djaroem* enz.

Een enkele maal is de *r* behouden. Zoo b.v. in *oera* pees, zenuw, Saw. *kaloea*, Bim. *kaoea*, Mal. *oerat; (ka)baroe* broodboom, Saw. *wooe*, Rott. *baoe*, Mal. *baroe*.

De dialecten stemmen in de behandeling van den eenen zoowel als van den anderen klank met Kamb. overeen.

l Soemb. *l* komt overeen met *l* elders, waarnaast wisseling met *r* of *d* voorkomt. *Landoe*, kuif, End. *randoe*, Rott. *lando; palài* vluchten, Saw. *rai*, Mal. *lari; tīloe* ei, Saw. *dāloe*, Bim. *doloe*, Mal. *tēlor; koboel* onkwetsbaar, Mal. *kébal*.

Over *ng* of *n* voor *l*, zie aldaar.

w Een oorspronkelijke *w* is in het Soemb., behoudens wisseling met *b*, *mb*, in het algemeen bewaard gebleven. Bijv. *watoe* steen, Bim. Saw. *wadoe*, M. P. *watoe; iwi* een aardvrucht, Bim. End. *oewi*, Mal. *oebi*.

In enkele woorden echter is de *w* aan het begin van het woord, of in het woord weggevallen. Zoo in *atoe* 't hart van een boom, Saw. *adoe*, Sikk. *watoe(ng)* hard, M. P. *watoe; loea ài* een aardvrucht, Saw. *loeba*, Rott. *oefa; rioe* duizend, Mal. *rīboe*, Jav. *sewoe*.

Aan het begin van een woord wisselt *w* meermalen met *j*, b.v. *wīndjoe* en *jīndjoe* dij; *jitil*, dial. *witil* knijpen; *jooeloe*, dial. *wooeloe* najagen; *jālahoe* en *wālahoe* uitspreiden.

Prof. Jonker heeft gewezen op de eigenaardige wisseling van *w* en *j* met *k* in enkele Soemb. woorden [1]). Hij geeft alleen voorbeelden van *w*- of *j*- voor *k*-: *wōē* nagel, dial. *woewoe*, M. P. *koekoe; woetoe* luis, M. P. *koetoe; woeroeng* pot, Bare'e *koera*, Bat. *hoedon*. Nog zijn te noemen: *woenggoeng* in de vuist houden, Jav. *kēm, kĕkĕm; woenggoe* nek, hals, naast *koekoe; wāna* (dial.) naast *nggāna*, Jav. Mal. *kēna* [2]). Met *j*- wisselt *k*- als de volgende vocaal *e* of *i* is, b.v. *jera* zwager, Sikk. *kera*. Prof. Jonker vermoedt dat de overgang heeft plaats gehad nadat eerst de *k* tot *h* was geworden.

Uit de vergelijking met het Lao. blijkt dat beiden deze overgang gemeen hebben, en wel niet alleen vooraan, maar ook in het woord. In West S. kan n.l. een oorspronkelijke *w* behouden blijven, als in *wiwi* rand, *wini* zaad (W. W. n°. 11, 315),

---

[1]) Tjam. 150.
[2]) W. W. 558.

hij kan wisselen met *b* als in *kaboeni* verbergen, *bawa laag* (W. W. n°. 568, 604), maar vele malen hebben vooral de tongvallen van Laora en Kodi voor *w* een klank die wordt aangeduid als *rg*, ook wel als *r* of *g*, de spirante *g*, moeilijk te onderscheiden van een gebrouwde *r* [1]). Bijv. Kamb. *kawini* vrouw, Lao. *margine; kalaoe* muis, Lao. Kod. *kalargo*. Ook met *j* wisselt deze klank, b.v. in Kodi *wòrga*, Lao. *rgòza*, Kamb. *woeja* krokodil. Trouwens bestaat bij deze woorden in de dialecten veelal wisseling tusschen *w* en *j*. Enkele malen staat deze *rg* nu ook voor M. P. *k*. Zoo in Kodi *largi*, Mal. *laki; rgăna* Mal. *kĕna; rgoergoe*, M. P. *koekoe;* en in de vormen der pron. pers. Lao. *rgamè* = *kami;* Lao. *rgitò* = *kita*. Steeds is dan echter in een of in meerdere dialecten een vorm met *j* of *w* te vinden (Memboro: *jami, jita, lawi, woewoe, wăna*). Blijkbaar hebben we dus ook hier te doen met *w* of *j* voor oorspronkelijk *k*. Dezelfde wisseling van *w* met spirante *g* wordt ook gevonden in het Saw. [2]). In het Tontb. wisselt spirante *g* met *w*, *j* en *r*. [3])

j De *j* wordt voor aan het woord meer vocalisch uitgesproken. Vandaar de schrijfwijze *ij-* in een aantal woorden bij de Roo v. Alderwerelt [4]). Tusschen twee klinkers is hij gelijk aan onze *j*. Bij de woorden waar *j-* vooraan wordt gevonden ken ik slechts één overeenkomstige vorm met *j-*, n.l. Lett. *jora*, Soemb. id. Maar ook daar is de *j-* vaak niet oorspronkelijk [5]). In vele gevallen staat de *j-* in plaats van een verdwenen consonant, cf. *jădoe* schudden van 't lachen, naast *kădoekoe, nggădoekoe* schudden (trans. en intr.); *jepoe* toedeelen, *pajepoeng* wenken, Saw. *gape*, Rott. *nggapek; joeboeloe* bosje alang-alang, Jav. *kĕpĕl* een handvol. Zeer dikwijls wisselt *j-* met *w-*, zoowel waar *w-* oorspronkelijk is, als daar waar ze beiden in de plaats van een weggevallen consonant staan.

Een oorspronkelijke *-j-* is behouden in het overgenomen *hamajang* bidden, Mal. *sembahjang*; alsook in *woeja* krokodil, Mal. *boeaja*. Verder kan ook *-j-* staan voor een weggevallen consonant, b.v. in

---

[1]) De aanduiding is niet steeds dezelfde. Ook niet in hetzelfde woord. Cf. W. W. No 48, Kodi *rgoerge*, naast 238 *rgoergoe*, M. P. *koekoe*; No. 351 *rèo* bamboe, naast *rgòo* W. S. s. v. *au*.

[2]) Rott. Spr. p. 54.

[3]) N. Adriani en M. L. Adriani-Gunning: Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch, 21, 25.

[4]) T. B. G. XXXIV, 254.

[5]) Naar Prof. Jonker meedeelt in een manuscript waarin hij de klankverschijnselen in het Lettineesch bespreekt, en dat mij door Mevrouw Jonker ter inzage werd gegeven.

aja oudere broeder, Lao. *kaä*, Bim. *sae*, End. *kaeh*, Mangg. *kae*. Waarschijnlijk is ook de vorm *rea*, *ria* bloed, uit *j* voor *r*, welke later tot *i* geworden is, te verklaren [1]). Aangaande *i* voor *ja* of *joe* zie sub 4, pag. XIV.

Deze *j* of *w* van Oost S. blijft in enkele dialecten van het Westen, maar gaat in Kodi en Laora geregeld in *rg* over. Een oorspronkelijke *j* wordt soms op de zelfde wijze behandeld (cf. Kodi *worga*), maar gaat in Laora in *z* over of valt weg. Lao. *rgazoe*, Kamb. *ài*, M. P. *kajoe;* Lao. *malooe*, Kamb. *malài*, Jav. *ladjoer*, Tag. *lajog*.

h M. P. *h* is in het Soemba'sch in alle positie's verdwenen. Een enkele maal is met zekerheid te zeggen dat Soemb. *j* of *w* staat voor oorspronkelijk *h* [2]), b.v. *woetang* schuld, Mal. *hoetang; jila* trekken, Rott. *hela*, Tag. *hila*.

Soemba'sch *h* staat steeds voor M. P. *s*, b.v. *hamba* emmer, Saw. *haba*, Rott. (dial.), Tim. *sapa; hochoe* borst, Laora *zoezoe*, Mal. enz. *soesoe; mbanahoe* warm, Jav. Mal. *panas*.

Onder invloed van een *i* of *oe* is in verschillende woorden een oorspronkelijke *t* gepalataliseerd. Nu kent het Soemb. geen *tj*, maar waar het Mal. woorden met dien klank heeft overgenomen, geeft het dien weer door *s* (> *h*), b.v. Mal. *tjina*, Soemb. *kina;* Mal. *datjing*, Soemb. *ndāhi*. En zoo is ook in deze woorden de gepalataliseerde *t* in *s* (> *h*) overgegaan. Bijv. *kahiloe oor*, dial. *kasiloe*, *katiloe* (met klinkerwisseling), Mak. *toli*, Sangir. *toeli; pihoe* zeven, dial. *pisoe*, *pitoe*, M. P. *pitoe; mahoeroe* slapen, dial. *matoeroe*, Jav. *toeroe* enz. In de dialecten van Lewa., Kanat., Napoe, Palamedo heeft zich in deze woorden een verbinding van een explosiva en fricativa ontwikkeld, de *tj* is hier overgegaan in *tsj*, b.v. *katsjiloe* oor, *poetsjoe* zeven, *matsjoeroe* slapen. Hiermee is niet gezegd dat Kamb. *h* langs dien weg uit *t* zou zijn ontstaan. Daarvoor is het voorkomen van de vormen in de verschillende dialecten te onregelmatig. Zoo heeft in de bovengenoemde woorden Memb. de *t* behouden, terwijl Kamb. *h* (< *s*) heeft. Maar tegenover het Kamb. *witoe* alang-alang, Bim. *boetoe* heeft Memb. *woesoe*. De dialecten van Napoe en Palamedo vertoonen *tsj* in woorden waarin in het Kamb. de *t* ongewijzigd bleef (cf. Kamb. *toenoe*, Kan., Nap., Pal. *tsjoenoe* verbranden, Mal. *toenoe*). Zoo is de ontwikkeling in de dialecten verschillend geweest. In de genoemde dialecten schijnt de uitspraak van *s* en van *tj* dicht

---

1) Dezelfde overgang ook in het Binongko'sch. Dr. N. Adriani en Dr. A. C. Kruyt: De Bare'e Sprekende Toradja's van Midden Celebes. III 269, ook p. 221

2) Tjam. 150.

bij elkander te liggen, daar onder dezelfde omstandigheden *tsj* ook kan staan voor oorspronkelijk *s*, b.v. *mbitsjoe* verzadigd, Kamb. *mbihoe*, Jav. *bĕsoer*.

Als sluiter is *h* (< *s*) meermalen afgevallen, b.v. *mbana* warm, naast *panahoe; kamba* kapok, Rott. *abas*, Mal. *kapas*.

Van palatalisatie onder invloed van *i* en ook van *oe* levert het Bataksch eenige voorbeelden. (Zie Tob. Spr. § 31. VII. Zoo ook het Binongko'sch, Bare'e Spr. Toradja's, III, 267). [1]). Overgang van *s* in *tj* vinden we in het Bimaneesch, en geregeld in het Manggaraisch. Evenals in de Soemb. dial. is in het Mangg. *tj* meer fricatief (*tsj*) [2]). In West S. is de *s* behouden, in Lao. verzacht tot *z* (cf. W. W. n°. 30).

HOOFDSTUK III.

BEHANDELING VAN DEN NASALEN SLUITER (-ng).

Onder de verbaalstammen met consonantischen sluiter in het Soemba'sch, treffen we er velen aan, waarbij de sluiter niet alleen door een vocaal (*-oe*) wordt gesteund, maar bovendien de uit sluiter + steunvocaal bestaande lettergreep, weer door een nasaal (*-ng*) wordt gesloten. Bijv. *ndăharoeng*, opschuiven; *djăkaroeng*, optillen; *hăbaroeng*, strooien, zaaien; *wewaroeng*, uitspreiden; *tiwaloeng*, ophangen; *woendjiloeng*, omwinden enz. In de woordenlijsten vinden we deze woorden nu eens in vollen vorm, met steunvocaal en nasaal, dan weer alleen met steunvocaal, of ook in stamvorm vermeld. Trouwens, het karakter van dezen nasaal brengt mee, dat hij ook in het zinsverband telkens van den woordstam wordt losgemaakt. Wordt echter achter het verbum, b.v. *wĭki*, zelf, als object gevoegd, dan zien we de *-ng* aan den woordstam gehecht; ook wanneer het verbum wordt gevolgd door een pron. pers. als object, blijkt in den vorm daarvan, of de verbaalstam al dan niet op *-ng* eindigde. Wordt n.l. een verbum op *-ng* gevolgd door de pronominale aanduiding van het object, dan verbindt de nasaal zich daarmede. Zoo b.v. van *bitang*, sluiten: *bita-nja* (= *bitang-ja*) *na pindoe*, sluit de deur

---

[1]) Vergelijk verder: Hoofdstukken uit de Spr. v. h. Ttb., 26, 27; Kern, Versprr. Geschr. V, 156.

[2]) Bim. Spr. 37.

(W. S. s. v.); *manggang*, waken over, beschermen: *mangga-ngga* (= *manggang-ka*) *la pahei, mangga-ngga la papoeroe*, bescherm mij in het opgaan, bescherm mij in het nederdalen (W. V. 183/20); *pīng(oe)*, weten, kennen: *ndakoe pī-nggooe* (= *pīng-kooe*) *djāka nggi pawelimoe*, lett.: ik ken je niet, waar je vandaan komt (W. V. 6/12); *kareang*, begeleiden: *māla kakoe karea-nggāmi* (= *kareang-kāmi*) *la pingi pooe rara*, welaan ik zal u naar een rijpe mangga brengen (W. S. 68/6).

Bij vergelijking van de woordenlijsten van Prof. Jonker en Ds. Wielenga, blijkt het nu herhaaldelijk, dat waar de een den verbaalstam zonder toevoeging van den nasaal, maar met den gepraenasaleerden vorm van het pronomen vermeldt, de ander den vorm met nasaal geeft. Bijv. J. *ndjoekoel, ndjoekoeloeng*, W. *ndjoekoeloe*, stampen, trappen, maar W. V. 160/21: *tai maloa, madjoekoeloe-nggāmoe* (uit *djoekoeloeng-kāmoe*), straks zullen we je komen trappen. Omgekeerd W. *wewaroeng*, J. *wewar*, uitspreiden, maar: *wewaroe-ndja da watar* spreidt de tarwe uit. Op grond hiervan, zal ook daar, waar het verbum niet met nasaal als sluiter wordt aangegeven, maar het pronomen is gepraenasaleerd, een oorspronkelijke *-ng* te onderstellen zijn.

Uit het boven gezegde is duidelijk, dat een *-ng* in vormen als *wewaroeng* enz. niet als wezenlijk met den woordstam verbonden wordt beschouwd. Dit blijkt nu ook daar, waar we den verbaalstam met *-ng* als sluiter vinden, zooals b.v. in *bitang*. Het is moeilijk uit te maken of de nasale sluiter in dergelijke woorden al dan niet is toegevoegd, daar de naaste verwanten alle sluiters hebben afgeworpen. Bij enkelen is het wel zeker, dat de *-ng* tot den stam behoort en staat voor een oorspronkelijke nasaal, b.v. in *oenoeng*, M. P. *inoem*, drinken; *benging* (uit * *bangoeng*), wekken, Mal. *bangoen; tīnoeng*, weven, Mal. *tēnoen; ngang(oe)*, eten, cf. Mad. *ngakan; woenggoeng*, in de vuist houden, cf. Jav. *kēkēm, gēnggēm*. Bij enkele anderen is de *-ng* wel toegevoegd, b.v. *itang*, zien (vele malen naast *ita*), M. P. *kita; wong(oe)*, geven, Rott. *fè*, Tett. *fò; kawining*, verbergen, M. P. *woeni;* cfr. ook *ngalang*, verkrijgen, Rott. *nala*, Bug. *ala*, Mal. *alap; āling*, uitdoen, afdoen, Rott. *ali*, afsnijden, Bic. Bis. *anit*, villen, Boer. *alik*, pellen, villen. Hetzij nu de *-ng* oorspronkelijk tot den stam behoorde, of later werd toegevoegd, de wijze van behandeling doet zien, dat thans bij allen de *-ng* als los met den woordstam verbonden wordt beschouwd. Wordt n.l. een dergelijk verbum van een nadere bepaling voorzien, dan kan de *-ng* van den stam worden losgemaakt, en achter de bepaling worden

geplaatst, waar hij dan weer al dan niet met het pronominaal object kan worden verbonden [1]). Zoo b.v. van *batang*, zetten, opzetten (b.v. van een tol), en *mangīloe*, eerst: *māta koebata-mangīloeng*, laat mij [den tol] eerst opzetten (W. V. 85/23); *hadang*, opstaan, en *ndāba* allen: *kawini, mini, anakèada, makawèada, dahada-ndābang*, vrouwen en mannen, kinderen en grijsaards, allen stonden op (W. V. 102/16); *hoeroeng*, zich opmaken, *nahoeroe-ndābang na maninja la paräing* (W. V. 89/), allen die in de kampong waren maakten zich op; *handākang*, éénmaal, eenmaal doen: *handākā-djoeang-ā booe hoepoe*, schep slechts één keer (W. V. 8/20); *kandoeling*, wijken, *beli*, terug: *nakandoeli-beling*, men week weer terug (W. V. 108/23). En met object: *pahadang*, doen opstaan, *djāka toena-noe pahada-beli-nja i O. Nd.*, indien dat zoo is, doe dan i O. Nd. weer opstaan (W. V. 57/5); *ngangoe*, eten, en *mata*, rauw: *na wataroe noena, nanga-mata-nja*, die mais at hij rauw (W. V. 2/18); *meha*, alleen, *ndakoe nga-meha-nja*, ik eet het niet alleen (W. S. 30); *pateang*, wachten, *koe-patea-mānoe-mānoe-nggooe*, ik moet voortdurend op je wachten (W. S. 264). Echter blijft de *-ng* ook wel aan den woordstam gehecht, b.v. *toena-noe hida hoeroeng ndāba*, toen maakten zij zich allen op (W. S. 72/6).

Deze wijze van behandeling van den nasalen sluiter is niet tot het verbum beperkt. Wanneer b.v. *weling* (als verbum: vandaan komen, als praep.: van-af, van-uit, vandaan) wordt verbonden, hetzij met een substantivum, hetzij met een adverbium van plaats of tijd, dan wordt de *-ng* van *weling* meermalen achter het substantivum of adverbium gevoegd, b.v. *hīdoena-nja na maramba, hīdoe weli-ngaroeng*, (*ngaroe* = *mond*) de vorst is ziek, ziek aan zijn mond (W. V. 174/1); *weli-hoe-kalitoeng*, (*hoe*, naar, *kalitoe*, avondschemer) van den tijd af dat het ging schemeren (W. V. 215/11); *weli mbaroeng*, (*mbaroe*, vroeg in den morgen) van den morgen af (J. T.; naast *weling la mbaroe* 48/7 v. o.); *hina poeroe weli-ditang la pinoe watoe* (*dita* = boven), hij klom van boven op den steen af (W. V. 83/25).

Worden nu dergelijke verbindingen als bepaling gevoegd bij een transitief verbum, dan wordt ook hier de *-ng* verbonden met het pronominaal object dat na de bepaling volgt. Zoo b.v. *napahanggā-pitoe-weli-lima-nja*, hij klemde hem vast bij zijn poot (20/15 v. o.); *āpa*, grijpen, *naāpa-weli-kadoe-ma-ndja*, hij greep hen bij de horens

[1]) Jonker: Versl. Med. K. A. W. afd. Lett. 4, XII, 367; W. V. 50 (a. 3), 174 (a. 1), 179 (a. 5).

(40/16 v. o.); *kooe ngăna-weli-wihi-mboe-nja i R. K.*, raak ook i R. K. aan haar been (J. T.); *namadila na nggoroenggoe, bana ăpa-weli-katīkoe-ngga*, mijn nek is lang doordat hij mij bij mijn kop heeft gegrepen (16/13); *piti*, nemen, halen, *bana piti-weli-pakīri-ma-nja*, terwijl hij het ophaalde van het begin af (W. V. 34/21).

In verband met deze behandeling van den nasalen sluiter, gaan we na:

I. bij welke, nu in de taal als stamwoorden geldende woorden, we toevoeging van een *-ng* vinden;
II. op welke wijze de taal nu van aanhechting van een *-ng* gebruik maakt.

I. We onderscheiden tusschen die stamwoorden, waarbij we geen met den stam vergroeid praefix, en die waarbij we een van de vroegere of thans nog in gebruik zijnde praefixen aantreffen.

De niet van een praefix voorziene stamwoorden met consonantischen sluiter en toegevoegde nasaal (dus van den vorm als b.v. *hăbaroeng*[1]), zijn zonder uitzondering verba, en wel voor verreweg het grootste gedeelte transitieve verba. Enkelen kunnen ook intransitief worden gebruikt, b.v. *ndăharoeng*, opschuiven, en iets op zij schuiven: *ndăhar-nja*, iets voortschuiven; *ndăharoe-kinggooe hakoedoe*, schuif een beetje op (W. 5/8; *kooe* hier subject; zie bij het verbum); *pihiloeng*, omdraaien, *napihiloeng na lodoe*, de zon wendt zich, begint te dalen (± 1 uur); *lăpahoeng*, voorbijgaan (van tijd b.v.), *nalăpahoeng hooe woelang*, een maand ging voorbij (W. V. 66/7), en daarnaast: *bana lăpahoe-ndăba-ndja da paräingoe dangoe* daar hij al die vele kampongs passeerde (W. V. 106/30); *tiwaloeng*, hangen en ophangen (W. S. s. v.; ik vond het alleen in transitieve beteekenis), *na hakadipoe natiwaloe-nja la toebana*, het eene stuk hing zij juist naast hem (W. V. 79/32). Alleen intransitief zijn *hoeboeroeng*, in de aar schieten, en *anggaloeng*, ondeugend zijn (*paänggaloeng* = *bertingkah*).

Praefix ha-. De stamwoorden, waarin wij een vroeger praefix *ha-* terugvinden, zijn voor 't grootste gedeelte intransitieven. Meerderen komen in waarde overeen met de afleidingen met praefix *tĕr-* in het Maleisch[2]). Bij deze intransitieven vinden we na con-

[1]) Ik heb mij hierbij vrijwel beperkt tot de stamwoorden met consonantischen sluiter, omdat, indien daarbij een *-ng* optreedt, deze klaarblijkelijk is toegevoegd, terwijl dat bij de stamwoorden die op vocaal + *ng* eindigen meermalen niet met zekerheid is uit te maken.

[2]) W. S., 30; Rott. Spr., 141; Bim. Spr., 191.

sonantischen sluiter nooit *-ng* aangehecht. Wat de transitieven van den hier bedoelden vorm aangaat, de pronominale aanduiding van het object is niet gepraenasaleerd, b.v. in *hanggăpitoe-ja*, klammen (22/12); *hanggiwiroe-ja*, uitrooken (W. S. 69/22). Daarnaast evenwel: *hawoeroetoe*, bespuwen: *hawoeroetoe-nja na kadjoa-nggooe*, bespuw mijn rug (J. s. v.).

Praefix ka-. De waarde van praefix *ka-* is uit de thans daarmede verbonden grondwoorden niet duidelijk op te maken. Onder de substantiva van dezen vorm is te noemen *kamŏ̀ring*, roer, met zeker toegevoegde *-ng;* onder de adjectiva *kalătoeng*, hard (van hout), naast *atoe*, M. P. *watoe*, 't hart v. e. boom. Bij het aanmerkelijk aantal vormen met intransitieve of intransitief-passieve beteekenis, is er geen met aangehechte *-ng*. Tot deze intransitieven behooren die van den vorm *ka—koe*, die een geluid of beweging aanduiden [1]). Bij *kajărakoe*, rammelen, wordt (W. S. s. v.) opgegeven *kajărakoe-ndja da watar*, rammel met de mais. Enkele transitieven met *ka-* zijn wel causatieven, zooals b.v. *kabĕli*, omkeeren, naast *pabĕli*, doen terugkeeren (cf. de beteekenissen van Mal. *balik*) mogelijk ook *kamĭli*, zwart maken, zwartsel, naast *mĭling*, zwart. Bij anderen is de waarde van *ka-* geheel onzeker, b.v. in *kahàwa*, huren (Jav. Mal. *sewa*); *kawochoekoe*, inwikkelen, Saw. *woetoe; kawining*, verbergen, M. P. *woeni*. Verbinding met *-nja* treffen we aan b.v. in *kawălockoe-nja*, inslikken (122/2 v. o.), en enkele anderen.

Praefix ma-. Een vorm met *-ng*, aangehecht na consonantischen sluiter met steunvocaal, vond ik onder de stamwoorden met *ma-* niet. Verbinding met *-nja* wordt gevonden b.v. in *mangădatoenja*, bang zijn voor; met *-ja* b.v. in *manawaroe-ja*, medelijden hebben met.

Praefix ta-. De stamwoorden met praefix *ta-* zijn voor 't grootste gedeelte intransitief-passief. In waarde komt praefix *ta-* overeen met Maleisch *tĕr-* [2]). Achter deze woorden wordt nooit *-ng* gevonden. Transitief is alleen *taloemboer* overstroomen; cf. W. V. 84/12: *tăka hina hei na wâi, hina taloemboer-ndăba-nja na parâingoe*, daarop kwam het water op en overstroomde den geheelen kampong.

Praefix pa-. Ook van deze woorden geldt, dat meermalen, en vooral waar het grondwoord niet meer afzonderlijk voorkomt (als b.v. in *padadaroeng*, verdeelen; *pahămbaroeng*, in de rede vallen),

---

[1]) W. S. 38.
[2]) W. S. 46.

de functie van het praefix niet meer is vast te stellen. Overigens hebben de verbale woorden van dezen vorm causatieve (als b.v. *pakambeling*, iets (of zich) ergens achter doen zijn, (zich) verbergen; *padjängaloe-nja*, iemand ophangen, W. V. 29/25), reciproque (b.v. *pabänggiloeng*, elkaar omvatten) of reflexieve beteekenis (*padarang*, zich roosteren, *pamborahoe*, zich verlagen). Onder deze vormen vindt men de meeste woorden met aangeheehte nasaal. Toch is die ook hier niet algemeen, b.v. *padoekoeloe-ja na epi*, stook het vuur op (W. V. 157/1). Als intransitievum van dezen vorm met toegevoegde *-ng* moet genoemd *pamäing*, komen, naast het grondwoord *mäi*.

Uit het voorgaande blijkt dus, dat, ten aanzien van de woorden die thans in het Soemba'sch als stamwoorden gelden, en consonantischen sluiter hebben, twee groepen te onderscheiden zijn:

1°. de woorden waarbij die sluiter alleen door een vocaal wordt gesteund;
2°. de woorden waarbij bovendien na die vocaal nog een nasaal wordt toegevoegd.

Tot de eerste groep behooren behalve woorden van andere waarde ook een groot aantal transitieve verba. Onder de tweede vinden we voornamelijk transitieve verba.

II. Deze *-ng* wordt nu als afleidingselement gebruikt:

A. bij woorden die thans als stamwoord gelden.

1°. Door aanheehting van *-ng* worden transitieve verba gevormd uit intransitieven. Prof. Jonker heeft als voorbeeld aangevoerd: *poeroe*, afdalen, *poeroe-nja* (= *poeroeng* + *ja*), hij daalt tot hem af [1]). Hierbij is te vergelijken, *pirangoe-pa napoeroe-tanang*, wanneer zal zij op den grond afdalen (W. V. 70/1), waar het object bij wijze van bepaling onmiddellijk met het verbum is verbonden [2]). Verdere voorbeelden zijn: *hei*, klimmen, *bana hei poeroe-ngga tooe la roedoeng la lodoe*, waar de menschen mij nacht en dag op en af gaan (26/7); *mäka*, kunnen, in staat zijn, *bana jila-ja tooe dangoe, ndana mäkanja na watoe*, toen de menigte trok, vermochten zij niets met den steen (70/16 v. o.); *mangädatoe*, vreezen, bang zijn, *namangädatoe na inada, bana mangädatoe-nja na leina*, hun moeder was bang, daar zij vreesde voor haar man (110/7); *moeta*, braken, *moetang*, opgeven, uitbraken, *moetang kabända rea*, groote stukken bloed braken (J. s.v.),

[1]) Jonker, l.c. 367.
[2]) cf. W. V. 70 (a. 1), 50 (a. 3).

la toebana na pangeana, hina moeta-beli-nja, juist op zijn plaats braakte hij hem uit (W.V. 241/9); *tama,* binnengaan, *loehoe,* uitgaan (in den regel geconstrueerd met praepositie *la*), *natama-loehoe-ndja hooe oema hooe oema,* hij ging huis aan huis in en uit (W.V. 195/15); *riki,* lachen, *nggära wända noe hita riki-nggooe,* wat zouden wij er aan hebben u uit te lachen (W. S. 71/8); *tangedji,* schertsen, *da inana, da amana datangedji-nja,* zijn moeder en vader maakten gekheid met hem (W. V. 66/10); *kamibi,* een lip trekken, *hina mandapoe, hina kamibi-ndja da wei,* hij ging zitten en trok een lip tegen de varkens (W. V. 235/33); *roenoe,* duiken, *hina roenoe-nja na tawoeroe,* hij dook naar den ring (W. V. 197/7).

2°. Door aanhechting van *-ng* worden transitieve verba gevormd van niet-verbale woorden. Zoo b.v. van substantiva: *angoe,* kameraad, makker, *naangoe-nja na kawini noena,* hij leeft met die vrouw W. S. s. v.); *ata,* slaaf, *mäta kakoe ata-nggooe-ka mboeloendäba-moe,* welaan ik zal u allen tot slaaf maken (W. V. 89/19); *ama,* vader, *ina,* moeder, *täka hikoe inang kalóe rara, hikoe amang tïboe laka,* toen had ik rijpe pisang als moeder en rood suikerriet als vader (J. T.); *lei,* echtgenoot, *leing,* tot man nemen, trouwen (v. e. vrouw gezegd), *oekarea-ma-nja jehoe, kooe lei-nja,* neem hem mee hierheen en trouw met hem (74/14); *lihi,* zijde, *la lihi,* naast, *bana lihi-ndja-ka,* toen hij hen op zij gekomen was (W. S. 86/19); *hänggi,* lendenen, *koebängging kabèala,* ik heb een mes op zij (W. S. s. v.); *bana häla-ja-ka, hina bänggi-nja na mangèala,* toen hij klaar was stak hij de vischhaak in zijn lendedoek (W. V. 174/16); *kadjea,* rug, *njoena na bōeti djäpa bana kadjea-nja la wäi tchikoe,* de aap nu stond voortdurend met zijn rug naar het zeewater (6/11); *lindi,* brug, over iets smals gaan, *lindi-linding* (v. e. aap gezegd), over de takken loopen, *hei haatoe kana lindi-ngga,* laat de een op mij klimmen en over mij heen loopen (W. V. 222/25); *tara,* spoor (v. e. haan), *natara-ngga pài kawài,* de rog heeft mij zooeven gestoken (W. S. s. v.); *roekoe,* spoor, teeken, *kooe pī-ndja-ka djäka nggära maroekoe-ndja,* weet gij het soms wat ten aanzien van hen zijn spoor heeft achtergelaten (d. i. wat hen gedood heeft) W. V. 236/2.

En verder van *àiloeloe,* terstond, *àiloeloe-nja kooe piti-ja,* haal het, doe het terstond (W. S. s. v.); *meha,* alleen, *nameha-ndäba-ma-ndja da anada da tōejana, papaha,* hij had alleen al de kinderen van zijn ooms tot vrouw (80/4); *mäta kana meha-nja paparèata-nja na tooe,* welaan, laat hem alleen de menschen bevelen (W. V. 36/17); *mareni,* dicht bij, *toena-noe bada mareni-nja-ka na hiboeda,* toen

zij nu dicht bij hun nest waren gekomen (W. S. 76/6); *marooe*, ver, *namarooe-ndja da maka hakoedoe*, hij ging een eindje van de tollen af (W. V. 84/2); *woenga*, eerst, *koewoenga-nja na liling* ik was eerder dan het geschil (W. W. 85).

B. In verbinding met andere afleidingselementen.

1°. *Met praefix pa-*. *a*) Bij de vorming van causatieven kan het zijn dat niet alleen *pa-* wordt voorgevoegd, maar ook *-ng* aangeheecht. Een onderscheidend principe, waarnaar de *-ng* bij het eene woord wel, bij het andere niet optreedt, heb ik niet kunnen ontdekken. Zoo b.v. *pameti*, dooden (*meti* sterven), *amboe pameti-ka*, dood mij niet (W. S. 68/5); *palochoe*, doen uitkomen, uiten (*lochoe* uitgaan), *djăka koepalochoe-ja tai, djea-ja wămoe*, als ik het straks uitbreng, dat is het, zult ge zeggen (W. V. 179/14); *lōeri*, leven, *palōeri*, doen herleven, *koepalōeri-ja* ik deed hem herleven (130/3) enz. Evenwel: *doeroe*, vlammen, *padoeroe-nja na epi, amboe nambăda*, doe het vuur opvlammen dat het niet uitga (J. s.v.); *poeroe*, afdalen, *papoeroeng*, doen afdalen, *papoeroe-ndja da ana mongoe kata tondoe-ndja*, haal de gongs naar beneden, dat we er op slaan (W. V. 26/6); *tama*, binnengaan, *bakoe patama-ndja la ôaka*, doordat ik hen binnen de kraal deed gaan (10/10); maar ook: *patama-ja la mamitoe*, breng het op een beschutte plaats (W. S. s. v. *mămitoe*); *lakoe*, gaan, *palakoe tooe mameti*, een gestorvene doen gaan (door het slachten van dieren) J. s. v.; maar ook: *bakoe wang papalakoeng matanggoe*, wanneer ik zoo mijn oogen laat gaan (W.V. 8/24); *ngăndi*, brengen, W. *pangăndi*, zenden (J. *pangănding*), *djepăkoe tai na manoe, na mapangănding langoe*, dit is straks de kip die berichten overbrengt [1]). Hetzelfde geldt van de van adjectiva afgeleide causatieven. In den regel vertoonen deze geen *-ng*, b.v. *dăka*, scherp, *padăka-ja na ài*, punt dat hout eens aan (W. S. s. v.); *dita*, hoog, *padita-i-ka* (J. T.), til mij eens op. Daarnaast echter: *woewa*, zichtbaar, *toena-noe na anakèada kawài ndena pawoewang wīkina*, het kind van zooeven liet zich niet zien (W. V. 67/12); *mila*, arm, *napamilang wīkina*, zich arm voordoen (W. S. s. v.). Wanneer deze causativa, in samenstelling met een verbum, als adverbia optreden, worden zij meermalen door *-ng* gesloten (respect. door *-nja* enz. als object gevolgd). In dat geval kan de *-ng* tot het bepaalde werkwoord behooren (zie boven), b.v. *napatingi-pahămoe-nja*, hij luisterde goed naar hem (W. V. 89/1), van *patinging*, luisteren (W. S. 118/21); *rōehi-pahămoe-ndja da tài-ihi-da*, zij

[1]) Wielenga: Zendingstijdschrift „de Macedoniër" 1908/172.

wreven hun lichaamsvuil goed af (111/1 v. o.), van *rōēhing*, wrijven. Bij hetzelfde verbum treffen wij het adverbium de eene maal met, de andere maal zonder *-ng* aan, b.v. bij *tăngaroe*, zien, kijken naar, *djăka ndema tăngaroe-pahămoe-ndja da kamămbi*, als wij niet goed op de geiten letten (W. V. 97/20), naast *koetăngaroe-pahămoe-ja* (W. V. 79/28). Zie ook: *booe tăka pamalamĭring*, omdat je achteraan komt (W. V. 101/9), naast: *hina tăka pamalamĭri noe*, dat hij daar achteraan komt (W. V. 101/4).

b. Ditzelfde kan gezegd worden van de reciproque verba, die eveneens met praefix *pa-* worden gevormd. Ook hier blijkt het, dat *-ng* niet steeds aan den stam wordt gehecht. Vergelijk: *bata pandjandjing*, toen wij met elkaar afspraken (W. S. 127/17), met: *măta, kata pandjandji*, laten we samen een afspraak maken (4/19); van *pahămboeroeng*, elkaar ontmoeten, *mahoeroe-pahămboeroe-ndja da wihimi*, gaat liggen met uw voeten tegen elkaar aan (46/19 v. o.), met *da pahĭli ndeda pahamboeroe*, zij reden elkaar mis, zij ontmoetten elkaar niet (W. S. s. v. hili).

c. Bijna geregeld wordt echter *-ng* (respect. *-nja* enz.) aangetroffen bij een aantal verba, door middel van *pa-* afgeleid van substantiva. De beteekenis van deze vormen is moeilijk in één bepaling te vatten; ze is onderscheiden naar die van het grondwoord. Van enkelen zou men die kunnen omschrijven als: het object doen voorzien zijn van wat het grondwoord aanduidt. De meesten zijn transitief, maar ook eenige intransitieven hebben dezen vorm. B.v. *ana*, kind, *paana*, baren. Naast elkaar worden gebruikt *paana-ja* en *paana-nja; na paana-be-ndja na karoboe toenoe dăngoe na karoboe hămoe*, zij baarde slechts de twee soorten pompoenen (W.V. 32/11); *nggĭkina hoe paana-pamila-ka*, waarom hebt ge mij als een wees gebaard (W. V. 35/30); *ndăbi*, deksel, *hina pandăbi-beli-nja na koembang noena*, hij sloot de pot weer dicht (W. V. 31/11); *ihi*, inhoud, *djea da boti paihi ndja oehoe kanoe*, vul deze flesschen met trosgierst (W. S. 79/31); *kamboe*, buik, *pakamboe*, zwanger, *hina pakamboe-nja na haatoe*, zij werd zwanger van een ander kind (W. V. 50/4); *tadji*, spoor, *patadjing manoe*, hanen laten vechten (J. s. v.); *witoe*, alang-alang, *pawitoeng oema*, van een dak voorzien (J. s. v.), *pawitoe-nja na oema*, een huis dekken (W. S. s. v.). Intransitieven: *maka*, tol, *pamakang*, met den tol spelen; *liroe*, zeil, *paliroeng*, zeilen, op reis gaan.

d. Ten slotte moeten hierbij vermeld de adverbia numeralia, die door middel van *pa-* en *-ng* van de grondtelwoorden worden afgeleid. Ze beteekenen: iets twee maal (enz.) doen, *napandoeă-nja*,

napambatoe-nja, hina măngoe pahadang, hij deed het twee maal, viermaal, toen pas stond ze op (W. V. 158/34); *hida pambatoeng bada winggiroe-nja*, zij deden het vier maal terwijl zij om haar heen liepen, d. i. zij liepen vier maal om haar heen (W. V. 35/21); *bana paooe na papihoeng*, hij riep zeven maal (74/6 v. o.).

2°. Met praefix *ka-*. In verbinding met praefix *ka-* treffen we *-ng* aan in enkele afleidingen van telwoorden. De vorm geeft weer ons „bij drieën" enz. In W. S. p. 22 zijn eenige voorbeelden gegeven en ik heb er niet meer gevonden. Zoo: *na woea-kapatoe-mboeang na kokoer*, de klapper heeft vruchten bij vieren. Dezelfde vorming vertoont het W. S. p. 21 vermelde: *koekoetoe-katiloe-kadi-poenja* meet het af in drieën. Ook *kakaheoung, kakaatoeng*, op zichzelf staand, en *kamehang*, alleen, behooren hiertoe.

Wat de substantiva betreft, is reeds opgemerkt, dat vormen met toegevoegde nasaal na door een vocaal gesteunden consonantischen sluiter, daarbij niet worden gevonden. (Uitgezonderd nominaalvormen van verba, b.v. van *koeloer(oeng)*, oprollen, *hakoeloeroeng*, een rol, een kluwen). Zeker aangehecht is verder de *-ng* in het reeds genoemde *kamōē ring*, en waarschijnlijk ook in *paràing* kampong, waarin we wellicht te doen hebben met een afleiding, door *pa-* + *-ng*, van den stam *ràï* (Saw. *rae*, kampong), beantwoordend aan M. P. *raja, daja*[1]). Mogelijk is de *-ng* anorganisch in *àamang*, bosch, (Memb. *oma*, tuin) vergeleken met Mal. Soend. *hoema*, aangelegd stuk grond, Boeg. *oema*, droog rijstveld. Meerdere voorbeelden zijn mij niet bekend.

Behalve bij aanhechting van de possessief-suffixen, kunnen de substantiva op *-ng* hun sluiter verliezen, indien zij met een ander substantief in samenstelling staan, of door een adjectief worden bepaald.

In samenstelling met een ander substantief: *kōēroeng*, kamer, *la kōēroe-òaka*, binnen de kraal (10/4); *la kōēroe-koewang*, tusschen de rijstaren (W. V. 156/24); *woeroeng*, ketel, *woeroe-wài*, waterketel (W. V. 156/3); *kanàing*, doosje, *kanài-kapoe*, kalktaschje (102/17 v. o.); *toloeng*, vleesch, *toloe-ahoe, toloe-wei*, hondenvleesch, varkensvleesch, enz. Daarnaast is echter te vergelijken *woetang manganga*, boete wegens diefstal (W. S. s. v.).

Bij bepaling door een adjectief: *woeroe-bokoel*, groote pot, *woeroe-bāhi*, ijzeren pot (W. V. 196/4, 5); *paràing madita*, naast *paràï*

1) Rott. Wdb. s. v. *dae*.

madita (W. V. 210, 211). Zie ook: *ngohoeng ămahoe*, gouden rijstblok (W. V. 174/19); *koembang bokoeloe*, groote pot (132/17).

In twee gevallen kan aan een substantief een *-ng* worden geheeht, n.l. wanneer het voorafgegaan wordt door *măngoe* of door *hoepoe*.

Een vorm bestaande uit een substantief, voorafgegaan door *măngoe* en gesloten door *-ng* beteekent:

1°. Eigenaar van wat het substantief aanduidt, b.v. *măngoe anang*, de eigenaar (de vader) van het kind (56/5); *măngoe tanang*, bezitter van het land; *tăka hèna măi măngoe papahang*, daarop kwam de eigenaar (de man) van de vrouw (W. V. 242/29).

2°. te samen met, met — en al, *moetama măngoe papahamoe*, *dăngoe anamoe*, *moetama-ndâba măngoe-watoe-oemang bădi*, gij wordt slaaf met uw vrouw en kinderen, gij treedt in dienst met grond en huis en al (J. T.); *wataroe hooe măngoe pòalang*, een kolf maïs met stengel (W. V. 2/16). Treden deze vormen als bepaling bij een verbum op, en worden ze gevolgd door het pronomen als object, dan verbindt zich daarmee ook hier de *-ng*, b.v. *napanaboe-măngoe-tanga-mbôala-nja*, hij smeet het er in met mand en al (32/20); *dadoekoe-măngoe-tèana-ma-ndja*, zij droegen hen met schuit en al (112/3 v. o.); *kai toenoe-măngoe-ooe-ndja* (*ooe*, bamboe), verbrand ze met bamboe en al (W. S. 88/34). In dit geval wordt de *-ng*, ook indien ze oorspronkelijk tot het substantief behoort, daarvan losgemaakt en met het pronomen verbonden, *oehoe la woeroeng*, *hôaba-măngoe-woeroe-ndja*, de rijst in de pot stak hij met pot en al in den mond (W. V. 196/9); *kanăing*, *na kawăloekoemăngoe-kanăi-ma-nja*, hij verslond het met mandje en al (38/13 v. o.).

Hoepoe, einde, uiteinde, *hoepoena na likoe*, het eind van het touw, *hoepoe tana*, landtong, *hoepoe hoehoe*, uier, tepel (Pos. Wdl. s. v. *soepoe*).

Een vorm bestaande uit een substantief voorafgegaan door *hoepoe* of *pahoepoe*, en al of niet gesloten door *-ng*, beteekent: tot aan wat het substantief aanduidt. Bij Wielenga vond ik deze verbinding met *-ng* slechts W. S. 80/18, *napahoepoe-padoeang na kokoer ămahoe*, het goud reikte tot aan de helft van den klapper. Daarentegen: *koendokoe pahoepoe bănggi*, *koe-ndănga pahoepoe nggoroe*, ik ben schuldig tot mijn middel, ik heb gezondigd tot mijn nek (W.V. 106/8). In de teksten van J. wordt in dezen vorm meestal *-ng* aangehecht, b.v. 78/14 v.o., *koendokoe pahoepoe nggoroeng* (zie boven); *natamboehoekoe pahoepoe kalîling la kapîhak*, zij zakte tot de oksels in de modder (J. T.); *ba hoepoe kambăkoeng-ma-nggoè-ka mandjoloeng*, terwijl het al diep is tot aan mijn knieën (18/16). Daarnaast evenwel:

hoepoe kamboe-na-ka karamboa la wài tehik, tot aan zijn buik stond de karbouw in het water (4/5). Hier kan echter de *-ng* bij aanhechting van het suffix zijn verdwenen.

Uit dit alles blijkt voldoende dat het Soemb. een vormelement *-ng* kent, dat aan den woordstam gehecht, en daarvan weer losgemaakt kan worden, en dat onder invloed daarvan, ook een *-ng* die oorspronkelijk tot den woordstam behoorde, als los daarmee verbonden wordt beschouwd. Al werkt nu deze beschouwing ook door ten aanzien van den nasalen sluiter bij substantiva, toch is de functie van deze *-ng* het meest duidelijk in het gebruik dat daarvan wordt gemaakt bij de verba.

Prof. Jonker ziet in deze *-ng* een oorspronkelijk suffix, met de waarde van het pron. pers. 3e pers. als object, dat we in enkele verwante talen (zooals b.v. het Koepangsch) als *-n* aantreffen [1]). Deze *-n* moest, aan den woordstam verbonden, evenals elke nasale sluiter, in het Soemba'sch in *-ng* overgaan. In het Soemb. wordt, evenals dit in het Makassaarsch en Boegineesch geschiedt, ook wanneer na een verbum een substantief als object volgt, dit pleonastisch aangeduid door het pronomen van den 3en pers. Daarvoor nu zou vroeger, voordat daarvoor het tegenwoordige *ja* in gebruik kwam, *-n* [2]) (uit *na*, thans nog pron. praefix en possessief suffix 3e pers.) hebben gediend. Met den woordstam verbonden, kon deze *-ng* een vast kenmerk worden van transitieve verba, en een middel om uit intransitieven transitieven te vormen.

Aan overeenkomstige vormen kunnen ons de naaste verwanten niet helpen. Zoowel Saw., Bim. als Endehn. hebben alle sluitende consonanten afgeworpen. Ook worden geen verkorte vormen van het pronomen als object gebezigd [3]).

Wel vinden we enkele voorbeelden van achtervoeging van een consonant bij transitieve verba, in de groep Rottineesch en verwanten. In het Koepangsch b.v. wordt een werkwoord als afzonderlijk woord nooit zonder een toegevoegde *-n* gebruikt, b.v. *bèlen*,

[1]) Rott. Spr. 344; B. K. I. 7, V, 333 e. v.; Versl. Med. K. A. W. afd. Lett. 4, XII, 369 (noot); Jonker: Eenige verhalen in talen gesproken op Soembawa, Timor enz., B. K. I. 7, II, pg. 8 van den overdruk (Koep: *auk-dati-n*, ik dood hem, *ôen pisu-n* zij scheuren hem); Tjam, 249 e. v.

[2]) Ook bij de aanhechting van de possessief-suffixen valt de vocaal van het suffix wel weg.

[3]) Bim. Spr. 256; Jonker: Art. Sawoeneesch, Endehneesch, Enc. v. Ned. Ind. [2]; van Suchtelen: Endeh. (Meded. Enc. Bureau XXVI, p. 234). Aangaande enkele uitzonderingen voor het Bim., zie Bim. Spr. 70, 138.

geven, eigenlijk *bèle-n*, hem geven [1]). (Zooals boven is gezegd, komt *-n* daar ook voor als objectsvorm van het pron. pers. 3e pers.). Het Soloreesch, dat de pron. suffixen als object niet meer kent, heeft voor Mal. *gali*, graven, *galin*. Zoo treffen we ook in het Sikka'sch [2]) verba aan met een anorganische *-ng* (*-ng* ook hier voor *-n*). Naast het door Prof. Jonker genoemde *keloeng*, ruilen, verwisselen (Soemb. *hiloe*), b.v. *miping*, droomen; *ramang*, betasten, Soemb. *räma*, Mal. *djamah; boeang*, laden, Mal. *moeat*, Jav. *amot*, Soemb. *wot(oe)*.

In het Paulohi (een van de dialecten van West Seram), dient een suffix *-e* (*uit* * *ke*) tot vorming van transitieven uit intransitieven, tot vorming van instrumentale en denominatieve verba [3]). In zijn oorspronkelijken vorm vinden we dit suffix nog terug in eenige Ambonsche tongvallen (Asiloeloe en Sapalewa), b.v. *pahoenike* verbergen, M. P. *woeni*, naast *hoenië* in andere dialecten [4]). Het Paulohi heeft echter hier, als in andere woorden (cf. *sioe*, elleboog, *saä*, stijgen, Tett. *sake*, *aoe*, ik, *ian-e*, visch, *lai*, huidvuil. Mal. *daki*), de *k* verloren. Deze *k* nu is gespaard in het Boeroesch. We vinden daar deze anorganische *-k*, ook wel bij intransitieven, maar toch voornamelijk bij transitieven. Bovendien worden in het Boeroesch, door middel van een *-k*, transitieve verba afgeleid van oorspronkelijke intransitieven, en ook instrumentale verba gevormd [5]), b.v. *kalih*, graven, *kalik*, iets in, of iets uit graven; *tangih*, weenen, *tangik*, beweenen; *pèfah*, schieten, *pèfak*, schieten met, afschieten. De anorganische *-k* in het Boeroesch wordt dus daar op overeenkomstige wijze gebruikt als de *-e* in het Paulohi, en ook als de *-ng* in het Soemba'sch. Over de verwisseling van de anorganische sluiters in het Rottineesch en zijn verwanten, in 't bijzonder ook van de *-n* en de *-k*, heeft Prof. Jonker in den breede gehandeld [6]). In de Ambonsche tongvallen vinden we *taroene*, Mal. *taroch*, naast *pahoenike*, M. P. *woeni*. Naast Solor. *galin*, staat Boer. *kalik*. Ook in het Rott. treffen we bij de objectsvormen van de pron.

---

[1]) B. K. I. 7, V, p. 333, 334.

[2]) Zie behalve het zooeven geciteerde artikel, de artikelen van L. F. Calon over het Sikka'sch, T. B. G. XXXIII, 501 e.v., XXXIV, 283 e.v., XXXV, 129 e.v.; Verh. Bat. Gen. L. 1.

[3]) E. Stresemann: Die Paulohi Sprache, 's Gravenhage 1918, p. 19 e.v.

[4]) Versl. Med. K. A. W. afd. Lett. 4, XII, 402.

[5]) A. F. Schut: Een Tijl Uilenspiegel verhaal in de Boeroetaal, B. K. I. dl. 75, 316—318.

[6]) B. K. I. 7, V, 310 e.v., 333 e.v.

pers. een voorbeeld aan van wisseling tusschen *-n-* en *-k-*[1]). Zoo komt Prof. Jonker tot de conclusie dat ook de anorganische *-k* in het dialect van Asiloeloe, en dus ook de *-k* in het Boeroesch, hun oorsprong vinden in het gebruik dat nu nog van de *-n* in het Koepangsch wordt gemaakt, daar waar een verbum zelfstandig optreedt. In verband hiermee zou ook de *-ng* in het Soemb. voor een oorspronkelijk suffix zijn te houden met de waarde van een 3e pers. sing. als object, als objectswijzer aan den stam gehecht.

We moeten ons dan voorstellen dat deze nasale sluiter oorspronkelijk alleen bij transitieven werd gevonden. Verschillende factoren kunnen dan hebben meegewerkt om den tegenwoordigen toestand te doen ontstaan. Het feit dat *-ng* met den woordstam verbonden, en, op welke wijze dan ook, niet meer in zijn oorspronkelijke waarde verstaan werd, zal eenerzijds een uitbreiding, andererzijds een beperking van de aanhechting van *-ng* ten gevolge gehad hebben. Een uitbreiding, daar *-ng* nu ook bij enkele intransitieven werd toegevoegd, zooals ook in het Boeroesch de *-k* niet tot de transitieven is beperkt gebleven. Een beperking, daar *-ng* niet in zijn waarde verstaan, ook wel werd weggelaten. En dit te meer, toen in plaats van *-ng*, als pronominale objectsaanduiding *ja* in gebruik kwam. Op dezelfde wijze als vroeger *-ng* dient thans *ja* na transitieve verba om het object pleonastisch aan te duiden. Ging het verbum op *-ng* uit, of bezat het nog de anorganische *-ng*, dan verbond deze zich met *ja* tot *nja*, zoodat op deze wijze werd bewerkt wat we thans zien, dat naast een aantal verba die het object met *ja* aanduiden, anderen staan waarbij daarvoor *nja* in gebruik is[2]).

Tot vermindering van de aanhechting van *-ng*, (of constructie met *-nja*), zal dan nog een andere omstandigheid hebben meegewerkt. We hebben n.l. gezien dat *-ng* ook wordt gebruikt als afleidingselement, tot vorming van transitieven uit intransitieven en niet-verbale woorden. Welke nu de speciale relatie tusschen dit gevormde transitivum en zijn object zal zijn, wordt geheel bepaald door de beteekenis van het verbum, of het bedoelde substantivum. Die relatie zal dezelfde zijn welk middel tot vorming van transitieven ook wordt gebruikt[3]). Het spreekt dan ook vanzelf, dat met behulp van dit

[1]) Rott. Spr. 334 e.v., 339 e.v.

[2]) Versl. Med. K. A. W. 4, XII, 369 (noot). In *nja* hebben we dan te zien de verbinding van de tegenwoordige en de vroegere objectsaanduiding. Prof. Jonker (l. c) trekt een parrallel met het Florida, waar we mogelijk met een zelfde vorming te doen hebben.

[3]) Tjam., 250.

suffix tal van relatie's kunnen worden uitgedrukt, waarvoor wij een constructie met praepositie moeten gebruiken [1]). Maar onder meer zal deze afleiding ook kunnen dienen tot uitdrukking van den datief. Wat ik ten aanzien van iemand doe, kan ook den zin hebben dat ik het voor hem doe. Deze beteekenis heeft nu blijkbaar in het Soemb. meer uitbreiding verkregen [2]). Want deze verba, waarbij *-ng* moest behouden blijven, hebben door verbinding met *-ja*, steeds *-nja* als pronominale aanduiding van het object. Ook waar we van een oorspronkelijk intransitivum geen vorm met *-ng* vinden, zien we toch steeds *-nja* enz. als objectsvorm van het pronomen, wanneer dit verbum transitief wordt gebruikt. Naast *ja*, heeft nu *nja* in het bijzonder de waarde van een datief gekregen. Zoo is het thans in het Soemba'sch in gebruik. Op dezelfde wijze moeten dan ook de gepraenasaleerde vormen van de andere pron. pers. zijn ontstaan. En ook deze hebben thans onder meer de waarde van datief. Bijv. *pahinggiloe*, ter zijde leggen, *pahinggiloe-nja-ha na maramba*, leg ze terzijde voor den vorst (W. S. s. v.; de datief gaat aan *ha* enz., als aanduiding van het direct object, vooraf); *kooe ngändi-ngga-ha, kakoe ita-ha*, breng ze mij dat ik ze zie (W. V. 233/12); *poeli*, afstaan, *poeli-ngga-ka-ja-wa na lalèabanggoe, kakoe patamo-nja la Loeroeng*, sta mij toch af mijn neef, dat ik hem in de kamer doe gaan (doe trouwen) (W. V. 68/7); *mäta kakoe toe-nggooe ngaramoe*, welaan ik zal u uw naam geven (W. V. 3/18); *amboe lakoe meha, wända-nggooe*, ga niet alleen zei ik je (108/19). Hoe de overgang van *-nja* enz. als objectsaanduiding, naar *nja* enz. met waarde van datief kan plaats hebben, is b.v. te zien in *napangga-ngga koeta, na kakòamba-ngga winoe*, hij geeft mij sirih en pinang, d.w.z. hij is mijn verloofde (W. V. 109, a. 2). *Pangga* en *kakòamba* zijn beide substantiva; *pangga*, een span, omdat de gedroogde sirih wordt gebracht in een rol van één span breed, *kakòamba* een zakje van pinang-boombast, waarin men de gedroogde pinang doet; *ngga* is hier direct object bij verba van deze substantiva afgeleid, maar men ziet hier de overgang naar den datief. Is nu eenerzijds het gebruik van *nja* enz. als datief, een gevolg van het feit dat deze vormen niet meer in hun beteekenis werden verstaan, omgekeerd zal de datiefwaarde er toe hebben meegewerkt dat voor aanduiding van het direct object meer *ja* gebruikt werd. Daarmee stemt ook overeen dat we bij sommige verba nu eens de verbinding met *ja*,

[1]) W. S., 52; W. V., p. 50 (a. 1).
[2]) Tjam., 253.

dan weer met *nja* vinden. Het is toch zeer goed denkbaar dat het gebruik daarvan bij een bepaald verbum onzeker is (al blijft hier ook de mogelijkheid van beteekenis differentiatie door al of niet aanhechten van *-ng*, zie W. V. 50, a. 1), b.v. *tòama*, komen tot, bereiken, *toena-noe hida tòama-nja la kapoeka ài*, daarop troffen ze hem in den top van een boom (W. S. 68/30); *hina tòama-nja na M. K.* daarop kwam hij bij M. K. (24/3). Daarnaast: *koelakoe-tòama-kooe*, ik zal eens bij je komen (W. V. 160/35); *mâla kata poeroe-tòama-ja*, welaan laten we naar hem toegaan (78/13); *kawini(ng), nakawini-ndja da lăpoe*, hij stopte de zakken weg (W. V. 10/22), naast *kawini-parăpoe-ha, amboe naita-ha tooe*, verberg ze goed dat de menschen ze niet zien (W. S. 80/1); *hămboeroe*, ontmoeten, *hina hămboeroe-nja haatoena na tooe*, hij ontmoette een man (W. V. 96/17), naast *hina hămboeroe-ha da dōea da anakèada*, hij ontmoette twee knapen (W. V. 204/4).

Uit deze *-ng* is wellicht ook te verklaren het gebruik van *-nja* enz. als subject, bij enkele woorden, die niet met het pronominaal praefix worden verbonden, maar waarbij het subject op het verbum volgt en wel steeds in den vorm *-nja* enz. (Zie verder bij het verbum). Zoo b.v. in *nămoe-nja-ka*, daar komt hij aan (W. S. s. v.), en *năhoe-ndja-ka*, ze zijn al weg (W. V. 97/24). 't Is niet onwaarschijnlijk, gezien de plaatsing van het subject in nominale zinnen, dat het Soemba'sch ook verba kende, waarbij, evenals dit bij een aantal verba in het Rott. geschiedt, het subject op den verbaalstam volgde [1]). Zooals bij deze verba in het Rott. *-n* als subject wordt achtergevoegd, zou het ook in het Soemb. met *-ng* het geval kunnen geweest zijn, waaruit dan op boven beschreven wijze, na achtervoeging van *ja*, eveneens *nja* zou zijn ontstaan.

Hebben we nu in *-ng* bij verba een oorspronkelijke objectswijzer te zien, dan is het voorkomen daarvan in de afgeleide vormen met transitieve beteekenis (ook bij de reciproquen en reflexieven) te verstaan. Ook is het dan, gezien het boven gezegde, niet te verwonderen dat de aanhechting niet geregeld plaats heeft. Aan de causatieve of reciproque beteekenis van den vorm doet dan *-ng* niets toe of af.

Hiermee is echter niet steeds de *-ng*, waar deze in het Soemba'sch voorkomt, duidelijk. Men vergelijke b.v. de *-ng* in woorden als *kamōering*, roer, achtersteven, *paràing*, kampong.

Nu wordt ook de *-ng* bij verba, door Dr. A. Lafeber anders ver-

[1]) Rott Spr. p. 334 e.v., 449 e.v.

klaard [1]) en gelijkgesteld o. a. met Boeg. *-ĕng*, Mak. *-ang*, dus oorspronkelijk gelijk aan het M. P. locaal suffix *-an*. Het is moeilijk hier met zekerheid iets te zeggen, daar zoowel in de eene als in de andere waarde *-ng* in het Soemb. niet meer in levend gebruik is. Ook de beteekenis maakt in dit verband niet zooveel uit, daar die, wanneer van intransitieven en nomina transitieve verba worden gevormd, niet zal verschillen al naar gelang het vormelement een objectswijzer of een locatief suffix is. Onder de Mak. en Boeg. afleidingen met *-ang* of *-ĕng* zijn er dan ook, die in beteekenis de Soemb. afleidingen met *-ng* gelijken. Zoo b.v. is te vergelijken, bij de afleidingen van substantiva, Boeg. *balijang*, tot vijand maken, als vijand beschouwen (*bali*, vijand), met Soemb. *koe-ata-nggooe*, ik maak u tot slaaf. Van adjectiva heb ik in het Soemb. geen afleidingen met *-ng* gevonden, terwijl de afleidingen van de intransitieven in beteekenis aanmerkelijk verschillen van de overeenkomstige met *-ăng* in het Boegineesch. Vele voorbeelden in Matthes, Boeg. Spr. p. 80, zouden in het Soemb. op andere wijze worden weergegeven (b.v. Boeg. *djadjijang*, doen worden, bij *djadji*, worden, Soemb. *padedi;* Boeg. *larijang*, wegloopen met, van *lari*, vluchten, Soemb. *palài ngăndi*). Bovendien zou dan het suffix *-an* (*-ang*) speciaal in deze eene functie moeten behouden zijn. Een afleiding van nomina door middel van *-ng* kent het Soemb. niet. Het voornaamste bezwaar is echter, dat *-ng*, bij oorspronkelijk transitieve verba, geen afleidingselement is. De beteekenis van het stamwoord wordt er in 't geheel niet door gewijzigd, zooals blijkt uit woorden als Soemb. *itang*, zien; *ngalang*, verkrijgen; *hăbaroeng*, strooien; Sikk. *moeang*, opladen enz. Dit maakt het waarschijnlijk, dat *-ng* toch oorspronkelijk objects-aanduider was, en wel het pron. pers. 3e pers. als object [2]).

In meerdere gevallen blijft echter de aanhechting van *-ng* (respect. verbinding met *-nja*) onverklaard. Zoo volgt b.v. bij een verbum in substantief-constructie, op het pronomin. suffix dat het subject aanduidt, veelal *-nja* (voor *-ja*) als pleonastische aanduiding van object (of bij intransitieven van subject), b.v. *lakoe-na-nja*, hij ging; *pandoi-nggoe-nja poendi*, ik maak een vischpagger (14, 17), ook waar *pandoi* overigens door *-ja* als objectsaanduider wordt gevolgd. Ook hier zal *-nja*, zooals Prof. Jonker aanneemt [3]), wel met *-ng* in verband staan, maar op welke wijze, is mij niet duidelijk.

[1]) A. Lafeber: Vergelijkende klankleer van het Niassisch, 53.
[2]) Tjam., 250.
[3]) Art. Soemba'sch, Enc. Ned. Ind.[2] IV.

Na *didi*, overig zijn, alleen overblijven, heeft dikwijls het daarachter volgende subject een *-ng*, b.v. *didi-ă-jang hoocna na maka*, 't is alleen maar een tol (W. V. 101/32); *didi-ă-jang na ndjara mătîng katîkoe kooe wòngga*, geef me alleen dat paard met zwarten kop (W. V. 106/16). Ook in ander verband vinden we *-ng* na het suffix v. h. pron. pers. 3e pers.; b.v. *ninja noewawa na tooe, haatoeă-nang*, daar beneden is iemand, één maar (W.V. 110/28); *dōra ngtoedang da bâi manoe paana*, alleen maar twee hennen met kuikens (W.V. 203/3); *hama mbôala-jang bokoeloena*, 't was maar zoo groot als een mandje; *padjōeloe-wăngoe maka hooe-nang*, zij speelden met slechts één tol (W. V. 232/20). De waarde van *-ng* in dergelijke gevallen is mij tot nu toe niet duidelijk. Indien echter het bovenstaande in het algemeen juist is, en wij de *-ng* bij verba in verband mogen brengen met de toevoeging van een consonant tot vorming van transitieve verba als in het Boeroesch en Paulohi, en met Koepangsch *bèlen*, geven enz., dan zou hierin een aanwijzing liggen, dat althans ten aanzien van dit punt, onder de talen van de Bima-Soemba groep het Soemba'sch nadere verwantschap vertoont met de groep Rottineesch en verwanten.

HOOFDSTUK IV.

HET WERKWOORD [1].

In het gezegde van een Soembaschen zin treffen wij veelal een vorm aan, bestaande uit een stamwoord verbonden met een persoonaanduidend voorvoegsel, dat heenwijst naar het onderwerp van den zin, dus een vervoegden vorm. In onderscheiding van verschillende verwante talen wordt in het Soemba'sch van deze vormen zeer veel gebruik gemaakt. Niet alleen dat bijna alle stamwoorden die steeds verbale beteekenis hebben, hetzij transitief of intransitief, met deze voorvoegsels kunnen worden verbonden, maar ook van woorden, die op zichzelf ook substantief of adjectief kunnen zijn, worden door middel van deze voorvoegsels verbale afleidingen gevormd, met een beteekenis als straks zal worden aangegeven. Daarnaast staat evenwel het feit, dat in een Soembaschen zin het praedicaat veelal den

[1] Zie voor heel dit hoofdstuk Wielenga, Schets, 35 e. v.

vorm van een substantief aanneemt. Behalve toch, dat evenals in de verwanten in bepaalde gevallen het verbale woord in substantiefvorm moet optreden, kan in het Soemba'sch steeds in plaats van een vervoegden vorm een substantiefconstructie worden gebezigd [1]). Hierbij heeft dus de verbaalstam de waarde van een substantief, terwijl het subject wordt aangeduid door de met het stamwoord verbonden possessief suffixen (1e pers. sing. *-nggoe*, 2e sing. *-moe*, 3e sing. *-na*, 1e pl. excl. *-ma*, 1e pl. incl. *-nda*, 2e pl. *-mi*, 3e pl. *-da*). Over het verbale substantief zal straks worden gesproken, maar bij de behandeling van de verschillende vormen van den verbaalstam zullen ook eenige voorbeelden met substantief-constructie worden aangehaald.

We kunnen bij den vervoegden vorm onderscheiden tusschen verbaalstam en persoonaanduidend voorvoegsel. Deze voorvoegsels zijn: 1e pers. sing. *koe-*, 2e sing. *moe-* of *oe-*, 3e sing. *na-*, 1e pl. excl. *ma-*, 1e pl. incl. *ta-*, 2e pl. *mi-* of *i-*, 3e pl. *da-* [2]).

Ten aanzien van den verbaalstam is te onderscheiden tusschen:

I. de verbaalstam bestaat uit een woord dat naar de tegenwoordige taal niet verder kan worden ontleed, en dat dus thans als grondwoord geldt;

II. de verbaalstam bestaat uit een grondwoord verbonden met praefix *pa-*;

III. de verbaalstam bestaat uit een samenstelling van meerdere verbale woorden.

I. De eerste groep omvat:

a. grondwoorden die, nu afgezien van de substantiefconstructie, altijd verbaalstammen zijn, zooals b.v. *lakoe*, gaan; *mâi*, komen; *rongoe*, hooren; *ndòalakoe*, staan; *hawoeroeng*, vliegen; *kawälockoe*, verslinden; *tadoendjoeroe*, afglijden enz. Voorbeelden zijn in de teksten passim te vinden.

b. Woorden die op zichzelf zoowel zelfstandig naamwoord als werkwoord kunnen zijn. Wat ze in een bepaald geval zijn, wordt door den zin beslist. Door de verbinding van deze woorden met de genoemde voorvoegsels kan worden uitgedrukt:

---

[1]) Jonker, B. K. I. 8, I, 300. De waarheid hiervan kan alleen uit de teksten worden gezien. Het verhaal, waaruit het door prof. Jonker geciteerde tekstgedeelte genomen is, volgt hierachter.

[2]) Cf. W. S. 26; over vorm en waarde van deze voorvoegsels, en vergelijking met de vormen in de verwante talen, zie Jonker, l. c. 270 e. v.

1) dat het subject een handeling verricht met, of in verband met, de door het grondwoord aangeduide zaak, b.v.:

bōehi, roeiriem en roeien, *dabōehi pakindjang-ma*, zij roeiden uit alle macht (112/9 v. o.); *ketoe*, haak, *naketoe-ja na woeana na ài*, hij haakte de vruchten van den boom af (120/9 v. o.); *djoengga*, guitaar, *talili*, fluit, *tadjoengga tatalili*, laten wij op de guitaar, op de fluit spelen (W. W. 83/6); *bāndil*, geweer, *dabāndil-ka-i-āng* zij wilden mij zoo maar doodschieten (W. S. 78/25); *rapa*, teugel, *narapa-ja na ndjara*, hij deed het paard den teugel aan (W. S. 86/30); *ramoek*, buffelwed, *bada ramoekoe-ka*, toen zij (n.l. de varkens) gebaad hadden (W. V. 235/32); *dinding*, omwanding, *nadindi-wānja pinding*, hij maakte een wand van palmbladeren; *pabòala*, beitel, *pabòalana-nja-ka na katīkoena na tèana*, hij bebeitelde den kop van de schuit (116/9; *kokoeroe*, klappervet, *toena-noe kokoeroena-nja-ka*, daarop wreef zij hem in met klappervet (W. V. 54/18).

2) dat het subject is voorzien van wat het grondwoord uitdrukt, b.v.:

woea, vrucht, *loendoe dawoea*, totdat zij vrucht dragen (J. s. v.); *lidjoe*, jonge vrucht, *koelidjoe*, ik heb jonge vrucht (W. V. 155/17); *katanga ngingi*, kinband, *nakatanga ngingi*, zij dragen een kinband (W. V. 113/19); *kapilang*, lidteeken, *nakapilang na ihinggoe*, mijn lichaam is vol lidteekens (J. s. v.).

3) dat het subject is, of gelijkt wat het grondwoord uitdrukt, b.v.:

kaninoe, spiegel, *nakaninoe-djoea-ma-ja*, [de kajuit] was een en al spiegel (48/11); *angoe paloehoe*, broeder, *kata angoe paloehoe*, laat ons broeders zijn (14/19); *toue*, man, mensch, *koetoue hakaatoeng*, ik ben een alleenstaand man (W. W. 83/2); *koekaramboa ma-ndepīngoe wài*, ik ben een karbouw die geen water weet (W.V. 83/5); *koemanoe mila*, ik ben een arme kip (W. W. 83/3); *mātang kakoe wei mīting*, laat ik zijn als een zwart varken (W. S. 123/5); *koendjara ndjili*, *koeahoe àandja*, ik ben een vermoeid paard, ik ben een uitgeputte hond (W. W. 85/7, 8); *djākooe ahoe tara ngāndoedoe*, als gij een hond zijt met scherpe tanden (W. W. 76/8); *nitoe*, haarwortel, *nitoe malīroenggoe-nja*, ik ben een verre haarwortel (W.W. 88/3); *kalembi*, familie, *kalembi lānga-tākami*, gij zijt werkelijk familie (W. V. 6/15); *ngarangia*, weg, *ānda*, pad, *ngarangiana-nja*, *āndana-nja*, 't is de weg, 't is het pad (W. W. 79/1, 2).

c. Woorden die bijvoegelijke beteekenis hebben. Bij praedicatief gebruik kunnen de adjectiva in het Soemb. verbaal worden gecon-

struceerd [1]). Deze vormen hebben de beteekenis, dat het subject is of wordt, wat door het grondwoord wordt aangeduid, b.v.:

matoea, oud, *ingeri matoea-toea-ki hakoedoe*, langzamerhand wordt zij wat ouder (W. V. 29/38); *bokoel*, groot, *na-ngeri-bokoel na kamboena i K. Mb.*, de buik van i K. M. werd langzaam aan groot (W. V. 27/24); *bokoel-ma-na-nja-ka na kamboena*, haar buik werd zwaar (56/1); *rara*, rood, *kakoe loe-rara*, dat ik snel rood worde (42/5 v. o.); *madita*, lang, *toena-noe hina madita na nggoroena*, zoo komt het dat zijn nek lang is (16/16); *mbălaroe*, breed, *nambălaroe kambihanggoe*, mijn hoef is breed (W. S. 115/15); *mĭting*, zwart, *da limamoe damĭting*, je handen zijn zwart (W. V. 8/17); *malakang*, mager, *ăka njoengga koemalakang-be-ja*, wat mij aangaat, ik ben maar mager (24/8); *malài*, lang, *da loenggida damalài-ndăba*, hun haren waren heelemaal lang (92/10).

d. Telwoorden. Zelfstandig gebruikt of verbonden met een hulptelwoord kunnen deze als verbaalstam optreden, waarvoor de pronom. voorvoegsels worden gevoegd:

ma dapĭhoe, er zijn er nog zeven (lett.: zij zijn zeven); *ma danomoe*, er zijn er nog zes; *ma datĭloe*, er zijn er nog drie; *ma dadămboe*, er zijn er nog twee; *halŏetoe*, een viertal, *ma dahalŏetoe*, zij zijn een viertal, er zijn er nog vier; *ma nahooe*, er is er nog een (W. V. 54/1—7); *ba heou-păkoe-nggoe*, terwijl ik maar één (maar alleen) ben (8/7).

Een verbaalstam, in vorm overeenkomend met een substantief, waarvan door middel van persoonaanduidende voorvoegsels afleidingen worden gevormd met de beteekenis dat het subject een handeling verricht met, of ten aanzien van de door het substantief aangeduide zaak, vinden we in meerdere verwanten. Ook daar, waar, zooals b.v. in het Javaansch, Maleisch of Bataksch [2]), het gebruik van de pronominale praefixen veel meer is beperkt, treffen we voorbeelden van deze vorming aan. In het Atjèhsch worden woorden als *tjankŏj*, patjoel, *taròn*, strik, met de voorvoegsels verbonden, in de beteekenis van ik (enz.) patjoel, strik.

Wat de naaste verwanten aangaat, vertoont het Bim. sterke overeenkomst met het Soemb. In onderscheiding van b.v. het Rott. wordt in deze talen niet het nomen, door een eigen vorm naast het

---

1) Jonker l. c. 287a[2].

2) Cf. v. Ophuyzen. Mal. Spr. 2e dr. 214; v. d. Tuuk. Tob. Spr. 154. Voor het *Tae'* gaf Dr. van der Veen mij het voorbeeld: *soempi'*, blaasroer, *koesoempi'*, ik schiet met een blaasroer; *tengko*, ploeg, *koetengko*, ik ploeg.

verbum gekenmerkt. Behalve met de zooeven genoemde, kent het Bimaneesch deze afleiding ook met de beteekenis „zijn, of gelijken wat het grondwoord aanduidt''[1]). Deze formatie komt ook elders voor. Zoo kunnen in het Atjèhsch deze werkwoorden beteekenen „doen als wat het grondwoord uitdrukt, b.v. *goeda*, paard, en hollen als een paard. Getuige een voorbeeld als *ianna baloe* (= *iang-na baloe*), dat zij geen weduwe worde, is deze constructie ook in het Makassaarsch mogelijk[2]). In het Rott. heeft deze vorm speciaal de beteekenis „voorzien zijn van wat het grondwoord uitdrukt'', overeenkomende dus met die van de Maleische vormen met praefix *bĕr-*, zoo b.v. *nawene*, schubben hebben, naast *oenek*, schubbe; *ngfela*, van een kapmes voorzien zijn, naast *felas*, kapmes. Natuurlijk kan alleen uit de praetijk geleerd worden of een bepaald substantivum al dan niet op deze wijze met een pron. praefix kan worden verbonden.

In het Bim. worden alle adjectieva, wanneer zij als praedicaat optreden, met de pron. voorvoegsels verbonden, met de beteekenis „worden of zijn wat het grondwoord uitdrukt''. Het Bim. onderscheidt daarbij vormelijk twee tijden. Drukt n.l. het praedicaat geen vaste eigenschap van het onderwerp uit, maar wil men te kennen geven dat het onderwerp deze verkregen heeft, dat het zoo geworden is, dan wordt het perfectum gebruikt, b.v. *koentoi*, ik ben klein (als vaste eigenschap), naast *na-waöe-ra nae*, zij waren reeds groot (van volwassen kinderen gezegd)[3]). Ook het Rott. maakt een dergelijk onderscheid, en gebruikt een verbalen vorm speciaal wanneer er sprake is van iets tijdelijks of iets dat geworden is. In het andere geval treedt het adjectief als praedicaat op[4]). Dergelijke onderscheiding heb ik in het Soemb. niet gevonden. Hier kunnen deze woorden, hetzij ze een vaste eigenschap of het geworden zijn van een bepaalden toestand aanduiden, bij praedicatief gebruik verbaal worden geconstrueerd, b.v. *da limamoe damĭting*,

[1]) Jonker, Bim. Spr. 224, 349.

[2]) Cf. voor het Rott., Rott. Spr. 205. '66; voor het O. Jav. B. K. I. 8, I, p. 303 (noot). Het Mak. voorbeeld (Matthes: Mak. Spr. 114) gaat in zooverre minder op, omdat na het vetatief *iang*, woorden als finiete w. w. worden behandeld, die in bevestigende zinnen als zoodanig niet kunnen optreden. Hetzelfde is het geval in het Tae', waar dergelijke formatie's ook alleen na een ontkenningswoord, of een vetatief partikel worden gebezigd, *da' moepavenge'*: wees gij geen adathoofd, *tae' nabaloe ia*, zij is geen weduwe. (Med. Dr. van der Veen).

[3]) Rott. Spr. 147, e. v.

[4]) Bim. Spr. 282, 315, e. v.; B. K. I. 8, I, 287, 294 noot.

[5]) Rott. Spr, 149. 285, e. v., 549.

uw handen zijn zwart (tot een aap gezegd) W. V. 8/17, naast *bada malài da loenggida*, daar hun haren lang waren (geworden) (90/1).

Ten aanzien van de verbale constructie bij telwoorden is te vergelijken het Bim., waar in bijzinnen de telwoorden steeds als werkwoorden worden behandeld, b.v. *nggara na-lima-mpoeroe ringgi-sa*, indien het vijftig rijksdaalders zijn [1]). In het Rott. wordt bij de telwoorden van twee tot negen, na bepaalde substantiva een constructie gebruikt, waarbij het telwoord als gezegde optreedt bij een pron. pers. 3e pl. als onderwerp [2]). In het Lett. wordt een telwoord, dat na een bepaald substantief staat, vervoegd, b.v. *lète ɣ-woitoe* (de) steden, zij zijn zeven, de zeven steden [3]).

II. De verbaalstam bestaat uit een grondwoord met praefix *pa-*, soms met praenasaleering van den aanvangsconsonant van het grondwoord. Door middel van praefix *pa-* worden gevormd:

a. Causativa [4]). Daarbij kan het grondwoord zijn:

1) Een werkwoord (meest intransitief), of adjectief (qualificatief werkwoord), b.v.:

loehoe, uitgaan, *paloehoe*, doen uitgaan, naar buiten brengen, uiten; *tama*, binnengaan, *patama-nja*, doen binnengaan; *poeroe*, afdalen, *papoeroenja*, doen afdalen; *hadang*, opstaan, *pahadang*, doen opstaan; *lōeri*, leven; *palōeri*, doen herleven; *lakoe*, gaan, *palakoe*, doen gaan; *mboelang*, weg zijn, *pamboelang*, weg maken; *tamboĕloe*, zinken, *patamboĕloe*, doen zinken.

Zoo ook wel transitieven: *woenggoeng*, in de vuist houden, *pawoenggoeng*, in de vuist geven; *tūdoeng*, op het hoofd dragen, *patūdoeng*, iemand iets op het hoofd zetten; *hangoedoe*, ergens aan ruiken, *pahangoedoe*, iemand ergens aan laten ruiken; *ngändi*, meenemen, brengen, *pangändi*, doen brengen, zenden.

Van qualificatieve verba: *mboeta*, uitgeroeid, op, *pamboeta*, uitroeien; *mbīhoe*, verzadigd, *pambihoe*, verzadigen; *kalòangga*, wijd, ruim, *pakalòangga*, laten vieren; *mandang*, rustig, kalm, *pamandang*, troosten; *mātoe*, voltallig, *pamātoe*, compleet doen zijn; *rara*, rood, *parara*, laten rijpen.

In samenstelling met een ander verbum, dat zij bepalen, treden deze afleidingen als adverbia op.

---

[1]) Bim. Spr. 237, 300.

[2]) Rott. Spr. 297 e. v., 303.

[3]) Heymering, Taal der Zuidwester eilanden. Tijdschr. voor Ned. Ind., 1846, 68.

[4]) Ten aanzien van de *-ng*, zie bij de behandeling van den nasalen sluiter.

2). Een substantief. Deze afleiding wordt speciaal gevormd van verwantschapsbenamingen: *ama*, vader, *paama*, vader zeggen; *ina*, moeder, *paina*, moeder zeggen; *aja*, oudere broeder, *paaja*, tot iemand *aja* zeggen; *eri*, jongere broeder, *paeri*, tot iemand *eri* zeggen, iemand als oudere of jongere broeder hebben, vooral in de combinatie *da mapaaja-mapaeri*, degene die den ander tot oudere, en die den ander tot jongere broer heeft, de beide broeders. Dit moet ook de waarde van den vorm met *pa-* zijn in de samenstelling *tambaroe paama*, W.: iemand oom noemen, J.: stiefvader.

In W. V. 29/30 vinden we *paama* en *paina* intransitief gebruikt: *dapĭngoe-ka papaina papaama*, zij konden vader en moeder zeggen, waardoor de vorm nadert tot de afleidingen met *pa-* van een geluidaanduidend woord.

3). Een telwoord. Hierbij is als regel de aanvangsconsonant gepraenasaleerd, terwijl de slotlettergreep door *-ng* wordt gesloten. Op deze wijze worden de adverbia numeralia gevormd. Ik heb deze afleiding alleen aangetroffen van de getallen twee tot acht. Het woord voor „eenmaal", *handăkang* is op andere wijze gevormd. Deze adverb. num. staan niet in samenstelling met het verbum dat zij bepalen. Voor voorbeelden zie men bij de bespreking van de *-ng*, zie pag. XXXIV.

4). Een adverbium, b.v. *dita*, boven, *padita*, ophalen; *lăngа-tăka*, werkelijk, *koepalăngga-taka-ma-ja-ka bakoe kòadja-ja*, ik heb hem werkelijk doodgestoken (W. V. 57/24).

b. Reciproque verba [1]).

Het grondwoord kan zijn: 1) een verbum, *băndil*, geweer, met een geweer schieten, *pabăndiloe*, op elkaar schieten; *bera*, verbreken, *pabera(ng)*, met elkaar vechten, oorlog voeren; *hĭli*, voorbijgaan, *pahĭli*, elkaar missen; *ita*, zien, *paita(ng)*, elkaar zien; *tăkiloe*, stompen, *patăkiloe*, met elkaar vuistvechten; *tòama*, bereiken, komen tot, *patòamang*, tot elkaar komen; *witoe*, bijten, *pawitoe*, elkaar bijten; *kòadja*, met de lans steken, *tătaroe*, houwen met een hakmes, *dapakòadja*, *dapatătaroe*, zij zullen elkaar steken en op elkaar in hakken (W. V. 183/1).

2) Een locaal adverbium. De afleiding met praefix *pa-* beteekent dat de subjecten ten opzichte van elkaar in de door het grondwoord aangegeven relatie staan. Veelal staan deze vormen als adverbia in samenstelling met een ander verbum: *pera*, naast, aan de zijde van, *papera*, naast elkaar zijn, *mahoeroe papera*, naast elkaar slapen;

[1]) Ten aanzien van de *-ng*, zie bij de behandeling van den nasalen sluiter.

hangga, tegenover, *mandapoe pahanggang*, tegenover elkaar zitten; *oetoeroe*, op kleinen afstand, *mandapoe paoetoeroeng*, op kleinen afstand van elkaar zitten.

3) Een substantivum. De afleding beteekent dan ten opzichte van elkaar zijn of worden wat het grondwoord aanduidt: *tooe-angoe*, echtgenoot(e), *patooe-angoe*, ten opzichte van elkaar echtgenoot zijn, met elkaar trouwen; *ariâ*, vriend, *paariâng*, elkaars vrienden zijn; *papa*, vijand, *papapang*, elkaars vijanden zijn.

De volgende afleidingen van een substantief als grondwoord hebben meer de beteekenis „met elkaar de handeling verrichten": *rehi*, vastgestelde tijd, *parching*, met elkaar een tijd afspreken; *ndjandji*, belofte, *pandjandji(ng)*, met elkaar een afspraak maken; *koeta*, sirih, *pakoetang*, met elkaar sirih kauwen [1]).

4) Een verbum met bepaling. Deze bepaling vormt, met het grondwoord verbonden, den stam, waarvoor het praefix *pa-* wordt geplaatst. De relatie van grondwoord tot bepaling kan verschillend zijn, maar steeds staat de bepaling logisch in genitiefrelatie tot de subjecten van den reciproquen vorm, b.v. *dapahämboer mata*, hun oogen ontmoetten elkander (lett. zij waren tegenover elkaar oog-ontmoetende); *dapapĭngoe ngara*, zij kenden elkaars naam (lett. zij waren tegenover elkander naam-kennende); *halama*, Mal. *salamat*, *pahalamang la lima*, elkander de hand geven; *häpa*, sirih kauwen, *pahäpa la kaloemboet*, uit elkaars sirihzak eten.

c. Prof. Jonker vermeldt een gebruik van *pa-* tot vorming van duratieven of frequentatieven [2]), *nakati*, hij bijt, *napakati*, hij pleegt te bijten. In zijn „Proeve" geeft de missionaris van der Velden nog eenige voorbeelden van deze vorming in het West-Soemb., b.v.: *toekoe*, slaan, *pĕtoekoe*, voortdurend slaan, d. i. vechten; *toeka*, bevelen, *pĕtoeka*, heerschen, regeeren [3]); s. v. *tila*, schoppen, geeft prof. Jonker op *napatila na ndjara*, het paard pleegt te schoppen. Mogelijk kunnen zoo ook enkele andere afleidingen met praefix *pa-* worden verklaard, b.v. *namatoe*, opsporen, nagaan, *djäpa bana panamatoe i O. M.*, steeds maar ging i O. M. [hem] na (106/13 v.o.); *toekoe*, gooien, *napatoekoe wänja watoe i M. K.*, i M. K. gooide hem met steentjes (94/7 v. o.); *paloe*, slaan, *bana papaloe la katĭkoena na M. K.*, terwijl hij maar sloeg op het hoofd van M. K. (102/20);

---

[1]) Cf. W. W. 228a[5]. Gezegd van menschen die niet op behoorlijke wijze getrouwd zijn, en maar met elkaar leven.

[2]) B. K. I. 8, I, 304.

[3]) T. B. G. 1889, 63, 84.

benging, wekken, *hīna-ki koemahoeroe, tāka njoemoe moepabengi-benging*, net slaap ik of daar ben je me aan het wekken (26/10); *loa*, gaan, *mài*, komen, *bana āpa-paloa-pamài-ngga tooe*, terwijl de menschen me in het gaan en komen vastpakken (28/1). Maar meermalen wordt een vorm met *pa-* aangetroffen, zonder dat verschil in beteekenis met het grondwoord is aan te geven, b.v. *wotoe* ergens op leggen, *nawotoe-ja la hīndi oema i O. Nd., njoena na M. K. na mapawotoe*, zij legde i O. Nd. op den zolder, M. K. (met nadruk) legde hem er op. Zoo ook vele malen *pamài(ng)* naast *mài*, komen, b.v. *djea-ja ba ndana mài i R. K., hina beli na P. W.*, omdat i R. K. niet gekomen is, is P. W. teruggegaan (76/18), naast *loendoe nadja-ngga na lodoe, ndada pamàing ndokoe*, reeds staat de zon hoog, en ze zijn heelemaal niet gekomen (76/20).

d. Ten slotte vindt men een aantal afleidingen met praefix *pa-* die intransitieve of mediale beteekenis hebben. Meermalen heeft dezelfde vorm zoowel transitieve als intransitieve beteekenis. Van velen wordt het grondwoord niet meer afzonderlijk vermeld, b.v. *pambeling* (naast *beli* terug), zich veranderen in; *paboendoeng* (Saw. *boelo* hoop), ophoopen, en opgehoopt zijn; *padarang* (*dara* hitte), roosteren, en zich roosteren; *paōehi(na)*, bijeenvergaderen en vergaderd zijn.

Tot deze intransitieve formatie's met praefix *pa-* behooren ook die van een grondwoord dat een geluid aanduidt zijn afgeleid, en beteekenen „dat geluid voortbrengen", b.v.: *ooe, paooeng* roepen; *ha, pahang*, door *„ha"* roepen verjagen; *pawoeng*, het geluid *woe* maken; *pahoeng*, met *„hoe"* de honden roepen; *pamama*, door *„mama"* de varkens roepen. Men vergelijke hierbij *paroeroe*, waaien van den wind, *pariripoe*, idem v. e. zachten wind.

Naast de afleiding met *pa-* wordt ook de klanknabootsing zelf, in verdubbelden vorm, als werkwoord gebruikt. Zoo b.v. *ha-ha*, door *„ha"* roepen verjagen, *bana ha-ha-ka hida pahālanja na makawèada*, toen hij ha-ha riep, lieten zij de oude vrouw los (W. V. 57/8).

Praefix *pa-* (of varianten daarvan) tot vorming van causatieven is uit tal van verwanten bekend [1]). In het Bim. wordt echter als zoodanig *ka-* gebruikt, terwijl ook in het Rott. door voorvoeging van *ka-* voor den veelal gereduplicеerden en door *-k* gesloten stam, causatieve afleidingen worden gevormd [2]). Het Bim. vertoont nog enkele sporen, dat daar ook *pa-* in deze functie is bekend geweest,

1) Rott. Spr. 159; B K.I 8, I, 321; Kern, Verspr. Geschr., IV, 300.
2) Bim. Spr. 58, e. v.; Rott. Spr. 132, 144.

zooals nu nog het geval is in het dialect van Kòlo. Ook in het Saw. is *pe-* causatief praefix [1]).

De verbinding van causatieve en reciproque waarde bij een zelfde praefix wordt meermalen gevonden, zoo b.v. in het Bataksch bij de afleidingen met *pa-*, in het Sawoeneesch bij die met *pe-*, in het Rottineesch bij die met *ka-*, terwijl daar ook de vorm, door middel van een pron. praefix van een grondwoord afgeleid, beide beteekenissen kan hebben [2]).

Voor de combinatie van causatieve en mediale beteekenis, zijn te vergelijken de afleidingen met praefix *ka-* in Bim. en Rott. [3]).

Formatie van de adverb. numer. door middel van een causatief praefix vindt men in het Rott., *nakadoedoeak*, iets nog eens doen, als adverb. „herhaaldelijk, voortdurend", in het Fidji, met voorvoegsel *vaka*, dat tevens causatieven vormt. Te vergelijken zijn ook de Javaansche vormen *pindo*, *pingteloe* enz. [4]).

III. De verbaalstam bestaat uit een samenstelling van meerdere verbale woorden. Deze samenstellingen kunnen zijn *copulatief* of *determinatief*.

a. De *copulatieve* samenstelling geeft aan, de opeenvolging van meerdere handelingen, hetzij die handelingen in min of meer vaste orde verbonden zijn, hetzij die verbinding alleen ligt in de momenteele directe opeenvolging, b.v. *paloa-pamàing*, gaan en komen; *kabeli-nggoboe*, (*kabeli*, zich omkeeren, *nggoboe*, op den buik liggen) zich om en om wentelen (gezegd van een klein kind); *panggandjoroe*, stappen en vallen (gezegd van een kind dat pas loopt); *natama-lochoe*, hij ging in en uit (W. V. 195/15); *piti-kawoeka*, opnemen en neersmijten (W. S. s. v. *kawoeka*); *nahira-panaboe-ja*, zij scheurde hem (de lap) en wierp op den grond; *nakei panaboe-ha*, hij nam ze aan en liet ze vallen (W. V. 53/27, 102/6); *hadanglakoe-doe-na-nja-ka*, hij stond op en ging (W. V. 7/26).

Zoo kunnen grammatisch tot een eenheid worden verbonden, werkwoorden, die naar de beteekenis geen eenheid zijn. Wij geven dan het tweede verbum in den regel door een deelwoord weer, b.v.: *koelakoe-hira*, ik ga en scheur, ik ga alscheurende (J. T.); *na-*

---

[1]) Kern, Sawuneesche Bijdragen, B. K. I. 5, VII, 165

[2]) Tob. Spr. 127 e. v.; Rott. Spr. 152, 156, 158.

[3]) Rott. Spr. 134, 145; Bim Spr. 186; cf. ook Tob. Spr. 130; Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch, 9, 90.

[4]) Rott. Spr. 133; Kern, Verspr. Geschr., IV, 289; VIII, 224; B. K. I 8, I, 297a[1]; cf. ook de vorming met *faha-* in het Tjamoro, Tjam 106, 292.

lakoe-panaboe-naboe, zij ging en liet maar vallen, zij ging al maar latende vallen (J. T.); *bana hī-lōedoe na anakèada*, (zij hoorden) hoe de jongen schreide en zong, schreiende zong. Wanneer dergelijke verba niet in samenstelling staan, worden ze door de conjunctie *ba*, terwijl, verbonden, b.v. *nahī bana lōedoe* hij schreide terwijl hij zong (J. T.); *nalakoe bana panamatoe*, hij ging voort al maar nagaande (J. T.).

b. Determinatieve samenstellingen. Het bepalende lid der samenstelling volgt op het bepaalde. Het bepalende werkwoord wordt door ons weergegeven met een deelwoord, een adverbiale bepaling, of ook door een voorzetsel, b.v.:

lakoe-li-hiwiroe, (aangaan — rakelings langs gaan) rakelings ergens langs gaan; *palài-kikoeng*, (vluchten — volgen) achterna vluchten; *lakoe-läpahoe*, (*läpahoe* voorbijgaan) voorbijloopen; *lakoe-täka*, gaan tot; *mài-karoang* (*karoang* = meenemen, vergezellen), komen met; *poeroe-karoang*, mee afdalen; *hoeloe*, in brand steken, *winggiroe*, omringen, *nahoeloe-winggiroe-nja*, hij stak het rondom in brand (W. V. 70/30); *pärakoe*, pikken, *napärakoe-winggiroe-nja*, hij bepikte hem rondom (W. S. 78/33); *hei-tòamada-nja-ka* (klimmen, bereiken), zij klommen naar hem toe (W. S. 69/7); *dangeni-tòama-nja*, zij zwommen naar hem toe (W. S. 75/24); *poeroe-tòama*, afdalen naar (78/12).

In de samenstelling *rändja-dedi* (*rändjang*, begeleiden, vergezellen, *dedi*, worden, geboren worden) op één dag geboren worden, wordt blijkbaar, anders dan we zouden verwachten, *dedi* als bepaling, bij *rändjang* als hoofdwoord gezien. In de samenstellingen beantwoordend aan een Mal. *bawa lari* enz., is de volgorde der beide deelen een andere; *ngändi* brengen, wordt als het bepalende woord gezien en treedt dus als tweede lid in de samenstelling op, b.v.: *palài-ngändi*, Mal. *bawa-lari*, schaken, wegvluchten met (W. V. 161/15); *hei-ngändi*, mee naar boven nemen (W. V. 174/31); *palài-tama-ngändi*, met iets naar binnen vluchten (W. S. 77/5); *poeroe-ngändi*, mee naar beneden nemen (W. S. 76/16); *loehoe-ngändi*, iets mee naar buiten nemen (W. S. 86/28); *lakoe-ngändi-beli*, met iets teruggaan (6/16).

Tot de determinatieve samenstellingen behoort ook de samenstelling van een verbaal woord met een causativum, dat hier dus als adverbium optreedt, b.v. *paloe-pameti-pamboeta* (slaan, doen sterven, uitroeien), tot den laatste toe dood slaan; *paooeng pabeli* (roepen, doen terugkeeren), terugroepen; *hondoe-pamandoeng* (binden, stevig maken, stevig vastbinden; *deli padäka*, scherp slijpen; *kati-paoe-*

ndoeng goed vastbijten. Aangaande *tambaroe paana (palalèaba)*, als kind, als neef beschouwen (W. S. s. v.) zie pag. XLIX.

Op het gebruik van reciproque vormen als *papera* enz. in samenstellingen is reeds gewezen.

Zooals reeds is opgemerkt, treden de op dezelfde wijze gevormde adverb. numer. niet in samenstelling met het bepaalde verbum.

Evenzoo kan ook in het Bim. en Rott., waar wij een werkwoord door een bijwoord of partikel bepalen, van een samenstelling gebruik gemaakt worden [1]). In beide talen staan ook de causatieve vormen waar ze adverbiaal optreden in samenstelling met het bepaalde verbum [2]). Hierbij is te vergelijken de vorming van bijwoorden van adjectieven, door middel van het causatief praefix *vaka-*, in het Fidji [3]). Waar in het Soemb., in plaats van een samenstelling, de verbinding door de conjunctie *ba* mogelijk is, kan in het Bim. in plaats van het bepalende verbum een deelwoordelijke vorm met praefix *ma-*, een verbaal substantief, of ook een afzonderlijke zin worden gebruikt, terwijl in het Rott. naast samenstelling eenvoudige coördinatie voorkomt [4]).

Ten aanzien van de samenstellingen correspondeerend met Mal. *bawa lari* enz., komt het Rott. met het Soemb. overeen. *Neni*, hij brengt, hij neemt mede, geldt in deze samenstellingen als het bepalend woord, b.v. *nalai-neni*, hij loopt weg met. Het Bim. heeft hier als regel de volgorde van het Maleisch, maar ook de omgekeerde orde komt voor [5]).

Eveneens een determinatieve samenstelling is die van een verbaal woord met *wängoe*. Als afzonderlijk werkwoord komt *wängoe* nog in het Soemb. voor, met de beteekenis „gebruiken", b.v. W. V. 37/25 *i ama nawängoe iwi bana parèata, njoengga koewängoe tamihikoe*, mijn vader gebruikte rotan bij zijn regeeren, ik zal schorpioenen gebruiken, wat in beteekenis niet verschilt van „mijn vader regeerde met rotan, ik zal met schorpioenen regeeren. Terwijl nu in dit voorbeeld de beide verba door de conjunctie *ba* zijn verbonden, kan, om hetzelfde uit te drukken, *wängoe* ook met het andere verbale woord in samenstelling worden geplaatst, en dit is de con-

---

1) Bim. Spr. 209, e. v.; Rott. Spr. 225, e. v.; cf. ook Kern, Verspr. Geschr. V, 21.

2) Bim. Spr. 63, 209, 355; Rott. Spr. 225, 481.

3) Kern, Verspr. Geschr., IV, 289; VIII, 220.

4) Bim. Spr. 210; Rott. Spr. 436 e. v.

5) Rott. Spr. 229 e. v.; Bim. Spr. 210.

structie die we het meest aantreffen. Door deze samenstelling van *wängoe* met een verbaal woord worden dus instrumentale werkwoorden gevormd, die beteekenen „de handeling verrichten met". Het begrip „instrumentaal" is daarbij breed te nemen, daar met *wängoe* ook een locale, en een temporeele betrekking kan worden aangeduid [1]).

Is het verbum, waarmee *wängoe* wordt samengesteld, intransitief of intransitief gebruikt, dan vormt de samenstelling een transitief verbum, waartoe het instrument in de relatie van direct object staat. Met *wängoe* kan dan ook de pronominale aanduiding van het object worden verbonden, maar veelal wordt deze weggelaten, b.v. *mäta kakoe toe-ja panongoe, kocheï-wängoe, koepoeroe-wängoe*, laat ik hem tot trap maken waarlangs ik naar boven en naar beneden ga (W. V. 104/26); *kooe roepoeja na kamämbi kooe ngangoe-wängoe* (J. T.), slacht een geit en eet er mee (d. w. z. eet die bij de rijst); *nakili-mbatoe-wäng katïkoe, naoemangoe-wängoe roeloenggi*, hij maakte een muur van de koppen, en een dak van de haren (120/18); *nambodockoe-wänja na hinggi tooe*, hij is trotsch met de slimoet van een ander (met een ander mans kleeren pronken), W. S. 162; *loa papatadji-wänja*, ga er mee hanenvechten (W. S. 87/14); *pandjindjing-wängoe madäka*, een woordenstrijd hebben gebruikende wat scherp is, d. i. een heftige woordenstrijd hebben (W. S. 105/13); *djäka toe-ma-na-ka noe, meti-wängoe-ma-nggoe-nja*, indien het zoo is moet ik er aan sterven (W. 193/21). In dit laatste voorbeeld wordt door *wängoe* meer de oorzaak dan het instrument aangeduid [2]). In het eenige door mij aangetroffen geval, dat een verbinding van onderwerp en gezegde logisch in objectsrelatie staat tot de bedoelde samenstelling, wordt de nevenzin door de conjunctie *ba* aan den hoofdzin verbonden: *ndena nggepi-wänja booe ndòalakoe*, het is niet behoorlijk er mee dat gij staat, het is niet behoorlijk dat gij blijft staan (W. S. 71/12).

Wordt nu *wängoe* samengesteld met een transitief verbum, dan heeft deze samenstelling een dubbel object, n.l. het object van het bepaalde woord, en het instrument waarmee de handeling wordt verricht. Het direct object van de samenstelling is ook hier het instrument, terwijl het oorspronkelijk object van het bepaalde verbum bij de samenstelling indirect object is. Dit blijkt al hieruit, dat het verbale substantief, dat door middel van praefix *pa-* van

1) Cf. Bim. Spr. 166.
2) Cf. Bim. Spr. 150.

de instrumentale samenstelling wordt afgeleid, en o. a. de beteekenis kan hebben van ons passief deelwoord, als bepaling kan optreden bij het instrument waarmee de handeling wordt verricht, en ook zelfstandig gebruikt, dat instrument kan aanduiden (zie beneden). Waar nu steeds de pronominale uitdrukking van het indirect object aan die van het direct object voorafgaat (cf. *loe-ma wŏngga-nja*, terstond geeft mij het, W. S. s. v. *loe*), volgt ook na de samenstelling met *wăngoe* de pronominale aanduiding van het oorspronkelijke object, en wordt met *wăngoe* verbonden. Dit is niet te zien daar, waar oorspronkelijk en instrumentaal object in persoon en getal overeenstemmen. Maar waar zij verschillen, blijkt, dat het met *wăngoe* verbonden pronomen correspondeert met het oorspronkelijk object van het bepaalde verbum. Meestal wordt daarbij het instrumentaal object niet meer door een pronomen uitgedrukt, evenals dat ook na met *wăngoe* samengestelde intransitieven vaak ontbreekt. Gebeurt dit wel, dan volgt dit na het indirect object, b.v. *djăka palohoe-wă-ngga*, indien men mij met iets boete betaalt (W.V. 93/14); *dapaloe-wă-ngga-nja kina mbera*, zij sloegen gebruikende ten aanzien van mij het, d. i. zij sloegen mij er mee en hij brak (W.V. 95/13); *makawita-wă-nggooe kabèala*, wij zullen u in tweeën hakken met een kapmes (W. V. 102/5); *jeana na maka, koetoekoe-wă-nggooe-nja*, deze tol, ik zal er u mee gooien (W. V. 99/18); *naparèala-wă-ngga bändil*, hij beval mij met een geweer; *napiti-ja [na tèanga] kina loa pakei wă-nja wataroe*, hij nam [de halve gulden] en ging er mais voor koopen (W. V. 2/15); *datoboeng karamboa la wara, wotoe-wă-nja na tèana ba wăda la mara*, zij slachtten een karbouw op het strand, om de schuit daarmee op het droge te brengen naar zij zeiden (112/1 v. o.); *paochi ndăba-ndja [da pawoeloena na maramba], kai patea-wă-nja na miringgoe njoengga*, brengt bijeen al de bezittingen van den vorst], en wacht daarmee mijn meester af (W. V. 5/21); *najăpa hoouna na karamboa pamaringoe-wă-ndja da wihina ba wăna*, zij greep een karbouw om daarmee zijn voeten koel te maken naar zij zeide (W. V. 166/32); *pawălahoe-ndja topoe parina ka bandjaloe-wă-ndja da winoe*, spreid dorschmatten uit dat we de betel daarop leggen (W. V. 112/4); *bai ita-wă-nja mata*, wanneer gij het met uw oogen ziet (W. V. 9/29); *bana pahoehoe-wănja kamba na ana rara*, terwijl zij den zuigeling door middel van een draad zoogde (J. T.); *bakoe toekoe-wă-nja watoe na wài*, wanneer ik het water met een steen gooi (104/7).

Op deze wijze voorziet dus het Soemb. in het gemis van de elders voorkomende instrumenteele formantia als b.v. Mal. *-kan*, N. Jav.

-akɛ, *-akɔ̄n*. In verschillende van de naaste verwanten treffen we overeenkomstige vormingen aan. Zoo wordt in het Lao. *wai* „gebruiken" (waarnaast een vorm *gai*) met een verbum samengesteld tot vorming van den instrumentalis [1]). Hetzelfde geschiedt in het Bim. door samenstelling van de praepositie *kai*, met, met een verbaal woord; in het Rott. met behulp van *nenik*, dat na een verbum dient om het instrument aan te duiden, en in relatieve zinnen vaak in samenstelling staat met het voorafgaande werkwoord [2]). Dit *nenik* vertegenwoordigt een bijzonder gebruik van *neni*, hij neemt mede. Nu vergelijke men Rott. *ana-mate-neni-ilɔ-lòe*, hij stierf medenemende (met) melaatschheid, hij stierf aan melaatschheid [3]), met Soemb. *meti-wängoe-ma-nggoe-nja*, ik sterf gebruikende het, ik moet er aan sterven. Bovendien wijst Prof. Jonker op Kissersch *edi*, daar als suffix in gebruik, dat in beteekenis gewoonlijk gelijk is aan Mal. *-kan*, en dat misschien overeenkomt met Rott. *nenik nendi* [4]).

Ten slotte moet aangaande den verbaalstam nog worden opgemerkt dat sommige adverbiale bepalingen, die het verbum niet volgen maar daaraan voorafgaan, geplaatst worden tusschen pron. praefix en verbaalstam, en zoo met den verbaalstam één geheel uitmaken. Zoo b.v. *hili*, wederom, *ngeri*, langzaam, *loe*, spoedig, snel, *käli*, telkens, *kawära*, tegelijk, b.v. *na-hili-pärakoe*, hij pikte weer (W. S. 78/34); *na-ngeri djangga-djangga*, hij werd langzaam aan hooger (W. V. 107/34); *koe-loe-heli*, ik kom spoedig terug (106/4); *oe-käli-madooe*, je hebt telkens weer dorst (54/3); *mikawära-toengoe-ndäba*, jelui gooit allen tegelijk (W. V. 83/27). Hiermee kunnen worden vergeleken vormen als *hikoe kahiloe-rongoe*, *hikoe-mata-ita*, [heden is het,] dat ik het hoor met mijn oor, dat ik het zie met mijn oog (W. W. 81/2, 3).

Aantrekking van 't pron. praef door partikels.

De persoonsaanduidende voorvoegsels, die heenwijzen naar het onderwerp van den zin, zijn vrij constant met den verbaalstam verbonden, ook dan, wanneer dit onderwerp volledig wordt uitgedrukt. Slechts zijn er enkele partikels, die, wanneer ze aan een vervoegden vorm voorafgaan, de pronominale praefixen tot zich trekken. Prof. Jonker noemt de ontkenningspartikel *nda*, en *äka*, indien.

[1]) T. B G. 1899, 95.
[2]) Bim Spr 147 e v.; Rott. Spr. 658.
[3]) Rott. Spr. 231.
[4]) Versl. Meded. K. A. W. Afd. Lett. 4, XII, 413; Rinnooy-Brandes, Mal. Kiss. Woordenlijst, T. B G. XXXI, 160.

van een nadrukswoord, of ook door *djāka* (indien) voor het pronomen te plaatsen, b.v. *njoengga māta kakoe jāpa oeling*, laat ik het roer houden (W. S. 75/3); *djāka njoengga, koetanda-ja*, wat mij betreft, ik zou hem kennen (W. S. 88/6); *njoengga-doe-koe lakoenggoe-nja-ka palalei* (*doe-koe* = nadr.woord *doe*, met suffix 1e sing.), ik ga heen om te trouwen (W. V. 15/1); *hīna-ki koemihoeroe tāka njoemoe moepahengi-henging*, net maar slaap ik of daar sta je me te wekken (26/10). Noodzakelijk blijkt evenwel deze zinsorde niet. Waar evenzeer door tegenstelling van een 1e en 2e pers. het subject zou kunnen worden geaccentueerd, wordt ook wel alleen het pron. praefix tot aanduiding daarvan gebezigd (cf. b.v. W. S. 75/6). Hoe breed het subject kan uitgedrukt worden, ziet men aan een zin als *njoengga ndakoe māka paāki njoengga*, wat mij betreft, ik kan niet graven (18/10), waar naast het pron. praef. het volledig pronomen zoowel voor als na het praedicaat wordt gebruikt.

Wil men het subject sterk accentueeren, dan wordt niet een finiete maar een nominale constructie gebezigd, waarbij een nominale vorm door praefix *ma-* van den verbaalstam afgeleid, en in beteekenis overeenkomende met ons actief deelwoord, als praedicaat met het subject wordt verbonden. Door deze constructie wordt speciaal het subject aangewezen als degene die de handeling verricht, zich in den toestand bevindt, b.v. *djāka nde njoengga mapoeroe papoenggoe-ja, ndai pandjoroe ndokoe-ā-ja na āi*, als ik niet ben dengene die naar beneden komt (als ik niet naar beneden kom) om hem te hakken, zult ge den boom in 't geheel niet vellen (W. S. 78/29); *ba toena nāhoe, njoengga-pa mangangoe dōea dānggooe, mandāi-ndāi i Oemboe-ka na mahiloe-ka*, zooals 't nu is eet ik nog met u, straks zal mijn heer mij vervangen (W. V. 11/27); *njoena na mapiti-ja*, hij heeft het genomen (W. S. 85/10). Regel is deze nominale uitdrukking van het praedicaat, indien de vraagpronomina *nggamoe*, wie, of *nggāra*, wat, onderwerp zijn in den zin, b.v. *nggamoe-ja ihoe na manāmoe*, wie zou daar aankomen (W. S. 86/18); *ka nggara-ha da madoeroe*, wat vlamt daar zoo (W. V. 30/28).

Object. Is het object van de handeling een pron. pers., dan volgt de „objectsvorm" van het betreffende pronomen na den finieten vorm (casu quo substantiefconstructie), en de daarmee onmiddellijk verbonden elementen (nadrukwijzers en bepalingen die steeds in samenstelling met den verbaalstam staan). Deze „objectsvormen" zijn: 1e sing. *ka*, 2e sing. *kāmoe* of *kooe*, 3e sing. *ja*, 1e pl. excl. *kāma*, 1e pl. incl. *ta*, 2e pl. *kāmi* of *kài*, 3e pl. *ha*[1]) (over deze vormen

[1]) W S. 26.

zal nader worden gesproken bij de behandeling van hun gebruik als subject; over de wijziging die zij ondergaan na een verbum op *-ng*, zie aldaar). Bovendien kan het object nog door den zelfstandigen vorm van het pronomen worden uitgedrukt, waardoor meestal eenige nadruk op het object wordt te kennen gegeven, zie b.v. *loanggoe-nja pakei watar, wänggoe kawài, kei-ka njoengga wämoe*, ik wilde mais gaan koopen, maar jij zei, koop mij (W. V. 3/4). Is het object een substantief, dan wordt het eerst pronominaal uitgedrukt door het pron. pers. 3e pers. Ook als objectsaanduider, gaat *ja* na een possessief suffix in *nja over* (voor de vormen van de andere pron. pers. geldt mut. mut. hetzelfde). Zijn subject en object beide substantiva, dan gaat als regel na het verbum het object aan het subject vooraf (cf. echter W. Schets p. 51), b.v. *nawilakoe-nja na wài tehik na bōeti*, de aap zag om naar het water (11/1 v. o.).

Nadruk op het object kan, evenals bij het subject, op tweeërlei wijze worden te kennen gegeven, n.l. door vooropplaatsing als buiten zinsverband, of door een nominale constructie. Vooropplaatsing vindt men in: *na kahidi natoe-kīrija, na hài natoe-ja la padōea*, het mes deed ze onderin, de kam deed ze op de helft (W.V. 51/35); *banda ndakoe ngändi, kanätar ndakoe ngändi*, goederen bracht ik niet mee, gouden kettingen bracht ik niet mee (W. V. 180/13).

Sterker nadruk wordt echter op het object gelegd door het tot subject te maken van een zin waarin het passief deelwoord (door middel van praefix *pa-* van den verbaalstam afgeleid), zelfstandig gebruikt, als praedicaat optreedt, b.v. *äka toe-pākoe-na na ananggoe, hooe lodoe hapoenggoe-pākoe ài papoenggoenggoe*, als mijn kind zoo doet, hak ik maar één boom per dag (52/8); *nggi dje-be-ja na panganda kawài*, misschien is dat wel het zooeven door ons gegetene, misschien hebben we dat zoo straks wel gegeten (W. S. 67/22); *nggi ài-ja na paäpamoe*, 't is immers een stuk hout dat je gegrepen hebt, je hebt immers een stuk hout gegrepen (6/4).

Vooropplaatsing en gebruik van een nominale constructie zijn ook in het Bim. de middelen waardoor subject of object kan worden geaccentueerd [1]). Zakelijk komt hiermee overeen het gebruik van het relativum *do* voor een verbaal woord in het Saw., om den agens te accentueeren [2]). Het Rott. kent vooropplaatsing bij nadruk op subject of object. Ter accentueering van het subject kan een vorm

[1]) Bim. Spr. 351 e. v., en de daar geciteerde §§.
[2]) B. K. I. 8, I, 295.

met *mana-* (in waarde overeenkomende met Soemb. *ma-*) worden gebruikt, maar meer wordt toch zoowel ten aanzien van subject als van object een andere constructie gebezigd [1]).

Pleonastische aanduiding van het object na een transitief, of van het subject na een intransitief werkwoord, door een pron. pers. 3e pers. hebben ook Makassaarsch en Boegineesch, waar als zoodanig het pron. 3e pers. *i* wordt gebezigd. In het Bimaneesch kan zoo het verkort pron. 3e pers. *-na* worden gebruikt, indien een substantief als object volgt na een deelwoord met *ma-* of een actieve vorm met *ndai* [2]).

Imperatief

In de imperatief 2e pers. kan de enkele verbaalstam worden gebruikt, *piti-nja bändil bändil pameti-ja*, neemt hem een geweer en schiet hem dood (W. S. 78/22). Het subject kan hierbij worden aangegeven door de „objectsvorm" van het pron. pers. volgend na den verbaalstam [3]), b.v. *poeroe-kài*, gaat naar beneden (82/14 v. o.); *mài-kāmi la jehoe*, komt hier (W. S. 75/23); *wawa beli-kooe-doe-moe wài*, zak weer terug gij water (W. V. 84/19). Maar verder kan de gewone finiete vorm ter aanduiding van den imperatief worden gebezigd [4]), zoodat alleen uit het verband is op te maken dat niet de indicatief maar de imperatief is bedoeld. Men vindt beide vormen, met en zonder praefix naast elkaar, zooals trouwens ook in den indicatief bij het tweede verbum het praefix zou kunnen worden verzwegen. Zoo: *la kamōeri oebandjaloe-ni-ha, kawini parāpoe-ha*, leg ze in het achterschip en verberg ze goed (W.S. 79/35); *oetoekoe-wängga maka, pata-ja na wīhi bäinggoe, na kamba-tīnoeng oehiroe ja*, gooi mij met de tol, breek mijn groote teen, scheur het weefgetouw (W. V. 80/20); *ikandi-ka*, houdt je stil (14/3). In substantiefconstructie: *mäimi patoe-ngga-ha*, kom ze mij brengen (W.V. 8/35); *meti-mboeta-pākoe-mi*, sterft uit (10/16 v. o.).

Ook in de andere personen kan de imperatief door een finieten vorm worden aangegeven, b.v. *namäi i Dari*, I. D. moet komen (W.V. 4/13); *nakakālakoe-ma-tai*, laat het straks zingen (104/14); *najāpakooe wōeja*, moge een krokodil je grijpen (W. V. 160/6); *tabeli la oema*, laten we naar huis terugkeeren (104/11).

---

[1]) Rott. Spr. 460 e. v., 469.

[2]) Jonker, Art. „Boegineesch" Enc. Ned. Ind. I, 323; Versl. Med. K. A. W. Afd. Lett. 4, XII, 369; Bim. Spr. 70, 138.

[3]) W. S. 28.

[4]) Aangaande het gebruik van den indicatief voor den imperatief, cf. Rott. Spr. 429, 431.

Waar meerdere imperatieven op elkander volgen, worden ze in den regel verbonden door de conjunctie *ka*. Dit *ka* is een partikel dat dient om het doel der handeling aan te duiden, dus met de beteekenis „dat, opdat", *kamang pahalinding kakoe diha-kooe*, kom eens bovendrijven opdat ik u kan tellen (8/19 v. o.); *kanòama-nja pangana kana ngangoe*, maak hem eten klaar opdat hij ete (W. V. 9/31). Ook tot vorming van den 1en pers. imperatief (adhortatief) is dit *ka*, veelal voorafgegaan door *mäla*, welaan, of *mäta* = Mal. *biar*, in gebruik. Bijv. *kakoe lakoe la mara kakoe napa*, laat ik naar het strand gaan om te wachten (16/2); *mäla kata jäpa-ja na tanòama jeana, kata pameti-ja, kata tama-ngändi-ja la hiboenda*, laten wij dezen schildpad grijpen en hem dooden en hem meenemen in ons nest (W. S. 76/8). Ook in den 2en pers. imp. wordt nu *ka* gebezigd en wel vooral, wanneer reeds een andere imperatief voorafgaat [1]). *Mài-kämi la jehoe kai hei la pïnoe kadjeangga*, komt hier en klimt op mijn rug (W. S. 75/23); *poeroe-kooè nämoe kooe pärakoe-ja na ài*, kom naar beneden en bepik den boom (W. S. 78/31); *loa kooe jäpa-ja*, ga en grijp hem, ga hem grijpen (W. S. 86/9). In dit laatste voorbeeld verschilt de constructie met *ka* in beteekenis niet van die met den afhankelijken infinitief. Zoo vinden we ook naast *loa kooe jäpa-ja* een zin als *loa njimi pahimboe-ka*, gaat gij hen zoeken.

Uit de voorbeelden blijkt, dat we bij een opeenvolging van vormen in 1e of 2e pers. imper., *ka* nog wel door „dat, opdat" kunnen vertalen, maar dat die beteekenis toch zeer is verbleekt, en dat het partikel hier dienst doet, niet zoozeer om het doel der handeling aan te duiden, als wel om de opeenvolgende imperatieven met elkaar te verbinden [1]).

Evenwel ook de 2e pers. imper. kan met *ka* gevormd worden zonder dat een andere imperatief voorafgaat. Zoo b.v. waar de imperatief wordt uitgedrukt met behulp van *hämoe* het is goed [2]). *hämoe kooe lakoe*, je moest maar gaan (W. S. 81/27); *hämoe kooe pandjangoe-à papani*, je moest maar eens ophouden met praten (W. V. 160/20). En waar de imperatief op zichzelf staat: *kooe kamang patängaroe-ja*, tracht hem te zien (W. S. 71/27); *kooe käha-ki-doe-moe*, zit jij er maar in vast (2/11).

[1]) Vergelijk de functie van Rott. *fó*, opdat, o. a. ter verbinding van imperatieven, Rott. Spr. 688, 691.

[2]) Cf. in het Bim. de constructie met *taho*, goed, Bim. Spr. 304; in het Rott. het gebruik van *malòle*, het is goed, Rott. Spr. 432; over *fó na malòle*, zie Rott. Spr. 693.

Enkele voorbeelden geven de teksten van de vorming van een imperatief met *kamang*, beproeven, probeeren [1]). De imperatief bedoelt dan niet zoozeer een bevel als een opwekking. In *kamang bera kai ngandja*, breek ze maar eens en eet ze op (W. V. 9/14), bestaat de vorm uit een coördinatie van twee imperatieven. Daarnaast staan voorbeelden waarin na *kamang* een afh. inf. volgt: *kamang patângaroe-ha*, zie ze maar eens (8/19); *kamang pahalinding*, kom eens boven drijven (8/19 v. o.).

De kracht van den imperatief kan worden verzwakt door achtervoeging van *wa* [2]), *poeroe-wa la jchoe*, wil er hier afgaan (W. S. 75/20); *oetama-wa la ngaroenggoe*, wil mijn mond ingaan (6/15); *mài-kooe-wa njoena*, wil hierheen komen (W. V. 34/5).

Vetatief. De vetatief wordt uitgedrukt met behulp van *ămboe* (plur. *ămbi*). Ditzelfde partikel doet dienst tot ontkenning van de door *ka*, opdat, en *mili*, mits, ingeleide zinnen [3]), zoo b.v.: *ămboe kawâloekoe-nja*, slik 't niet door (W. S. 73/28); *ămboe moekarei-doe lai O. Nd.*, vraag niet aan O. Nd. (86/14 v. o.); *ămboe dapameti-ka*, laat ze mij niet dooden (W. V. 57/4); *ămboe natèawa-ha ikitoe*, opdat de kiekendief ze niet wegratse (62/15); *toe-pahămoe-ngga panongoenggoe ămboe koekanaboe*, maak mijn trap goed opdat ik niet val (44/1); *mîli ămboe tòalangoe lăti*, mits ge maar niet scheldt (W.V. 101/7); *mili amboe koeloa pamanganga*, mits ik maar niet ga stelen (W.V. 157/10).

Deelwoordelijke vorm. Bij de bespreking van den samengestelden verbaalstam is reeds opgemerkt, dat een deelwoordelijke bepaling van het praedicaat door samenstelling kan worden uitgedrukt, of door het gebruik van de conjunctie *ba*. Hiertoe kan niet gebezigd worden de vorm door voorvoeging van praefix *ma-* van den verbaalstam afgeleid. Deze vorm toch, die de waarde heeft van een actief deelwoord, dient speciaal ter bepaling van een substantief of pronomen personale, en kenmerkt dit als het subject van de door het verbum aangeduide handeling of toestand. Het Soemb. kent geen pron. relativum. Onze zinnen door dit pronomen als subject ingeleid kunnen, indien het verbum actief of intransitief is, door dezen vorm worden weergegeven. Is het substantief bepaald door het lidwoord *na* (plur. *da*), dan wordt dit in den regel ook geplaatst voor den vorm met *ma-*, b.v.: *na makawèada na marada-nja la wòaka*, de oude vrouw

---

[1]) Cf. Mal. *tjoba*, en Bim. *tabai*, beproeven. Bim. Spr. 364.
[2]) Cf. Rott. Spr. 430, 431.
[3]) Cf. Rott. Spr. 434.

die hem in den tuin had opgevoed (J. T.); *na ajana na anakèada na ma-nde-pīngoe papani*, de oudere broer van den jongen die niet kon praten (W. V. 72/16). Daarentegen: *tooe mamài pamanganga-ja*, het is iemand die komt stelen (W. V. 101/28); *ningoe anami malakoe la hapapa tana*, hebt gij ook een kind dat naar de overzijde gegaan is? (48/1). In andere voorbeelden echter ontbreekt het lidwoord waar we dit zouden verwachten. Soms vinden we den vorm met, en zonder lidwoord naast elkaar gebruikt, b.v. *lakoe kai imboe-ja na wài na makakālak, loendoe mihoenggoe-ja na wài makakālak*, gaat en zoekt het zingende water totdat gij het zingende water vindt (86/8 v. o.).

Behalve als bepaling bij een substantief of pronomen, wordt de vorm met *ma-* zelfstandig gebruikt, met de beteekenis van „degene die, dat wat, de handeling verricht, in den toestand verkeert, door het grondwoord aangeduid", b.v. *nda ningoe maldama-ja la manandang*, er is niemand die bij haar haalt in schoonheid (W.V. 117/10); *ningoe mabài, ningoe makanaboe*, er was een die stampte, er was iets dat viel (34/16, 17); *nda ningoe malakoe la likina*, er was niemand die aan haar zijde kwam (72/7); *ningoe na malakoe patakoe wai*, er was een die water ging scheppen (92/12); *ningoe na maihoe-ja na wài*, er is iemand die in het water gebaad heeft (118/12). In den regel is na *ningoe* het subject voorzien van het artikel (cf. b.v. *ninja na ahoe bokoel*, er was een groote hond, W.V. 98/8), terwijl wij daar het onbepaald lidwoord gebruiken. Na *ningoe* met ontkenning staat de deelwoordelijke vorm echter onbepaald..

Over het optreden van den vorm met *ma-* als praedicaat is bij nadruk op het subject reeds gesproken.

De naamwoordelijke vormen met praefix *ma-* zijn uit vele verwanten bekend[1]). Terwijl evenwel in talen die geen, of geen algemeene „vervoeging" kennen, de afleidingen met *ma-* enz. ook bepaald dienen tot uitdrukking van het verbale praedicaat[2]), is een dergelijk gebruik van de *ma*-vormen in het Soemb., bij de algemeene vervoeging van transitieven en intransitieven, zeer beperkt (zie boven). Tegenover de vervoegde vormen komt hier het speciaal nominaal karakter van deze afleidingen sterk uit.

Enkele feiten wijzen er op dat ook in het Soemba'sch *ma-* als afleidingselement tot vorming van praedicaatswoorden in ruimer

---

1) B. K. I. 8, I, 290 e. v.; Kern, Verspr. Gesch., VIII, 201 e. v.

2) Cf. b. v. Sang. Spr. 88 e. v., 104 e. v.; Hoofdst. uit de Spr. van het Tontb. 81 e. v., 155 e. v.

gebruik is geweest. Zoo b.v. dat bij verschillende verbaalstammen een met den stam vergroeid praefix *ma-* wordt gevonden, waarna de oorspronkelijke aanvangsconsonant al dan niet is gepraenasaleerd. B.v. *mahoeroe*, slapen, naast Jav. *toeroe; manahoe*, koken, Rott. Boeg. *nasoe; manggăna*, begrijpen, vatten, Jav. Mal. *kĕna; mandiki*, uitdruipen, Mal. *titis, menitis; mandiri*, druipen, Mal. *tiris; malăna*, ophouden, Rott. *lea*, Tim. *namnina*.

Ook van de intransitief-passieve beteekenis van de afleidingen met *ma-* [1]) levert het Soemb. voorbeelden, b.v. *manggătahoe*, dwars doorbreken (intr.); *manggilipoe*, kietelachtig zijn, vatbaar voor kieteling, naast *kili*, Rott. id. kietelen; cf. ook *la makawining*, op een verborgen plaats (W. S. 67/4). Hierbij zijn ook te vergelijken de op pag. XVII besproken vormen als *mbera*, *mbòata*, gebroken; *mbīnoe*, gevuld, naast *pīnoe* vullen. Datzelfde praefix *ma-* vinden we bij meerdere adjectiva, b.v. *mangīloe*, voorste, Mal. *hoeloe; malăi*, lang, Jav. *ladjoer; manipa*, dun, Mal. *nipis; marooe*, ver, Mal. *djaoch;* enz. Ook thans nog kunnen de adjectiva al dan niet met *ma-* worden verbonden, maar de speciale beteekenis die deze vormen b.v. in het Tontb. hebben, missen zij in het Soemb. [2]) (cf. ook pag. XLV e.v.). Tenslotte wijst op het gebruik van *ma-* tot vorming van praedicaatswoorden ook het feit, dat naast de stamvorm, een vorm met *pa-* als verbaal substantief voorkomt, die we ook elders als substantief-formatie naast de vormen met *ma-* enz. aantreffen [3]).

Het Bim. gebruikt *ma-* voor verbaalstammen op dezelfde wijze als het Soemb., alleen kan daar de vorm met *ma-* behalve als bepaling bij een substantief, ook optreden als bepaling bij een praedicaat (zie voorb. Bim. Spr. 68). Het Rott. heeft, in verband met de onderscheiding tusschen veranderlijke en onveranderlijke werkwoorden, voor Bim. Soemb. *ma-*, meerdere voorvoegsels, n.l. behalve *ma-* ook *mana-* en *manama-*. Ook deze vormen worden alleen zelfstandig of als bepaling van een substantief gebruikt. Evenals de Soembasche *ma*-vormen kunnen zij in bepaalde gevallen praedicaat in den zin zijn. Ter bepaling van het praedicaat worden zij niet gebezigd [4]).

---

[1]) Sang. Spr. 104; Hfdst. Spr. Tontb. 86; cf. ook W. S. 40.

[2]) o. c. 87.

[3]) Sang. Spr. 93 e. v.; Hfdst. Spr. Tontb. 85, 221 e. v.

[4]) Rott. Spr. 104, 106 e. v., 125; aangaande de waarde van de vormen met *ma-* is nog te vergelijken B. K. I. 8, I, 290 e. v.

Afh. infinitief

De vormen met *ma-* kunnen in het Soemb. niet na een ander werkwoord als onze infinitief optreden. In dat geval bezigt men een vorm bestaande uit den verbaalstam met voorvoegsel *pa-*: *nambochang paäpa-ja*, hij wilde hem grijpen (10/14); *loa pakawininggäma*, ga ons verbergen (12/11 v. o.); *maroämbanggoe-nja papitija*, ik heb vergeten hem te nemen (20/18). Opmerkelijk is het gebruik van deze constructie na *beli*, terugkeeren, en *weling*, vandaan komen, b.v. *welinggoe padèaka*, ik kom van het naamgeven (W. V. 67/3); *welinggoe patängaroe ndjara*, ik kom van het zien naar de paarden (62/8 v. o.); *beli-ka papatamang*, wanneer we terug zijn van het jagen (38/8 v. o.). Dat, wanneer een imperatief voorafgaat, naast een afhankelijke infinitief een constructie met *ka-* kan voorkomen is reeds opgemerkt.

Wat de verwanten aangaat, in het Rott. en verwanten worden beide verba gecoördineerd, het Bim. gebruikt hier het stamwoord [1]). Het Saw. heeft *ta* ter aanduiding van futurum en conjunctief, en van den afhankelijken infinitief. Verder wordt *la* opgegeven als een partikel dat het doel der handeling aanduidt, en dat is te vergelijken met ons „te, om te" bij infinitieven. Prof. Jonker vermoedt dat Soemb. *pa-*, en Saw. *ta*, in deze functie de waarde van een praepositie hebben. In dit verband is er op te wijzen, dat *la*, behalve in de zooeven genoemde functie, zoowel in het Saw. als in het Soemb. als praepositie, die de richting naar (Saw.), of naar en vanaf (Soemb.) aangeeft, in gebruik is [2]). Elders dient het als futurum aanduider, zooals b.v. in het Boeroesch [3]).

Tijdaandui-ding.

Het Soemb. kent geen bepaalde formantia ter onderscheiding van de tijden bij het verbum. Dezelfde verbinding van persoonaanduidend element en verbaalstam, dezelfde nominale vorm, moet al naar het verband van den zin door ons in verschillenden tijd worden weergegeven. Dit blijkt uit de teksten voldoende.

Om het tijdonderscheid uit te drukken maakt men gebruik van eenige hulpwoorden of partikels, en wel om een handeling als reeds afgeloopen of als toekomstig aan te duiden. Een dergelijk element, waardoor wordt aangegeven dat het subject bezig is de handeling te verrichten, vond ik niet. Wil men te kennen geven, dat de door het verbum aangeduide handeling is afgeloopen, dan maakt men

1) Rott. Spr. 438; Bim. Spr. 332 e. v.

2) Kern, Verspr. Geschr. VI, 189; id. B. K. I. 5, VII, 532; Jonker, B. K. I. 8, I, 333

3) Schut, B. K. I. dl 75, 334.

gebruik van *hăla*, gereed, geëindigd, op, opmaken, gevolgd door een afhankelijken infinitief, of van *mbăda*, reeds, gevolgd door een substantiefconstructie, b.v. *hăla-ka pahondoe-ha*, ik heb ze vastgebonden (96/7 v. o.); *nahăla patoenoe-ja hina dandanja*, hij had het [varken] gebraden, daarna tilde hij het op (W. V. 73/2); *mbăda metina-ka*, zij is al gestorven (W. V. 68/24); *mbăda poenggoena-nja-ka na watoe. Hăla-ka papoenggoe*, Heeft men den steen al gehouwen? Men heeft hem gehouwen (72/12, 13).

Om het futurum aan te duiden is in gebruik hetzelfde partikel *ka* dat ook bij de adhortatief wordt gebezigd. De een gaat trouwens licht in het ander over. Veelal wordt daarbij het toekomstige van den zin nog uitgedrukt door *haromoe*, morgen, in de toekomst, *napa* = Mal. *nanti*, *tai*, straks, waarvan de laatste twee ook als hulpwoorden ter aanduiding van het futurum voorkomen, b.v. *napa haromoe kooe tăngaroe-ja*, straks zult gij het zien (W. V. 5/28); *tai kama loa kama rocki-ha da woea matamoe*, straks zullen wij komen en u de oogen uitpikken (W. V. 159/31). Voor het gebruik van *napa* en *tai* als hulpwoorden, cf. *mapameti-kooe tai*, wij zullen u dooden (W. S. 67/28), naast *napa mapameti kooe* (W. S. 68/3), in dezelfde beteekenis.

Ook de naaste verwanten kennen geen formantia voor tijdonderscheiding bij het verbum. Om dit onderscheid uit te drukken, zijn verschillende partikels in gebruik (cf. Rott. Spr. 428, 553). Het Bim. drukt het onderscheid tusschen imperfectum en perfectum uit door samenstelling van den verbaalstam met *waõe-ra* (of *-doe*), ter aanduiding van de voltooide handeling. Deze formatie vindt ook wel in de verbinding met een dergelijk tijdpartikel zijn oorsprong [1]).

HOOFDSTUK V.

SUBSTANTIEF-CONSTRUCTIE.

Zooals reeds werd meegedeeld, kan in het Soemb. steeds in plaats van een finieten vorm een substantief-constructie worden gebezigd. Maar bovendien is in enkele gevallen deze constructie vereischt. Zoo b.v. wanneer een substantief door een verbaal woord als genitief wordt bepaald, b.v. *hoeri mandapoe-ma-moe-i doe-moe*, zoo is toch de wijze van uw zitten (waarop gij zit) W. S. 71/9; *na oema na*

Verb in genitief

[1]) Bim. Spr. 99 e. v.

kawoenga tākami, het eerste huis van uw komen (waar gij komt) W. S. 21; *na roekoe parahoemi*, het resultaat van uw vellen (W. V. 51/28); *tòama rāpa toemboe-ma-nggoe*, wanneer de tijd voor mijn ontkiemen gekomen is (W. V. 154/31); *pira na rehi wài patoe-ngga-nja*, hoeveel is de termijn van het komen brengen mij het, over hoeveel tijd zult gij het mij komen brengen (24/9); *hama dedina na tawoeroe*, gelijke van het ontstaan van den ring, van dezelfde afkomst als de ring (W. V. 196/36).

Adverb. bepalingen. Valt in den zin de nadruk op een bepaling van plaats, tijd, of wijze, dan moet, naar den ook in de verwanten geldenden regel, de inhoud van het verbum in den vorm van een substantief worden uitgedrukt, dat als onderwerp optreedt bij de bepaling als gezegde, of een constructie met partikels worden gebezigd. Bij enkele dergelijke bepalingen heeft het Soemb. steeds een substantiefconstructie, maar daarnaast maakt men veel gebruik van de conjunctie *ba*, om de bepaling, die zoo tot een zelfstandig zinsdeel wordt gemaakt, met het verbum te verbinden. Steeds volgt substantiefconstructie na *pèkoe*, mogelijk, *mbāda*, reeds, *bidi*, pas, *talānga*, juist (over *mbāda* zie boven bij de tijdonderscheiding) [1], b.v. *nde pèkoe poeroena-pa*, hij kan niet meer naar beneden komen (W. V. 108/1); *ka pèkoe ndjanggganggoe-ha da manoe*, opdat ik op de kippen kan passen (62/14); *talānga mandapoena la bangga*, juist ging hij op de voorgalerij zitten (W. V. 215/28); *talānga màida da atana i R. K.*, juist kwamen de slaven van i R. K. (30/12 v. o.). Na *ndjāpa*, steeds, volgt wel een enkele maal een substantief-vorm, maar is een constructie met *ba* toch meer gewoon, *djāka ndjāpa-be-ja na moeroena*, *nde nggāra chinggoe* als die maar steeds groen blijft ontbreekt mij niets (W. V. 53/8), maar daarnaast: *djāpa-be-ha bada bara da ngandoemoe*, uw tanden blijven maar steeds wit (42/8 v. o.). *Hīna* pas, juist, wordt zonder conjunctie door een finieten vorm gevolgd, of door een conjunctie *ba* of *hi* daarmee verbonden.

Bij de graadbepalingen *laloe*, zeer, *ndaockoe*, buitengewoon, vinden we een substantief-constructie zoo goed als uitsluitend bij transitieve werkwoorden, terwijl bij instransitieven een andere constructie wordt gebezigd (zie beneden), b.v. *laloe namoenggoe-ha*, ik hield veel van ze (W. V. 38/29); *laloe mhoehanggoe-nggāmi*, ik houd zeer veel van u (W. V. 32/19); *laloe mangādatoema-nja*, wij zijn erg bang voor hem (W. V. 232/11); *ba ndaockoe tòalana-nja*, terwijl hij haar verschrikkelijk uitschold (84/6 v. o.); *ndaockoe*

[1] W. S. 48; W. V. 108, noot 1.

padjära-ma-na-ngga bana paloe, hij heeft me heelemaal lam geslagen (16/10 v. o.).

Een substantiefvorm treffen we verder aan na bepalingen van maat, zooals b.v. in *hama mbòala-ha bokoeloeda*, als manden zoo groot waren hun nesten (W. V. 71/32); *hapoengoe kokoer djanggana*, zoo hoog als een klapperboom (W. S. 20). Wil men den duur van iets aanduiden dan wordt wel de substantief-contructie, maar meer de constructie met *ba* gebruikt, b.v. *loendoe hakamboeloe hooe woelang bana pakamboe*, toen zij elf maanden zwanger was (56/8 v. o.), naast *pïhoe mboea woelana mandàina*, het duurde zeven maanden (W. V. 28/5).

Maar overigens wordt bij nadruk op een adverbiale bepaling geen substantief-constructie gebruikt. De bepaling wordt tot een zelfstandig praedicaat gemaakt, en met het bepaalde verbum door de conjunctie *ba* verbonden. Is het adverbium een causativum in samenstelling met het hoofdwerkwoord, dan is dit dus feitelijk hetzelfde als wat we zagen bij de deelwoordelijke bepalingen, die of in samenstelling, of door de conjunctie *ba*, met het bepaalde verbum verbonden worden. Zoo *pärèanggang bata* ***boèhi***, laten we het snel doen terwijl we roeien, laten we snel roeien (W. V. 221/25); *la mamaroeema-ja bana ngändi-ja*, op een verre plaats was het dat hij haar bracht, ver weg bracht hij haar (J. T.). Op deze wijze kunnen ook de adv. numer. die niet in samenstelling staan, met het bepaalde verbum worden verbonden, b.v. *napalimang bana paloe-ja*, vijf maal sloeg hij haar (W. V. 38/23).

Nog kan nadruk op de adverbiale bepaling worden te kennen gegeven door de bepaling tot hoofdwoord van het praedicaat te maken, waarna het bepaalde verbum als afhankelijke infinitief volgt, *djea-ja bada rèanggang pabengi-ngga*, daarom dat ze mij zoo spoedig gewekt hebben (86/9); *mbäda pandoeang-na-ka papaloe*, tweemaal had hij al geslagen (8/16 v. o.).

Steeds in substantiefvorm staat het woord voor „zeggen", *wä-nggoe* enz., en *hòada*, genoeg van iets hebben [1]).

Subst constr na vraagpartikels.

Dikwijls treffen we substantief-constructie aan in vraagzinnen, ingeleid door *nggära*, wat, en in het antwoord daarop, b.v. *nggära oelamoe kèana. Deinggoe-ha da ana-mongoe ratoe*, wat voert ge daar uit? Ik bewaak de vorstelijke gongs (W. S. 72/1); *nggära mäïmoe. Mbawa-ä-nggoe-nja*, wat komt ge doen? Ik ben maar wat

[1]) W. S. 48. Omtrent subst. vorm. bij woorden voor „zeggen, meenen" cf. Rott Spr. 441; Tjam 309.

aan het wandelen (W. V. 4/12). Men vergelijke echter daarnaast: *nggăra-ka napaanang*, wat heeft ze gebaard (W. V. 29/4); *nggăra koewănja hiloena*, wat zal ik als vervanger er van gebruiken (W. V. 95/11). Na *nggi*, waar, volgt steeds subst. constr. in de vragen: *ka nggi loamoe-nja*, waar gaat ge heen (W. V. 2/24); *ka nggi weli-ni-moe*, waar komt ge vandaan (W. V. 67/1). Overigens kan ook een finieten vorm worden gebezigd, b.v. *ka nggi oekarei-ningoe wataroe*, waar heb je die mais gevraagd (W. V. 9/2). *Nggiki*, hoe, waarom, wordt in den regel gevolgd door de conjunctie's *ba*, of *hī*, of door het verbum finitum zonder conjunctie; slechts zelden door een subst. constr. Een voorbeeld daarvan is: *ka nggiki boetanda-nja jea na roemba*, hoe moeten wij dit gras wieden (W. V. 221/6). Hetzelfde geldt van de vraagzinnen ingeleid door *pirang*, wanneer.

Voorwerpszinnen Waar de handeling logisch het object is van een werkwoord als hooren, zien enz., dus in onze voorwerpszinnen, kan de subst. constr. worden gebezigd. Daarbij wordt veelal het subject van die voorwerpszin als object verbonden met het regeerende werkwoord, b.v. *bana ita-ja ka toemboena*, toen hij gezien had, dat hij ontkiemde (W. V. 154/29); *ndakoe rongoe-kâi tākami*, ik heb nog niet van uw komst gehoord (126/11 v. o.); *kakoe pī-ndja dedida*, opdat ik weet dat ze geboren zijn (W. V. 28/3); *kakoe pī-nggooe dangoemoe*, opdat ik weet met hoevelen gij zijt (8/19 v. o.); *napădang mandjoena*, hij voelde zich hongerig (W. V. 2/13). Maar ook hier maakt men in den regel gebruik van de conjunctie *ba*, b.v. *naita-ja bana mbăda na epi*, zij zag dat het vuur uit was (W. V. 239/17); *kina rongoe-ja na kahoēhoe bana loēdoe*, hij hoorde den reiger zingen (34/1 v. o.); *ndana pī-nja na inana bana kawining*, hij wist niet dat zijn moeder zich verborgen had (74/20); *bana pani-nja bana oenoeng wài*, toen zij haar zeide dat zij water gedronken had (58/7); *ndakoe bihoe bakoe parèata*, ik wil niet bevelen (W. V. 37/28); *laloe mboehanggoe-nja bana pani*, ik mag hem graag hooren praten (W. V. 8/9); *ambi patea-nja bana mbăda*, waeht niet af dat hij uitgaat (W. V. 85/24).

Verbaal substant met pa- Naast het verbaal substantief dat in vorm met den verbaalstam overeenkomt, kent het Soemba'sch een vorm *pa-* + verbaalstam, om den inhoud van het verbale woord in den vorm van een substantief weer te geven. In onderscheiding van den stamvorm, kan dit verbale substantief niet, verbonden met persoon-aanduidende elementen, gebezigd worden in dezelfde waarde als een finiete vorm. We treffen het aan:

a) Waar de inhoud van het verbale woord afhankelijk is van een

praepositie, b.v. *manggangga la pahei mangga-ngga la papoeroe*, bescherm mij in het opgaan, bescherm mij in het nederdalen (W. V. 183/20); *parei pabokoeloena na oelar*, wegens de grootte van den slang (108/15); *ămboe toe-ka la pandokoe ămboe toe-ka la pandanga*, stel mij niet in het schuldig zijn, stel mij niet in het overtreden hebben (W. W. 82/5, 6).

b) Ter bepaling van een voorafgaand substantief, b.v. *angoe palochoe*, makker in het uitkomen, broeder; *roekoe paoetoe*, spoor van het naaien, naad (J. S.v. *roekoe*), *hinggi pakalamboe*, een slimoest om om te slaan; *topoe panapoe*, een mat om op te liggen, ligmat; *watoe pamandapoe ningoe*, een steen om op te zitten (W. V. 83/15); *wai paoenoeng*, drinkwater; *ngea pamahoeroe*, slaapplaats; *tana papīpi*, pottebakkersaarde (*pīpi*, vormen van aardewerk); *mbòala papiti la tana*, een mandje opgenomen van den grond (W.V. 192/25). Uit deze voorbeelden blijkt, dat de betrekking van het bepaalde substantief tot de in het verb. subst. uitgedrukte handeling zeer verschillend kan zijn. Staat het daartoe echter in de relatie van direct of indirect object, dan heeft het verb. subst. meestal gerundieve waarde, soms ook die van een passief deelwoord.

c) Wordt een substantief bepaald door het verbaal substantief met volgend pron. suffix dat den agens aanduidt, dan geven wij dit weer door een bijvoegelijken zin, b.v. *dămboeda-pa da paràingoe da pangea palakoenggoe*, twee kampongs zijn er nog waar ik heen moet gaan (W. V. 99/30); *nahei wala-winggiroe-nja la mīhi pangea papitina iang*, het [water] steeg rondom de zandplaat, waar [de aap] aan het visschvangen was (10/3 v. o.); *kata kahòawa-nja na ngaroe hiboe pali-patamana*, laten we de opening van het nest waar hij ingegaan is dichtstoppen (W. S. 69/13).

Is hierbij het bepaalde substantief het direct object van het bepalende verbale substantief, dan heeft dit meestal de waarde van ons passief deelwoord. Wij geven dezen vorm weer door een bijvoegelijken zin, waarin het pron. relat. object is van het volgende actieve, of subject van het passieve verbum. Bijv. *Laloe paki-ja na tèana papandoinggoe*, zeer schoon is de boot die ik gemaakt heb (W. S. 79/15); *bana tòama-ja na rehi papèakana na maramba*, toen de door den vorst genoemden tijd was gekomen (W. V. 37/2); *hīna-pa nandjoroe na ài na papoenggoena na amana*, net was de boom die haar vader gehakt had gevallen (52/10 v. o.); *naràndjakoe-ningoe la ài papoenggoeda da tōejan i*, hij zette zich neer op den boom dien zijn ooms aan het hakken waren (W. S. 78/18). In deze zinnen staat dus het verbale substantief als appositie bij het substantief dat het

bepaalt. Ook zonder voorafgaand substantief kan het optreden met de beteekenis van een als substantief gebruikt passief deelwoord of gerundivum, b.v. *ningoe pakarceinggoe lai njoemoe*, er is iets wat ik u moet vragen (W.V. 97/14); *ninja na pakanändinggoe na pa-ndapï-moe*, er is iets wat ik overweeg, wat gij niet weet (W. V. 7/31); *toena-noe na parongoenggoe la kangeou*, zoo is het gister door mij gehoorde, zoo heb ik gister gehoord (W. V. 34/10). Hoe door het gebruik van dezen vorm het object in den zin kan worden geaccentueerd, is reeds besproken.

Meermalen heeft dit verbale substantief ook meer concrete beteekenis, b.v. *pangangoe*, wat gegeten wordt (of moet worden), eten; *paboendoe(ng)*, stapel; *papaha*, die getrouwd wordt, echtgenoote; *pahāpa*, sirihpruim; *pamangahoeng*, wat de bewateren is, de benedentuinen (cf. W. V. 84, a. 2).

Evenmin als het actief deelwoord met *ma-*, kan het passief deelwoord gebruikt worden tot bepaling of aanvulling van een praedicaat. In dat geval bezigt men de conjunctie *ba*, b.v. *nggi nakawita na tèanami bana paloe-ja ngaling*, misschien zal de boot breken doordat de golven haar slaan (geslagen door de golven) (112/11).

Instrumentaal substantief. Nog moet worden vermeld de overeenkomstige afleiding van de samenstelling van een verbaal woord met *wängoe*. Door dezen vorm wordt aangeduid, datgene wat het object is van de instrumentale samenstelling, datgene dus wat als instrument gebruikt wordt, moet of kan worden, b.v. *woeroeng pamanahoe-wang oehoe*, pot om rijst in te koken; *ài papaloe-wängoe*, hout om mee te slaan (W. S. 60); *pira-mä-ka papalohoe-wä-ngooe*, hoeveel is het waarmee u boete moet betaald worden (W. V. 96/17); *na patoe-wängoe pahāpa marapoe*, datgene waarop men sirih voor den marapoe doet (W. V. 79/5); *hooe boti doepa na pawanda-wängoe mini*, met één flesch reuk vraagt ze een man (W. S. 116/15); *ningoe bädi papapoeroe-wamoe-ngga*, er moet iets zijn waarmee ge mij naar beneden doet komen (W. V. 115/8); *na panamoe-pabeli-wämoe-ngga*, hetgeen waarmee gij mij terug weldoet, waarmee gij mijn weldaad beantwoordt (J. T.); *patoelihoe-wang*, datgene waarmee men schrijft, penhouder; *da papadjoeloe-wäna*, datgene waarmee hij moest spelen, zijn speeltuig (W. V. 80/4).

De beteekenis van instrument waarmee de handeling wordt verricht, kan licht overgaan in die van object der handeling, en zoo komt het voor, dat het subst. verb. van de samenstelling met *wängoe* in beteekenis weinig verschilt van het subst. verb. van het enkele

verbum, b.v. *tapameti-ma-ja na papani-wängoe*, opdat we afmaken datgene waarover we moeten spreken, de bespreking laten afloopen (W. V. 36/35); *räma*, werken, *na parämа-wängoe*, het werk, de te verrichten arbeid (W. S. 213); *da papawa-wängoe tooe*, lett.: datgene waarmee de menschen hoeden, [de dieren] die door de menschen gehoed worden (W. V. 243/24). Oorzaakaanduidend is de vorm in *toena-noe na patäka-wäma*, zoo was het waardoor wij komen, zoo was de oorzaak van ons komen (114/11).

Afgeleid van de hoofdtelwoorden worden op deze wijze de ranggetallen gevormd, b.v. *na oema na patïloe-mboea-wäda*, het huis waardoor zij drie stuks worden, het derde huis; *na hinggi na papatoe-mbäla-wäda*, de vierde slimoet; *piti-ja na palima-wäda*, neem dat waardoor zij vijf worden, neem het vijfde gedeelte (W.S. p. 21).

Het gebruik van een subst. constr., of constr. met partikels, in geval van nadruk op een bepaling, is een algemeene regel in de Mal. Pol. talen [1]). Terwijl nu het Soemb. eenerzijds, in het vrij gebruik van de subst. constr. naast den vervoegden vorm, met het Bimaneesch overeenstemt, is het in het verplicht gebruik veel meer beperkt. Behalve bij nadruk op bepaling gebruikt het Bim. het verb. subst. ook in onze onderwerps- en voorwerpszinnen, en bovendien als afhankelijke infinitief [2]). Zooals bleek, heeft het Soemb. dikwijls naast een subst. constr. een constructie met de conjunctie *ba*. De beteekenis van deze conjunctie gaat uit van de voorstelling van gelijktijdigheid, zooals duidelijk is waar ze dient om een deelwoordelijke bepaling met het verbum te verbinden. Vandaar is het gebruik van deze conjunctie bij bepalingen van tijdsduur, en adverbia als *djäpa*, steeds, en *hïna*, pas, te verstaan. Al naar de relatie tusschen de verbonden zinsdeelen is, moeten we dan *ba* verschillend weergeven. Ook in zinnen als *darongoe-ha bada pani*, zij hoorden hen terwijl zij spraken, zij hoorden hen spreken, kan *ba* nog de gelijktijdigheid aangeven, en vandaar zal wel het gebruik van *ba* ook bij andere objectszinnen uitgaan. Hierbij is te vergelijken het gebruik van de conjuncties *ma* en *tè*, ter inleiding van voorwerpszinnen in het Rottineesch [3]).

Het onderscheid tusschen het stamwoord en den vorm met *pa-* als

---

[1]) Cf. Kern, Verspr. Geschr. V, 7; VIII, 260 e. v.; Bim. Spr. 324; Rott. Spr. 445.

[2]) Bim. Spr. 328 e. v., 332.

[3]) Rott. Spr. 662 e. v., 672 e. v.

verbaal substantief, wordt door Prof. Jonker aldus aangegeven, dat de laatste vorm zou dienen voor het praeteritum „al wordt het onderscheid tusschen beide vormen niet consequent doorgevoerd" [1]). In de boven gegeven voorbeelden, kan het verb. subst. met *pa-* de eene maal perfectief worden weergegeven, de andere maal niet (cf. W. V. 183/20 met W. W. 82/5, 6). Naast *angoe paloehoe, roekoe paoetoe*, vinden we in dezelfde waarde *roekoe mangangganggoe*, het spoor van mijn stelen (of gestolen hebben); *roekoe kākaloe*, het spoor van hun hakken, waar ze gehakt hadden (W. S. 78/33). Naast *topoe panapoe*, waar het verb. subst. gerundieve beteekenis heeft [2]), staat in gelijke waarde *watoe deli*, steen om op te slijpen, slijpsteen; *kahidi moeti*, mes om rijst mee te oogsten, rijstmesje; *ochoe mangedjing*, offerrijst. Alleen waar het bepaalde substantief het object is van de in het verbale substantief uitgedrukte handeling, heeft de vorm met *pa-* meestal (niet steeds, cf. W. S. 78/17) perfectieve waarde. Bij zelfstandig gebruik heeft hij de beteekenis van een als subst. optredend passief (niet steeds verleden) deelwoord of gerundivum. Een enkele maal vinden we zoo ook de enkele verbaalstam gebruikt, b.v. W. V. 235/11, *piti-ha da ngändinggoe*, neem aan wat ik meebreng (of meegebracht heb), naast *piti-ha da pangändinggoe* (W. V. 237/14), in precies hetzelfde verband.

Het wil mij dan ook voorkomen dat een dergelijke onderscheiding tusschen de beide vormen niet is te maken. Beide zijn verbale substantieven, en kunnen de verschillende beteekenissen vertoonen die onafhankelijk van den vorm daaraan eigen zijn. Het komt mij voor dat de vorm met *pa-* is te beschouwen als de nominale vorm, naast de afleidingen met *ma-* tot uitdrukking van het praedicaat, die, zooals bij de behandeling van de *ma*-vormen is besproken, waarschijnlijk ook in het Soemb. in ruimer gebruik zijn geweest.

Het Bimanecsch onderscheidt een verbaal substantief van het imperfectum (als hoedanig de verbaalstam optreedt), van dat van het perfectum (verbaalstam voorafgegaan door *ra(ä)* of *waoe-ra*). Dit laatste kan zoowel zelfstandig, als ter bepaling van een substantief, worden gebezigd in de beteekenis van ons verleden deelwoord, niet in die van een gerundivum [3]).

Met den substantiefvorm van de instrumentale samenstelling is te vergelijken de samenstelling van *kai* met een verleden deelwoord

---

[1]) B. K. I. 8, I, 301.
[2]) Zie voor meerdere voorbeelden W. S. 44.
[3]) Bim. Spr, 88 e. v., 103 e. v., 321.

van den vorm *ra(ā)* + verbaalstam, of een gerundieven vorm met *ndai-* in het Bim. De samenstelling van Bim. *kai* met een telwoord, b.v. *doewa mboewa kai-na*, dat waardoor het twee is of wordt, in vorm overeenkomende met de samenstelling van een telwoord met *wāngoe* in het Soemb., heeft de beteekenis van „ten tweede" enz.[1]). Voor de vorming van de ranggetallen met behulp van een instrumentaal element is te vergelijken Fidji *ikaroca* enz.[2]).

HOOFDSTUK VI.

NOMINALE ZINNEN.

De relatie tusschen onderwerp en gezegde kan ook nog op andere wijze dan door vervoegden vorm of substant. constructie worden uitgedrukt. De zelfde vormen van het pron. pers. die dienen tot aanduiding van het object, kunnen toch, zonder accent, na een praedicaat als onderwerp optreden[3]). Van deze verbinding maakt men gebruik waar een substantief praedicaat is bij een pron. pers. als onderwerp (waar ook het onderwerp een substantief is, wordt dit toch pleonastisch door het pron. 3e pers. uitgedrukt), b.v. *ba boeti-kadoe-koe*, daar ik toch een aap ben (W. V. 10/6); *oemboe Nid. Milakooe*, arme O. Nd. zijt ge (W. V. 3/18); *nde tooe-ja na amana, mbārabe-ja*, niet een mensch was haar kind, slechts een duif was het (W. S. 77/13); *njoema ana i K. Mb. kāma*, wij, de kinderen van i K. Mb. zijn wij (W. V. 33/25); *ba maramba bokoeloe-kāmoe*, daar gij een groot vorst zijt (W. V. 34/16).

Op deze wijze kan een attribuut bij een reeds genoemd substantief worden geaccentueerd, door substantief met attribuut tot praedicaat van een zelfstandigen zin te maken, b.v. *na laina nahoeroetoe la kèala hoewawa; kèala djangga-ma-ja*, zijn takken hangen naar beneden over een afgrond; een diepe afgrond is het (42/19); *napandoija tèana, bai tèana bokoeloe-ja* hij maakte een schuit, een groote schuit was het (W. S. 74/14).

Dezelfde waarde heeft deze constructie, waar, indien de nadruk in den zin op een bepaling valt, deze bepaling door achtervoeging

---

[1]) Bim. Spr. 150 e. v., 177.
[2]) Kern, Verspr. Geschr. IV, 296 e. v.
[3]) Encycl. Ned. Ind. IV, 7.

van *ja* of *ha* tot een zelfstandig zinsdeel wordt gemaakt, dat dan door de conjunctie *ba* met het bepaalde verbum wordt verbonden. Zoo wordt *(n)djăpa*, steeds, wel door een pronominaal subject gevolgd, b.v. *djăpa-ha bada bara da ngandoemoe*, steeds maar zijn uw tanden wit (42/8 v. o.); *ndjăpa-be-ja bana haroenggoe mănoe mănoe*, voortdurend, zit hij maar ineengedoken (W. S. 81/8) [1]). Treedt het oorspronkelijke praedicaat in substantiefvorm als onderwerp op, dan kan dit onderwerp na de bepaling pleonastisch worden uitgedrukt door het pron. pers. 3e pers., *b.v. hama ana ndjara ha bokoeloeda*, als veulens zoo groot waren ze (n.l. de honden), W. V. 38/20.

Is het praedicaat een deelwoordelijke vorm, dan wordt, tenzij op het subject de nadruk valt (bij het passief deelwoord op het logisch object) het subject op deze wijze uitgedrukt, b.v. *ăka makakălak-kooe*, indien gij zingend [water] zijt (90/7 v. o.); *mahanggetoe-ja-ka ihoe*, 't is er misschien in blijven haken (W. V. 10/38); *ka nggini-ha-ka hi nda paita-ha*, waar zijn ze toch, dat men ze niet ziet (76/1 v. o.); *nde papī-ngooe pangea palakoemoe* (waar het, na het verb. subst. door possess. suffix aangeduide subject, met het praedicaat *papīngoe* is verbonden), men weet nooit van u waar gij heen gaat (W.V. 5/26).

Wordt nu een qualificatief of intransitief verbum door *laloe*, zeer, of *ndaockoe*, buitengewoon, bepaald, dan wordt als regel deze constructie gebruikt, b.v. *ndaockoe maringoe-ma-ka*, bijzonder koud ben ik (38/7); *ndaockoe mandjoe-ma-ha-ka*, ergen honger hadden ze (88/4 v. o.); *ndaockoe-riki-ma-ja*, luid lachte hij (126/4 v. o.); *laloe kambanga-kooe*, een stommeling ben je (2/8 v. o.); *laloe mbochangoe-ja*, dat heeft hij graag (W. V. 241/20); *tăka njoena i R. K. laloe hī-ma-ja laloe namoe-ma-na-nja*, daarop schreide i R. K. zeer, ze hield veel van hem (W. V. 106/2). Aangaande de substantiefconstructie bij transitieven indien ze door deze woorden worden bepaald, zie aldaar.

Ten slotte worden *didi*, alleen zijn, overig zijn, *nămoe*, aankomen, steeds op deze wijze met een subject verbonden, b.v. *didi-ki-ha njoeda tooe madōea*, zij waren met hun tweeën alleen overgebleven (34/11); *ba didi-ă-ja na bōeti la oema*, daar de aap maar alleen in huis was (72/12 v. o.); *ba didi-ma-doe-kăi tooe madoea*, daar jelui maar alleen met zijn beiden bent (130/10). Na *nămoe* kan het subject ook den gepraenasaleerden vorm hebben: *nămoe-nja i na karamboa*, daar

[1]) Dit zijn dus eenige voorbeelden van *ba* ter inleiding van een onderwerpszin.

kwam de karbouw aan (2/18); *nämoe-doe-ndja*, zij komen er aan (68/5); *nämoe-ja tai la marai romoe*, morgen vroeg komt ze (128/10).

Na een finieten vorm van een intransitief werkwoord, kan het subject pleonastisch worden uitgedrukt. Ontbreekt hierbij nu het pron. praefix, dan is de vorm niet van de hier besprokene te onderscheiden, b.v. *ba pudjoeloe- be-ha nähoe*, daar ze nu maar aan 't spelen zijn (W. V. 87/18); *mahoeroe mänoe-mänoe-ja*, voortdurend sliep hij (W. V. 52/24) enz.

Ten aanzien van deze constructie is te vergelijken het gebruik van de pron. pers. in het Boeg. en Makass. Deze talen kennen behalve de pron. praefixen en poss. suffixen, nog een korte vorm van de pron. pers. (3e pers. *i*, 2e pers. *ko*, 1e pers. *a*), die zonder nadruk als object, of, zoo het verbum intransitief is, als subject kunnen optreden. Ook hier staan ze steeds na het praedicaat, en zijn daar ze geen eigen accent hebben, daarmee als tot een geheel verbonden [1]).

In het Rott. kunnen de niet nadrukkelijke objectsvormen van het pron. pers. subject zijn na een aantal intransitieve verba, die een constructie vereischen met het subject achteraan; zoo ook wanneer ze staan na telwoorden van twee tot negen, en in enkele andere verbindingen. In het Timoreesch treden deze vormen bovendien op als onderwerp, na een substantief als gezegde [2]). Wat de vormen van het pron. pers. aangaat, voor Kambera'sch *ka* heeft het dialect van Mangili *koe*. In het Mangilisch is dus in den 1en pers. sing. eenzelfde vorm in gebruik als pron. praefix, als objectsaanduiding, en als onderwerp na het gezegde in de boven aangegeven gevallen (cf. *djea-ä-ja hina paloe-koe*, daarom sloeg zij mij; *tooe makikoeng-ä-koe*, ik ben een volgzaam man, J. T.). Kamb. *ka*, zou identiek kunnen zijn met *ka(mi)*, Soemb. *kä(ma)* [3]), zoodat hier de pluraalvorm voor den singularis in gebruik zou zijn gekomen. Hetzelfde is ook het geval met den 2en pers. sing. *kooe*, waarnaast *kämoe*, als *kämi* naast *kài*, voorkomt.

ta is hetzelfde element dat, zoowel in het Soemb. als in vele verwanten, als verkorte vorm van het pron. pers. 1e pl. incl. in

---

[1]) Makass. Spr. 64 e. v.; Boeg. Spr. 79 e. v.; Jonker, Artikel „Boegineesch" Enc. Ned. Ind. I, 323.

[2]) Rott. Spr. 339 e. v., 449 e. v. Ook in het Tae' worden in zulke gevallen de pron. pers. gesuffigeerd, b.v. *belanna sebang'*, daar ik een aap ben (*seba*: aap, *na'*: ik); *taoe ikalala' kj'*, wij zijn arme menschen (*kalala'*: arme, *ki'*: wij inclus.). Meded. van Dr. v. d. Veen.

[3]) Hierop wees mij Dr. Adriani.

gebruik is [1]). *Kăma, kooe (kămoe), kài (kămi)* zijn oorspronkelijk zelfstandige vormen, die op zichzelf zoowel in nominatief als accusatief kunnen worden gebruikt.

ja is als pron. pers. 3e sing. in meerdere verwanten bekend [2]); *ha* (uit *sa*) dient in het Koepangsch tot aanduiding van het meervoud bij substantiva, en als pron. subject 3e pers. pl. na verba. Ook in het Rott. is het als pronomen 3e pers. pl. in gebruik. In het Saw. heeft *he* (uit *se*) de functie van meervoudig lidwoord [3]).

Hierbij is te vergelijken het gebruik van *si* in den reciproquen vorm in het Mak. en Boeg. en het veelvoudspraefix ***masi*** in het Sangireesch [4]).

Uit het gebruik blijkt wel dat deze vormen niet speciaal „objectsvormen" zijn, maar evenzeer voor het subject van de handeling kunnen staan. Ze zijn dus niet speciaal als de accusatief van het pron. pers. te beschouwen.

---

[1]) B. K. I. 8, I, 275.

[2]) Kern, Versp. Geschr. VIII, 146.

[3]) Rott. Spr. 335 e. v., 390; Jonker: Eenige verhalen in talen, gesproken op Sumbawa, Timor en omliggende eilanden, B. K. I. 7, II, pag. 18 van de overdruk.

[4]) Mak. Spr. 104; Boeg. Spr. 106; Sang. Spr. 112.

GEVOLGDE SCHRIJFWIJZE.

Over de bij de weergave van den tekst gevolgde schrijfwijze, is op pag. VII en X reeds iets opgemerkt. Hieraan is nog het volgende toe te voegen.

De korte *a* wordt in de teksten meermalen aangegeven door verdubbeling van den volgenden consonant. In plaats daarvan is steeds *ă* gebruikt.

De woorden met den klank *èa, òa*, in de geaccentueerde lettergreep, worden in de teksten afwisselend met *èa, òa*, en met *ia, oea*, geschreven (b.v. *hiama*, naast *hèama*, antwoorden; *kabiala*, naast *kabèala*, kapmes; *kandjoeanga*, naast *kandjòanga*, dal; *toeama*, naast *tòama*, bereiken enz.). Ik heb mij bij deze woorden steeds aan de schrijfwijze van ds. Wielenga *(èa* en *òa)* gehouden [1]).

Waar een verbum op *-ng* gevolgd wordt door de pronominale aanduiding van het object, is, op grond van de gegevens bij prof. Jonker [2]), de *-ng* daarmee verbonden geschreven (de teksten: *oenoeng nja*, naast *oenoe-nja; paăran-dja, paărang ndja*, naast *paara-ndja* enz.).

Bij de aanhechting van de possess. suffixen aan een verbaalstam of substantivum op *-ng*, is de *-ng* soms behouden, soms weggevallen. Hetzelfde is het geval in W. S. en W. V. (cfr. W. S. 78/7, 80/25, W. V. 15/5, met W. V. 93/34, 221/20). Naar mededeeling van ds. Wielenga wordt in *băla-moe, băla-na* enz., geen dubbele *m* of *n* gehoord. (Zoo vaak de schrijfwijze in de teksten).

Bij de aanhechting van possess. suffixen verspringt het accent niet. Waar in nominale zinnen en bij intransitieven, het pron. pers. als onderwerp na het praedicaat volgt, staat het zonder accent, en vormt met het praedicaat een accent-eenheid (Jonker, Art. Enc. IV). Het is niet anders wanneer dezelfde vormen na transitieven volgen als aanduiding van het object. Al deze persoonaanduidende elementen worden dus met den woordstam verbonden geschreven (dus: *oema bokoeloeja*, het is een groot huis; *kawininggăma*, verberg ons enz.). Naar consequentie zou dit ook moeten gebeuren met die modale woorden en nadrukwijzers *(ă, i, doe, ka, ki, ma, pa, wa, djoea, păkoe)*, die eveneens zonder eigen accent volgen na het woord waarachter zij worden gevoegd. Om evenwel te groote woordverbindingen te vermijden, zijn steeds waar persoonaanduidende elementen en nadrukwijzers te zamen na een woord volgen, verbindingsteekens gebruikt (dus: *wănanggăma*, zeide hij ten aanzien van ons, maar: *darŏepoe-ma-ha*, zij slachtten hen).

Waar de steunvocaal na den conson. sluiter in de teksten ontbreekt, kan het, bij de verbinding met een nadrukswoord of suffix, voorkomen, dat twee consonanten onmiddellijk op elkaar volgen. Daarbij wordt echter de conson. sluiter zeer onduidelijk uitgesproken.

---

1) Over lange klinkers en tweeklanken, zie pag. IX, X.

2) Cf., pag. VII.

LI PANGERANG AMĂNG.

Ăka-lănga tăka ndata pīnja, djea, papèakangga ba wămoe-ă ana laloe hoemba, li pangerangna na hoemba ba wămoe, na parongoenggoe koepanīnggooenja, na pandapīngoe ndakoe paní, ăka lăngatăka ndata pīnja, djea bata rongoe-ă-ja la tooe.

Toena-noe wăda-ka ămang na wōēja natama la lōēkoe la ngaroe mananga, hina kăha na katīkoena na wōēja la wihi ndongoe, hina itaja na bōēti. Napaooe na wōēja bana itaja na bōēti, o angoe boeti angoe bōēti, wăna na wōēja, Nggăra wămoe hioe paooeng wăna na bōēti. Mài-i-kooe kooe ăli-i-nja na wihina na ndongoe, koekăha-i-ja, nda pekoe loehoenggoe, wăna na wōēja. Tăka nahèama na bōēti, kooe kăha-ki-doe-moe, ndakoe bihoe-doe-koe, tai ăkakoe loa paălinggooe la wihina na ndongoe, moenapa ăpaka-doe-koe tai, wăna-ka na bōēti. Tăka nahèama na wōēja, ndea angoe bōēti, ndakoe ăpa-ă-kooe, koewŏnggooe woendamoe tai, ăpa nggăra pakareimoe, koewŏnggooe, măli moengalang papaloehoeka la wihina na ndongoe. Ndakoe bihoe-doe-koe wăna na bōēti. Ăpaka loendoeng meti, bana nggăpikooe ài ndongoe, kooe meti-ki-doe-moe nda djeakooe-pa-doe-moe wăna-ka na boeti.

Năm oenja-i na karamboa; poeroe paoenoeng wài wăna-ka na karamboa. Tăka na wōēja: ha oemboe karamboa! Nggăra wămoe hiwăna na karamboa. Màiï năm oe, wăna na wōēja, kooe hikoeja na wihina na ndongoe, koekăhaja la wihina na ndongoe; ăpa nggăra pabihoemoe koewŏnggooe woendam. Lănga-tăka, wăna na karamboa. Nahèama na wōēja, koewŏ-lănga-tăkanggooe woendam, măli moemài njoena, kooe ălingga la wihina na ndongoe. Mălaka wăna na karamboa. Lakoenanja na karamboa hina hikoeja na wihina na ndongoe. Tăka na bōēti, djăpa la pingi ài hoedita: amboe bihoe-doe-moe karamboa, paăngananggooe na tai wăna na bōēti. Nahèama na karamboa, mătanja-ka-doe-na, napaănga-ki-kadoe-na. Laloe kambangakooe, karamboa, wăna na bōēti. Nahikoeja na wihina na ndongoe njoena na karamboa, naloehoeka na wōēja. Mălanda aja karamboa, wăna na wōēja kata lakoe la oemanggoe niwawa. Măla-ka-doe-na wăna na karamboa. Tăka na bōēti: amboe bihoedoe palakoe, hi karamboa, naăpakooe na tai. Măta kakoe lakoe kareanja-ka-doe-na, wăna na karamboa. Nahèama na wōēja: amboe rongoeja-doe-moe aja karamboa bōēti kambanga. Napaka haromoe-doe-na loendoe koeăpakooe haromoe hi bōēti wăna na wōēja.

VERTELSELS VAN VOORHEEN.

Of het waar is, weet ik niet, omdat ge maar zegt, leer mij een Soembasch verhaal, omdat ge een vertelling van Soemba wilt, zal ik u zeggen wat ik gehoord heb. Wat ik niet weet zeg ik niet, of het naar waarheid is weet ik niet, alleen maar omdat ik het van de menschen heb gehoord.

Zoo ging, naar men voorheen vertelde, een krokodil een rivier in, bij de monding, en raakte met zijn kop bekneld tusschen de wortels van een rizophore. Daarop zag hij een aap. Vriend aap, vriend aap, riep de krokodil, toen hij den aap zag. Wat wil je, zei de aap, dat je me roept. Kom eens hier, en haal de wortels van de rizophore eens weg, ik zit er in bekneld, en kan er niet uitkomen, zei de krokodil. Daarop antwoordde de aap: blijf jij maar vastzitten, ik wil niet, straks als ik je uit de wortels van de rizophore kom halen, zul je mij grijpen, zei de aap. Daarop antwoordde de krokodil: neen beste aap, ik zal je niet grijpen, ik zal je straks je loon geven, wat je mij ook vraagt, ik zal het je geven als je me maar uit de wortels van de rizophore kunt halen. Al zou het ook tot sterven komen, doordat de rizophore je beklemt, dan ga je maar dood, dan is het maar met je gedaan.

Daar kwam een karbouw aan. De karbouw wilde wat water gaan drinken. Toen riep de krokodil: hé, heer karbouw! Wat wil je, zei de karbouw. Kom eens hier, zei de krokodil, en licht de wortel van de rizophore op. Ik zit bekneld tusschen de wortels van een rizophore. Wat je maar wilt zal ik je als je loon geven. Werkelijk? zei de karbouw. Ik zal je werkelijk je loon geven als je maar komt, en mij uit de wortels van de rizophore losmaakt, antwoorddde de krokodil. Welaan dan, zei de karbouw. Hij ging en lichtte de wortel van de rizophore op. De aap nu zat al maar boven in een boom.. Niet toegeven, karbouw, straks bedriegt hij je, zei de aap. De karbouw antwoordde: laat hij me dan maar bedriegen. Zeer stom ben je, karbouw, zei de aap. De karbouw lichtte de wortel van de rizophore op, en de krokodil kwam er uit. Welaan, broeder karbouw, zei de krokodil, laten we naar mijn huis gaan hier beneden. Vooruit maar, zei de karbouw. Daarop zei de aap: wil toch niet gaan, karbouw, straks grijpt hij je. Laat mij toch maar met hem meegaan, zei de karbouw. De krokodil antwoordde: broeder karbouw, luister toch niet naar dien stommen aap. Wacht jij maar eens, aap, net zoo lang tot ik je straks te pakken heb.

Tāka nahèama na bōēti. Māla-ka-doe-na, dje mākamoe-ka paheingga la pingi ài. Nahèama na wōēja māla-ka-doe-na.

Lakoedanja-ka dāngoe na karamboa, dāngoe na wōēja, hoedaloe la wài tehikoe. Namangīloe na wōēja, namalamīri na karamboa. Hoepoe kamboena-ka na karamboa la wài tehik. Ha aja wōēja wāna na karamboa, ka nggi-ma-ja na oemamoe jia hi aja wōēja, hi ndaoekoe marooe-ma-ja jia. Nahèama na wōēja pamamàingki nāmoe, namareniki na pangeanggoe, jehoe wawaja, ndāndāharoeki. Nahèama na karamboa, mbāda hoepoe kamboeng-ma-nggoe-ka-ja. Pamamàingki nāmoe namarenika na oemanggoe. Loendoe hoepoe nggoroengna-ka na karamboa la wài tehik. Mbāda hoepoe nggoroe-ma-nggoe-ka-ja, hi aja wōēja, paāngamoengga ihija, aja wōēja, māta kakoe āpaja wāmoe-ka ihi, hi aja wōēja, māta kakoe hei beli la mara. Àka nda wòmoengga-i woendanggoe, māli toe-doe-na-ka njoena, kakoe ālinggooe la wihi ndongoe. Māta kakoe beli, āka nda nggārai pawòmoengga woendanggoe djāmang-ki-ka-doe-na, wāna-ka na karamboa. Ndāharoeki nāmoe wāna na wōēja. Ndea wāna na karamboa, māta koebelika. Nahèama na wōēja, koebeli āka wāmoe aja karamboa, kooe beli-ka-doe-na. Māta kata pandjandji, aja karamboa, akooe loemoe papoeroe paihoe la wài, akooe loemoe papoeroe paoenoeng wàimboe la lōēkoe, ndakoe āpakooe; āpaka ningoe anamoe mandài-ndài, māta koendjangga, ndakoe āpaha-i. Lānga-tāka aja wōēja, wāna na karamboa. Lānga-tākadoe aja karamboa, loendoe mandài-ndàika, āka karamboaja ndakoe āpaja. Djea na bōēti na papanggoe, na bōēti loendoe koeāpaja haromoe wāna-ka na wōēja. Māta kakoe lakoe aja wōēja, aka ndooe āpa lānga-tāka-doe-kāma njoema matamoe karamboa. Oelakoewa aja karamboa wāna-ka na wōēja, talakoe la oemanggoe wāndanggooe aja karamboa, ba ndooe bihoe-doe-ja.

Belina na karamboa. Naitaja na karamboa na bōēti. Ha aja karamboa wāna na bōēti, ka nggāra pawònanggooe woendam na wōēja. Nahèama na karamboa ndana wòng-ā woendanggoe. Amboe āli-doe-nja wānda-ma-doe-nggooe kawài, ndooe rongoe angoemoe wāna na bōēti. Nahèama na karamboa mātanja-ka-doe-na. Lakoena la marāda na karamboa pangangoe roemba.

Wawana na wài, lakoe paimboe ihi mīhi na bōēti. Naiīmboe ihi mīhi na bōēti, natòamanja wài na bōēti. Bana nggoemang pakatanggoengoe, bana poetoe ihi mīhi, ndana ita-be-ja na wōēja njoena na bōēti. Nangeri māi-māi nāmoe na wōēja la kadjeana

De aap antwoordde: toe maar, kun jij tot mij opklimmen in een boom? De krokodil antwoordde: dat zul je eens zien.

Daarop gingen de karbouw en de krokodil samen zee in. Voorop ging de krokodil, achteraan de karbouw. Tot aan zijn buik stond de karbouw in het water. Broeder krokodil, zei de karbouw, waar is toch je huis hier, broeder krokodil, dat het hier zoo bijzonder ver is. De krokodil antwoordde: kom nog wat hierheen, 't is nog maar een klein eindje tot mijn huis, hier beneden is het, schuif nog een beetje voort. De karbouw antwoordde: het komt me al tot mijn buik. Kom nog wat hierheen, mijn huis is dicht bij. Geheel tot aan zijn hals stond de karbouw in zee. Het komt me al tot mijn hals, broeder krokodil, misschien bedrieg je me wel, ik zal hem grijpen, denk je misschien, broeder krokodil. Ik ga maar terug op het droge. Als je me nu mijn loon niet geeft, wanneer het [nog eens] zoo is, moet ik je dan [weer] uit de rizophore halen? Laat ik maar terugkeeren, als je mij heelemaal niets als loon geeft, laat dat dan maar, zei de karbouw. Schuif nog een beetje hierheen, zei de krokodil. Neen, zei de karbouw, ik wil teruggaan. De krokodil antwoordde: als je dan wilt teruggaan, broeder karbouw, ga dan maar terug. Laten wij een afspraak maken, broeder karbouw: wanneer je in het water gaat baden, ook als je water gaat drinken in de rivier, dan zal ik je niet grijpen. Ook al zijn het je kinderen tot in lengte van dagen, ik zal op ze passen, ik zal ze niet grijpen. Werkelijk, broeder krokodil? zei de karbouw. Werkelijk, broeder karbouw; tot in lengte van dagen: als het een karbouw is, zal ik hem niet grijpen. Die aap is mijn vijand, die aap, [net zoo lang] tot ik hem eens grijp, zei de krokodil. Laat ik dan maar gaan, broeder krokodil, als ge ons, al wat karbouw heet, heusch niet zult grijpen. Ga maar, broeder karbouw. Laten we naar mijn huis gaan, zei ik je, broeder karbouw, maar jij wilt niet.

De karbouw keerde terug. De aap zag den karbouw. Hé broeder karbouw, zei de aap, wat heeft de krokodil je als je loon gegeven? De karbouw antwoordde: hij heeft me heelemaal geen loon gegeven. Haal er hem niet uit, zei ik je straks wel, maar jij luisterde niet naar je vrienden, zei de aap. Laat maar, antwoordde de karbouw. De karbouw ging de vlakte op om gras te eten.

Het was laag water en de aap ging stranddiertjes zoeken. De aap zocht een tijd, en kwam tot aan het water. Terwijl hij met aandacht, den kop naar beneden, bezig was stranddiertjes te rapen, zag de aap den krokodil heelemaal niet. Langzaam kwam de krokodil steeds nader in den rug van den aap,

na bōēti, loendoe napaăpa na wōēja naăpa weli wihinja [1]) na bōēti, hina katătakoe na bōēti. Hīna păkoe koetòamanggooe, angoe boeti, wăna na wōēja. Tăka nahèama na bōēti, ka wihina na bōēti ja wămoe-be-ngga-doe-moe wōēja, nggi àija na paăpamoe wōēja. Tăka na wōēja, laboe ài lănga-tăkaja na paăpanggoe, wăna na wōēja, kana pahălanja na wihina na bōēti, kalindjikoe na bōēti la mara. Tăka na bōēti toenggoe-noe-be-ja bakoe paănga-be-kooe wăna-ka na bōēti. Nahèama na wōēja, paăngata-ka-doe-na, nggini-kămoe haromoe bōēti loendoe koeăpakooe-ka-i haromoe.

Mandài-ndàiki, heinanja na wài tehikoe. Tăka njoena na bōēti, djăpa bana kadjeanja la wài tehikoe, bana ăkija na wara, bana imboe pangangoe. Ndana itaja na wōēja nămoe wawa. Pamamài-nanja na wōēja, ba lakoe tòamanja na bōēti, loendoe naăpaja na kikoena na bōēti. Hīna păkoe, hikoe tòamanggooe, hi bōēti, wăna-ka na wōēja, najila-ma-ja la wài tehikoe, ndana pahăla-ă-nja. Wăna-ka na bōēti, oemboe wōēja ndooe makea-be-ja, booe ăpaka toemoenggaнoe. Bana itata angoenda, ana bōēti-be-ă [2])-ka jia, hoengana-ka na tamoemoe. Măta kakoe tama wīkinggoe la ngaroemoe, kooe kawă-loekoengga, măta kana itaka angoenggoe, hooe minija na wōēja, ka wănanggooe angoenggoe. Mălaka-doe-na, wăna na wōēja. Lakoe ngăndi belinanja-ka hoedita. Bana mareninja-ka na wara njoena na wōēja, oetamawa la ngaroenggoe, wăna na wōēja. Ndăharoeki hakoedoe, măta kana ita ndăbaka angoenggoe, hooe minija na wōēja, ka wănanggooe angoenggoe. Nandăndăhar na wōēja la karaha wara. Moekapoedanja na matamoe, kooe măngoe pahanganganja na ngaroemoe, kakoe tama wīkinggoe, wăna-ka na bōēti. Mălaka-doe-na. Hangangananja-ka na ngaroena na wōēja, kapoedanandja-ka da matana na wōēja. Nalakoe la ngaroena na wōēja na bōēti, hanganga pahămoeng oemboe wōēja, wăna na bōēti. Natài na bōēti, tài mandjăroe-djoea-ja, bana pahangganja na kaillina na bōēti la ngaroena na wōēja. Bana hălaka pamandjăroe na bōēti, kakoudjakoenanja-ka la wara. Toenggoe-noe-i, bakoe paănga-be-ă- [3]) kooe, bakoe tài-be-ja na ngaroem. Nahèamaka na wōēja, mălaka-doe-na, hi bōēti, tàija-ka-doe-na la ngaroenggoe, nggînikooe haromoe njoemoe, loendoeng koeăpa-ma-noe-kooe-ka haromoe.

Ha wōēja, ndooe makea ba mboehang paăpaka njoengga. Ăkooe

[1]) J: *wihi ja*; *-nja* onder invloed van *-ng* van *weling*.

[2]) J: *ana bōēti be ja ka*; de *j* van *ja* is ingevoegd. Op *ka* als subject bij *ana bōēti* als praedicaat wijst het volgende *jia* (= *akoe ini*). Daarom is beter *ă* te lezen.

[3]) J: *be ja*.

totdat de krokodil beet had en den aap bij zijn poot greep. De aap schrok op. Daar heb ik je al, vriend aap, zei de krokodil. Daarop antwoordde de aap: een poot van den aap is het, denk je me maar, krokodil, 't is immers een stuk hout wat je gegrepen hebt, krokodil. En daarop de krokodil: misschien is het werkelijk wel hout wat ik gegrepen heb, dacht hij, en liet de poot van den aap los. De aap sprong op het droge. Daarop zei de aap: zoo ben ik nou, dat ik je maar voor den gek houd. De krokodil antwoordde: je bent me te slim geweest. Waar ben je morgen, [net zoo lang] tot ik je straks eens grijp.

Na eenigen tijd kwam het zeewater op. De aap nu stond maar steeds met den rug naar het water, terwijl hij in het zand groef en naar eten zocht. Hij zag niet dat de krokodil daar beneden aankwam. De krokodil kwam al nader en ging op den aap af, totdat hij de staart van den aap greep. Daar heb ik je al, aap, zei de krokodil en trok hem mee in zee zonder hem los te laten. De aap zei: heer krokodil, schaamt ge u heelemaal niet dat ge mij op zoo'n manier grijpt. Wanneer mijn makkers ons zien, ik hier ben toch maar een aapje, dan is uw naam openbaar. Laat ik zelf uw mond ingaan, en slik mij dan in, laat mijn makkers mij zien, „de krokodil is een kerel", zullen dan mijn makkers van u zeggen. Welaan, zei de krokodil. Hij ging met hem terug naar het strand. Toen de krokodil dicht bij het strand was gekomen, zei hij: ga nu mijn mond binnen. Schuif nog een beetje voort, laat al mijn makkers mij zien, dat mijn makkers van u zeggen „een kerel is die krokodil". De krokodil schoof voort op den rand van het strand. Sluit nu uw oogen, en open dan eerst uw mond, dat ik er uit eigen beweging in ga, zei de aap. Welaan! De krokodil deed zijn bek open en sloot zijn oogen. De aap ging naar den bek van den krokodil; doe hem goed open, heer krokodil, zei hij. Met zijn achterste tegenover hem loosde de aap zijn gevoeg, diarrhee was het, in den bek van den krokodil. Na dit gedaan te hebben sprong de aap op het strand. Zoo heb ik je toch maar weer bedrogen door mijn gevoeg te doen in je bek. De krokodil antwoordde: toe maar aap, doe je gevoeg maar in mijn bek. Waar ben je morgen, [net zoo lang] tot ik je eens grijp.

Krokodil, schaam je je niet dat je mij wilt grijpen?

mboeha lãnga-tãka, lakoekooe padoendang padangoe. Mãta njoengga koedoendandja-i-doe-koe na angoenggoe paböēti, njoemoe oedoendandja-i-doe-moe na angoemoe pawöēja, wãna-ka na böēti. Mãlaka-doe-na, wãna-ka na wöēja. Rehi dõēa modoeng tãka lai jehoe la wara, la marài romoe, wãna-ka na böēti. Mãlaka-doe-na, wãna-ka na wöēja.

Lakoenanja-ka na wöēja papadoendang. Njoena na böēti, ndana lakoeä papadoendang. Tòamaka rehi dõēa modoeng, tãka la roedoeng, njoena na böēti, kamangnanja la wara, bana kamang wĩkina, bana palài lai noe lai noe, didi-ã-ja ba heouna. Na roekoena na böēti hama roekoe dõēa ngahoe, tĩloe ngahoe. Nakaboe ndãba na wara, na roekoena na böēti. Bana hãlaka pakamang wĩkina na böēti, pitinanja-ka na ài, nabändjal la karaha wara na ài, hina hei la pingi ài. Tãka la marài romoe tãkadanja-ka da wöēja dangoe. Tãka njoena na wöēja na papana na böēti, o böēti, wãna bana paooeng na wöēja, ngginikooe-ka, oemboe böēti. Nahèamaka na böēti, ndai mãi hahang, imài marài romoe, wänggoenggài, ndai mãi; loendoe nahoenga na lodoe, himi tãka. Belida da angoenggoe. Kamang patängaroeha la wara da roekoeda da tooe dangoe. Tãka na woeja, nahei la mara, hina tängar, e lãnga-tãka-ma-doe-ka-doe-na, tooe dangoe-ma-doe-ja-ka-doe-na jia kawài, wãna-ka na wöēja. Kamang pahalinding, kakoe dihakooe, kakoe plnggooe dangoemoe, wãna-ka na böēti. Dahalindingka da wöēja la karaha wara, djãpa bada papera da wöēja. Mãta kakoe dihakãmi, ei, wãna-ka na böēti. Diha, wãna na böēti, mbãda pandõēangna-ka papapaloe, dõēa ngloeda da wöēja da mameti, bana paloeha; dõēa, wãna na böēti, bana paloe, hili dõēa njoedaï da mameti bana paloeha; tĩloe wãna na böēti, dõēa njoedaï da mameti bana paloeha-i; nomoeda-ka mboendãbada da mameti, tĩloe ba wãna. Da wöēja da mameti hangahoe lima kamboeloe, na heou ndana pameti-ã-ja, na papana ba ndana hei la wara. Ka nggikida da angoenggoe, hida kabeli-beli ni, wãna na wöēja. Wãna na böēti, toena-noe-ma bakoe diha, tängaroe noe, hi wöēja, toenggoe-noe, bakoe paloe pamboetaha da angoemoe, ba didi-ã-ka, ba heou-pãkoe-nggoe. He wöēja, lakoe kooe hili padoendang angoe, padoendang padangoema, tĩloe modoeng kooe tãka la wara. Mãlaka-doe-na wãna-ka na wöēja.

Lakoenanja na wöēja papadoendang, njoena na böēti pandoi-nanja òaka. Hãlaka papandoi òaka na böēti, nalakoe papalaoeng [1]) roemba meti, hina paböēndoenja roemba meti hoedaloe la òaka, napandoimboe [2]) pindoena na òaka. Tòama rehi tĩloe modoeng,

[1]) J: *papalooeng.*

[2]) J: *napandoi dängoe pindoena.*

Als je werkelijk wilt, ga ze dan in menigte bij elkaar roepen. Ik zal mijn mede-apen bijeen roepen, roep jij dan je mede-krokodillen samen, zei de aap. Goed, zei de krokodil. Kom over twee nachten in den vroegen ochtend hier op het strand, zei de aap. Welaan, zei de krokodil.

De krokodil ging heen om bijeen te roepen, maar de aap ging niet bijeenroepen. In den nacht, toen de termijn van twee nachten om was, danste de aap op het strand, dansend in zijn eentje, terwijl hij hier- en gindsheen holde, hij heelemaal alleen. De sporen van den aap waren als de sporen van twee- of driehonderd. Heelemaal omwoeld was het strand, het werk van den aap. Toen de aap klaar was met in zijn eentje dansen, nam hij een stuk hout, legde het op den rand van het strand en klom in een boom. Vroeg in den morgen kwamen toen de krokodillen. De krokodil nu, de vijand van den aap, aap, riep de krokodil, waar zijt gij, heer aap? De aap antwoordde: jelui komt niet gauw. Komt vroeg in den ochtend, zeg ik jelui, maar ge komt niet. Nu de zon al op is, komen jelui. Mijn makkers zijn al teruggegaan. Zie maar eens op het strand de sporen van een menigte. Daarop kroop de krokodil het droge op en keek. Ja, wel werkelijk waar, het was een menigte hier zooeven, zei de krokodil. Kom nu boven drijven dat ik jelui kan tellen, dat ik weet hoeveel jelui zijn, zei de aap. Zoo kwamen de krokodillen boven aan den rand van het strand, en bleven daar paarsgewijs liggen. Laat ik jelui dan tellen, zei de aap. Eén, zei de aap, en reeds tweemaal had hij geslagen en twee van de krokodillen waren dood, geraakt door zijn slag; twee, zei de aap, terwijl hij sloeg, ook die twee waren dood door zijn slaan; drie, zei de aap, weer waren de twee dood die hij geslagen had. Zes waren er in 't geheel dood toen hij drie zei. De gedoode krokodillen waren honderd vijftig in aantal. De eene doodde hij alleen niet, zijn vijand, omdat die niet op het strand gekomen was. Wat scheelt mijn makkers toch, dat ze hier maar op hun rug liggen, zei de krokodil. De aap zei: zoo tel ik nu, kijk daar maar, zoo ben ik nu, dat ik al je makkers heb doodgeslagen, terwijl ik maar alleen op mijn eentje ben. Zeg krokodil, ga je makkers weer samen roepen, roep ze in menigte en kom over drie nachten op het strand. Welaan, zei de krokodil.

De krokodil ging samenroepen, maar de aap maakte een kraal. Toen de aap de kraal gemaakt had, ging hij dor gras halen en hoopte dat op, binnen in de kraal. Ook maakte hij een deur in de kraal.

tăkananja-ka na wōēja. Ngginikooe wăna na wōēja, bana paooeng, ningga-ka jia, wăna na wōēja. Nahèamaka na bōēti, o, nda pekoe loehoenggoe, wăna-ka na bōēti. Ka ngginikooe, wăna na wōēja. Nahèama na bōēti, jehoeka [1]) la kōēroe òaka, nda pekoe lakoenggoe. Năm oenja-ka na wōēja, hīnapa koetòamanggooe, hi bōēti wana na wōēja. Nahèama na bōēti noedaloe la òaka, amboe nga-doe-ngga oemboe wōēja, djăma-doe-ngga. Nda djeakooe-pa-doe-moe, wăna na wōēja, booe woeloe aka-păkoe-moe, booe pameti ndăbaha da angoenggoe. Napaka-doe-na hèana wăna na wōēja. Wăna na bōēti njoemoeka, oemboe wōēja, ăka ndooe namoeka. Hamana mahīdoeja na bōēti, bana pamila wīkina [2]) bana paní. Tamadanja-ka da wōēja la pindoe, tama ndăba da wōēja, ningoe ihi tīloe ngahoeda da wōēja [3]). Njoena na bōēti, djăpa ba ndănda-ndăndarna, bana kapilandoe na bōēti. Namboehang paăpaja na bōēti njoeda da wōēja, hina kakoudjakoe na bōēti la pindoe, narăpitoeja na pindoe, hina hondoe-ma-ja na pindoe. Ndana tamaă na heou na wōēja na papana na bōēti, na matanggoe padoendang wōēja, ninja la wài. Napadoekoeloe epi njoena na bōēti, hina toenoeja na roemba meti, dōēroenanja-ka na roemba. Oemboe bōēti, amboe toenoeja na roemba, djăma-doe-nggăma, wăda da wōēja. Nahèama na bōēti, nda djeakài-pa-di-mi, nggini mīlí ningoe na tai, meti mboetapăkoe-mi-nja-ka. Moetoeng ndăbada-ka da wōēja noedaloe la òaka, dapalài lai noe, lai noe da woēja, loendoe dameti ndăba, nda nggi dalí ningoe da wōēja. Ningoe tīloe ngahoeda da wōēja da mameti [4]). Nalakoeka la wara na bōēti, napaooenja na papana, o oemboe wōēja, wăna na bōēti, ndooemakea-be-ă, bakoe pameti ndăbaha da angoem, bakoe patamandja la òaka, toenggoe-noe-i, hooe mini-maka njoengga; ba didi-păkoe-ă-ka, koengalangbeă papameti ndăbakài, ndooe măkaăpa oemboe wōēja. Namakeaka na wōēja, mălaka-doe-na, pamboetata-ka-doe-na, ba hooe minikooe, booe ătaloe. Lakoena na wōēja, lakoena pahili padoendang [5]).

Hooe lodoe nalakoe la mīhi na bōēti, lo papoetoe ana iang la mīhi. Bana ngangoe, ndana pī-ă-nja năm oendja da wōēja, njoena na bōēti, loendoe heina-ka na wài tehik, nahei wăla-winggiroenja la mīhi pangea papitina iang na bōēti. Ninja na pingi ài ndongoe, hareti-ă-na la pangea pangangoena na bōēti. Nawilakoenja na wài

[1]) J: *jehoe koe: koe* is Mang. voor Kamb. *ka*.
[2]) J: *wīki*.
[3]) J: *tīloe ngahoe ningoe ihi wōēja*.
[4]) J: *ningoe tīloe ngahoe mameti wōēja*.
[5]) J: *pahili papadoendang*.

Toen de afgesproken tijd van drie nachten gekomen was, kwam de krokodil. Waar ben je, riep de krokodil, hier ben ik, zeide hij. De aap antwoordde: o, ik kan er niet uitkomen, zei de aap. Waar ben je dan, zei de krokodil. De aap antwoordde: hier ben ik, binnen in de kraal, ik kan niet gaan. Daar kwam de krokodil aan, daar heb ik je al aap, zei de krokodil. De aap, binnen in de kraal antwoordde: eet me toch niet op, heer krokodil, laat me toch. 't Is gedaan met je, zei de krokodil, jij die vol listen zit, en al mijn makkers hebt gedood. Wacht jij daar maar eens, zei de krokodil. Zooals ge wilt, heer krokodil, zei de aap, als ge dan geen medelijden met mij hebt. De aap stelde zich erbarmelijk aan in zijn spreken, net als een zieke. De krokodillen nu gingen de deur binnen, allen gingen ze er in, ongeveer driehonderd. De aap, in zijn rol, zat maar steeds te beven. De krokodillen zouden den aap grijpen, daar sprong hij de deur uit, sloot die en bond die toe. Alleen de eene krokodil, de vijand van den aap, die de krokodillen had saamgeroepen, was er niet ingegaan, die was in het water. De aap maakte vuur aan en stak het gras in brand, zoodat het opvlamde. Heer aap, steek het gras niet in brand, spaar ons toch, riepen de krokodillen. De aap antwoordde: 't is gedaan met jelui, waar moeten jelui nu straks heen, allemaal dood moeten jelui. Al de krokodillen in de kraal verbrandden, ze liepen hier en ginds heen tot ze allen dood waren, daar ze nergens heen konden. Ongeveer driehonderd krokodillen waren dood. Daarop ging de aap naar het strand en riep zijn vijand. Heer krokodil, zei de aap, schaamt ge u niet, dat ik al uw makkers heb gedood, door ze in de kraal te loodsen. Zoo ben ik nu, een kerel ben ik. Waar ik heelemaal alleen ben, heb ik het toch maar klaar gekregen u allen te dooden. Je kunt niets meer, heer krokodil. De krokodil was beschaamd. Toe dan maar, uitgeroeid heb je ons, een kerel als je bent, sterk als je bent. De krokodil ging heen, hij ging opnieuw samenroepen.

Op zekeren dag ging de aap naar een zandplaat, om wat vischjes te rapen. Terwijl hij aan 't eten was, bemerkte de aap niet dat de krokodillen er aan kwamen, totdat het water opkwam en steeg rondom die zandplaat waar de aap bezig was visch te rapen. Nu was er slechts één rizophore daar waar de aap aan het eten was.

tehik na bōēti. Mbăda loemboengna-ka na wài tehik la hoedita, bana winggiroeja [1]) na bōēti na wài. Namboehang pangeni na bōēti, namangădatoendja da wōēja. Napa naăpaka tai wōēja wăna la etina. Heinanja la pingi ana ài ndongoe. Năm oendja-ka da wōēja dangoe, mboehang paăpaja na bōēti. Tăkaka la pingina na ài da wōēja, he, hīnapa koetòamanggooe, hi oemboe bōēti, wăda-ka da wōēja. Napakawanga wīkina na bōēti, lōēdoenanja na bōēti: he na awang namboehang pakanaboe, he na awang namboehang papitakoenda, he nggiki-ă-nda-ka na awang, bana mboehang papitakoenda.

Djăpa bada kandí da wōēja, bada patinginja na bōēti bana lōēdoe. Ha, oemboe bōēti! Mangădatoedanja-ka da wōēja, bana paní dăngoe angoeda pawōēja „bana lōēdoe na bōēti, namboehang papitakoenda na awang", wăda-ka da wōēja. Ha oemboe bōēti, wăda da wōēja. Ha nggăra papaooemoe-doe-moe ja wă ba lōēdoe-nggoenja-doe-koe; bana mboehang papitakoenda awang, hikoe lōēdoe, ba paooe-ooemoe-doe-moe. Lōēdoenanja-ka na bōēti. Napaooeka na wōēja, oemboe bōēti! Ha, nggăra wămoe hi [2]) paooe-ooemoe-doe-moe. Nggikina wămoe, oemboe bōēti booe lōēdoe, wăna na wōēja. Nahèamaka na bōēti, ha, nggi mboehang papitakoenda na awang. Nahèamaka da wōēja, ka njoema, ka ngginikăma-ka tai njoema. Nahèamaka na bōēti, ka ihinggămi-ka-di-mi jia tai [3]) ăka ngginikài-di-mi; ăka njoengga nahămoe-doe-koe, nda pekoe pitakoenangga-doe-koe awang jia [4]) tai. Nahèamaka da wōēja, oemboe bōēti, loa pakawininggăma-doe-ma njoema lăti. Nahèama na bōēti, nggiki lakoenggoe-ka njoengga, ba wài tehik-ma-doe-ja. Nahèamaka da wōēja, kooe hei la kadjeama, kooe paitanggăma ngea pakawinima, ka amboe pekoe pitakoenanggăma awang.

Mălaka-doe-na, wăna-ka na bōēti. Heina la kadjeada da wōēja na bōēti, ngenidanja-ka da wōēja; na bōēti, djăpa bana mandapoe la kadjeana na wōēja. Loendoeng tăka la wara, poeroena-ka la mara na bōēti, kareanandja-ka da wōēja njoena na bōēti, loendoe datăka la ài bokoeloe mandjoroe, nambòawa bokoeloema na ài, bana koeboe. Tăka na bōēti, ha wōēja, tamakài hoedaloe [5]) la koeboe ài, amboe pekoe pitakoenanggài awang, wăna-ka na bōēti.

[1]) Anders steeds: *winggiroe-nja.*

[2]) J: *hoe = hi oe-*; daar het subject door suffix *-moe* wordt uitgedrukt is beter *hi* te lezen.

[3]) J: *ja tai.*

[4]) J: *ja tai.*

[5]) J: *noedaloe.*

De aap keek eens om naar het zeewater; hoogerop was het al diep, terwijl het water hem geheel omringde. De aap wilde wel zwemmen, maar hij was bang voor de krokodillen. Straks zal de krokodil mij grijpen, zeide hij bij zichzelf. Hij klom dus in het rizophoortje. Daar kwamen de krokodillen aan, begeerig om den aap te grijpen. Bij den boom gekomen, zeiden de krokodillen: daar hebben we je al, heer aap. De aap hield zich doof en zong: o, de hemel wil naar beneden vallen, de hemel wil ons verpletteren, hoe heb ik het toch met den hemel dat die ons wil verpletteren.

De krokodillen zwegen al maar en luisterden naar het zingen van den aap. Bang waren de krokodillen, en ze spraken de een met zijn makkers; „naar het zingen van den aap, wil de hemel ons verpletteren", zeiden de krokodillen. Heer aap, zeiden de krokodillen. Wat sta je me daar beneden te roepen, nu ik toch aan het zingen ben; waar de hemel ons zal verpletteren, daarom zing ik, en jelui staat maar te roepen. [Weer] zong de aap. De krokodil riep: heer aap! Wat wil je toch, dat je daar staat te roepen? Wat bedoelt ge, heer aap, met uw zingen, zeide de krokodil. De aap antwoordde: wel, de hemel zal ons immers verpletteren. Daarop antwoordden de krokodillen: en wij dan, waar moeten wij straks heen? Weet ik dat, waar jelui straks heen zullen, antwoordde de aap; wat mij aangaat, met mij is het in orde, mij kan de hemel straks niet verpletteren. De krokodillen antwoordden: zou je ons niet kunnen gaan verbergen? De aap antwoordde: hoe zou ik gaan, met dat zeewater? De krokodillen antwoordden: klim op onzen rug en wijs ons de plaats waar wij ons kunnen verbergen, opdat de hemel ons niet kan verpletteren. Vooruit dan maar, zei de aap. De aap klom op den rug van de krokodillen. Vervolgens zwommen de krokodillen weg, terwijl de aap maar steeds op den rug van een krokodil zat. Toen ze op het strand waren gekomen, begaf de aap zich op het droge, en geleidde de krokodillen, tot ze kwamen bij een grooten omgevallen boom, met een groot gat er in, doordat hij hol was. Daarop zei de aap: krokodillen, gaat nu in deze boomholte, opdat de hemel u niet kan verpletteren.

Tamada-ka da wōēja hoedaloe la koeboe ài, dapanoenoenggoeloeng da wōēja bada mangādat; tama ndāba-ma-da-nja da wōēja dangoe. Wāna-ka na bōēti, ikandīka hèana daloe, hi oemboe wōēja, māta kakoe bitanja na mambòawana na ài. Bitananja-ka, nahālaka pabitanja, palaoenanja-ka ài meti na boeti dāngoe roemba meti, na pabōēndoenja na ài ngea patamada da wōēja. Na pabōēndoe ndābandja da ài meti, da roemba meti, natoenoeja-ka na roemba njoena na bōēti. Moetoeng-ka da ài, loendoe natòamaja na ài bokoeloe, pangea patamada da wōēja na epi. Nī himoe toenoekāma-i-ka, oemboe bōēti, wāda da wōēja. Meti mboetawa njoena, wāna-ka na bōēti. Meti ndābadanja da wōēja, na papana na bōēti, na matanggoe padoendang nametimboeka.

Lakoena na bōēti, nametika na papana, lakoenanja-ka la mīhi. Naboengga-boenggahoeha da watoe njoena na bōēti, bana pandoi poendi la mīhi. Nāmoenja na karamboa. Ha oemboe bōēti, hiwana na karamboa, ka nggāra oelamoe hèana. Nahèama na bōēti pandoinggoenja poendi, wāna; nggi lakoe ningoemoenja, aja karamboa. Nahèama na karamboa, lakoe aānganggoenja-ka-doe-koe. Wāna na bōēti, ha aja karamboa, māla kata angoe paloehoe. Nahèama na karamboa, mālaka-doe-na. Njoemoe, nggāra tanggoemoe-ka njoemoe, aja karamboa. Nahèama na karamboa, mātaka njoengga koetanggoe boenggahoe watoe. Māla-ka-doe-na, wāna na bōēti. Boeboenggahoenanja-ka watoe na karamboa, tanggoe pandoinanja-ka poendi na bōēti.

Mandàiki, nāmoenja na tanòama. Ha oemboe bōēti, nggāra oelamoe, wāna na tanòama. Nahèama na bōēti, pandoinggoenja poendi iang. Ma njoengga-mboe-doe-koe, kata angoemboe, wāna-ka na tanòama. Māla-ka-doe-na wāna na bōēti. Ka njoemoe, nggāra tanggoemoe-ka njoemoe, aja tanòama. Nahèama na tanòama, njoengga koetanggoe weling iang, kakoe patamandja la poendi. Māla-ka-doe-na.

Mandàiki nāmoenja-i na nggòakarea. Ha, aja bōēti, nggāra oelam. Nahèama na bōēti, pandoinggoenja poendi iang. Njoengga-mboe-doe-koe, aja bōēti, wāna-ka na nggòakarea. Māla-ka-doe-na. Ka njoemoe, nggāra tanggoemoe-ka njoemoe, nggòakarea. Nahèama na nggòakarea, māta koetanggoe āpa iang, kakoe tanggoe ndjanggaja na poendi. Mālaka. Hālaka papandoi poendi, lakoenanja na karamboa pangangoe roemba la marāda. Na tanòama, lakoenanja-ka paweling iang, na nggòakarea ninja-ka, bana deija na poendi,

Zoo gingen de krokodillen de boomholte binnen, zij lagen de een boven op den ander, omdat ze bang waren. Heel de menigte van krokodillen ging er in. Daarop zei de aap: hou je nu stil daarbinnen, heer krokodil, dan zal ik het gat in den boom dichtmaken. Hij maakte het dicht. Nadat hij het dicht gemaakt had, haalde de aap dood hout en dor gras, en stapelde het op bij den boom waar de krokodillen waren ingegaan. Alles, het doode hout en het dorre gras hoopte de aap op, en stak het gras aan. Het hout verbrandde, tot eindelijk het vuur bij den grooten boom kwam, waar de krokodillen ingegaan waren. Heer aap, waarom verbrandt gij ons, zeiden de krokodillen. Sterf maar uit, zei de aap. Al de krokodillen stierven, de vijand van den aap die voor het samenroepen gezorgd had, stierf ook.

De aap ging heen, nu zijn vijand gestorven was, en begaf zich naar een zandplaat. De aap werkte de steenen los om op die zandplaat een vischpagger te maken. Daar kwam een karbouw aan. Heer aap, zei de karbouw, wat voert ge daar uit? De aap antwoordde: ik maak een vischpagger, zeide hij; waar gaat ge heen, broeder karbouw? De karbouw antwoordde: ik ben zoo maar wat aan 't loopen. Daarop zei de aap: broeder karbouw, laten wij broeders zijn. Dat is goed, antwoordde de karbouw. Wat neem jij voor je rekening, broeder karbouw? De karbouw antwoordde: ik zal zorgen voor het loswerken van de steenen. Welaan, zei de aap. Zoo werkte de karbouw de steenen los, en de aap zorgde voor het maken van den pagger.

Na eenigen tijd, daar kwam een schildpad aan. Heer aap, wat voert ge uit, zei de schildpad. De aap antwoordde: ik maak een vischpagger. Ik ook, laat ik ook mee doen, zei de schildpad. Vooruit maar, zei de aap. Jij, wat neem jij voor je rekening, broeder schildpad? De schildpad antwoordde: ik zorg voor het opjagen van de visch, laat ik ze binnen den pagger drijven. Vooruit maar.

Na eenigen tijd, daar kwam een reiger aan. Broeder aap, wat voert ge uit? De aap antwoordde: ik maak een vischpagger. Ik doe ook mee, broeder aap, zei de reiger. Vooruit maar. Jij, wat neem jij op je, reiger? De reiger antwoordde: ik zal zorgen voor het vangen van de visch, ik zal den pagger bewaken. Welaan! Nadat zij de pagger hadden gemaakt, ging de karbouw gras eten op de vlakte, de schildpad ging de visch opjagen, de reiger bleef daar om op den pagger te letten en te zorgen voor het vangen van de visch.

bana tanggoe ăpa iang. Na bōēti, lakoenanja-ka la mara; mătaka njoengga kakoe lakoe la mara, kakoe napa, wăna-ka na bōēti.

Mandàiki, welingnanja-ka iang na tanòama, tama la poendi da iang. Mandàiki, nawawaka na wài, ăpananja-ka iang na nggòakarea. Mandàiki hakoedoe, tăkananja na Mili Kămi. Ha oemboe nggòakarea, nggăra oelamoe. Nahèama na nggòakarea, ăpanggoenja iang. Nahèama na Mili Kămi, njoengga-mboe-doe-koe, koeăpa dănggooe. Nahèama na nggòakarea, djămangoe. Ndana rongoe na Mili Kămi, nalakoe paăpaja, napatăhikoe na nggòakarea. Tăka na Mili Kămi nanapa ăpaja na katīkoena na nggòakarea, hina parahoe. Palàika na nggòakarea la bōēti, aja bōēti, ninja na Mili Kămi, amboe ăpa iang, wănggoenja, naăpa-ăpaha da iang, tăngaroeja na nggoroenggoe, na maditaka na nggoroenggoe, bana ăpa weli katīkoengga bana wingoe weli nggoroengga[1]) hina parahoengga, hikoe palài nămoe kawài. Na bōēti, hina pangandjija na nggoroena na nggòakarea, hina hămoe. Toena-noe hina madita na nggoroena na nggòakarea. Tăka wăna na tanòama, măta koetanggoe ăpa iang, wămoe, ndooe ăpa-be-ja, booe mangădatoe, măta njoengga koetanggoe ăpa iang, kakoe deija na poendi.

Lakoenanja-ka na tanòama, paăpa iang. Wawana-ka na wài, ăpananja-ka iang na tanòama. Nămoenja i Mili Kămi. Ha oemboe tanòama, nggăra oelamoe. Nahèama na tanòama, ăpanggoenja iang. Tăka na M. K., njoengga-mboe-doe-koe, koeăpa dă-mboe-nggooe. Nahèama na tanòama, ndea. Ndana rongoe na M. K., natama paăpa iang. Kakoe ăpa iang, wăna na M. K., napapaloe na tanòama, hina ăpaja na tanòama, hina toetoekoeha da limana na tanòama, bana paloe njoena na M. K. Palàinanja na tanòama hoedita la bōēti. Tăkaka la bōēti, ka nggiha-ka da iang, tanòama, wăna-ka na bōēti. E, ninja na M. K. niwawa, nameha paăpaha da iang, ndaoekoe padjăra-ma-na-ngga, bana paloeka kawài na M. K. wăna-ka na tanòama, tăngaroeha da limanggoe bana[2]) papèana la watoe, loendoe dakambèala da limanggoe, nggiki-ă-nggoe-ka, oemboe bōēti. Tăka na bōēti, hina pangandjiha da limana. Toena-noe hida kambèala da limana na tanòama.

Tăka na bōēti, măta koelakoe njoengga haromoe paăpa iang. Hadang la harí, lakoenanja-ka na boeti paăpa iang. Bana wawaka na wài, ăpa-ăpana-ka iang na boeti. Nămoenja-i na M. K. Ha aja bōēti, nggăra oelamoe hèana. Nahèama na bōēti, ăpanggoenja iang. Njoengga-mboe-doe-koe, aja bōēti, kakoe ăpa dă-mboe-nggooe iang,

1) J: *wingoe weli nggoroenggoe.*

2) J: *bada.*

De aap nu ging op het droge. Laat ik maar op het droge gaan en afwachten, zei de aap.

Een poosje later joeg de schildpad de visch op en kwam de visch den pagger binnen. Even daarna viel het water en greep de reiger de visch. Een oogenblik daarna, daar kwam Mili Kămi. Heer reiger, wat voert ge uit? De reiger antwoordde: ik ben aan 't visch vangen. Mili Kămi antwoordde: ik doe mee, ik wil samen met jou vangen. De reiger antwoordde: dat laat je. Maar Mili Kămi hoorde niet en ging de visch grijpen. Toen pikte hem de reiger. Daarop greep M. K. de kop van den reiger en smeet hem op den grond. De reiger nu vluchtte naar den aap; broeder aap, daar is M. K., je moogt geen visch vangen, zei ik tot hem, maar hij vangt ze maar. Zie eens naar mijn hals, mijn hals is lang doordat hij mij bij mijn kop greep, en mij bij mijn hals omdraaide; daarna smeet hij mij op den grond en ik kom zoo juist hierheen vluchten. De aap spuwde toen op de hals van den reiger, toen was die weer beter. Zoo komt het dat de hals van den reiger lang is. Daarop zei de schildpad: ik zal voor het vischvangen zorgen, zei je, maar je vangt ze heelemaal niet, omdat je bang bent. Laat ik het vischvangen maar op me nemen, en den pagger bewaken.

De schildpad ging heen om visch te vangen. Het water zakte en de schildpad ving de visch. Daar kwam i Mili Kămi. Heer schildpad, wat voert ge uit? De schildpad antwoordde: ik ben aan 't visch vangen. Daarop zei M. K.: ik ook, ik vang samen met jou. Neen, antwoordde de schildpad. Maar M. K. hoorde niet en ging er in om visch te vangen. Laat mij visch vangen, zei M. K., en begon de schildpad te slaan. Hij greep de schildpad en sloeg de pooten van de schildpad plat. De schildpad vluchtte het strand op naar den aap. Toen hij bij den aap was gekomen, zei de aap: waar is de visch, schildpad? Och, M. K. is daar beneden, en hij is alleen aan 't visch vangen. Hij heeft me daareven heelemaal lam geslagen, zei de schildpad. Zie eens naar mijn pooten, hoe ze geplet zijn op een steen, totdat ze plat waren. Wat moet ik beginnen, heer aap? Daarop bespuwde de aap zijn pooten. Zoo komt het dat de pooten van de schildpad plat zijn.

Daarop zei de aap: ik zal morgen wel eens visch gaan vangen. 's Morgens vroeg ging de aap visch vangen. Toen het water gevallen was, was de aap maar aan 't vangen. Daar kwam Mili Kămi. Broeder aap, wat voert ge daar uit? De aap antwoordde: ik ben aan 't visch vangen.

wăna-ka na M. K. Nahèama na bo͞eti, màikooe-ka-doe-na, kooe ăpa dăngga. Tăka wăna na M. K., e, tooe hămoekooe njoemoe, oemboe bo͞eti, ăka da tanòama dăngoe da nggòakarea, tooe nda hămoe. Apadanja-ka iang dăngoe na M. K., dăngoe na bo͞eti. Bada hălaka paăpa iang, wăna-ka na bo͞eti; aja M. K., măla kata lakoe la mamaoe [1]) hoedita la mara, kata toenoe iang. Mălaka-doe-na, wăna-ka na M. K. Lakoedanja-ka la mara patoenoe iang. Bada hălaka patoenoe iang, bada ngangoeka iang, ha aja M. K., wăna-ka na bo͞eti, bata hălaka pangangoe iang, măla kata lakoe, taloa paăkija na tana, nindja da ămahoe la tana noedaloe, njoengga ndakoe măka paăki njoengga. Mălaka-doe-na, wăna-ka na M. K. Lakoedanja-ka năhoe. Lalakoe-ki-ka, ăkija na tana la jehoe, aja M. K., wăna-ka na bo͞eti; măta njoemoe moetanggoe ăki, măta njoengga kakoe tanggoe kei tana. Akinanja-ka na tana na M. K. Mbăda hoepoe kambăkoena-ka na tana bana mandjoloeng. Wana-ka na M. K., nda paitaă ămahoe, aja bo͞eti, ba hoepoe kambăkoeng-manggoe-ka mandjoloeng. Nahèama na boeti, aăkiki. Naăki-ăkija na tana njoena na M. K., loendoe hoepoe jîndjoengna-ka na tana, bana mandjoloeng, nda paitaha da ămahoe. Ha aja bo͞eti [2]) mbăda hoepoe jîndjoeng-ma-nggoe-ka jia, bana mandjoloeng na tana, nda paita ndokoeă ămah. Nahèama na bo͞eti, aăki-ki-ja nindja noedaloeha da ănăah. Tăka na M. K. naăki-ăkija na tana loendoeng hoepoe poehoengna-ka na tana. Ha aja bo͞eti, hoepoe poehoeng-ma-nggoe-ka jia mandjoloengna tana, nda paita ndokoeă ămahoe jia. Nahèama na bo͞eti, aăki-ki-ja năhoe [3]), nindja noedaloe da ămahoe. Naăki-ăki njoena na M. K. loendoe hoepoe halîlina-ka na tana, bana mandjoloeng. Aja bo͞eti, hoepoe halîling-ma-nggoe-ka jia na tana, bana mandjoloeng, nda paita ndokoe ămahoe. Nahèama na bo͞eti, aăkiki, nindja noedaloe. Naăki-ăkija na tana na M. K., nalănganja na katîkoe na tana. Ha aja bo͞eti, ndaoekoe mandjoloeng-ma-ja-ka jia, nalănga-ma-nja-ka na katîkoenggoe tana jia. Nahèama na bo͞eti, aăkiki, nindja noedaloe. Naăki-ăki na M. K., napaho͞emboeroe na bo͞eti tana, naho͞emboeroenja na M. K. noedaloe. Tăka wăna na M. K., nî, hi aja bo͞eti, hoe hoeho͞emboernja na tana. Tăka na bo͞eti, kandîka hèana. Nahō͞emboe-ho͞emboeroe parèanggang na tana njoena na bo͞eti, koemetika tai jia, wăna-ka na M. K., ndakoe

[1]) J: *mamooe*.

[2]) J: *ha aja bo͞eti ja*, wat zou beteekenen „o broeder, een aap is het". In overeenstemming met wat volgt is *ja* geschrapt.

[3]) J: *nahi*, wat noch bij J. noch bij W. wordt aangegeven. W. vermoedt dat *nahi* dial. is voor Kamb. *nühoe*.

Ik ook, broeder aap, laat ik met jou visch vangen, zei M. K. De aap antwoordde: kom maar en vang met mij. Daarop zei M. K.: heer aap, jij bent een beste, wat de schildpad en den reiger betreft, dat zijn slechte menschen. Zoo waren M. K. en de aap samen aan het visschen. Toen ze met visschen gedaan hadden zei de aap: broeder M. K., laat ons nu het strand op gaan, in de schaduw, om de visch te bakken. Welaan, zei M. K. Zij gingen dan op het strand om de visch te bakken. Toen ze de visch gebakken en gegeten hadden, zei de aap: broeder M. K., nu we visch gegeten hebben, laat ons gaan om in den grond te graven. Er zijn gouden voorwerpen in den grond, maar ik kan niet graven. Welaan, zei M. K. Zij gingen nu samen op weg. Ze liepen een eindje; graaf hier in den grond, broeder M. K., zei de aap, zorg jij voor het graven dan zal ik de aarde aannemen. Mili Kämi groef in den grond. Het was al zoo diep dat de aarde tot aan zijn knieën kwam. Toen zei M. K.: broeder aap, er is maar geen goud te zien, terwijl het al diep is tot aan mijn knieën. De aap antwoordde: graaf nog wat door. M. K. groef door tot het zoo diep was dat de grond tot aan zijn dijen kwam, maar er was geen goud te zien. Broeder aap, het is zoo diep dat de grond me hier tot aan mijn dijen komt, en er is heelemaal geen goud te zien. De aap antwoordde: graaf nog wat door, daarbinnen is goud. Daarop groef M. K. in den grond, tot de aarde tot aan zijn navel kwam. Broeder aap, het gat in den grond komt me hier tot aan mijn navel, en goud is hier maar in 't geheel niet te zien. De aap antwoordde: graaf nog wat door, daarbinnen is goud. M. K. groef voort, totdat het zoo diep was dat de grond tot aan zijn oksels kwam. Broeder aap, zoo diep is het, dat de aarde mij hier tot aan de oksels komt, en goud is heelemaal niet te zien. De aap antwoordde: graaf wat voort, het is er in. M. K. groef verder in den grond, de grond kwam boven zijn hoofd uit. Broeder aap, erg diep is het hier, de grond komt me boven mijn hoofd. De aap antwoordde: graaf nog wat, het is er in. M. K. groef voort, en nu gooide de aap den kuil dicht, hij overstortte M. K., die er in was. Daarop zei M. K.: broeder aap, waarom gooit ge den kuil dicht? En daarop de aap: hou je stil daar! Snel door gooide de aap den kuil dicht; broeder aap, zei M. K., ik ga hier straks dood, ik houd het niet meer uit.

măka-pa-ja. Tăka na bōēti, hèana kooe pădanja, booe hălaha da ianggoe la poendi, da tanòama booe papaloeja, da nggòakarea booe bīndjiroeja na nggoroena, hèana kooe pădanja. Metina na M. K. Bana metika na M. K., belina da tanòama la wài, dăngoe nggòakarea hawoeroeng belina la pangeana. Ndada hili paăngoeăpa dăngoe na bōēti.

Lakoenanja-ka na bōēti, nawawaka na wài, nalakoe la mīhi, dapatòamangoe dăngoe lambăkoe. Ha lambăkoe, nggi lakoe ningoemoe, wăna na bōēti. Imboenggoenja ihi mīhi, wăna na lambăkoe. Njoengga imboe-mboe-nggoe-nja ihi mīhi, wăna na bōēti. Naita na heou na iang njoena na lambăkoe. E, koeitang iang njoengga, wăna na lambăkoe. Tăka njoena na bōēti, djăma-doe-nja, paitanggoe njoengga na kawài, maròambanggoenja na katănganggoe, hikoe palài beli papitija na katănga, ianggoe njoenggaja, ba ita mangīloe-ma-nggoe-nja kawài. Tăka na lambăkoe, mài kooe pitija-ka-doe-na. Napitija na iang na bōēti. Nalalakoekika na lambăkoe, he, koehili itangoeïka iang, wăna na lambăkoe. Tăka na bōēti, djăma-doe-nja, ianggoe njoenggaja, maròambanggoenja papitija na iang na kawài. Loendoe naitang kīma njoena na lambăkoe, e, koeitang wita-doe-koe, wăna na lambăkoe. Tăka narongoe na bōēti. Ha, djăma-doe-nja, witanggoe njoenggaja, amboe pitija. Laboe wita lănga-tăka, wăna na bōēti. Mài kooe pitija-ka-doe-na, wăna na lambăkoe. Ngginija-ka na witanggoe, wăna na bōēti. Tăka na lambăkoe, nina-doe-ja na wita ni. Tăka napitija na bōēti, napahanggăpitoe weli limanja. Tăka na bōēti, aja lambăkoe, napahanggăpitoeka jia. Tăka wăna na lambăkoe hèana kooe pădang; koeitang iang, ianggoe njoengga wămoe, koeitang wita, witanggoe njoengga wămoe. Lōēdoenanja-ka na lambăkoe, hei parèanggang wooe wài tehik. Loendoe heina wài tehik, metika na bōēti.

Hadang la mbaroe, nalakoe păălinja la kīma na limana na bōēti, njoena na lambăkoe, hina ngăndija la mara. Tăka la mara hina kadīpoeja na limana na bōēti dangoe na kikoena, hina ălinja na oeroena dăngoe kaba matana, natoenoeja la epi. Hălaka patoenoeja na bōēti, hina băndjaloeja la ngarangia bōēti. Heinanja la kapoeka ài njoena na lambăkoe. Mandàiki hakoedoe, năмoendja da bōēti dangoe, lakoe la mīhi paimboe iang, wăda-ka da bōēti dangoe. Njoena na lambăkoe djăpa bana ngadoeja na bōēti na patoenoena na lambăkoe, djăpa ba ndí wăna la kapoeka ài njoena na lambăkoe. Tăkadanja-ka da bōēti dangoe, daitaja-ka na bōēti na patoenoena na

Daarop de aap: daar, voel het maar eens, dat je al mijn visschen hebt opgemaakt, dat je den schildpad geranseld hebt en den reiger bij zijn nek hebt getrokken, voel het daarom maar eens. M. K. stierf. Toen M. K. dood was, ging de schildpad terug in het water en de reiger vloog terug naar zijn nest. Ze deden niet meer samen met den aap.

De aap ging heen. Het was laag water en hij ging naar een zandplaat. Daar ontmoette hij de civetkat. Hé, civetkat, waar gaat ge heen, zei de aap. Ik zoek stranddiertjes, zei de civetkat. Ik zoek ook stranddiertjes, zei de aap. De civetkat zag een visch. Hé, ik zie een visch, zei de civetkat. Blijf er af, zei toen de aap, zoo straks heb ik hem al gezien; ik had mijn mand vergeten, daarom ben ik teruggeloopen om de mand te halen; mijn visch is het, daar ik hem straks het eerst heb gezien. Daarop zei de civetkat: kom en neem hem dan maar. Toen nam de aap den visch. De civetkat ging wat verder; hé, ik zie weer een visch, zei hij. Blijf er af, mijn visch is het, zei de aap. Zoo straks heb ik vergeten hem te nemen. Eindelijk zag de civetkat een kimaschelp, en zei: hé, ik zie een sepia. Toen hoorde de aap dat. Blijf er af, mijn sepia is het, neem hem niet. Misschien is het echt een sepia, dacht de aap. Kom dan en neem hem maar, zei de civetkat. Waar is mijn sepia, zei de aap. Dit hier is de sepia, zei de civetkat. Toen nam de aap hem, maar [de kima] klemde hem vast bij zijn poot. Broeder civetkat, riep toen de aap, hij houdt me hier vastgeklemd. Daarop zei de civetkat: dan moet je 't maar voelen. Ik zie een visch, mijn visch, zeg je, ik zie een sepia, mijn sepia, zeg je. Nu zong de civetkat: kom snel op, zeewater! Toen het zeewater opkwam, stierf de aap.

's Morgens vroeg ging de civetkat de poot van den aap uit de kimaschelp losmaken en bracht hem op het strand. Op het strand sneed hij de poot van den aap en zijn staart af, nam zijn neus en voorhoofd weg, en braadde die in het vuur. Toen hij den aap gebraden had, legde hij hem op het apenpad. Vervolgens klom de civetkat in den top van een boom. Na een oogenblik, daar kwamen de apen, om visschen te gaan zoeken op een zandplaat. De civetkat keek maar al naar den aap dien hij gebraden had, hij zat maar stil in den top van den boom. De apen kwamen en zagen den aap dien de civetkat gebraden had.

lambăkoe. Tăka da bōēti dangoe nggăra ihija ihi hèana nggi ahoe patoenoeja ihi, nggămoe ihija na mapalài wăroenja, djămangka palakoe la mīhi, măla kata nganja jeana[1]) na ahoe. Ngangoedanja-ka da bōēti dangoe, bada parambanja, bada marangga hakoekoedoeja.

Dahălaka pangangoe, tăka njoena na lambăkoe hina lōēdoe, ingangoe toloe wīki, hoi. Darongoeka da bōēti dangoe, hida patinging. Ingangoe toloe wīki wăna na malōēdoe, măla kata patinging wădaka da bōēti. Nggăra wămoe lambăkoe. Ndea, wăna na lambăkoe, nahili lōēdoeī na lambăkoe. Ngga na mangangoe toloe wīki wămoedoe-moe lambăkoe. Hèamaka na lambăkoe, ma njimidoe mangangoe toloe wīki. Nggi bōētija na pangangoemi na kawài, koekadīpoeka da limana, da kikoena, hikoe toenoeja. Laloeja, nahanggăpitoeja-ka kīma, hina meti. Da jooeloeja na lambăkoe. Tama la koeboe ài hoedaloe na lambăkoe, daimboe-imboeja, ndada itaja, bana tamaka la koeboe ài. Belidanja-ka da bōēti, ba ndada itaja na lambăkoe. Damboehang pamoeta da bōēti dangoe, ndana loehoe, mbăda la kamboedanja-ka hoedaloe, hi ndana ngalang papaloehoe na toloeng wīkida, na pangangoeda njoeda da bōēti. Papapang ndoepa năhoeha da bōēti dăngoe lambăkoe.

---

1) J: *hèana* naast *iana* (=*jeana*).

Toen zeiden ze: wat voor vleesch zou dat wel wezen, misschien is het wel een gebraden hond. Wie zou hem in der haast hebben weggeworpen? Laat dat naar het strand gaan maar schieten, laten we dezen hond maar opeten. De apen aten hem op, er om vechtend, ieder kregen ze een klein stukje. Nadat ze gegeten hadden, zong de civetkat: jelui eet eigen-vleesch, ha-ha. De apen hoorden het en luisterden. Jelui eet eigen-vleesch, zegt hij die daar zingt, laten we eens luisteren, zeiden de apen. Wat zeg je, civetkat? Niets, zei de civetkat, en weer zong hij. Wie eet er eigen-vleesch, zooals jij zegt, civetkat? De civetkat antwoordde: wel, jelui eet eigen-vleesch, jelui hebt toch zooeven een aap gegeten; ik heb hem zijn poot en zijn staart afgesneden en hem gebraden. 't Was erg, een kimaschelp heeft hem geklemd, en zoo stierf hij.

Zij jaagden den civet-kat achterna, maar hij kroop in een boomholte. Ze zochten en zochten hem, maar zagen hem niet, omdat hij in die boomholte was gekropen. Zoo keerden de apen terug, omdat ze den civetkat niet zagen. De apen wilden braken, maar het kwam er niet uit, het was al in hun buik, en ze konden het eigen-vleesch dat ze gegeten hadden er niet uit krijgen. Tot nu toe zijn de apen en de civetkat vijanden.

I OEMBOE MADA DĂNGOE I MILI KĂMI.

Toena-noe na kawoenga palakoe wăna la òamang i Oemboe Mada. Nalakoeja la òamang bokoel. Tăka la òamang bokoeloe hina tòamanja i[1]) Mili Kămi, natînoeng hinggi roeloenggi. Koengangggooe-ka tai wăna na M. K. Tăka i O. M. djăma-doe-ngga hiwăna, moewòngganja na hinggi patînoengmoe hiwănanja. Ka nĭ, hikoe wònggooenja, hiwăna na M. K. Ăkooe wòngganja na hinggi patînoengmoe, koewònggooenja na tooe na marihi kambomboe mambòaka hămoe; ăka njoengga koemalakang-be-ja. Ninja na tooe na paradanggoe la oema. Lăngga-tăka, hiwăna i M. K. Pira na rehi mài patoengganja. Tăka njoena i O. M. pihoe modoeng kakoe ngăndija, hiwăna i O. M. Tăka nawònja na hinggi roeloenggi. Măta kakoe belika hiwăna i O. M. Tăka njoena na M. K., amboe maròambang, hiwănanja. Tăka njoena i O. M. ndakoe maròambanja hiwăna.

Natăkaka la oeman i O. M. bana ngăndija na hinggi roeloenggi. Tăka mandài-ndàika ndedi dămboe roedoengki na rehina, lakoe papandoi tèana i O. M. Napandoi-ndoika tèana, tăka nabeli la maling la oema. Tăka nahili lakoeĭ papandoi tèana; tăka mandàiki hakoedoe tăka naitaja na meo roemba. Haoemboe ha-Mada hanggăra haoelam njoemoe. E pandoinggoenja tèana hiwăna i O. M. Booe hapandoi tèana, nggi halakoe haningoe hamoenja. Tăka nahèama i O. M., koelakoe la hapapa tana lai tōēja Ndjeroe-Ndjăra. Kata hareang-mboe hiwăna na meo roemba. Tăka njoena i O. M., măla-kadoe-na, hiwăna i O. M. Nahèama na meo roemba, kooe hanapaka kakoe haloa hapiti habălanggoe hiwăna na meo roemba. Tăka nalakoe na meo roemba papiti bălana na meo roemba. Tăka i O. M. lakoe la oema papiti bălana.

Tăka la roedoeng i O. M. nahōēndjoe wei, nawòndja pangangoeda da toeloeroe, nawòndja pangangoeda da kōēroeng, nawòndja pangangoeda da pindoe, nawòndja pangangoeda da topoe noedaloe, nawòndja pangangoeda da kaheli, nawòndja pangangoeda da witoe, nawòndja pangangoeda da hoekoe, nawòndja pangangoeda da bangga, nawòndja pangangoeda da roe kawĭndoe oema, nawòndja pangangoena na katòada la roe kawĭndoe oema. Nalakoeka i O. M.,

[1]) J: *hi*, dat voor persoonsnamen in den vocatief wordt gebruikt.

I. OEMBOE MADA EN I. MILI KĂMI.

Alzoo was de oorzaak van i Oemboe Mada's gang naar het bosch. Hij ging naar een groot bosch. In dat bosch nu trof hij i Mili Kămi, bezig een haren slimoet te weven. Straks zal ik je opeten, zei M. K. Daarop zei i O. M.: laat mij toch, geef mij de slimoet die ge geweven hebt, zeide hij tot haar. Waarom zou ik hem jou geven, zei M. K. Indien ge mij de door u geweven slimoet geeft, geef ik u een man die dikker en goed vet is. Wat mij betreft, ik ben maar mager. Thuis heb ik een man die ik opgefokt heb. Werkelijk? zei i M. K. Over hoeveel tijd kom je hem mij brengen? Over zeven nachten zal ik hem brengen, zei i O. M. Daarop gaf zij hem de haren slimoet. Ik moest nu maar terugkeeren, zei i O. M. Niet vergeten, zei toen M. K. Ik zal het niet vergeten, zei i O. M. I. O. M. kwam thuis met de haren slimoet. Na verloop van tijd, toen nog geen twee nachten van den afgesproken tijd voorbij waren, ging i O. M. een schuit maken. Hij was maar bezig met het maken van de schuit, en ging 's avonds naar huis terug. Dan ging hij weer weg om de schuit te maken. Na korten tijd nu zag hem een meo roemba. Heer Mada, wat voert ge daar uit? Ik ben een schuit aan het maken, zei i O. M. Waar wil je heen, dat je die schuit maakt? Ik ga over zee naar oom Ndjeroe-Ndjara, antwoordde i O. M. Laat ik meegaan, zei de meo roemba. Welaan, zei daarop i O. M. De meo roemba antwoordde: wacht op mij, dat ik mijn proviand ga halen, zei de meo roemba. Daarop ging de meo roemba heen om zijn proviand te halen. Ook i O. M. ging naar huis om zijn teerkost te halen.

Toen het nu nacht was geworden, keelde O. M. een varken en gaf aan de haardsteenen te eten. Hij gaf de kamers te eten, hij gaf aan de wanden hun eten, hij gaf aan de deuren hun eten, aan de matten gaf hij hun eten, aan den huisvloer gaf hij te eten, aan het dakriet gaf hij te eten, aan de daksparren gaf hij te eten, hij gaf eten aan de voorgalerij, hij gaf eten aan den dakrand en aan den offersteen voor het huis.

natāka la pindoe kòatakoe wònja ochoena na pindoe. Lakoenanja i O. M. la tèana.

Tāka la roedoeng namàika i M. K., paimboe i O. M.; ba ndana ita ndokoeja, bana lāpahoeka na rehi, hina mài i [1]) M. K. Natākaka la pindoe kòatak i M. K., hina paooe: ha oemboe pindoe. Ndana pawāla ndokoe na pindoe. Nahili paooengoe i M. K. Tāka nahèama na pindoe, nggāra wāmoe hoe paooe-ooengga, ma mahoeroenggoenja-doe-koe, hiwāna na pindoe. Bana pangga paloa-pamàingga tooe, wānggoe-doe-koe, hīnaki koemahoeroe, tāka njoemoe moepabengi-benging. Tāka nahèama na M. K. ninja i O. M. noedaloe la oema, hiwāna i M. K. Tāka nahèama na pindoe, ka ihinja-ka noedaloe la oema, ndakoe pīnja-doe-koe, hiwāna na pindoe. Tāka hina tama i M. K., nalakoe la oemana i O. M. Bana tākaka la oemana, nabenginja na katòada kawīndoe. Ha oemboe katòada. Tāka napawāla na katòada. Nggara wāmoe hoe paooengga, bana roeroeka ngīloe, hīna tamahoeroe paooe-ooemoe-doe-moe [2]), hiwāna na katòada. Tāka nahèama i M. K., ninja i O. M. noedita la oema, hiwāna i M. K. Tāka nahèama na katòada, ndakoe pīnja-doe-koe, hiwāna na katòada, ba mahoeroendanja, paooe-ooemoe-doe-moe nāhoe. Tāka napaooenja na roe kawīndoe [3]) oema, ha oemboe roe kawīndoe, roe kawīndoe. Tāka napawāla na roe kawīndoe. Paooeooemoe-doe-moe [4]) nāhoe, ba hīna tamahoeroe, wānda-doe-ta, na, bana roeroe-roeroeka ngīloe, ba hīna tamahoeroe wānda-doe-ta, paooe-ooemoe-doe-moe, hiwāna na roe kawīndoe oema. Hina paārang i M. K., ninja i O. M. la oema, hiwāna i M. K. Tāka nahèama na roe kawīndoe oema, ndakoe pī-ā-nja-doe-koe, hiwāna na roe kawīndoe oema. Tāka nahei la bangga njoena i M. K., ha oemboe bangga, oemboe bangga hiwāna i M. K. Tāka nahèama na bangga, ba mahoerpendanja-doe-ta, paooe-ooemoe-doe-moe, hiwāna na bangga. Bana hei poeroengga tooe la roedoeng la lodoe, ba hīnaki tamahoeroe, pabengi-bengi-doe-moe, hiwāna njoena na bangga. Bana hèama na M. K. nda ninja i O. M. noedita la oema, hiwāna. Tāka nahèama na bangga, ndakoe pī-ā-nja-doe-koe, hiwāna. Tāka nahei la pindoe, njoena i M. K., nabenginja na pindoe, ha oemboe pindoe, oemboe pindoe, hili wānanja-i. Tāka napawālaka na pindoe: nggāra wāmoe, hoe paooe-ooe-doe-moe, ba hīna tamahoeroe, ka nggāra wāmoe-doe-

[1]) J: *hi*.

[2]) J: *ooe paooe-ooemoe-doe-moe*. Zie beneden waar *ooe* ontbreekt.

[3]) J: *hawīndoe*; *kawīndoe* naar opgave van W. S. s. v. en Kruyt: de Soembaneezen, B. K. I. dl. 75, p. 485.

[4]) J: *ba* (?) *paooe-ooemoe-doe-moe*.

Daarna ging i O. M. heen, hij kwam aan de poort van de kota en gaf die te eten. Vervolgens ging hij naar de schuit.

In den nacht nu kwam i Mili Kämi, om i O. M. te zoeken. Omdat ze hem heelemaal niet zag, nu toch de termijn om was, daarom kwam i M. K. I. M. K. kwam bij de poort van de kota en riep: „heer poort". Maar de poort werd heelemaal niet wakker. I. M. K. riep weer. Daarop antwoordde de poort: wat heb je, dat je me maar staat te roepen, terwijl ik toch slaap, zei de poort. Terwijl de menschen bij het gaan en komen over mij stappen, zeg ik maar, daar slaap ik net even, of je staat me te wekken. Daarop antwoordde M. K.: is i O. M. in huis? zei i M. K. De poort antwoordde: weet ik wie er in huis is, ik weet het niet, zei de poort. Daarop ging i M. K. het dorp binnen, en ging naar het huis van O. M. Toen ze bij zijn huis gekomen was, wekte ze den offersteen voor het huis. Heer offersteen! De offersteen werd wakker. Wat wil je, dat je me roept? Nu de wind me omwaait, ben ik net in slaap gekomen, of jij staat daar te roepen, zei de offersteen. Toen antwoordde i M. K.: is i O. M. boven in huis? zei i M. K. De offersteen antwoordde: dat weet ik niet, waar ik in slaap ben, sta jij me nu te roepen. Vervolgens riep zij het afhangend dak. Heer dakrand, dakrand! De dakrand werd wakker. Dat staat me nu te roepen, terwijl ik net wil gaan slapen; waar de wind me maar steeds omwaait, nu ik net wil gaan slapen, daar sta je me te roepen, zei de dakrand. I. M. K. vroeg: „is i O. M. in huis?" zei i M. K. De dakrand antwoordde: dat weet ik niet, zei de dakrand. Daarop ging i M. K. de voorgalerij op. Heer voorgalerij, voorgalerij, zei i M. K. De voorgalerij antwoordde: nu ik in slaap ben, sta jij maar te roepen, zei de voorgalerij. Waar nacht en dag de menschen mij op gaan en op mij afdalen, en ik net even slaap, daar wek je mij, zei de voorgalerij. M. K. antwoordde: is i O. M. niet boven in huis, zeide zij. De voorgalerij antwoordde: dat weet ik niet, zeide zij. Daarop ging i M. K. naar boven, naar de deur en wekte de deur. Heer deur, heer deur! zeide zij weer. Toen werd de deur wakker. Wat heb je, dat je al maar roept, nu ik net slaap, wat wil je toch?

moe; bana ăpa paloa pamàingga tooe, hīnaki dapăndjang da tooe paăpata, hīnaki ba pandjangda-ka, tamahoeroe hămoeki, wăndadoe-ta, tăka njoemoe [1]) paooe-ooe-moe-doe-moe. Tăka nahèama na M. K., nda ninja i O. M. la kōēroeng. Tăka nahèama jia na pindoe, ndakoe pī-ă-nja, hiwăna na pindoe. Tăka hei i M. K. la oema, nabengindja da kaheli bokoel, ha oemboe kaheli bokoel. Tăka dapawălaï da kaheli bokoel. Ka ninja i O. M. la kōēroeng, hiwăna. Tăka napaărandja da toeloeroe dangoe aoe, napaărandja da kōēroeng, napaărandja da topoe, toe-djoca-ma-da, bada hèama, ndama pī-ă-nja na palakoena i O. M. hiwăda. Dapahama ndăbaka pandapèaka, napanggănapoendja oehoeda bana lakoe i O. M. Didija na pandawòna oehoe, bana maròambanja. Ba la kōēroenja [2]) i M. K., hina kanaboe na oetoe la hoedoekoe witoe, ba ndana wònja oehoena na oetoe i O. M. Djeaka [3]) njoena na mapèakanja i M. K.: moenamatoeja na woea daloena na katiti bana lakoe bòawaja i O. M., hiwăna na oetoe. Tăka nanamatoeja i M. K.

Tăka njoena i O. M., bana pandoi djea [4]) na tèana, tăka hina mài na meo roemba, hina itaja i O. M. Moenapa, kata karoang-mboe, hiwăna na meo roemba, napa kakoe loa papiti bălanggoe, hiwăna na meo roemba. Tăka i O. M., bana lakoe na meo roemba papiti bălangoe, djoekaroenanja-ka na tèana, hambădaja-ka-doe-na. Tăka hambăda hoedaloeja-ka i O. M., la padōēa wài, hina tăka na meo roemba, hina tăngaroenja i O. M., hambăda-be-ă-ja-ka-doe-na. Tăka na meo roemba, napacoe-ooe, napakooe O. M. Tăka i O. M., djăpa bana bōēhi parèanggang. Tăka njoena na meo roemba nakamboeroe mbehang [5]) la wài, hina ngeni, handăkang na pangenina, marenima-nja i O. M., nahili ngeni handăkang, naăpa-ma-ja na tèana. Nī, hi O. M. hi ndooe napaka, hiwăna na meo roemba, kakoe nganggooeka tai. Ndakoe ita ndokoe-doe-kooe, hi-oemboe, wăna ka i O. M. bana mangădatoenja na meo roemba.

Tăka njoena i M. K., natăkama la wara, bana namatoeja na woea daloena na katiti. Ka ndaoekoe hī-ma-ja i M. K., bana namatoeja na hinggi roeloenggi, na papitina i O. M., na boetaja na loenggi bana hī i M. K.

---

1) J: *moe.*

2) J: *ba la kōēroeng nja.*

3) J: *jea.*

4) J: *jea.*

5) Zoo bij J., verbeterd uit *kamboeroeng be a hang.* Het woord *mbehang* wordt door J. alleen in samenstelling met *kamboeroeng* opgegeven. W.: *kamboeroe-be-ăng.* Roos, Bijdr. s v. afspringen: (*kam*)*boeroeng besa.*

Waar de menschen bij gaan en komen mij vastgrijpen, en ze er nog maar net mee opgehouden zijn, even maar zijn ze er mee opgehouden, ik wil lekker wat gaan slapen, daar sta jij maar te roepen. M. K. antwoordde: is i O. M. niet in de kamer? De deur antwoordde: dat weet ik niet, zei de deur. Daarop ging i M. K. naar boven in huis en wekte den huisvloer. Heer huisvloer! Daarop werd ook de huisvloer wakker. Is i O. M. in de kamer, zeide zij. Vervolgens vroeg zij de haardsteenen en de asch, zij vroeg de kamers, zij vroeg de matten. Zij antwoordden allemaal precies gelijk. Wij weten niet, waar i O. M. heen gegaan is, zeiden zij. Zij waren elkaar gelijk in het niet vertellen, allen had i O. M. van voedsel voorzien, toen hij weg ging. Eén was er over, waaraan hij geen voedsel had gegeven, daar hij het vergeten had. Terwijl i M. K. in de kamer was, viel een naald uit de plaats waar ze in de alang-alang gestoken zat, omdat i O. M. de naald geen voedsel had gegeven. Die was het die het aan i M. K. vertelde. Ge moet nagaan de pitten van den pompoen, waarin hij onder het loopen een gat heeft gemaakt, zei de naald. Daarop ging i M. K. hem na.

Toen i O. M. nu die schuit maakte, kwam de meo roemba, en zag i O. M. Wacht even, dan ga ik ook mee, zei de meo roemba; wacht even, dat ik mijn proviand ga halen, zei de meo roemba. Toen nu de meo roemba op weg was om proviand te halen, duwde hij de boot af. Weg was hij al. Reeds was i O. M. ver in zee, midden op 't water, daar kwam de meo roemba, en keek naar i O. M.; weg was hij. Toen riep de meo roemba: wachten, O. M. Maar O. M. roeide maar steeds snel door. Daarop sprong de meo roemba in het water en zwom, één slag deed hij en vlak bij O. M. was hij. Hij deed nog een slag, daar greep hij de boot. O. M., waarom hebt ge niet op mij gewacht, zei de meo roemba, straks zal ik je opeten. Ik zag u heelemaal niet, heer, zei i O. M. vreezend voor den meo roemba.

I. M. K. nu, kwam aan het strand, volgend de pitten van den pompoen. Zeer weende i M. K., daar ze wilde nagaan de haren slimoet die i O. M. meegenomen had. Weenend rukte i M. K. zich de haren uit.

Lakoedanja i O. M. dăngoe na meo roemba. Tăka na meo roemba, oelōēdoe, Mada kana parèanggang na tèana palakoe hiwăna. Tăka nalōēdoe i O. M., ndaoekoe palài-ma-ja na tèana. Nggikina hi Mada, hina mboehang patamboeloe na tèana, kakoe nganggooe-ka tai, hiwăna na meo roemba. Napambeling la hapapa, nakati djea na tèana, naăli-ma-nja na hapapa na tèana. Ndana lōēdoepa i O. M., bana mangădat, tăka njoena na meo roemba, kakoe lōēdoe njoengga, hiwăna na meo roemba. Nalōēdoeka njoena, ndana bihoeï palakoe na tèana. Moelōēdoe njoemoe hi Măda, kana parèanggang na tèana. Nalōēdoeka i O. M., ndaoekoe palàima-ja na tèana. Tăka nambeni na meo roembaï, natòalanja i O. M., kakoe nganggooe-ka tai, booe mboehang papatamboeloeja na tèana, hiwăna na meo roemba. Napambeling la hapapa, nakati djea na tèana, naăli-ma-nja na hapapa na tèana, njoena na meo roemba. O. M., ndaoekoe hī-ma-ja ba na mangădatoe. Mbăda marenida-ka la hapapa tana; da hinggi wài ămahoena, da kalembi wài ămahoena i O. M., da nggoebi wài amahoena-ka i O. M., nakei ndăbaha na meo roemba, hina wònja na hinggina njoena na meo-roemba, na wònja i O. M. Napitiha da hinggina i O. M. [1]) njoena na meo roemba, na hinggina na meo roemba nawònjaha i O. M. Na mawooe nda hămoeng na hinggina na meo roemba nahooeja i O. M. Lōēdoe, wăna-ka na meo roemba, bana palèawaja i O. M. [2]) palōēdoe. Nalōēdoeka i O. M., napalài na tèana, „lakoe lai tōēja", wăna i O. M., na, hoepapa la hapapa tana hiwăna i O. M., napalàima na tèana, natăka mèamangma la wara.

Hi talănga màida da atana i Răməboe Kahi, damài patakoe wài. Da tamoeda da atana I Răməboe Kahi, I Tangga Wohoe, I Jakoe Danga. Daitaja na tèana bana tăka, datakoe parèanggang wài, hida lakoe la oema, hida pèakanja na răməboena. Tăka na răməboena napèakanja na aman, ninja i O. M. noewawa la wara, wăda. Tăka nalakoeka na aman, padoendang tooe dangoe la paràingoe noedaloe. Hida lakoe da tooe dangoe dăngoe na aman. Datăkaka la tèana na amana dăngoe tooe dangoe. I. O. M., bana makea, djăpa bana kaloemboeroe i O. M. Jiaka njoengga, wăna ka na meo roemba, i O. M. ka njoengga, wăna. Tăka da amana, ba ndana pīnja, na amana i R. K., laboe jiaja i O. M. wăna-be-ka, hi meo roemba-be-ja. I O. M., djăpa bana kaloemboeroe, bana hī, ningoe [3]) hinggi katări

---

[1]) J: *hi* O. M.
[2]) J: *hi* O. M.
[3]) J: *dangoe.*

Zoo gingen dan i O. M. en de meo roemba. De meo roemba zei: zing Mada, dat de boot snel voortga. Toen zong i O. M. en verbazend liep de boot. Hoe zit dat, Mada, wil die schuit omslaan? Straks zal ik je opeten, zei de meo roemba. Daarna keerde hij zich om naar den anderen kant en beet in de boot, en nam den eenen kant van de boot weg. I. O. M. zong niet meer, daar hij bang was. Daarop zei de meo roemba: ik zal wel zingen. Hij zong, maar de boot wilde niet weer gaan. Zing jij, Mada, dat de boot snel ga. I. O. M. zong, en verbazend vloog de boot er over. Toen was de meo roemba woedend, en schold i O. M. uit. Straks zal ik je opeten, omdat je de boot wilt doen omslaan, zei de meo roemba. De meo roemba keerde zich om naar den anderen kant en beet in de boot, en nam den anderen kant van de boot weg. O. M. schreeuwde verschrikkelijk, vol angst. Reeds waren zij de overzijde genaderd; toen nam de meo roemba de met bladgoud overtrokken slimoet, het baadje en de muts van i O. M., alles nam de meo roemba, en gaf hem zijn eigen slimoet; die gaf hij i O. M. De meo roemba nam de slimoet van i O. M. en gaf hem zijn eigen slimoet. De slimoet van den meo roemba, die i O. M. aantrok, stonk. Zingen, zei de meo roemba en beval i O. M. te zingen. I. O. M. zong en de boot vloog. „Ga naar oom", zei i O. M., daar, naar het land aan de overzijde, zei i O. M. en de boot vloog er over. Vanzelf kwam hij op 't strand.

Juist kwamen daar de slaven van i Ramboe Kahi. Zij kwamen om water te scheppen. De namen van de slaven van i Ramboe Kahi waren i Tangga Wohoe, en i Jakoe Dangga. Zij zagen de boot komen. Snel schepten ze water, gingen naar huis en deelden het aan hun meesteres mee. Hun meesteres vertelde het aan haar vader. „I. O. M. is daar beneden aan het strand, zeggen ze." Daarop ging haar vader het volk in het dorp roepen en zij gingen met haar vader op weg. Zoo kwam haar vader met het volk bij de boot. I. O. M. zat maar steeds in zijn sarong gedoken, daar hij beschaamd was. Hier ben ik, zei de meo roemba, ik ben i O. M., zeide hij. Daar haar vader, de vader van i Ramboe Kahi hem niet kende, dacht hij maar bij zich zelf, deze zal wel i O. M. zijn, terwijl hij maar een meo roemba was. I. O. M. zat maar steeds in zijn sarong gehuld, al maar schreiend.

wooe nda hămoena, bana pitiha na meo roemba da hinggina da mahămoe i O. M.

Mălа kata lakoe la paràingoe, wăna-ka na amana i R. K. Mălaka wăna-ka noe kawài, jia ka njoengga O. M. ba wăna, hi meo roemba-be-ja njoena. Nakalītija na ndjara na heou, nametima; dahili wònjaï heou ndjara, nakalītija, nalakoe-lakoekika, nameti na ndjara; hida pahiloenja heou, hili kalīti heou, nalakoekika, ndedi namarooemboe, metinanja na ndjara na heouï; dahili wònja heou, nalakoekika, ndedi namarooemboe, metinanja-i na ndjara, loendoe natăka la oema ba ndaoekoe bokoeloe-ma-ja na meo roemba, O. M.-ka ba wăna. Mboendăbana na tooe la paràing, da amana-ka, da inana-ka Lingga Wandal, mboendăbada da marămba: laboe jiaja lănga-tăka i O. M. wăda-be-ka la etida; da tooe dangoe: laboe jiaja i O. M. wăda-be-ka, hi meo roemba-be-ja. La roedoeng-ka, njamangga kokoeroe, wăna-ka njoena na meo roemba. Danjamanja-ka kokoeroe, danjamanja la kaba, ndana bihoe, la koembang bokoeloe bădi wăna. Tăka danjamanja la koembang bokoeloe, hi wònja, napoehiha la ngaroena, napoehi măngoe koemba-ma-nja [1]), bana kawăloekoenja na koembang. Wònja pangangoena, napanaboe-ma-ha la ngaroen, napanaboe măngoe tănga mbòalandja, napanaboe măngoe toboendja [2]) la ngaroen njoena na meo roemba.

Pawăla la mbaroe, hina paooe njoena na meo roemba, manahoe kòanggang, manahoe poeboekoeha, kai ngăndinja na tooe ata na madei tèana, hiwăna na meo roemba. Wănanja i O. M., tooe ataja, wănanja-ka. Tăka njoeda i Tangga Wohoe dăngoe i Jakoe Danga, hida ngăndi kòanggang hoewawa la wara. Bada tăkaka i Tangga Wohoe, ha tooe ata madei tèana, hadang, kooe ngangoe kòanggang wădanja. Tăka i O. M. djăpa bana mahoeroe, dabăndjalha da kòanggang njoena I Tangga Wohoe. Ka lakoenanja i Tangga Wohoe, hina hadang i O. M., hina pitiha da kòanggang, hina bōendja, ndana ngangoeă. Hooe lodoe, dangăndinja kòanggangoe, ndada memiă. Ambi pamemi, hiwăna na meo roemba, ăkada memi ndana ngangoeă na tooe ata, na madei tèana, hiwăna njoena na meo roemba. Ndada pamemiha-pa da kòanggang njoeda i Tangga Wohoe. Hooe mbaroe dangăndinja dabăndjal-băndjalha-ka-doe-da da kòanggang, njoeda i Tangga Wohoe. Dalakoeka i Tangga Wohoe, tăka nahadang i O. M., naboēndjaï da kòanggang, loendoe dapaboē-ndoeng da kòanggang. Weli bana tăka i O. M., ndana ngangoe ndo-

1) J: *măngoe koembang ma ja (of nja?).*
2) J: *măngoe toboeng nja.*

Hij had een versleten stinkende slimoet, omdat de meo roemba de mooie slimoet van i O. M. had genomen.

Welaan, laat ons naar het dorp gaan, zei de vader van i R. K. Vooruit maar, zei die daar van zooeven, die gezegd had: O. M. ben ik, terwijl hij maar een meo roemba was. Hij besteeg een paard, het stierf. Men gaf hem weer een ander paard, hij besteeg het, het liep een klein eindje, het paard stierf. Ze gaven hem een ander in de plaats, hij besteeg het weer, het liep een eindje, ook dit andere paard was nog niet ver of het stierf. Weer gaven ze hem een ander, het ging wat voort, ook dit paard kwam niet ver of het stierf. Zoo ging het voort tot hij thuis kwam, daar de meo roemba, die zeide: ik ben O. M., bijzonder groot was. Al de menschen in het dorp, haar vader, ook haar moeder, Lingga Wanda, en al de vorsten dachten maar bij zich zelf: het zal wel waarlijk i O. M. zijn. En ook het volk, het zal i O. M. wel zijn, dachten ze maar, terwijl het maar een meo roemba was. 's Avonds zei de meo roemba: kauw mij kokos. Zij kauwden hem kokos. Zij kauwden het voor hem in een klapperdop, maar dat wilde hij niet. 't Moet in een groote pot, zeide hij. Toen deden zij het hem in een groote pot, en gaven het hem. Hij stak het in zijn mond met pot en al, en slikte de pot door. Men gaf hem zijn eten, hij smeet het in zijn mond met mand en al, de meo roemba wierp het met schaal en al in zijn mond.

's Morgens vroeg riep de meo roemba: kook een heele maisklos, kook die half gaar en breng die den slaaf die op de boot past, zei de meo roemba. Van i O. M. zeide hij: een slaaf is het, zeide hij van hem. Daarop brachten i Tangga Wohoe en i Jakoe Dangga de mais naar beneden naar het strand. Toen zij daar gekomen waren, zei i Tangga Wohoe tot hem: hé, slaaf, bewaker van de boot, sta op en eet die mais. I. O. M. hield zich maar slapend, daarom legde i Tangga Wohoe de mais neer. Vervolgens ging i Tangga Wohoe weg. Toen stond i O. M. op, nam de mais, en wierp ze weg. Hij at heelemaal niet. Elken dag brachten ze hem een heele maisklos die niet gaar was. Maak ze niet gaar, zei de meo roemba, als ze gaar zijn eet de slaaf die de boot bewaakt ze niet, zei de meo roemba. Zoo maakte i Tangga Wohoe de mais niet gaar. Elken morgen brachten zij ze hem. I Tangga Wohoe zette de mais maar neer. Wanneer i Tangga Wohoe weg was, stond i O. M. op, en wierp de mais weg, totdat de mais zich ophoopte.

koeă, djea bana hī, la roedoeng la lodoe nahī, weli bana tăka, hī-djoea-ma-ja. Njoeda i T. W. ndada pīnja, laboe nda jiaja na mirima, wăda-be-ă-ka la etida njoeda i T. W. Na meo roemba la oema, na anama ba wăda njoeda i Ndjeroe Ndjăra, laboe ana lăngatăka-ma-nja, wăda-be-ă-ka la etida, laboe anana na ana winimanja wăda njoeda i Ndj. Ndj.

Hina handoeka i O. M., na pamài wăroenja [1]) na erina, na ana winina i O. M., anakèada-ă-ja-pa. Napandoinja ana oemana dăngoe ana wòakana, oenapaka la jehoe, eri, hiwăna i O. M., wănanja na ana wini. Da inana i O. M., dăngoe da amana, dameti ndăbaka, didi-ki-ha njoeda tooe madōea, dăngoe ana mini, dăngoe ana winida. Djea-mboe-ja hina handoeka i O. M., bana hī-hī i O. M., bana handoekanja na ana winina.

Bana mandài i O. M. la hapapa tana nda ningoe pangangoena na ana winin, ndaoekoe malakang-ma-ja na ana winina i O. M. Ningoe mabài la hooe oema, nabei na ana winina i O. M.; ningoe makanaboe la ngohoeng [2]) ana hooe karohoe wataroe makanaboe la tana, napoetoe na ana winina i O. M. bana ngangoe. Tăka na tooe na mabài, natilaja-i: ngga anadanja-doe-na jia hina poetoepoetoeha da makanaboe la tana, datilaja-i, nahī na ana winina i O. M. Hili ningoe mabài [3]) la hooe oema, nahili bei na ana winina i O. M. naitangoeï makanaboe la tana, ana hooe karohoe wataroe, napoetoe bana ngangoe, natilaja-i tooe, ka ngga anadanjadoe-na jia hina poetoeha da makanaboe la tana, hiwăna na tooe na mabài, ba ndana pīnja. Hī-djoea-ă-ja na ana winina i O. M. Tăka njoena i O. M. toe-mboe-na bana hī. Da kòanggang da pangăndina i T. W., bana boeboēndja i O. M., djăpa bada paboēndoeng da kòanggang la tana, ndana ngangoe ndokoeă njoena i O. M. Ndaoekoe malakang-mboe-ja, bana handoekanja na ana winina, bana makeamboe la tana tooe. Hadang la mbaroe, hina hawoeroeng na kahoēhoe, hina toenggoeloe la tandoe lamangana na tèana, hina loēdoe na kahoēhoe, hadang O. M. wăna-ka bana loēdoe, kooe paloa-màing la katīkoe tèana, la kamoēri tèana, wăna na kohoēhoe, wănanja i O. M. Tăka i O. M., ndana hadang ndokoe, djăpa bana kaloemboer bana hī, njoena i O. M. Loendoe roedoeng na kahoēhoe bana loēdoe. Hili hadang la mbaroe, talănga màida i T. W., bana mài patakoe wài, hina rongoeja na kahoēhoe bana loēdoe la tandoe

[1]) J: *napamai waroe jea.*
[2]) J: *ngohoe.*
[3]) J: *naningoe mahili bái.*

Sinds i O. M. gekomen was, had hij in 't geheel niet gegeten, en wel omdat hij schreide, nacht en dag schreide hij, sinds hij gekomen was schreide hij maar, bij nacht en bij dag. I Tangga Wohoe en de andere slaven kenden hem niet. Deze zal onze heer wel niet zijn, dachten zij maar bij zichzelf. Wat den meo roemba in huis betreft, dien i Ndjeroe-Ndjara en de anderen onzen neef noemden, hij zal wel werkelijk onze neef zijn, zeiden zij maar bij zich zelf, hij zal wel het kind van onze zuster zijn, dachten i Ndj. Ndj. en de anderen.

I O. M. was bedroefd, dat hij zijn jongere zuster verlaten had. Een kind was zij nog. Hij had voor haar een huisje en een tuintje gemaakt. Waeht hier, zuster, had i O. M. tot zijn zuster gezegd. De moeder van i O. M. en zijn vader waren beiden gestorven. Zij waren met hun tweeën overgebleven samen als broer en zuster. Daarom was i O. M. bedroefd, en schreide al maar, uit droefheid over zijn zuster.

Toen i O. M. lang aan de overzijde bleef, had zijn zuster geen eten meer. Zeer mager was de zuster van i O. M. In een ander huis was iemand aan het stampen. De zuster van i O. M. kroop er heen, was er eens iets dat uit het stampblok viel, een enkele korrel mais die op den grond viel, dan raapte de zuster van i O. M. die op, en at die. Toen schopten haar de menschen, die aan 't stampen waren; wiens kind is dit toch, die al maar opraapt, wat op den grond valt, en zij schopten haar weer, zoodat de zuster van i O. M. schreide. Weer was er iemand die stampte in een ander huis, en weer kroop de zuster van i O. M. er heen, en als zij iets zag dat op den grond viel, een enkele korrel mais, dan raapte ze die en at die op. De menschen trapten haar. Wiens kind is dit toch, dat ze opraapt wat op den grond valt, zeiden de menschen die aan 't stampen waren, daar ze haar niet kenden. Al maar schreide de zuster van i O. M., en i O. M., met hem was het ook zoo, dat hij schreide.

De mais, die hem door i T. W. gebracht werd, en die hij telkens weg smeet, hoopte zich maar steeds op op den grond. I O. M. at er heelemaal niet van. Zeer mager was hij ook, daar hij bedroefd was over zijn zuster, en ook zich schaamde in het vreemde land.

Vroeg in den morgen vloog een reiger heen, en zette zich neer op de mast van de boot. Daarop zong de reiger: sta op, O. M., zong hij, en ga heen en weer van den kop van de boot naar de achtersteven, zei de reiger tot i O. M. I O. M. stond in 't geheel niet op. Hij zat maar voortdurend in zijn sarong gedoken, en schreide. Tot den nacht toe zong de reiger. Den volgenden morgen vroeg kwamen juist i T. W. en de anderen, om water te scheppen, en hoorden den reiger in de mast zingen.

lamanga tèana. Ha O. M., hadang wăna bana lōedoe na kahōehoe, amboe hī, mătanja-ka i Ndj. Ndj., anama ba wădanja na meo roemba, na makataroe poehoe lahoena; laloe-doe-ha-ka i T. W., bana ngăndinggooe kòanggang papoeboekoe, tooe ata ba wădanggooe O. M., hiwăna na kahōehoe bana lōedoe.

Tăka hina rongoe i T. W., ka palàidanja la oema, papèakandja da mirina. Napèakanja na mirina i Rămboe Kahi, bana pèaka kangoeroekoenja. Tăka i R. K., ambi paní pawăndingoedoe, hiwănandja da ata. Kakoe hoēndjoekài, ăkai paní pawănding, hiwăna i R. K. Măla kata lakoe parongoe, hiwăna i R. K. Hida kareangoe angoeda i T. W., hida lakoe na, hoewawa, hida kawiningoe, hida rongoe bana lōedoe na kahōehoe: ha O. M. hadang amboe moemahoeroe, amboe moehī, hadang kooe paloa-màing la katīkoe tèana dăngoe la kamōeri tèana. Mătandja-ka Ndj. Ndj. da tōejamoe, anama ba wădanja na meo roemba na makataroe poehoe lahoena. Laloe-doe-ha-ka i T. W. bana ngăndinggooe kòanggang papoeboek, hadang tooe ata kooe ngangoe ba wădanggooe i T. W. Narongoeka i R. K. na pamboehang pamài papahana i O. M. Ka palàidanja-ka i R. K. la oema, hina pèaka kangoeroekoenja na amana la oema. Ba talīoeda-ka la oema i R. K., hina hadang i O. M., hadang ba wăna na kahōehoe, hina hadang, hina kămbahoenja na woeloe kăpana na kahōehoe. Wài ămahoe-djoea-ma-ja na tèana, hina paloamàingoe la katīkoe tèana i O. M., napaloa-màing la kamōeri tèana, hili kămbahoenanja-i da woeloe kăpana na kahōehoe ba kōeroe kaninoenja [1])-ka na tèana, ningoe beliăka hinggina, kalembi ămahoena, nggoebi ămahoena i O. M.

Damàika da amana i R. K. papatinging, kada rongoeha-ka bada lōedoe la tèana. Nalōedoeka i O. M., aja kahōehoe, hiwăna i O. M., ăka nda djea [2])-kooe manamoeka, hiwana i O. M. bana lōedoe, lăti koemeti la padōea koeroe-doena, koemeti mōeroe mata-be-ă-ka lăti, ăka nda djeakooe, aja kahōehoe, manamoeka, hiwăna i O. M. I Ndj. Ndj. belina, bana rongoeka na lōedoe: noewawa jiaja ananda i O. M., hiwăna i Ndj. Ndj., noedita la oema meo roembaja noe, O. M.-ka ba wăna. Lakoe parèanggang-ma-na nja la oema. Bana tăkaka la oema, imboenanja-ka akan, pèaka ndăbananja-ka na tooe la paràing, nda jia-ă-ja i O. M., noewawa la tèana i O. M.,

---

[1]) J: *koeroe kaninoeng nja*; dit later gewijzigd in: *kōeroeng kaninoe nja*. De *-ng* van *kōeroeng* gevoegd achter *kaninoe* wordt met het volgende *ja* verbonden tot *nja*.

[2]) J: *jia*; *djea* in overeenstemming met W. S. 115/9 W. V. 193/11.

O, Mada, sta op, zong de reiger, schrei niet, laat toch i Ndj. Ndj. en de rest, die „onze neef" zeggen van die wormstekige meo roemba. 't Is wel erg met i T. W. en de anderen, dat ze u ongare mais brengen, en „slaaf" tot u zeggen, zong de reiger. Toen hoorde dat i T. W. Ze holden naar huis om het aan hun heeren mee te deelen. Fluisterend vertelden zij het aan hun meesteres i Ramboe Kahi. Daarop zei i R. K. tot de slaven: spreek niet luid. Als jelui er hardop van praat, steek ik jelui overhoop, zei i R. K. Vooruit, laten we gaan luisteren, zei i R. K. Zij ging mee als gezellin van i T. W. en de anderen. Zij gingen naar beneden, en verborgen zich, en hoorden de reiger zingen: „O, Mada, sta op, slaap niet, en schrei niet, sta op, loop heen en weer van den kop van de boot naar de achtersteven. Laat toch uw oom i Ndj. Ndj. die „onze neef" zegt van die wormstekige meo roemba. 't Is wel erg met i T. W. dat hij u ongare mais brengt en tot u zegt: „sta op, slaaf, en eet". I R. K., die i O. M. had willen komen trouwen, hoorde het. Daarna rende i R. K. naar huis en vertelde het thuis fluisterend aan haar vader. Toen ze juist naar huis terug waren, stond i O. M. op. Daar de reiger tot hem zei: sta op, zoo stond hij op, en de reiger sloeg zijn vlerken uit: als verguld was heel de boot. Daarna ging i O. M. heen en weer van den kop van de boot en van de achtersteven, en weer sloeg de reiger met zijn vleugels, terwijl de boot als een glazen kamer werd. I O. M. had weer terug zijn slimoet met bladgoud overtrokken, zijn baadje en zijn muts.

Nu kwamen de vader van i R. K. en de anderen om te luisteren, en hoorden hem zingen op de boot. I O. M. zong. Broeder reiger, zei i O. M., indien gij het niet waart geweest, die u over mij ontfermde, zong i O. M., ik zou midden op zee zijn gestorven, ik zou wel zijn gestorven groen van oogen, indien gij het niet waart geweest, die u over mij ontfermde, broeder reiger, zei i O. M. Toen i Ndj. Ndj. het zingen gehoord had, keerde hij terug. Die daar beneden is onze neef i O. M., zei i Ndj. Ndj., die daarboven, thuis, is een meo roemba, die zegt „ik ben O Mada". Snel ging hij naar huis. Thuis gekomen, zocht hij een list tegen hem. Alle menschen in het dorp vertelde hij: deze is O. M. niet, beneden in de boot is O. M., zei i Ndj. Ndj., deze is een meo roemba.

wăna-ka i Ndj. Ndj., jeanaja meo roemba [1]). Mălа kata kahīli, hiwăna i Ndj. Ndj. Mălaka wăna na tooe dangoe, namboehang pakòadjaja, mangădatoe, namboehang patătaroe la roedoeng, mangadatoenja, ma ba meo roembaja, hi mangădatoenanja. Măta kata wang pakahīlija, wăna-ka na tooe dangoe.

Tăka la roedoeng, tăka njoena na meo roemba, ndedi koetama ndokoe la kōēroeng. ndaockoe maringoe-ma-ka la kaheli bokoel, hiwăna na meo roemba. Tăka njoena i Ndj. Ndj. napa taloa papatamang [2]) wei. Mălaka wăna na meo roemba. Hadang la mbaroe lakoedanja papatamang [3]) wei roemba, tooe dangoe malakoe dăngoe njoena na meo roemba. Da wei ndaockoe mbeniha. Lakoelakoedanja la òamang, imboenja-ka ngarangia wei njoena na meo roemba, nabăndjaloeja la ngarangia wei njoena na meo roemba. Tamananja-ka na tooe dangoe la òamang, hida loehoe da wei dangoe, dahangganja na meo roemba. Tăka nanapaha na meo roemba, nanapa napameti-ma-ha da wei. Belindanja-ka da tooe dangoe. Laboe nakaoeja-ka wei, wăda-be-nja na meo roemba, hi ndana kaoe [4])-be-ja wei. Hida imboenja akana, măta kana kaoeja wei, kana pametija na meo roemba, wăda la eti da, hi ndana pameti-be-ja.

Belidanja-ka la oema. Tăka la oema la roedoeng, tăka na meo roemba karei wài lòanahoe. Wònja wài lòanahoe, hooe koembang ba wònja wài lòanah. Nanapa, napochi-ma-ja la ngaroen, nakawăloek măngoe koembanja, wònja pangangoena, nakawăloekoe măngoe kanài-ma-ndja. Tăka na amana i Ndj. Ndj. nggiki-ă-ndanja, ba ndana ngalang papametija, ndana ngalang pakaoeja wei. Taka napaooengoeï la roedoeng na meo roemba, nggiki ndakoe tama ndokoe la kōēroeng, wăna na meo roemba. Nahèama i Ndj. Ndj napapăkoe hi ama, wăna-ka i Ndj. Ndj., măta kata lakoe papatamang, bélika papatamang kooe tama la kōēroeng, hiwăna i Ndj. Ndj. Nahèama na meo roemba, măla-ka-doe-na, hi ama, wăna i meo roemba.

Pawălaka la mbaroe, lakoenanja-i na tooe dangoe, lakoe papatamang karamboa mbeni. Dalakoe-lakoeka la òamang, paitanja ngarangia mambōēloeng, hina băndjalja na meo roemba lai noe la ngarangia, la ngea paloehoeda da karamboa. Tamananja-ka da tooe dangoe hoedaloe la woekoe òamang, napatamandja-ka da

[1]) J: *iana ja* (gewijzigd in *hèana ja*) *meo roembaja.*
[2]) J: *patamang.*
[3]) J: *patamang.*
[4]) J: *kooe.*

Laat ons een listig plan beramen, zei i Ndj. Ndj. Welaan, zei het volk. Zij wilden hem met de lans doorsteken, maar vreesden, ze wilden hem in den nacht in stukken hakken, maar waren bang voor hem, en wel omdat hij een meo roemba was, zoo vreesden zij voor hem. We moeten maar list tegen hem gebruiken, zei het volk.

Toen, in den avond, zei de meo roemba, ik ben nog in 't geheel niet in de kamer gegaan, ik heb het zoo koud hier op den huisvloer. I Ndj. Ndj. antwoordde: we zullen eerst gaan varkens jagen. Vooruit maar, zei de meo roemba. Vroeg in den morgen gingen ze op de varkensjacht.

Een groote menigte ging mee, en ook de meo roemba. De varkens waren buitengewoon woest. Al maar voort gingen ze, naar het bosch; zij zochten voor den meo roemba een weg waar de varkens langs kwamen, en stelden hem op dien weg. Het volk ging nu het bosch in; daar kwamen de varkens er uit, recht op den meo roemba af. Maar de meo roemba wachtte hen af, hij wachtte hen en doodde de varkens. Het volk keerde weer terug. Misschien heeft hem wel een zwijn gestoken, zeiden ze maar van den meo roemba, maar geen zwijn had hem gestoken. Ze hadden een list tegen hem gezocht; laat een zwijn hem steken, overlegden ze bij zich zelf, en den meo roemba dooden. Maar ze hadden hem niet gedood.

Ze keerden terug naar huis. Thuis, in den avond, vroeg de meo roemba klapperolie. Men gaf hem die, een heele kruik vol. Hij stak die onmiddellijk in zijn mond, en verslond ze met kruik en al. Men gaf hem te eten, hij verslond het met mandje en al. Wat moeten we toch met hem beginnen, zei haar vader i Ndj. Ndj., nu de varkens hem niet konden dooden, hem niet konden bijten. Toen, in den nacht, riep weer de meo roemba: „waarom ga ik maar steeds de kamer niet binnen", zei de meo roemba. I Ndj. Ndj. antwoordde: wacht nog wat vadertje, zei i Ndj. Ndj. Laten wij gaan jagen; wanneer wij van de jacht terug zijn, zul je in de kamer gaan, zei i Ndj. Ndj. De meo roemba antwoordde: vooruit dan maar vader, zei de meo roemba.

Vroeg in den morgen ging het volk er op uit; zij gingen wilde karbouwen jagen. Voort gingen zij naar het bosch. Daar wezen zij hem een vlakke weg, en plaatsten den meo roemba daar op dien weg, op de plek waar de karbouwen uit moesten komen. Het volk ging daarop het dichtst van het bosch in, en joeg op de karbouwen.

karamboa. Karamboa ndaoekoe mbeni-ma-ha, karamboa matamba Hida loehoe da karamboa, dahangga-ma-nja na meo roemba. Nanapaha na meo roemba, nanapa pajāpa-ma-ha na meo roemba, naboetoehoeha da kadoe karamboa hawiang, napameti-mboe-ha hawiang, ndana hikoe-be-ja karamboa. Nāmoendja [1])-ka da tooe dangoe da kareana na meo roemba. Laboe nameti, wāna be-ă-ka i Ndj. Ndj. Tāka na meo roemba ndana metibeï. Tāka i Ndj. Ndj. dāngoe da tooe dangoe, hooe, ka nda nggiki-ă-nda-nja-ka jia, tapahangganja la wei, ndana meti, tapahangganja la karamboa, ndana meti, ka nggiki-ă-nda-nja-ka. Loendoe maling, belidanja-i la oema. Tākaka la oema, nakarei wài lòanahoe parō̄ehingoe. Wònja-i hooe koembangoe. Nanapa nakawāloekoe māngoe koemba-ma-nja la kamboen na meo roemba, wònja pangangoena, nakawāloekoe māngoe kanàindja [2]). Paooenanja-i meo roemba, ama, ama, wāna na meo roemba, bana paooenja i Ndj. Ndj., ka pirang-ka ama, oepatamangga la kō̄eroengoe, djāpa bakoe tāka, bakoe mahoeroe la kaheli bokoeloe, wāna na meo roemba. Tāka nahèama i Ndj. Ndj. napapākoe, hi ama wāna-i i Ndj. Ndj. Hadang la mbaroe, hili lakoedanja-i papatamang roeha, bāndjaloeja-i la ngarangia roeha, mātanja-ka, kana hikoe pametija na meo roemba, ba wāna i Ndj. Ndj. la etina. Tamadanja-i da tooe dangoe la òamang, papatamandja da roeha, hida loehoe da roeha, dahangga-ma-nja na meo roemba. Nanapaha na meo roemba, nanapa naāpa weli kadoe-ma-ndja, napaparahoema-ndja la tana. Meti dangoemboe da roeha, ndana hikoeja roeha njoena na meo roemba. Laboe nametika na meo roemba, wāna-be-ka la etina i Ndj. Ndj. Mài ndābananja-i na tooe dangoe, patāngaroeja na meo roemba. Ni-be-nja na meo roemba, ndana metiă. Ba toenggoe-noe-i-noe ama, hooe mini-ma-ka njoengga, wāna na meo roemba, bakoe napa koeăpa-be-ha, bakoe parahoendja la tana, hooe mini-ma-ka njoengga, ama, wāna-ka na meo roemba.

Belindanja-i la oema, dadō̄ekoeha da roeha, dangāndiha la oema. Tākaka la oema, ba wònja toloeng la kaba, ndana bihoe njoena na meo roemba, loendoe: wò-māngoe heou-ma-ngga, wāna na meo roemba. Wònja-i, nakawāloekoe ndāba-ma-ndja. Toena-noe-djoeapākoe, wei, nakawāloekoe mangoe heou-mboe-nja la kamboen. Tāka la roedoeng, ama, wāna-i meo roemba, bana paooenja i Ndj. Ndj., ka patamangga la kō̄eroeng, wāna-i meo roemba. Tāka nahèama i Ndj. Ndj., napapākoe, hi amanggoe, wāna i Ndj. Ndj. Hili

---

[1]) J: *nāmoe-da-nja*. Deze constructie van *nāmoe* alleen hier.

[2]) J: *nakawāloekoendja-i dāngoe kaneingoeda*, cf. W. V. 196/9, W. S. 88/28

Buitengewoon woeste karbouwen waren het, wilde karbouwen. Zoo kwamen de karbouwen het bosch uit, recht op den meo roemba af. De meo roemba wachtte hen af, hij wachtte ze op om ze te grijpen. Sommigen rukte hij de horens af, anderen ook doodde hij, de karbouwen stootten hem in 't geheel niet. Toen kwam het volk, de metgezellen van den meo roemba. Misschien is hij wel dood, dacht i Ndj. Ndj. maar. Maar de meo roemba was weer niet dood. Toen zeiden i Ndj. Ndj. en het volk: nu weten wij geen raad meer met hem. Wij zetten hem tegenover de varkens, hij gaat niet dood; we zetten hem tegenover de karbouwen, hij gaat er niet aan; wat moeten we met hem beginnen? Toen het avond was, keerden zij weer naar huis terug. Thuis gekomen vroeg hij klapperolie om zich in te wrijven. Ze gaven hem weer een kruik vol. De meo roemba sloeg ze dadelijk met kruik en al naar binnen. Ze gaven hem te eten, hij verslond het met mandje en al. Weer riep de meo roemba: vader, vader, riep de meo roemba tot i Ndj. Ndj. wanneer toch vader, zult ge mij in de kamer doen gaan. Sinds ik hier gekomen ben, slaap ik maar steeds op den huisvloer, zei de meo roemba. Toen antwoordde i Ndj. Ndj.: wacht nog wat vadertje, zei i Ndj. Ndj.

's Morgens vroeg gingen ze weer jagen, nu op herten. Zij zetten hem op den weg waar de herten langs kwamen; laten ze den meo roemba maar doodstooten, dacht i Ndj. Ndj. bij zich zelf. De mannen gingen weer het bosch in, om de herten te jagen. De herten kwamen het bosch uit recht op den meo roemba aan. De meo roemba wachtte ze af, hij wachtte en greep ze bij de horens en smeet ze tegen den grond. Ook van de herten stierven er velen, ze konden den meo roemba niet stooten. Misschien is de meo roemba wel dood, zei i Ndj. Ndj. maar bij zich zelf. Alle mannen kwamen weer naar den meo roemba zien. Hij was er weer die meo roemba, hij stierf maar niet. Ik ben toch maar een kerel, vader, zei de meo roemba, dat ik hem dat zoo gedaan heb, dat ik ze heb afgewacht en gegrepen heb, en neergeslagen heb. Een kerel ben ik toch vader, zei de meo roemba.

Weer gingen ze terug naar huis, en droegen de herten mee naar huis. Thuis gekomen, toen ze hem vleesch wilden geven in een klapperdop, wilde de meo roemba dat niet, tot de meo roemba eindelijk zei: geef me een heelemaal. Ze gaven het hem en hij verslond het. Zoo deed hij steeds. Ook varkens sloeg hij heelemaal naar binnen. 's Nachts riep weer de meo roemba tot i Ndj. Ndj.: vader, laat me nu in de kamer gaan, zei weer de meo roemba. I Ndj. Ndj. antwoordde: wacht nog wat, vadertje, zei i Ndj. Ndj.

paōchingoenanja-i tooe la paràing; ka nggiki-ă-nda-nja-ka, tapahangganja la roeha, ndana meti-mboe-ă-ja, ka nggiki-ă-nda-nja, kata imboenja akana [1]). Hiwăna ama bokoeloe haatoena la paràing, măla kata kahīlija, kata hei la pingi ài, hiwana ama bokoel, kata loa pakamīti ngandoenda, hiwăna ama bokoel. Ăka beli papakamīti ngandoe, kooe tamaka la kōēroeng ka wăndanja. Kata loa paimboenja na ài na mahoeroetoe la kèala hoewawa; noe na tamoena na ài na mahoeroetoe ài roe woendoetoe. Belika la oema i Ndj. Ndj. bana hălaka papaní dăngoe tooe dangoe. Haromoe kata lakoe, wăna-ka i Ndj. Ndj., wănanja na meo roemba, taloa pakamītiha da ngandoenda, kada mītingoe. Ăkada mītingka, kooe tama lakōēroeng, hiwăna nja. Tăka na meo roemba, mălaka hiwăna. Da ngandoena na meo roemba hama kataka mabokoelda, dabara da ngandoen.

Pawălaka la mbaroe, măla kata lakoe wăna-ka i Ndj. Ndj. Mălaka, wăna-ka njoena na meo roemba. Lakoedanja dăngoe tooe dangoe. Patoe mboengoeda da kataka pangăndida da tooe, mbăda padeli padăka-ma-ha da kataka. Dalakoe-lakoekika, loendoe datăkanja na pingi ài roe woendoetoe. Laloe bokoeloeja na pòalana na ài, na lăina nahoeroetoe la kèala hoewawa, kèala djangga-ma-ja, noewawa la tana, watoe bokoeloe-djoea-ma-ha la tana, watoe dăka-djoea-ma-ha. Heinanja na tooe, hei ndăba-ma-na-nja, măta kana itaja, na meo roemba, hiwăda. Daloendoe mboendăbaka na tooe dangoe la pingi ài roe woendoetoe. Hawiang na tooe, nabòataja na roe woendoetoe, hina hăpaja na tooe; bada hăpadoe da tooe, hida rara da ngaroeda. Njoena-doe-na, na meo roemba, naohoeroe padadangoe roe ài bana hăpa, ndana rara ndokoe. Tăka na tooe dangoe, bama raraka njoema, măta kama poeroe mangīloe la tana, hiwăda. Tăka nahèama na meo roemba, ka njoengga, ndedipa darara da ngandoenggoe, hiwăna na meo roemba. Tăka dahèama da tooe, ka nggiki, oehangidjiroendja-pa da ngandoemoe, kama itaha, hiwădanja. Tăka na meo roemba hina hangidjir. Tăka wăna na tooe, e djăpaha bada bara da ngandoemoe, hiwadanja. La lăina na ài, kooe poeroe ningoe lai noe namarèangga mīting hiwădanja. La tana-ha-ka da tooe dangoe, njoena na meo roemba nabòata padadangoe roe ài, kakoe loe rara ba wăna. Tăka na tooe la tana napoenggoe-poenggoeja na ài, ba tooe mapatoeha. Tăka njoena na meo roemba, ka hèana hi poenggoeja na ài hiwăna. Tăka nahèama njoeda da tooe, ndama poenggoeja na ài, matoenggooe panongoemoe, kooe poeroe wăngoe, hiwădanja. Tăka njoena na meo roemba, toe

[1]) J: *akana ja.*

Weer riep hij de mannen in het dorp samen. Wat moeten we toch met hem? We zetten hem tegenover de herten, weer gaat hij niet dood, wat moeten we er mee, we moeten een list tegen hem bedenken. Toen zei een van de hoofden in het dorp: ja, laten we hem met list vangen. We moeten in een boom klimmen, zei het hoofd, laten we onze tanden zwart gaan maken, zei het hoofd, wanneer we terug zijn van het tanden zwart maken, dan zul je in de kamer gaan, moeten wij tot hem zeggen. Dan moeten we voor hem een boom zoeken, die overhangt over een afgrond daar beneden — de naam van den overhangenden boom is roewoendoetoeboom. Zoo keerde i Ndj. Ndj., nadat hij met het volk gesproken had, naar huis terug. Laten we morgen heengaan zei i Ndj. Ndj. tot de meo roemba en onze tanden gaan zwart maken dat ze zwart worden. Wanneer ze zwart zijn zul je in de kamer gaan, zei men tot hem. Dat is goed zei de meo roemba. De tanden van den meo roemba waren zoo groot als een bijl; wit waren zijn tanden.

's Morgens vroeg zei i Ndj. Ndj.: laten we dan gaan. Welaan, zei de meo roemba. Ze gingen dan met al het volk. Vier bijlen nam men mee. Scherp geslepen waren de bijlen. Ze gingen een eind voort, tot ze kwamen bij een woendoetoeboom. Zeer groot was de stam van den boom. Zijn takken hingen over den afgrond naar beneden. Een diepe afgrond was het. Daar beneden op den bodem was het een en al groote steenen, scherpe steenen. De mannen klommen nu in den boom. Allen klommen ze er in, opdat de meo roemba het zie, zeiden ze. Al het volk zat nu boven in den roewoendoetoeboom; sommigen trokken de woendoetoebladeren af en allen kauwden ze. Toen de mannen kauwden, werden hun tanden rood. De meo roemba trok ze er bij armen vol in menigte af, en kauwde, maar hij werd in 't geheel niet rood. Daarop zei het volk: nu wij rood zijn, gaan wij maar eerst naar beneden. Toen antwoordde de meo roemba: mijn tanden zijn nog niet rood. De mannen antwoordden: hoe zit dat, laat uw tanden eens zien, dat wij ze kunnen zien, zeiden zij tot hem. De meo roemba liet toen zijn tanden zien. De mannen zeiden: hé, uw tanden zijn nog maar steeds wit, zeiden zij tot hem. Op de tak van den boom, laat u daar eens op afzakken, dan zijn ze gauw zwart, zeiden zij tot hem.

De mannen waren nu op den grond, maar de meo roemba trok in menigte bladeren af; dan ben ik gauw rood, zei hij. De mannen op den grond hakten nu op den boom los, met zijn vieren waren zij. Toen zei de meo roemba: wat hakken jelui dien boom daar. De mannen antwoordden: wij hakken den boom niet om, we maken een trap voor u, dat ge daarlangs naar beneden kunt komen, zeiden zij tot hem.

pahămoengga panongoenggoe, amboe koekanaboe, hiwăna na meo roemba. Nabòabòata roe ài, bana njama, nahangidjiroendja-i da ngandoena, hoewawa la tooe la tana. He, ndediăpa darara da ngandoemoe, oenjanjama na, hiwăna na tooe la tana. Tăka njoena na meo roemba, hina njama-njama. Mareni ndjoroe-ă-ma-na-nja-ka na ài. Bana nggădoekoe na ài, bana mboehangoe pandjoroe, ha ama, nggikina na ài, hina nggădoekoe, wăna na meo roemba. Tăka nahèama i Ndj. Ndj., naroeroeja ngīloe hiwăna, nambăngatoe na ngīloe, hina nggădoek, hiwădanja. Noe ba wăda-nja-ka, ka mboehang pandjoroenanja-ka na ài. Tăka njoena na meo roemba, ama, ama, hiwăna, ndjoroenanja-ka na ài, hiwăna na meo roemba. Tăka nahèama i Ndj. Ndj., oemetima hèana, hiwănanja, i oemboe Madaka ba wămoengga, hi meo roemba-be-kooe. Ndjoroe pangalangnanja-ka na ài, hoewawa la kèala, nameti mèamang-ma na meo roemba. Da maloehoe la kamboena na meo roemba, da koembang da mberamboe, da toboeng, da tanga-mbòala, ita ndăbaha bana metika la kèala.

Belika la oema, bana metika na meo roemba. Datăkaka la oema i Ndj. Ndj., padoenda ndăbandja da tooe, tapoeroe papiti i O. M., hiwăna. Wawa, i O. M., lōedoe-păkoe-da-nja, dăngoe na kahōehoe, nalōedoe la roedoeng. Natăka ndăba na tooe dangoe, ka lakoeda-nja-ka la tèanana i O. M., noewawa la wara. Ba tăkaka la wara, panawa-păkoe-da-nja i O. M. dăngoe na kahōehoe. I Răməboe Kahi na anana i Ndj. Ndj., na pamboehang pamài papahana i O.M., namài ndăbamboe. Tăka na amana i Ndj. Ndj., napaooengoe i Ndj. Ndj.: poeroekooe la mara, O. M., wădanja. Tăka i O. M., ndana bihoe, ninja-pa na anami la oema, hiwăna i O. M., ba nda jia-ă-ka-doe-koe, hiwăna i O. M. Noeditaja-doe-na na anami, la oema, hiwăna i O. M. Nahèama i Ndj. Ndj. amboe toemoe-noe, poeroe hiwănanja, amboe toemoe-noe, hiwăna, koendokoe pahoepoe nggoroeng, hiwăna i Ndj. Ndj., koendjala pahoepoe băngging, hiwăna. Ndakoe bihoe papoeroe wăna i O. M. dăngoe na kahōehoe, ndana pamădjanja [1]) papoeroe la tana. Tăka i Ndj. Ndj., măli moepoeroe njoena, hi ama oemboe Mada, koetoboeng tooe weling la wara ndoepa tăka la paràing, wăna i Ndj. Ndj., ndana bihoe i O. M. Tăka i R. K. natama hoedaloe la wài, namboehang pajilaja na tèana. Bana tama la wài i R. K., mandjoloengna na wài hoepoe lai jīndjoe. Namareni-reni na tèana. Tăka na amana: oemboe Mada, koewònggou ata hooe paràing, koewònggou ndjara hooe padang, koewònggooe karamboa hooe padang, hiwana i Ndj. Ndj., ndana bihoe ndokoe i O. M. papoeroe

[1]) J: *pamădja.*

Daarop zei de meo roemba: maak mijn trap dan goed, opdat ik niet val. Al maar rukte hij bladeren al kauwende, en liet naar beneden zijn tanden zien, aan de mannen op den grond. Uw tanden zijn nog niet rood, kauw nog wat door daar, zeiden de mannen op den grond. De meo roemba dan, kauwde maar door. Bijna zou de boom vallen. Toen de boom schudde en dreigde te vallen, zei de meo roemba: vader, wat scheelt dien boom, dat hij zoo schudt? I Ndj. Ndj. antwoordde: de wind omwaait hem, zeide hij, de wind is sterk, zoo komt het dat hij schudt, zeiden zij tot hem. Terwijl ze zoo spraken, was de boom op het punt van te vallen. Vader, vader, riep toen de meo roemba, hij valt, de boom, zei de meo roemba. Toen antwoordde i Ndj. Ndj.: sterf jij maar daar, zeide hij tot hem, omdat je mij zeide: ik ben i O. Mada, terwijl je maar een meo roemba bent. Heelemaal stortte de boom naar beneden in den afgrond, zoodat de meo roemba terstond stierf. Wat uit de buik van den meo roemba kwam, de kruiken, de gebroken potten ook, de schotels, de manden, alles zag men, toen hij gestorven was in den afgrond.

Toen de meo roemba dood was, keerden zij naar huis terug. Thuis gekomen riep i Ndj. Ndj. alle mannen op. Laten wij i. O. M. gaan halen, zei hij. I O. Mada daar beneden, was maar aan 't zingen, hij en de reiger, zij zongen in den nacht. Toen kwam al het volk, en ging naar de boot van i O. M. daar beneden aan het strand. Toen zij op het strand waren gekomen, zongen i O. M. en de reiger. I Ramboe Kahi, het kind van i Ndj. Ndj., die i O. M. had willen komen trouwen, was ook meegekomen. Toen riep haar vader i Ndj. Ndj., kom op het droge O. M., zeide men tot hem. Maar i O. M. wilde niet. Gij hebt een neef thuis, zei i O. M., ik ben die niet, zei i O. M. Daarboven is hij, in huis, zei i O. M. I Ndj. Ndj. antwoordde: doe niet zoo, kom aan land, zei hij tot hem, doe niet zoo, zeide hij. Ik ben schuldig tot aan mijn keel, zei i Ndj. Ndj., ik heb gezondigd tot aan mijn middel, zeide hij. Ik wil niet aan land komen, zei i O. M. en de reiger stond hem niet toe op het droge te gaan. Toen zei i Ndj Ndj.: als ge maar aan land komt, vadertje O. Mada, zal ik menschen slachten vanaf het strand tot in het dorp; maar i O. M. wilde niet. Daarop begaf i R. K. zich in het water en wilde de boot naar land trekken. Toen i R. K. er in ging, was het water zoo diep dat het haar tot de dijen kwam. De boot kwam steeds dichter bij. Toen riep haar vader: O. M. ik zal u geven een dorp vol slaven, ik zal u geven een weide vol paarden, ik zal u geven een weide vol karbouwen, maar i O. M. wilde in 't geheel niet aan land komen.

la tana. Tăka njoena i R. K., pahoepoe hoehoeng la wài, natamatama i R. K. la wài hoedaloe, bana ngeri ndăharoeng i R. K. Tăka na tèana nangeri kandoelingoe hoewawa la mamandjoloeng, nakikoengoe i R. K. la mamandjoloeng, namareni ăpaja na tèana, nakandoelingoe hakoedoe na tèana, loendoe napahoepoe nggoroeng la wài tehik i R. K. Tăka njoena i O. M., kana ăpaja-ka na limana i R. K., kana wotoeja-ka la tèana i R. K., ninja-ka i R. K. la tèanana i O. M., dăngoe na kahōehoe. Ndana poeroe ndokoe la mara i O. M., ka wălahoenanja-ka na līroe tèanana i O. M., ka lakoe belinanja-ka la paràing i O. M. Tăka da tooe dangoe la wara dăngoe i Ndj. Ndj., dangoe da inana-ka i R. K., nambīnoe ndăba da tooe dangoe la wara. Hīdanja-ka da amana i R. K., da inana-ka, da ana minina, da erina, da ăngoe kawinina, dahī ndăba, dăngoe tooe dangoe. Bada tăka la padōēa wài tehikoe loendoe damboelangma namarooeka hoedaloe, ndana itaha-pa da inana dăngoe da amana, belidanja-ka la oema da tooe dangoe, ndaoekoe namoedanja i R. K., hī-djoea da tooe la paràing bada namoeja i R. K.

Tăka na kahōehoe, hina lōedoe na kahōehoe, tamakài la kōeroeng, kai mahoeroe. Tăka i R. K. dăngoe O. M., tamadanja la kōeroeng bada mahoeroe. Tăka na kahōehoe imahoeroe pahanggang, wănanja. Tăka i R. K. dăngoe i O. M. damahoeroe pahanggang-ma. Tăka na kahōehoe, imahoeroe pahămboeroe kadjea wănandja-i. Tăka i O. M. dăngoe i R. K. damahoeroe pahămboeroendja-i da kadjeada-i. Hili: mahoeroeī pahămboeroendja da wihimi wănandja-i, tăka dapahămboeroendja-i da wihi i O. M. dăngoe i R. K. Imahoeroe pahămboeroendja da katīkoemi wăna-i na kahōehoe, tăka i O. M. dăngoe i R. K., dapahămboeroendja-i da katīkoeda-ī, ăka wăna na kahōehoe dakikoeng. Nalakoe-lakoema na tèana, hina lōedoe na kahōehoe, kea-kea O. M. parèanggang-rèanggang, na erimoe, ndaï ndea-pa-ka, nakamboeng-ka karahana na erimoe i R. K., wài mata mandamīhi, wài wira mandambòata, parèanggang-rèanggang O. M., kata tăka. Kea-kea O. M. wăna na kahōehoe, na ana winimoe i R. K., naitangoe mabài, nalakoe hina poetoe makanaboe la tana, hina ngangoe. Tăka na mabài, nanapa natila ja, hina tanggīloenggīloeng ana winimoe O. M., parèanggang-rèanggang kata tăka ndaï ndea-pa-ka i R. K. ana winimoe, nahī lodoe-lodoe, nahī roedoeng-roedoeng i R. K., bana kamboeng-ka karahan.

Mareni tăkana tèanana i O. M. dăngoe na kahōehoe. Bana itaja tooe dangoe la paràing, ngga tèanadanja ihi nămoe daloe, wăna na tooe dangoe la paràing. Ndana pīnja i O. M., paărang la hooe oema hooe oema, nimbihoe ndăbaha da oema, bana paăranja: Ningoe

Tot haar borst stond i R. K. nu in 't water. Steeds verder ging i R. K. in het water, terwijl zij langzaam vooruit schoof. Daarop week de boot langzaam aan terug naar het diepe, en i R. K. volgde naar het diepe. Bijna greep ze de boot, weer week die een weinig terug, totdat i R. K. tot aan haar keel in het water stond. Toen greep i O. M. de hand van i R. K. en beurde haar in de boot. Nu was i R. K. in de boot van i O. M. en de reiger. I O. M. kwam in 't geheel niet aan land. I O. M. heesch de zeilen op zijn boot, en keerde terug naar zijn dorp. Het geheele strand nu was vol volk, i Ndj. Ndj., en de moeder van i R. K., de geheele menigte. Toen weenden de vader van i R. K., haar moeder, haar broers en zusters, haar gezellinnen en heel het volk weende. Toen ze midden op zee waren, zoover dat ze niet meer te zien waren, ver weg in open zee, en haar moeder en vader haar niet meer zagen, keerde het volk naar huis terug. Zij hielden veel van i R. K. Al het volk in het dorp schreide omdat ze veel van i R. K. hielden.

Toen zong de reiger, gaat de kamer binnen en legt u samen neer. Toen gingen i R. K. en i O. M. de kamer binnen, en legden zich neer. Daarop zei de reiger: gaat nu liggen met de gezichten naar elkaar. Toen gingen i R. K. en i O. M. liggen met de gezichten naar elkaar. Daarna zei de reiger tot hen: gaat nu liggen met den rug tegen elkaar aan. Toen gingen i R. K. en i O. M. liggen met den rug tegen elkaar aan. En weer: gaat nu liggen met de voeten tegen elkaar aan. I O. M. en i R. K. gingen liggen met de voeten tegen elkaar aan. Gaat nu liggen met het hoofd tegen elkaar aan, zei de reiger. Toen gingen i O. M. en i R. K. liggen met het hoofd tegen elkaar aan. Wat de reiger maar zei, dat volgden zij op. Voort ging de boot en de reiger zong, kea-kea O. M., maak voort O. M., uw zuster is er bijna niet meer, de zijde van uw zuster i R. K. is tot buik geworden, tranen die niet opdrogen, neusvocht dat ononderbroken vloeit. Snel voort O. M., dat we er komen. Kea-kea O. M. zei de reiger, uw zuster i R. K. zag iemand die aan 't stampen was. Zij ging er heen, en raapte wat op den grond viel, en at dat op. Toen trapte haar die stampte, zoodat uw zuster over den grond rolde. O. Mada, snel vooruit, dat we er komen. Spoedig is ze er niet meer, uw zuster i R. K.; dag aan dag schreit zij, nacht aan nacht weent zij, i R. K., haar zijde is tot buik geworden.

Naderbij kwam de boot van i O. M. en de reiger. Toen het volk in het dorp haar zag, zeiden zij: wiens boot zou dat wel wezen, die op zee aankomt? Zij wisten niet van i O. M., en vroegen huis aan huis, bij alle huizen rondgaande.

anami malakoe la hapapa tana, hiwăna na tooe bokoeloe la paràing. Nda ningoe wăna ndăbana tooe dangoe. Hi lakoe tòamaja na anakèada, takamang papaăranja, hiwăna na tooe, njoena na anakèada la karaha loëkoeja. Anakèada wădanja njoena i R. K. ba ndada pînja. Tăkadanja la ana oema la karaha loëkoe. Ha anakèada neloea [1]), bada kajămbakoenja, hina hèama i R. K. nggikina, rămboe, oemboe, hiwăna i R. K. Ka nda ningoemoe ana minimoe, malakoe la hapapa-tana. Hina hèama i R. K. e, nda ningoe-ă-doe-koe rămboe, oemboe, malakoe, hiwăna bana pahining. Loendoe tamananja-ka djea na tèana, natama la loëkoe, bài parada ămahoe-djoea-ma-ja na tèana, na kōëroeng tèana nakaninoe-djoea-ma-ja. Bana tama na tèana, napakarahang la oemana na ana winina, la karaha loëkoe. Bana itaja na ana winina, ndaoekoe malakangoe-ma-ja. Nahī njoena na ana winina, nahī na ana minina i O. M., dăngoe i R. K. ana winina. Napahaja na kahōëhoe na ana winina i O. M., bana pambelinja-ka tooe na kahōëhoe. Bana pahaja na kahōëhoe, nakambomboe hămoeka na ana winina i O. M., laloe manandang. Bana itaja na ana mini, nabokoeloeka na etina na ana wini i O. M.

Nakămbahoenja na woeloe kăpana na kahōëhoe, nadedi tooe dangoe. Nahili kămbahoenja-i na woeloe kăpana, nadedi ndjara dangoeï. Nahili kămbahoenja-i na woeloe kăpana na kahōëhoe, karamboa dangoe. Nahili kămbahoenja-i na woeloe kăpana na kohōëhoe, nadedi bài mamoeli dangoeï, dăngoe kanătaroe dangoe. Nahili kămbahoenja-i na woeloe kăpana na kahōëhoe, oema dangoeha-i, bài parada ămahoe-mboe-ha da oema, băndiloe dangoe-mboe-ha. Napameti ndăbaha da matilaja na ana winina i O. M., bana tanggīloe-nggīloeng, bana tilaja tooe mabài. Napameti ndăbaha da tooe mèamang la paràing. Bĭdi tooe-djoea-ja-ka la paràing, papadedina na kahōëhoe bana kămbahoema wīkina. Hoeloenanja băndil, hoeloe weli la mbaroe ndoepa roedoeng, loendoe harĭma bana hoeloe băndil. Reminanja, bana tōëndoeng ana mongoe, la roedoeng, la lodoe, bana rèandjaka na tooe, bana tama la kōëroeng njoena na kahōëhoe, hina remi la roedoeng la lodoe, hina hoeloe băndil.

Dedinanja i O. M. marămba bokoeloe [2]) dăngoe na kahōëhoe, marămba bokoelocha-ka njoeda la paràing, nda ningoe ndokoe mandjakanja.

---

[1]) J: *ja loea*; cf. W. V. 110/22, 204/6.
ja loea aan W. niet bekend.

[2]) J: *marámba bokoeloe-ja*. Het subject is reeds uitgedrukt na *dedi*. cf laatste woorden van dit verhaal.

Hebt ge ook een kind dat naar het land aan de overzijde gegaan is, vroeg het dorpshoofd. Wij hebben er geen, was aller antwoord. Zoo kwamen ze ook tot het kind. Laten we ook probeeren te vragen bij dat kind dat aan de oever van de rivier is, zeiden de menschen. (Kind, noemden zij i R. K., daar zij haar niet kenden). Zoo kwamen zij bij het huisje aan den oever van de rivier. Hé kind daar, riepen zij haar aan. I R. K. antwoordde: wat is er, dames, heeren, zei i R. K. Hebt ge niet een broer, die naar het land aan de overzijde is gegaan? I R. K. antwoordde: neen ik dames, heeren, zeide zij, het voor hen verzwijgend. Toen de boot binnen kwam ging zij de rivier op. Een en al bladgoud was de boot, een en al glas was de kajuit. Bij het binnenkomen legde de boot aan ter zijde van het huis van zijn zuster aan den oever van de rivier. Toen hij zijn zuster zag, erg mager was ze. Zijn zuster schreide; haar broeder i O. M., schreide en zijn zuster i R. K. De reiger trouwde met de zuster van i O. M. nadat de reiger zich in een man had veranderd. Nu de reiger haar trouwde werd de zuster van i O. M. weer geheel gevuld en zeer schoon. Vol trots was het hart van de zuster van i O. M. bij het zien van haar broer.

De reiger klapwiekte met zijn vleugels, er ontstonden veel menschen; weer klapwiekte hij met zijn vleugels, er ontstonden veel paarden, weer klapwiekte de reiger met zijn vleugels, menigte van karbouwen was er, weer klapwiekte de reiger met zijn vleugels, veel prachtige oorhangers ontstonden er en veel kettingen, weer klapwiekte de reiger, veel huizen waren er, ook geheel met bladgoud overtrokken, ook veel geweren.

Hij doodde allen die de zuster van i O. M. hadden getrapt, toen zij over den grond rolde, en de menschen, die aan 't stampen waren haar trapten, alle oorspronkelijke bewoners van het dorp doodde hij, alleen nieuwe menschen waren het in het dorp, in het leven geroepen door den reiger, toen hij zich uitschudde. Ze schoten geweren af, zij schoten van den morgen tot in den nacht, tot het weer licht was schoten ze geweren af. Men vierde feest, terwijl men sloeg op de gong nacht en dag, en de mannen dansten. Nu de reiger in de kamer ging vierde men feest, nacht en dag en schoot geweren af.

I O. M. werd vorst en de reiger, zij waren de vorsten in het dorp, en heelemaal niets was er dat ontbrak.

Njoena i R. K. dăngoe i O. M. ana minina, nda ningoe inada, amada, meti ndăbaka. Bana meti wăroenja na ina, ana rara-ă-ja-pa i R. K., hina kaboeboeloeja i O. M. njoena na ana winin — toena-panoe, la kawoengana, na amana i O. M. meti mangīloe-ma-na-ka, hina malamīri na inana — bana wònja pangangoena, bana radanja na ana winina i O. M. Ana kalóe raraă papahoehoenanja. Hina ngeri matoea na ana winina. Na pīngoeka pabei na ana winina, hina toengoe ana wòaka i O. M., datondoeng ana wataroe, ana karoboe, hida ngangoe. Tooe la paràing nda ningoeă matăngaroeha.

Toena-noe hina pameti ndăbaha da tooe la paràing, bana dedija marămba i O. M.

I R. K. en haar broer i O. M. hadden geen moeder en vader, beiden waren gestorven. Toen hun moeder hen na haar dood achterliet, was i R. K. nog een zuigeling, en i O. M. verzorgde zijn zuster — daar komt bij, dat de vader van i O. M. vroeger al, het eerst was gestorven, en later zijn moeder — hij gaf haar haar eten en voedde zijn zuster op. Rijpe pisang was het wat hij haar gaf voor de moederborst. Zoo werd zijn zuster langzaam aan groot. Toen zijn zuster kon kruipen maakte i. O. M. een tuintje. Zij plantten wat mais en wat pompoenen en aten daarvan. Niemand was er onder de menschen in het dorp die naar hen omkeek.

Daarom doodde i O. M. alle menschen in het dorp, toen hij vorst werd.

I. OEMBOE NDILOE BOETI.

Delinanja-ka na kataka na ama. Da anana, njoeda i Omboe Ndiloe, dängoe i Oemboe Mada, dängoe i Rämboe Kahi. Metika na inada. Pawälaka la mbaroe, lakoe paparahoe òamang, wäna na ama, kata toe wòakanda, wäna na ama. Njoengga koelakoemboe, ama, wäna i R. K. Namarooepäkoe, amboe lakoedoe wäna na ama. I R. K.: koelakoemboe, wäna. Lakoenanja dängoe amana. Dalakoe-lakoekika, täka la padōea ngarangia, ama, koemadooe, wäna i R. K. Täka na amana nawònja wài paoenoeng, ba hooe katoendoeloe-ä-na na wài pangändina. Dalakoe-lakoekika. Loendoe täkaka la òamang, ama, koehili madooe, wäna-i i R. K. Naoenoenja na wài, naparadōea-ma-ja. Hīnapa hapoengoena na ài papoenggoena na amana, ama, koemadooe, wäna-i i R. K. Wäna-ka na ama, oenoenja na wài hèana. Naoenoenja i R. K., nahäla-ma-ja bana oenoenja na wài. Mandàiki hakōedoe, madooenanja-ka na amana, mandjóemboe na amana, lakoe là mamaoe, kakoe ngangoe bälang wäna-ka na amana. Natäkaka la maoe, kakoe oenoeng wài wäna, ba nda ningoepa wài. Nggiki-ä-nda-ka-ja, tangangoe bälang wända, nda ningoe wài paoenoenda. Belinanja na ama la paràing dängoe i R. K.

Hadang marài romoe, hīna napawäla na amana hadang-ma-nanja i R. K. Amboe loapa i R. K. wäna na amana. Koeloamboe, i ama, wäna i R. K. Hili lakoedanja-i. Dalakoe-lakoe, hīnaki da täka, ama, koemadooe, wäna-ma i R. K. Wònanja-i paoenoeng wài naparadōea ma-ja na wài la katoendoel bana oenoenja i R. K. Poenggoenanja na ài na ama; hīnapa nandjoroe na ài na papoenggoena na amana, ama, koemadooe, wäna-i i R. K. Täka na amana, e, äka toe-päkoe-na na ananggoe i R. K., hooe lodoe hapoengoepäkoe ài papoenggoenggoe. Belinanja-ka la mamaoe na amana, ngangoedanja bälang i R. K. dängoe ama. Hälaka pangangoe, daoenoendja da wài, dahäla-ma-ja. Kakoe beli pahili poenggoe ài, wäna na amana, nda ningoepa wài paoenoenda. Rihi hämoe kata beli, wäna na ama. Laloe namoe-ma-na-nja na anan i R. K., ba didi-ä-ja na anana tooe kawini [1]). Loendoe datäka la oema.

Pawäla la marài romoe, kakoe hadang wäna-ki-ka na amana,

[1]) J: *ba didi-ä-ja na tooe kawini na ana.*

AAP OEMBOE NDILOE.

De vader sleep zijn bijl. Zijn kinderen waren i Oemboe Ndiloe, i Oembòe Mada, i Ramboe Kahi. Hun moeder was gestorven. Vroeg in den morgen werd hij wakker. Laat ik wat bosch gaan kappen, zei de vader, dat we ons een tuin maken, zei hij. Ik ga mee, vader, zei i R. K. Het is erg ver, ga maar niet mee, zei de vader. Maar i R. K. zeide: ik ga mee. Zoo ging zij dan met haar vader. Zij liepen een eindje, en toen, toen ze halverwege waren, zei i R. K.: vader, ik heb dorst. Daarop gaf haar vader haar drinkwater, terwijl hij maar één bamboekoker water had meegenomen. Zij gingen weer wat voort. Toen ze in het bosch gekomen waren zei i R. K. weer: vader, ik heb weer dorst. Zij dronk het water voor de helft op. Pas had haar vader één boom omgehakt, of, vader, ik heb dorst zei weer i R. K. Drink dan dat water daar, zei de vader. I R. K. dronk, ze dronk het water heelemaal op. Een oogenblik daarna kreeg haar vader dorst; ook kreeg hij honger, en dacht, laat ik in de schaduw gaan, en de teerkost opeten. Hij ging in de schaduw en wilde water drinken, maar er was geen water meer. Wat moeten we beginnen, nu wil ik onzen proviand gaan opeten en we hebben geen drinkwater meer. Zoo keerde de vader met i R. K. naar het dorp terug.

's Morgens vroeg was haar vader net wakker, of daar stond ook i R. K. op. Ga niet weer mee i R. K., zei haar vader. Ik ga mee, vader, zei i R. K. Weer gingen ze op weg. Ze liepen een eind, pas nog maar waren ze aangekomen of, vader, ik heb dorst, zei i R. K. Hij gaf haar weer water te drinken en i R. K. dronk het water in de bamboekoker voor de helft op. De vader ging aan het boomen hakken; nog maar net was de boom die haar vader omgehakt had gevallen, of, vader, ik heb dorst, zei weer i R. K. Daarop zei haar vader: neen, maar als mijn kind R. K. zoo doet, hak ik maar één boom per dag. Haar vader ging weer in de schaduw en i R. K. en haar vader aten hun voorraad. Toen ze gegeten hadden, dronken ze water en maakten het op. Zal ik nu nog weer gaan boomen hakken, terwijl we geen drinkwater meer hebben, zei de vader. Het is beter dat we terugkeeren zei hij. Hij hield heel veel van i R. K., zijn kind, daar ze zijn eenige dochter was. Ze gingen door tot ze thuis kwamen.

Heel vroeg in den morgen, wilde de vader net opstaan, of ook i R. K. stond op.

hadang-ma-na-nja i R. K. Koelakoemboe, i ama, wăna. Djămang-doe, hi răməboe, wăna na amana. Nahī i R. K., koelakoemboe hi ama, wăna i R. K. Woekăli madooe-păkoe-moe tai, wăna na amana. Măta kakoe ngăndi-ma-doe-koe wài, wăna i R. K. Laloe namoenanja na anana. Mălaka wăna na amana, kareangdanja-i bada lakoe. Hīna ba tăka la mamaoe, ama, koemadooe, hili wăna i R. K. Ocoenoenja-ka na wài na pangăndimoe, wăna na ama. Naoenoenja na wài na pangăndina i R. K. Poenggoena ài na amana. Hīnapa napoepoenggoe ài na amana, ama, koemadooe, wăna i R. K. Na wài na pangăndimoe, ocoenoenja-ka. Naoenoenja, nahăla-ma-ja. Hīna bana ndjoroe na ài na papoenggoena na amana, ama, koemadooe, hili wăna i R. K. Na wài na patīdoengmoe na kawài, kooe oenoenja-ka i răməboe, wăna-i na amana. Mbăda hălanggoenja-ka ni, ama. Amboe mài, wănggoe-ma-doe-nggooe, oekăli madooe tai, wănggoe-ma-doe-nggooe hi răməboe. Oeoenoenja-ka na wài la katoe-ndoel hèana. Naoenoenja na wài, naparadōea-ma-ja na katoendoel. Mandjóenanja na amana, belinanja la mamaoe na amana, ngangoe-danja-i bălang, daoenoenja na wài, nahăla-ma-ja. Belinanja na ama papoenggoe ài, napoepoenggoeja na ài na amana, nandjoroeka na ài na hapoengoe· Koemadooe, hili wăna i R. K. Na ama, ndana rongoe, poenggoe-poenggoe-be-na-nja ài. Hili ndjoroe na hapoengoe na ài; nahī i R. K., ama koemadooe, koemadooe. Nahèamaka na amana, amboe mài wănggoe-ma-doe-nggooe. Napoenggoe-poenggoe ài na ama, nandjoroeka na hapoengoe na ài. Ama namădoe na nggoroenggoe. Nahèama na amana, bakoe loemoenggooe njoemoe, ndakoe mandăkang ndokoe papoenggoe ài, njoemoeka hi R. K., moemadooe-ki-ka-doe-moe. Poenggoe-poenggoenanja ài na ama. Ama, koemadooe, koemeti tai āka ndakoe oenoeng wài. Oelakoeka, kooe imboe wài la òamang, wăna na ama.

Ka lakoenanja i R. K. paimboe wài, tama-tama la òamang, nakamboeroeng la kandjòanga, nahei la marăda, hina itanja na wài la karòabakoe watoe. Oenoengnanja-ka na wài i R. K. belina la mamaoe. Na ama, poepoenggoenanja-ka ài. Bana oenoenja na wài i R. K., ndana madooeăpa, laboe wài oerangoeja,wăna bana oenoenja i R. K., wài palīndjoe bōeti-be-ja. Kocoenoeng-ka wài, ama, la karòabakoe watoe, bakoe itangoe ningoe. Ndaoekoe riki-ma-ja, i R. K., nahămoemboe na etina, ndana pī-ă-nja palīndjoe bōeti. Malingnanja-ka, belidanja-ka dăngoe amana la oema.

Pawăla la maràì romoe, hadangnanja na ama, lakoe paparahoe òamang na ama. Ndana kikoengăpa i R. K., pakamboenanja-ka i R. K. Mandài-ndàikika, napīnja-ka tooe pakamboena i R. K.,

Ik ga mee vader, zeide zij. Dat laat je maar, meisje, zei haar vader. I R. K. schreide; ik ga mee vader, zeide zij. Straks heb je elk oogenblik dorst, zei haar vader. Dan zal ik zelf water meenemen zei i R. K. Haar vader hield heel veel van haar. Vooruit dan maar, zei haar vader en samen gingen ze op weg. Nauwelijks waren ze in de schaduw of, vader, ik heb dorst zei i R. K. weer. Drink dan het water dat je meegenomen hebt, zei de vader. Zoo dronk i R. K. het water dat ze had meegenomen. Haar vader ging aan het hakken. Net was hij aan het hakken of, vader, ik heb dorst, zei i R. K. Drink dan het water dat je hebt meegenomen. Ze dronk het heelemaal op. Juist viel de boom die haar vader omgehakt had, of, vader, ik heb dorst, zei i R. K. weer. Drink het water, dat je zoo straks gedragen hebt, meisje, zei haar vader. Dat heb ik al opgemaakt, vader. Ga niet mee, heb ik je nog gezegd, straks heb je telkens dorst, zei ik je, meisje. Drink dan maar het water uit de bamboekoker daar. Zij dronk het water en ledigde de bamboekoker voor de helft. Haar vader kreeg honger en ging weer terug in de schaduw. Zij aten van hun voorraad, zij dronken water, het was nu heelemaal op. Daarna ging de vader weer hout hakken, haar vader hakte maar door, daar viel een boom, en, ik heb dorst, zei i R. K. weer. Haar vader hoorde niet, hij hakte maar, weer viel een boom. Vader, ik heb dorst, ik heb dorst, schreide i R. K. Haar vader antwoordde: ga niet mee, heb ik je toch gezegd. Hij hakte maar door, en weer viel een boom. Vader, mijn keel is droog! Haar vader antwoordde: wanneer ik me aan jou stoorde, zou ik geen groot stuk kunnen afhakken, 't is jou zaak, R. K., heb dan maar wat dorst. Voort hakte haar vader. Vader, ik heb dorst, ik ga dood, als ik geen water drink. Ga dan maar water zoeken in het bosch, zei de vader. Zoo ging dan i R. K. op weg om water te zoeken. Ze ging het bosch diep in, daalde af in een dal, klom weer op naar de vlakte, daar zag ze water in een steenholte. I R. K. dronk het water en ging weer terug in de schaduw. De vader hakte maar steeds. Nu i R. K. het water had gedronken had ze geen dorst meer. 't Zal wel regenwater zijn, dacht i R. K. toen ze het dronk, maar het was maar aap-urine. Ik heb water gedronken vader, uit een steenholte, waar ik het zag. Luid lachte i R. K. en was blij van hart, ze wist ook niet dat het aap-urine was. Toen het avond werd, keerde zij met haar vader naar huis terug. 's Morgens heel vroeg stond de vader op, en ging bosch kappen. I R. K. ging niet weer mee. Ze was zwanger geworden. Na eenigen tijd bemerkten de menschen dat i R. K. zwanger was, doordat haar buik zwaar werd.

bokoel-ma-na-nja-ka na kamboena. Tăka da ana minina i O. Nd. dăngoe i O. M., nggikina na ana wininda, hambăda pakamboe-bena-nja-ka, hiwăda. Ndaoekoe makea-ma-ta, wăda da ana mini. Da kamangka-papaooenja na ana winida i R. K. Ka jia, i R. K., ka nggamoe măngoe anangoe, hambăda pakamboe-be-moe, booe pamakeata la tooe dangoe, wăda-ka i O. Nd. dăngoe i O. M. Nahèama i R. K. nda ningoeă, hi aja, nggi tooeja, hi aja, na matōeroe mbeningga. Dakamang papawoenggoenja manoe, bada pawoenggoenja i R. K. ana winida. Nawoenggoengka manoe i R. K. nda ningoeă lima la manoe. Wăna-ka i O. M. aja Nd. nda paitaă lima la manoe jia, bana woenggoeng i R. K. Napīngoe ihi tăda ài, wăna i O. Nd. Nakamang papaoenoenja wài mbakoe haoe, hooe kaba-ma-da da mbakoe haoe, bada bâinja, dawònja paoenoeng i R. K., ndana malaraă i R. K. hama toena bana oenoeng wàibeă Aja Nd., wăna i O. M. ndana malara i R. K., bana oenoeng mbakoe haoe. Kamangoe papanjamanja karohoe oehoe, nanjama i R. K., ndana mădoeă na karohoe la ngaroena, napangandjinja na karohoe, hama lakoe wàija. Ndana ăpaja karohoe, wădaï i O. M. Datamălanja nīmboe, hida patindjandja da nīmboe. Ningoe hangahoe rihida da nīmboe, laloe dăka-ma-ha da nīmboe. Dapalèawaja i R. K., paoeroetoeha da nīmboe wănja limana, ba weli hapoengoe păkoenja [1]), loendoe nanimbihoe-ma-ha da nīmboe. Loendoe nahăla-ma-ha, ba hangahoe rihi-ma-da da nīmboe, bana oeroetoeha I. R. K. wănja [2]) limana, ndana manōea i R. K. Ka nggiki-ă-nda-nja-ka i R. K., naoeroetoe nīmboe, ndana manōea, tapanjamanja karoehoe, ndana mădoe la ngaroen, ta paoenoenja wài mbakoe ndana malara, tapawoenggoenja manoe, nda paitangoeï lima, wăda-ka da ana mini. Mătanja-ka, wăda, kata boetinja-ka, loendoe napaana bădi i R. K.; napèaka-ka haromoe, ăka napaana, wăda.

Mandàikika, loendoe hakamboeloe hooe woelang bana pakamboe, pădangnanja-ka kadjeana, ndana paana ndokoe. Toboenja karamboa, ba pădangnanja kadjea i R. K. wăda-ka da ana mini. Dandjanggaja i R. K. tooe dangoe, bana mboehang papaăna i R. K., ni-ndăbandja da amana. Mandàikika, bana ngărija makawèada: pèaka, wădanja, ăka nggamoeja na tooe mini, na măngoe anangoe la kamboemoe, wăna-ka na makawèada. Nahèama i R. K., ndea hi ăpoe, nda ningoeă tooe mini. Wăna-ka na makawèada: ăka ndooe

---

[1]) In den tekst is de constructie niet zeker: *na (ba?) weli hapoengoe păkoe ha (?)*.

[2]) Voor *wănja* staat beide malen *dăngoe*.

Toen zeiden haar broers i O. Ndiloe en i O. Mada: wat scheelt onze zuster, dat ze al zwanger is. We zijn zeer beschaamd, zeiden haar broeders. Ze gingen hun zuster i R. K. roepen. Wat is dit i R. K., van wien is het kind, waarvan je al zwanger bent, ons te schande makende voor de menschen, zeiden i O. Nd. en i. O. M. I R. K. antwoordde: van niemand broeders, welke man zou tegen mij iets durven? Zij probeerden het met het in de vuist geven van een kip, terwijl ze die aan hun zuster i R. K. in de vuist gaven. I R. K. hield de kip in de vuisten, maar er was aan de kip geen hand te zien. Daarop zei i O. M.: broeder Nd., er is aan die kip hier geen hand te zien, nu i R. K. haar in de vuisten heeft gehad. Ze weet er misschien een middel op, zei i O. Nd. Ze probeerden nu het laten drinken van peperwater. Een klapperdop vol peper stampten zij voor haar en gaven zij i R. K. te drinken, maar ze werd er niet heet van, het was net of ze gewoon water dronk.

Broeder Nd. zei i O. M., i R. K. is niet heet geworden door het drinken van peperwater. Zij probeerden haar rijstkorrels te laten kauwen. I R. K. kauwde, maar de korrels waren niet droog in haar mond. Zij spuwde de korrels uit, als water liep het. Ook de rijst greep haar niet, zei i O. M. Zij smeerden haar nu lansen in met vet, en zetten ze rechtop. Meer dan honderd lansen waren er, zeer scherp waren ze. Daarop bevalen ze i R. K. de lansen tusschen de saamgeknepen hand door te trekken, vanaf de eerste, tot ze ze allen gehad had. Toen i R. K. ze allen tusschen de hand doorgetrokken had, meer dan honderd als er waren, was ze niet gewond. Hoe hebben wij het toch met i R. K., zij trekt de lansen door haar hand, ze wordt niet gewond; wij geven haar rijst te kauwen, die blijft niet droog in haar mond; wij geven haar peperwater te drinken, ze krijgt geen branderig gevoel; we geven haar een kip in de vuisten, er is geen hand te zien, zeiden haar broeders. Laat haar maar, zeiden ze, we zullen haar maar in 't oog houden tot ze bevallen moet. Ze zal het straks wel zeggen als ze bevallen moet, zeiden ze. Dit duurde eenigen tijd, tot elf maanden zwangerschap verloopen waren. Toen voelde ze wel haar rug, maar baarde maar niet. Laat ons een karbouw slachten, omdat i R. K. pijn in haar rug heeft, zeiden haar broers. Heel de menigte lette op i R. K., nu zij zou baren. Al haar ooms waren tegenwoordig. Toen een oude vrouw haar eenigen tijd had gewreven, zeide zij: zeg ons toch wie de man is, van wien het kind in je buik is. I R. K. antwoordde: van niemand, moedertje, ik heb geen man. De oude vrouw zeide: als ge 't niet vertelt, zal je kind niet geboren worden.

pèaka, ndana dediă tai na anamoe. Nahèama i R. K., bama lakoe dăngoe i ama, nggi djea-be-ja, bakoe karei wài paoenoeng lai ama [1]), hina mbeningga i ama. Oemadooe-ki-doe-moe, lakoe kooe imboe wîkimoe-ka wài la òamang wănangga i ama, hikoe lakoe, koetama la òamang, koekamboeroeng la kandjòanga, kocheiki la marăda, hikoe itaja na wài la karòabakoe watoe, hikoe oenoenja, wăna-ka i R. K. bana panînja na makawèada na mangărija. Bana panînja bana oenoeng wài la karòabakoe watoe, dedina na ana, bōeti-be-ja bana dedi.

Tăka i O. Nd., napaloe-paloeja na inana na bōeti i R. K., bana pamakeaka, wăna i O. Nd. Nakikîloenja bana paloeja la talòara i R. K., karang bana paana bōeti, wăna i O. Nd. hina paloeja. Namanōea ndăbama na ihina i R. K., laloe djărama la ài. Napitija na anana i R. K., na bōeti, napaloeja la kambaniroe, nametika na bōeti, toenoeja la epi, nakărangma la epi, bàija-i la ngohoeng [2]), lemija la wài lōekoe, nakaboema na ihina na bōeti, ba bàija la ngohoeng [3]), nadediă aoe. Mandàiki hakoedoe, nalōeri beli na bōeti, nahei la babana na inana, napahoehoeja-i na anana, na bōeti. Nahili itaja i O. Nd., nalōeri belika na bōeti, wăna-i i O. Nd., nahili ăpaja na wihina na bōeti, napaloeja la kambaniroe, loendoe nakawèarakoema na katîkoena na bōeti; padoekoeloenja epi, toenoeja la epi, nakărang la epi noedaloe. Napapaloeja i O. Nd. na inana na bōeti, namanōea ndăba na ihina karang bana paana bōeti. Djeka-ngga-ka O. Nd., amboe paloeka, nda woekoenggoenja O. Nd., laboe wàija, wănggoe, hikoe oenoenja, na wài palîndjoe bōeti, toena-noe hina dedi na bōeti. Tăka i O. M. djeka-nja-ka, aja Nd., amboe papaloe i R. K. Mandàiki hakoedoehili nămoeja-i na bōeti, nahei la babana na inana, kăra-kăra, wăna bana hei la babana na inana. Napahoehoeja-i na anana, na bōeti, njoena na inana. Metika na amana i R. K., bana handoekanja na anana. Tăka i O. M., ha aja Nd., măta kada lakoe la wòaka, kana dei kalóe la wòaka dăngoe tîboe, mătanja-ka-doe-na, nggăra hi paloeja i R. K., mătanja-ka dăngoe na bōeti, nggăra hita pametija noe.

Lakoe la wòaka i R. K. dăngoe na bōeti, na anana. Didi O. M. na manamoe i R. K. Mandàiki la wòaka, napaníka na bōeti, ha ina, ha ina, oengăndiha da mamoeli la ana kawihoe, kooe ngăndi-

[1]) J: *bakoe karei wài lai ama paoenoeng.*
[2]) J: *ngohoe.*
[3]) J: *ngohoe.*

I R. K. antwoordde: toen ik met vader meeging, misschien is dat het, toen ik drinkwater vroeg aan vader en vader boos op mij werd. Heb dan maar wat dorst, ga zelf maar water zoeken in het bosch, zei vader tot mij. Zoo ging ik, ik ging het bosch in, ik daalde af in het dal, ik klom weer op naar de vlakte, daarop zag ik water in een steenholte en ik dronk het, zei i R. K. tot de oude vrouw, die haar masseerde. Toen zij haar gezegd had, dat ze water gedronken had uit een steenholte, werd het kind geboren, als een aap werd hij geboren. Daarop ranselde i. O. Nd. de moeder van den aap, i R. K.; omdat ze mij beschaamd gemaakt heeft zei i O. Nd. Hij rolde i R. K. op het erf heen en weer, terwijl hij haar al maar sloeg; omdat ze een aap heeft gebaard zei i O. Nd. en sloeg haar. Heel het lichaam van i R. K. was gewond, heelemaal lam van dat hout. Toen nam hij het kind van i R. K., den aap, en sloeg hem tegen de huispaal, dat de aap stierf; hij verbrandde hem in het vuur, zoodat hij verschroeid was door het vuur, stampte hem in het rijstblok en dompelde hem in het water van de rivier. Stof was het lichaam van den aap, toen hij hem stampte in het rijstblok, als asch werd hij. Na korten tijd werd de aap weer levend en klom op de schoot van zijn moeder. Zij zoogde haar kind, den aap. Weer zag hem i O. Nd.: de aap is weer levend geworden, zei i O. Nd, hij greep den aap weer bij zijn poot en sloeg hem tegen de huispaal tot de kop van den aap was verbrijzeld. Daarop stookte hij hem een vuurtje en verbrandde hem in het vuur, dat hij verzengd werd in het vuur. I O. Nd. ranselde de moeder van den aap, geheel haar lichaam was gewond, omdat zij een aap had gebaard. Laat mij O. Nd., sla mij niet, 't was niet mijn opzet, 't zal wel water zijn, zei ik, en ik dronk de aap-urine. Zoo kwam het, dat de aap geboren werd. Daarop zeide i O. M.: houd op met haar, broeder Nd., ransel i R. K. niet. Na een korten tijd daar kwam de aap weer aan. Hij klom op de schoot van zijn moeder, kăra, kăra zei hij, terwijl hij op de schoot van zijn moeder klom. Zijn moeder zoogde den aap, haar kind. De vader van i R. K. was gestorven uit droefheid over zijn kind. Vervolgens zei i O. M.: broeder Nd., laten ze naar de tuinen gaan en op de pisang en suikerriet in den tuin passen, laat haar toch, wat heb je er aan haar te slaan, laat haar en de aap, waarom zouden wij haar dooden?

Zoo gingen i R. K. en de aap, haar kind, naar de tuinen. Alleen O. M. had medelijden met i R. K. Toen ze eenigen tijd in den tuin waren geweest sprak de aap: moeder, moeder, neem de mamoeli's in dat mandje mee, en breng ze naar oom Mada.

nja i tōeja Mada. Nahèamaka na inana, napapaloe-doe-ka tai i O. Nd., ākana itaka la paràing, ndakoe loa-doe-koe la paràing, wāna i R. K. Nahèama na bōeti, loa njoena, hi ina, oepangalangka lai tōeja Mada. Ka lakoenanja-ka na inana, natīdoenja-ka na mamoeli la kawihoe. Bana tākaka la paràing, naitaja i O. Nd., napaloe-paloe padjāraja-i, nakabānda hīka i R. K., Naitaja i O. M. bana paloeja i R. K. djeka-nja-ka, aja Nd., nggāra hi papaloeja. Pandjananja-ka i O. Nd., ndana paloeja. Lakoenanja-ka la oemana i O. M., la ana minina. Tākaka la bangga, nabāndjaloeja na kawihoe la kaheli, da [1]) mamoeli. Napoeroe la bangga na anana i O. M., i Rāmboe Danga, mamoe, nggāra la kawihoe, wāna i R. Danga. Ngāndinggoenja na amamoe, wāna i R. K. Tāka i R. D. nahei la oema, ama, wāna, ninja i mamoe la bangga. Hei kooe hāpa la oema, wāmoenja na mamoemoe, wāna-ka i O. M. Tāka i R. D. hina paooenja na mamoena pahei la oema pahāpa. Naheika la oema i R. K., hina wònja i O. M., da mamoeli. Wāna-ka i O. M., kajia hoe wònggaha da mamoeli, nggāra pakareinggoe wāmoenja, hoe wònggaha da mamoeli. Nahèama i R. K., nda ningoe matakoengga wài paoenoenggoe, mapitingga ài, mabàingga pangangoe, mamanahoengga oehoe, mapadoekoeloengga epi nda ningoemboe, djea koemài wānaka i R. K. Nahèama i O. M., ba nda ningoeā tooe, nggāra pawòndanggooe-ka matakoenggooe wài. Nahèama i R. D., ha ama, pitiha da mamoeli, njoengga koelakoe, koetanggoe takoenja wài njoengga i mamoe. Tāka i O. M.: njoemoeka. Napitiha i O. M. da mamoeli, lakoeda i R. K. dāngoe i R. D., datākaka la oema la wòaka. Mbeninanja-ka na inana na bōeti, njoemoe-ma-ja i O. Nd. bōeti, lakoe la paràing ba wāmoe-ka, naitaka i O. Nd., napaloe padjāra-ma-ka ni kawài. Tāka i O. Nd. bōeti, bana itaja i R. D., R. D. wāna-ka na bōeti, mài kooe tanggoe manahoe-ā-nja-ka i ina, kooe tanggoe ohoeroenja ài, kooe tanggoe takoenja wài, āka-doe-na i ina, R. D. wāna-ka na bōeti, ba ndea tooe-ā-ma-ka, kakoe pahakooe ba bōeti-be-ā-ka, nggiki hama pahanggoenggooe-ka. Nahèama i R. D., āpaka tooekooe-ka, ka djeakooe-ka pabihoenggoe, ba bōeti-be-kooe na lahoemoe.

Mandàikika, lakoe papoenggoe watoe i O. M. dāngoe i O. Nd. Doenda ndābananja-ka na tooe la papoenggoe watoe reti, kata toe wānja retina i bokoe, wāda-ka i O. M. dāngoe i O. Nd. Lakoe ndābananja-ka na tooe. Pira mboca lodoe-be-na-ka, ndada ngalang ndokoe papoenggoeja na watoe. Tāka na inana i O. Nd. bōeti,

[1]) In den tekst is aan *da* later *ngoe* toegevoegd.

Zijn moeder antwoordde: straks zal i O. Nd. me ranselen, als hij me ziet in het dorp, ik ga niet naar het dorp, zei i R. K. De aap antwoordde: ga toch maar, moeder, ga rechtstreeks door naar oom Mada. Daarop ging zijn moeder, de mamoeli's in het mandje droeg zij op haar hoofd. In het dorp gekomen, zag haar i O. Nd. en sloeg haar murw. Luid jammerde i R. K. I O. M. zag, dat hij i R. K. sloeg; houd met haar op, broeder Nd. zei hij, waarom zou je haar ranselen? Zoo hield i O. Nd. op en sloeg haar niet meer.

Zij ging dan naar het huis van O. M. tot haar broer. Op de voorgalerij gekomen, zette zij het mandje met de mamoeli's op den huisvloer. De dochter van i O. Mada, i Ramboe Danga, kwam naar beneden naar de voorgalerij. Tante, wat is er in dat mandje, zei i R. Danga. Dat kom ik uw vader brengen, zei i R. K. Daarop ging i R. D. in huis. Vader zei ze, hier in de voorgalerij is tante. Kom in huis, om sirih te kauwen, moet je je tante zeggen, zei i O. M. Daarop riep i R. D. haar tante om in huis te komen en sirih te kauwen. I R. K. ging in huis en gaf i O. M. de mamoeli's. Toen zei i O. M.: waarom geeft ge mij de mamoeli's, wat zal ik hem vragen hebt ge gedacht, en nu geeft ge mij de mamoeli's. I R. K. antwoordde: er is niemand, die mij water schept om te drinken, die mij hout haalt, of het eten stampt, ook heb ik niemand die mij de rijst kookt of het vuur opstookt. Daarom kom ik, zei i R. K. I O. M. antwoordde: wie kan ik u geven om voor u water te scheppen daar ik niemand heb. I. R. D. antwoordde: vader, neem de mamoeli's, ik zal gaan, ik neem op mij voor tante water te scheppen. Zooals je wilt zei i O. M. I O. M. nam de mamoeli's en i R. K. en i R. D. gingen samen heen. Zij kwamen bij het huis in den tuin. Boos was zijn moeder op den aap, jou schuld is het, aap O. Nd., met je zeggen, ga naar het dorp. I. O. Nd. zag mij en heeft me zoo straks lam geslagen. Daarop zag aap O. Nd. i R. D. Ramboe Danga, zei de aap, kom en kook voor moeder, haal hout en put water voor haar, namelijk voor moeder, zei de aap, daar ik toch geen man ben, dat ik je zou kunnen trouwen; daar ik maar een aap ben, hoe zou ik je kunnen trouwen? I R. D. antwoordde: zelfs al was je een man, zou ik jou dan willen, daar je toch naar je penis maar een aap bent.

Na eenigen tijd gingen i O. M. en i O. Nd. een steen uithouwen, en riepen alle mannen op tot het uithouwen van een grafsteen; om het graf van grootvader er mee te maken, zeiden i O. M. en i O. Nd. Alle mannen gingen er heen. Eenige dagen verliepen, dat ze den steen maar in 't geheel niet konden uithouwen.

dapaooe-mboe-nja dăngoe i R. D. mài kada tanggoe takoe wài, kada oenoeng da tooe da mapoenggoe watoe wăda-ka. Pawăla la marài romoe, manahoenanja pangangoe i R. D. Namemika na ochoe, ngangoedanja-ka, hălaka pangangoe, njamadanja-ka kokoer, bada roehindja da ihi. Lakoedanja; bada tăka la mapoenggoe watoe, na tooe dangoe ndana măka papoenggoeja na watoe. Na maling, belida-ka la oema. Bada tăkaka la oema: R. D. wăna-ka na boeti nandjoroeka na watoe, na papoenggoeda noe kawài. Nahèama i R. D. moekăli paărang-păkoe-moe, ba mănggil-mboe-nda-doe-ta, nda pangalang ndokoe papoenggoeja na watoe.

Hili hadang la marài romoe, manahoenanja-i oehoe, memika na ochoe ngangoedanja; hălaka pangangoe, njamadanja-ka kokoer, roehidandja-i da ihi. Wăna-ka na boeti, oebĭlingga-doe-koe kokoeroe, kakoe roehinja na matanggoe, ka pekoe ndjangganggoeha da manoe, amboe natèawaha ikitoe, ka pekoe itanggoeha. Tăka njoena i R. D., boeti lahoe-be-kooe oekareing-mboe-doe-moe kokoeroe. Ha R. D. wăna-ka na boeti tòalangga-ka-doe-na booe itaka paboeti, tòalangga-ka. Wònja-ka na boeti wài kokoeroe paroehi. Didi mehaă na boeti la oema, bana deija na oema. Hambădaha-ka i R. K. dăngoe i R.D. Bana tăngaroeha da inana, da maroocka; la kamboengoe oema, bana hei ningoe na boeti, bana tăngaroeha da inana, ndana itaha-pa da inana. Poeroenanja-ka na boeti, tamananja-ka la oema hoedaloe, pakinanja na boeti, nadedija-ka tooe. Ningoe hinggi komboe, tera la katĭkoena, rochoe bănggi bokoelna, kabèala oeloe nggedingna, nĭmboena, ningoe kaloemboetoe-mboe-na-ka. Poeroenanja-ka la tana, natilaja na watoe la wawa oemana, nadedija ndjara, mbĭnoe katoenggana na ndjara, mbĭnoe wălanggirina. Nakalĭtija-ka na ndjara, nakamang la hangga oemana, laloe manandang.

Lakoenanja-ka la mapoenggoe watoe. Bana tăka la mapoenggoe watoe, nakatătakoenja na tooe bana itaja, ba laloe manandang-ma-ja. R. D., wăna bana tăka, keija na kaloemboetoenggoe „i rèanggang baba". Nakeija i R. D., na kaloemboetoe. R. D. keija na ndjara, kooe hondoeja „i wăroengoe lalèaba". Keija i R. D. bana hondoeja. Paăranja tooe dangoe, ka nggi weli-nimoenja, oemboe, wăna-ka na tooe dangoe. Welinggoe patăngaroe ndjara, wăna i O. Nd. boeti. Ka nggija na watoe na papoenggoe. Niwawaja, wăna na tooe. Nandjoroeka na watoe wăna i O. Nd. boeti. Ndedipa wăna i O. M. Lakoeka i O. Nd. boeti patăngaroeja na watoe. Bana tăka njoena la watoe, hina pitija na kataka, hina poenggoeja na watoe, napoenggoeja handăkang, nahili poenggoeja handăkang la hapapa, nandjoroema na watoe, belinanja i O. Nd. boeti la mamaoe. Malingnanja-ka. R. D. wăna, iroe-i-ngga-ja na ndjaranggoe, „i

Daarop riepen zij ook de moeder van aap O. Nd. en i R. D.; laat ze komen om water te scheppen, dat de steenhouwers drinken, zeiden ze. Vroeg in den morgen werd i R. D. wakker en kookte eten. Toen de rijst gaar was, aten zij; na gegeten te hebben kauwden ze kokos, terwijl ze zich het lichaam inwreven. Daarop gingen ze heen. Toen ze bij de steenhouwers kwamen waren de mannen niet in staat den steen uit te houwen. 's Avonds keerden zij naar huis terug. Toen ze thuis gekomen waren zei de aap: R. D. is de steen, waarmee ze daar straks aan het houwen geweest zijn, ook gevallen? I R. D. antwoordde: jij bent maar druk met vragen, terwijl we nog moe zijn ook. Ze hebben het in 't geheel niet gedaan gekregen den steen uit te houwen.

Den volgenden morgen vroeg kookte zij de rijst. Toen de rijst gaar was, aten zij. Na gegeten te hebben kauwden ze kokos, en wreven zich weer het lichaam in. De aap zeide: R. D. laat voor mij wat kokos over, om mij de oogen in te wrijven, dan kan ik op de kippen passen, dat geen kiekendief ze wegratse, maar ik ze kan zien. Daarop i R. D., „jij bent maar een schaamdeel van een aap en jij vraagt me nog kokos ook". R. D. zei de aap, scheld jij me maar, daar je mij als aap ziet, scheld me maar. Zij gaf den aap klapperolie om zich in te wrijven. Op zijn eentje bleef de aap in huis, om op het huis te passen. I R. K. en i R. D. waren al weg. Toen hij naar ze uitkeek waren zijn moeder en i R. D. al ver weg. Toen hij naar hen uitkeek, in de nok van het huis, waarheen de aap geklommen was, zag hij hen niet meer. De aap daalde af, ging het huis binnen en kleedde zich. Hij werd een man; hij had een kleurig bewerkte slimoet, een hoofddoek om zijn hoofd, een groote lendedoek, ook had hij een kapmes met ivoren heft, een lans en een sirihzak. Hij ging naar buiten, trapte op den steen onder aan het huis, die werd een paard. Compleet waren zijn halsversiering en zijn bellen. Hij besteeg het paard en liet het dansen voor het huis. Zeer schoon was hij.

Hij ging nu naar de steenhouwers. Toen hij bij de steenhouwers kwam, schrokken de mannen voor hem, toen ze hem zagen, zoo schoon was hij. R. D. zeide hij, toen hij kwam, neem mijn sirihzak „die snel op de schoot klimt". I R. D. nam de sirihzak. R. D. neem het paard „neefverwerper" en bind het. I R. D. nam het en bond het. De mannen vroegen hem: vanwaar komt ge, heer, zeiden ze. Ik kom van het zien naar mijn paarden, zei aap O. Nd. Waar is de steen, die gehouwen moet worden? Hier beneden is hij, zeiden de mannen. Is de steen al gevallen, zei aap O. Nd. Nog niet, zei i O. M. Daarop ging aap O. Nd. naar den steen kijken. Toen hij bij den steen was gekomen, nam hij de bijl en hakte den steen. Hij deed een slag, hij deed nog een slag aan den anderen kant, daar viel de steen. Aap O. Nd. ging terug in de schaduw. Het werd avond.

wăroeng lalèaba", ngăndi-i-ngga-ja na kaloemboetoenggoe „i rèanggang baba". Tăka i O. M., ha oemboe, amboe lakoe kadí, napa kooe ngangoepăkoe. Namalingka, măta kakoe lakoe kadí, ba imboenggoenja ndjara.

Belinanja-ka la oemana i O. Nd. bōeti. Natăkaka la talòarana, napoeroe la tana, natilaja na ndjara, nadedi pabelija watoe naheija la oema, naălindja da hinggi da terana, naălindja da kabèalana, nadedi pabelija-ka bōeti. Mandàiki hakoedoe, tăkadanja i R. D. dăngoe inana. R. Danga, R. Danga, wăna-ka na bōeti, ma na watoe, nandjoroeka noe kawài· Oepaărang-ărang, hīna bata tăka, bata mănggil-mboe-doe-ta, oepaărang-păkoe-moe-doe-moe, bōeti lahoe. Ma, nggi nandjoroeka na watoe noe, wănggoe-doe-koe, R. D., hikoe paărang. Tòalangga-ka-doe-na, booe itaka pabōeti, oekoemoe njoemoe R. D. noe kawài, oetanggoe kei-ma-ja noe kawài na kaloemboetoena na mapoenggoeja na watoe. Nahèamaka i R. D. kakoe kei-doe-ja na kaloemboetoena, kanggikina hoe paărang-ărangoe-doe-moe. Toena-ka-doe-na R. D., oetotòalangga-ka-doe-na, booe itaka pabōeti djăra patooeka noe; booe itaka pabōeti toena-ka-doe-na.

Hili pawăla la marài romoe, manahoedanja-ka oehoe, ngangoeda. Ba ndedi natăka i O. Nd. bōeti ndana măka tooe dangoe pajilaja na watoe. Hălaka pangangoe njamadanja-ka kokoer, rōehidandja da ihi. Rōehi pamanandang kokoer R. D., ka pekoe mboehananggooe na mapoenggoeja na watoe. Nahèama i R. D. kakoe rōehi pamanandang-doe kokoeroe, ka pekoe mboehanangga na mapoenggoeja na watoe. R. D. bīlingga-doe-koe tădi rōehimoe kokoeroe, kakoe rōehindja-doe-koe da matanggoe, ka pekoe itanggoendja da manoe, ka pekoe pahánggoendja da ikitoe, amboe datèawaha da ana manoe, wăna-ka i O. Nd. bōeti. Nahèamaka i R. D., wò-mboe-ngga-doe-koe wămoe-mboe-doe-moe, bōeti kambanga lahoemoe-doe-moe. Nahèamaka i O. Nd. bōeti, tòalangga-ka-doe-na R. D. ba itaka pabōeti, djăra patooeka noe, ba bōetika, tòalangga-ka-doe-na R. D. Wònja-ka kokoer tădi rōehina i R. D., wònja i O. Nd. bōeti, rōehinanja na matana i O. Nd. bōeti.

Hambăda lakoeda-ka njoeda i R. D. dăngoe inana. Na bōeti la kamboengoe oema, ndana itaha-pa da inana, mbăda marooedanja-ka năhoe. Poeroenanja-ka, tamananja-ka la oema, loehoenanja-ka la kajoebana dedinanja-ka tooe. Ningoeka hinggi komboena, tera hoetaroe la katīkoena, kaleangoe la wihina. Poeroenanja-ka la tana, ningoe nīmboe oroe ămahoe-mboe-na. Natilaja watoe napambelija ndjara. Mbīnoe katoenggana na ndjara, mbīnoe wălanggirina. Nakaltija-ka na ndjara i O. Nd. bōeti, hina kamanja la wawa oemana. Lakoenanja-ka.

R. D. zeide hij, breng mijn paard „neefverwerper" voor, breng mij mijn sirihzak „die snel op de schoot klimt". Daarop zei i O. M.: ga niet dadelijk weg, oemboe, eet eerst wat. Het is al avond, ik moest maar dadelijk gaan, daar ik op zoek ben naar paarden.

Aap O. Nd. keerde terug naar huis. Hij kwam aan op zijn erf, hij steeg af, trapte het paard, het werd weer een steen. Hij ging in huis, deed slimoet en hoofddoek af, deed zijn kapmes af, en werd weer een aap. Na een klein poosje, kwamen i R. D. en zijn moeder. Ramboe Danga, Ramboe Danga zei de aap, wel, de steen, is die ook gevallen daar straks? Jij vraagt ook maar, net komen we thuis, moe en wel of jij vraagt maar, schaamdeel van een aap. Nu, misschien is die steen daar wel gevallen dacht ik, R. D. daarom vraag ik het. Scheld jij me maar, daar je mij als aap ziet. Doe jij dat gewoonlijk R. D. zooals zoo straks, dat je de sirihzak van den steenhouwer hebt aangenomen? I R. K. antwoordde: laat ik zijn sirihzak aannemen, waarom vraag je me dat zoo? Toe maar R. D. scheld jij me maar, waar je mij als aap ziet en wel moeilijk als mensch beschouwt; waar je mij als aap ziet, laat dat dan maar zoo zijn.

Weer vroeg in den morgen kookten zij rijst en aten (zoo lang aap O. Nd. nog niet gekomen was, konden de mannen den steen niet trekken). Toen zij gegeten hadden, kauwden zij kokos en wreven zich het lichaam in. Wrijf je goed in R. D., dat de houwer van den steen zin in je kan hebben. I R. D. antwoordde: laat ik me goed met klapper inwrijven, dat de steenhouwer zin in mij kan hebben. R. D. laat een overschot voor mij over van de klapperolie, waarmee je je inwrijft, dan kan ik mijn oogen inwrijven en letten op de kippen, opdat ik de kiekendief kan verjagen, dat hij de kippen niet wegratse, zei aap O. Nd. I R. D. antwoordde: geef mij ook wat, zeg je me nog, stom schaamdeel van een aap die je bent. Aap O. Nd. antwoordde: scheld me maar R. D., daar je mij als aap ziet, en wel moeilijk als mensch beschouwt, daar ik een aap ben. Scheld me maar i R. D. I R. D. gaf hem een overschot van de klapper, waarmee ze zich ingewreven had; ze gaf het aan aap O. Nd. Aap O. Nd. wreef zich de oogen in.

I R. D. en zijn moeder waren reeds weggegaan. De aap klom naar de nok van het huis, hij zag ze niet meer, ze waren nu reeds ver weg. Hij ging naar beneden, ging het huis binnen, kroop uit zijn vlies, en werd weer een man. Hij had een kleurige slimoet, een zijden hoofddoek om zijn hoofd, hij had een kapmes met ivoren heft, armbanden en beenringen. Zoo ging hij uit huis. Ook had hij een lans met gouden banden. Hij schopte den steen, hij veranderde in een paard, compleet waren zijn halsversiering en bellen. Aap O. Nd. besteeg het paard en liet het dansen beneden voor het huis. Daarop ging hij heen.

Bana itaja tooe i O. Nd. bōēti, manandang hama toena na woelang hakamboeloe lima bana djilik. Na tooe dangoe, nggi tooe ningoeja ihi jia [1]) wāda da toejana. Bana tākaka la tooe dangoe njoena i O. Nd. bōēti, da anana i O. Nd. damboeha pakeija na kaloemboetoena i O. Nd. bōēti bada parambanja dāngoe i R. D. Tāka njoena i O. Nd. bōēti, R. D. wāna, keija na kaloemboetoenggoe „i rèanggang baba'', R. K. keija na ndjara „i wāroengoe lalèaba'', kooe hondoeja, keija na nīmboenggoe „i ròambang kalembi'' kooe bāndjaloeja. Keinandja-ka i R. D. Da anana i O. Nd. damboehang pakeiha, ndana wòndja· Paārangnanja i O. Nd. bōēti, ka noe, na watoe ijilaja-ka. Nahèama na tooe dangoe, djāpaka ba hāla papoenggoeja noe kangeou, nda pamākanja pajilaja. Ndana pī-ā-nja na anana na ana winida njoeda i O. Nd. dāngoe i O. M. Wāna-ka i O. Nd. bōēti, lakoe kata loa pajilaja. Jiliadanja-ka tooe dangoe, ndana mākanja tooe dangoe. Naāpaja-ka i O. Nd. bōēti na hoepoena na likoena na watoe, hina lōēdoe

Watoe poedakaka
pakandoendoekoe
la karaba oehoe wenja,
pakajirikoe
la panèatang.
i toeja Ndiloe Pila
na mawinoe rara meha
na makoeta rara meha,
bana paloeja i ina
Rāmboe Kahi Lèaba,
bana kabeli-beli,
bana kīloe-kīloenja,
bana itang majilana
i ina Kahi Lèaba,
bana paloe-paloeja.
i tōēja Ndiloe Pila,
watoe poedakaka,
bana toenoe-toenoeka
la epi la madoēroe,
bana bài-bàika
la ngohoeng [2]),
hina lemi-lemika
la lōēkoe līboe mōēroe

[1]) J: *ja.*
[2]) J: *ngohoe.*

Schoon was aap O. Nd. voor het oog der mannen, als de nieuwe maan op den vijftienden dag, nadat hij opgekomen is. Het volk, ook zijn ooms zeiden: vanwaar zou die man toch zijn? Toen aap O. Nd. bij het volk was gekomen, wilden de doehters van i O. Nd. den sirihzak van aap O. Nd. aannemen, terwijl zij en I R. D. er om vochten. Daarop zei aap O. Nd.: R. Danga, neem mijn sirihzak „die snel op schoot klimt", R. D. neem het paard „neefverwerper" en bind het, neem mijn lans „familievergeter" en zet hem neer. I R. D. nam ze. De kinderen van i O. Nd. wilden ze graag nemen, maar hij gaf ze niet. Aap O. Nd. vroeg: hoe is het, die steen, hebt ge hem al gesleept? De mannen antwoordden: hij is nog steeds, zooals hij daar gister gehouwen is, we hebben hem niet kunnen sleepen. I O. Nd. en i O. M. wisten niet dat hij de zoon van hun zuster was. Aap O. Nd. zei: vooruit, laten we hem gaan sleepen. De mannen wilden hem sleepen, maar ze vermochten niets op hem. Toen greep aap O. Nd. het eind van het touw van den steen en zong:

witte tufsteen
kom aanrennen als een paard
naar de voederbak om te eten,
kom aanschuifelen
langs een boschliaan;
het was oom Ndiloe Pila
die alleen rijpe betel kauwt,
die alleen rijpe sirih pruimt,
die moeder sloeg.
Ramboe Kahi Leaba,
terwijl zij zich om en om wentelde,
terwijl hij haar voortrolde
en haar pijn zag,
van moeder Kahi Leaba,
terwijl hij haar sloeg en sloeg.
Oom Ndiloe Pila was het,
(witte tufsteen!)
die mij roosterde
in het vlammend vuur,
mij fijn stampte
in het rijstblok,
en mij weekte
in de diepte der rivier,

i tōēja Ndiloe Pila.
Laloe doeja-ka;
hădika nda djeaja
i tōēja Mada Loe
na manamoe nda hawaloe
na maai tòama langoe
i tōēja Mada Loe.

wăna-ka i O. Nd. bōēti, bana lōēdoe. Tăka da tooe dangoe, i. O. Nd.-ka i O. Mădaka. Na marămba dangoemboe, patandang ndăbada la etida nggiki hi lōēdoe toena-noe „na pamboehang watoe''. Nahèama i O. Nd. dăngoe i O. M., nda ningoeă papaloenda, patoenoenda, wăda-ka. Djăpa bana palài na watoe bana lōēdoe njoena i O. Nd. bōēti. Natăkaka la padōēa ngarangia na watoe, malingnanja. Kakoe lakoeka wăna-ka na tooe na pamboehang watoe. Napa kooe ngangoepăkoe. E, măta kakoe lakoe, wăna-ka, napa haromoe, kata ngangoeka-i-doe-na, ba malingnanja-ka jia. Tăka da tooe dangoe, napa kata ngangoepăkoe bădi. Mălaka wăna-ka na pamboehang watoe. Wòdanja-ka pangangoe. Bana ngangoe, nalakoema, bana ngangoe dăndja i R. D. dăngoe na inana. Bada ngangoe, na inana, ndana pī-ă-nja, djeaja na ananggoe, nda wănaă. Hălananja-ka pangangoe. R. D., wòngga jia na kaloemboetoenggoe „i rèanggang baba'', iroengga na ndjara „i wăroengoe lalèaba'' pitimboe [1]) na nīmboe „i ròambang kalembi''. Kalītinanja-ka la ndjara. I R. D. măta kakoe lakoe, wăna. Djăpa bana paloeja na ndjara, bana palài.

Natăkaka la oema, poeroenanja-ka la tana, natilaja na ndjara, napambelija watoe, naheija la oema, naălindja da hinggi, da terana, da kabèalana, da karana, naăli ndăbanja-ka, natama beli la kajoebana, nadedi pabelija-ka bōēti. Heinanja-ka la kamboengoe oema hoedita. Bana tăngaroeha da inana, kăra kăra wăna-ka. Hīna datăka i R. D. dăngoe na inana la bangga, poeroenanja-ka na bōēti la kamboengoe oema. R. D. wăna. Nahèama i R. D. nggăraja wămoe. Ma noe kawài, R. D. namài noe kawài na tooe na pamboehang watoe. Nggiki hi ndana mài, namàidoe, āka ndana mài njoena, ndana lakoe lăti na watoe. Natăka njoena, hina āpaja na hoepoena na likoe, hina lakoe. Noe kawài, bana tăka na P. W., oetanggoe keiha da kaloemboetoe noe kawài, dăngoe na ndjarana, da nīmboena, njoemoe-ma-ka R. D., matanggoe keiha noe kawài, wăna-ka na boeti. Nahèama i R. D., kakoe kei-doe-ha da ndjara,

[1]) J: *piti dăngoe.*

Oom Ndiloe Pila.
Erg was het toch.
Indien hij het niet was geweest
Oom Mada Loe
die medelijden heeft onbeperkt,
erbarming waarvan men spreekt.
Oom Mada Loe

zeide zingend aap O. Nd. Daarop zeiden de mannen: i O. Ndiloe, i O. Mada? Ook de hoofden overlegden allen bij zichzelf, waarom zingt zoo de van den steen gewilde? I O. Ndiloe en i. O. Mada antwoordden en zeiden: er is niemand door ons geslagen, er is niemand door ons geroosterd. Terwijl aap O. Nd. zong, ging de steen steeds voort. Toen hij halverwege was gekomen, werd het avond. Ik moest maar teruggaan, zei de van den steen gewilde. Ge moet eerst wat eten. Neen, ik moet nu maar gaan, zei hij. Morgen zullen we wel weer eens eten, daar het nu avond is. Maar de mannen zeiden: eerst moeten we eten. Welaan dan, zei de van den steen gewilde. Zij gaven hem dan te eten. Bij het eten ging de van den steen gewilde en at met i. R. D. en zijn moeder. Onder het eten kende zijn moeder hem niet: dat is mijn kind, zeide ze niet. Toen ze gegeten hadden, zei hij: R. D. geef me nu mijn sirihzak „die snel op schoot klimt", breng me voor het paard „neefverwerper", haal mijn lans „familievergeter". Vervolgens steeg hij te paard. Ik moet nu maar gaan R. D., zei hij. Al maar sloeg hij het paard en rende voort.

Thuis gekomen steeg hij af; hij schopte het paard, het veranderde weer in een steen; hij ging in huis en deed af slimoet en hoofddoek, zijn kapmes en armringen, alles deed hij af, kroop weer in zijn vlies en werd weer een aap. Daarop klom hij naar de nok van het huis. Kăra-kăra, zeide hij, toen hij zijn moeder en i R. D. zag. Net waren i R. D. en haar moeder in de voorgalerij gekomen of de aap kwam naar beneden van de nok van het huis.

Ramboe Dănga, zeide hij. Wat heb je, antwoordde R. D. Daar straks R. D. is daar straks ook die man gekomen, de van den steen gewilde? Waarom zou hij niet gekomen zijn, zeker is hij gekomen; als hij niet gekomen was, zou de steen niet gegaan zijn. Hij kwam, greep het eind van het touw en toen ging die. Daar straks, toen de van den steen gewilde kwam, heb jij toen zijn sirihzak aangenomen, en zijn paard en lans, heb jij zoo straks daarvoor gezorgd, zei de aap.

da kaloemboetoena, da nīmboena, booe paāra ndāba-mboe-nja doe-moe, bōēti kambanga lahoemoe-doe-moe. Nahèamaka na bōēti, tòalangga-ka-doe-na, ba itaka pabōēti, djāra patooeka noe, ba bōēti, be-ā-ka. Māli marapoe, R. D., kana iloekooe na P. W. Noe haromoe R. D. kooe kareanja-ka-ki la jehoe, ka pekoe keinanda oehoe, kana rada-ā-nda-ka jehoe, djāra patooeka njoengga, ba boeti-be-ā-ka ni, nggiki hama pahanggoenggooe-ka njoengga, wāna-ka na bōēti. Mbeninanja-ka i R. D., napaní aāngaka, na lahoe-ā-na-ka na bōēti, djāpaka tooekooe-ka, djeakooe-ka pamboehanggoe-doe-koe, bōēti kambanga lahoe. Mālaka i R. D. tòalangga-ka-doe-na.

Tāka la marài romoe, pabenginanja-ka na bōēti, ina hadang, kai manahoe, kai lakoe hahang ina, amboe nambeni na marāmba na mapoenggoe watoe. Hadangnanja-ka na ina dāngoe I. R. D., manahoedanja-ka pangangoe; memika na oehoe, ngangoeda. Hālaka pangangoe, nahili palèawa: R. D. njama kokoer R. D. kooe rōehinja na ihimoe R. D., kooe rōehi pamanandang-nandang, ka pekoe mboehananggooe na tooe na P. W. Oebīlingga-doe-koe R. D. tādi rōehingoemoe, kakoe rōehinja na matanggoe-doe-koe, ka pekoe itanggoendja da manoe, amboe natèawaha ikitoe, ka pekoe pahánggoendja. Lakoedanja i R. D. dāngoe na ina. Heinanja-ka na bōēti la kamboengoe oema, bana tāngaroeha da inana. Nalāpahoeka da inana. Bada marooeka, poeroe belinanja-ka na bōēti, paki pahāmoenanja bana loehoe la kajoebana, poeroenanja la tana. Natilaja na watoe, pambelija ndjara, nakalītija, na kamanja la wawa oema. Lakoenanja-ka.

Ba ndedi natāka njoena, bana jilaja tooe dangoe, ndana mākanja na watoe. Loendoe natāka njoena, hina lakoe na watoe. Bana tākaka njoena na P. W., R. D. keija na ndjaranggoe. Āpananja-ka na hoepoena na likoena na watoe hina lōēdoe. Lakoenanja na watoe, bana āpaja na hoepoena na likoe, loendoe natāka la paràing na watoe. Malingnanja. R. D. ngāndija na ndjaranggoe. Amboe lakoe kadí, wāda da marāmba dangoe. E, māta kakoe lakoe, malingnanja-ka, haromoe, kakoe màiki pawotoeja na watoe.

Belinanja. Natākaka la oema, natilaja na ndjara, nadedija watoe. Heinanja-ka la oema, pandjiloengoenanja-ka. Nahālaka papandjiloeng, natama belika la kajoebana, naheika la kamboengoe oema hoedita, bana tāngaroeha da inana. Datākaka da inana, poeroe belinanja-ka la oema. Tāka na bōēti: R. D. ma noe kawài, namài na P. W. Nahèamaka i R. D., namàidoe, oepaārang-doe-moe, ba hīna bata tāka, bata mānggil-mboe ndedi tapandjang-mboe, oenapa paārang-ma-doe-moe. Tòalangga-ka-doe-na, ba bōētika. Oekoemoe

I R. D. antwoordde: nu je dat alles zoo vraagt, laat ik toch zijn paard en sirihzak en lans aannemen, stom schaamdeel van een aap als je bent. De aap antwoordde: scheld me maar, daar je mij als aap ziet, en wel mocilijk als mensch beschouwt, daar ik toch maar een aap ben. Als het de wil van den Marapoe is R D., moest de van den steen gewilde je nog eens trouwen. R. D. breng hem morgen maar mee hierheen, dan kan hij ons rijst koopen en voor ons zorgen hier; je beschouwt mij wel mocilijk als een mensch, daar ik maar een aap ben, hoe zou ik je kunnen trouwen. Woedend was i R. D., dat schaamdeel van een aap praat maar onzin. Gesteld al, dat je een man was, zou ik jou dan willen, stom schaamdeel van een aap. Toe maar R. D., scheld jij me maar uit.

's Morgens vroeg wekte hen de aap. Moeder, sta op en kook eten, dat ge gauw kunt gaan, opdat de vorst, die den steen gehouwen heeft, niet boos worde. Zijn moeder en i R. D. stonden op en kookten eten. Toen de rijst gaar was, aten zij. Nadat ze gegeten hadden, beval hij weer, R. D. kauw kokos en wrijf je lichaam in, wrijf het heel goed in R. D., dat die man, de van den steen gewilde, zin in je hebben kan. Laat een overschot voor mij over R. D., dat ik mijn oogen kan insmeren en op de kippen kan letten, opdat de kiekendief ze niet wegratse, maar ik die verjagen kan. Daarop gingen i R. D. en zijn moeder. De aap klom naar de nok van het huis en zag naar hen uit. Ze waren al uit het gezicht, daar ze ver weg waren. De aap ging weer naar beneden, kroop uit zijn vlies en kleedde zich mooi aan. Hij ging naar buiten, schopte den steen, die veranderde in een paard. Hij besteeg het en liet het dansen beneden voor het huis. Daarop ging hij heen.

Zoolang hij nog niet gekomen was, konden de mannen met al hun trekken niets met den steen; eerst toen hij gekomen was, toen ging de steen. Toen de van den steen gewilde gekomen was, zei hij: R. D. neem mijn paard. Hij greep het eind van het touw van den steen, en zong. Toen hij het eind van het touw greep, ging de steen, totdat hij kwam in het dorp. Het werd avond. R. D. breng mijn paard. Ga nog niet dadelijk weg, zeiden de vorsten. Neen, ik moet maar gaan, het is nu al avond, morgen zal ik den steen even komen ophijschen. Zoo keerde hij terug. Thuis gekomen schopte hij het paard, het werd een steen. Hij ging in huis en verwisselde van gedaante. Nadat hij zich veranderd had, kroop hij weer in zijn vlies, en klom naar boven naar de nok van het huis, om uit te zien naar zijn moeder en i R. D. Toen zij kwamen, ging hij weer naar beneden in huis. Daarop zei de aap: R. D. is de van den steen gewilde daar straks ook gekomen? R. D. antwoordde: gekomen is hij, jij vraagt ook maar. Net zijn we gekomen, moe en wel, we zijn nog niet uitgerust, of jij wacht al om te vragen. Scheld jij me maar, daar ik toch een aap ben.

njoemoe noe kawài, R. D., oetanggoe keiha da kaloemboetoena dängoe na ndjarana, da nïmboena. Nahèama i R. D., kakoe keidoe-ha, bana paooe-ma-doe-ngga njoengga. Mäla-ka-doe-na R. D. wäna-ka na bōeti.

Lakoedanja patakoe wài, hina paooe na makawèada la hingi lōekoe, makawèada tooe kawini, ndaoekoe wooe-ma-ha da pongoena, nda ningoe malakoe la lihina, ba ndaoekoe wooeja. Ha R. K. wäna na makawèada bana paooe. Nggära wämoe-doe-moe makawèada, hioe paooe. Loe mài-i nämoe, ningoe papanínggoenggooe. Moewooepäkoe-moe, ndakoe bihoe-doe-koe paloa, wäna i R. K. Täka na makawèada, la dita ngïloekooe-ka, kooe mandapoe ningoe. Màinanja-ka I. R. K., ka nggära wämoe, hi makawèada. Rämboe, mbäda poenggoenanja-ka na watoe. Hälaka papoenggoe, hiwäna i R. K. Ka nggi tooe ningoe na mapoenggoeja. Nda papïnja na mapoenggoeja na watoe, nggi tooe ningoeja ihi, äpoe, nda papïnja, wänaka i R. K.; ba ndedi natäka njoena na mapoenggoeja na watoe, nda pamäka-ä-nja na watoe pajila, loendoe natäka na tooe, hi mäka pajilaja. Napaärang na makawèada, bana jilaja, nggikina wäna bana lōedoe. Nahèama i R. K. wäna-doe-na, hi äpoe, bana loedoe: watoe poedakaka, wäna bana loedoe, i tōeja Nd. Pila, na makoeta rara meha, na mawinoe rara meha, bana paloeja i ina Kahi Lèaba, bana itangoe majilana, wäna; i tōeja Nd. Pila, bana toenoeka, la epi la madōeroe, bana bài-bàika, la ngohoeng, bana lemi-lemika, la lōekoe lïboe mōeroe, wäna; i tōeja Mada Loe, na manamoeka, wäna-doe-na, hi äpoe, wäna-ka i R. K. Wäna-ka na makawèada, booe lakoe, ngga na madeija na oema. Nda ningoeä wäna i R. K. Ndea, ningoe, wäna na makawèada. Ndea, nda ningoeä madeija na oema, wäna i R. K. Wäna na makawèada, ma nï hikoe rongoe maningoe wälanggiri la oema, koerongoe makamang ndjara. Ndändähar i R. K. la lihina na makawèada na mawooe. Ba didi-ä-ja na bōeti la oema, äpoe, bana òaòadahoeja na makawèada njoena i R. K. Nahèama na makawèada didi länga-täkaja na bōeti la oema, nda ningoe tooe hawiang. Didi länga-täkamadoe, hi äpoe, wäna i R. K. Djea-doe-ja, i oemboe bōeti, na mapoenggoe ja na watoe, na majilaja na watoe, djea-doe-ja na anamoe, hiwäna na makawèada; bakoe itaja bana kamang ndjara, laloe manandang. Nadädähikoe-ma-ja na makawèada njoena i R. K., ka nggiki-änggoe-nja-ka äpoe haromoe. Wäna-ka na makawèada, haromoe, hada-roedoengma booe lakoe, oelakoekika, täka loama pahainding, kooe beli. Äkooe itaja bana lakoe i O. Nd. bōeti, oeimboeja na kajoebana. Äkooe itaja na kajoebana na bōeti, kooe toenoeja la

Doe jij dat gewoonlijk zooals zoo straks, dat jij zijn sirihzak en zijn paard en zijn lans aanneemt R. D. I R. D. antwoordde: laat ik ze aannemen, daar hij me toch riep. Toe maar R. D. zei de aap.

Toen zij water gingen scheppen, riep hen het oudje aan den kant van de rivier. Een oude vrouw was het, zeer stonken haar zweren, er was niemand, die in haar buurt kwam, omdat ze verschrikkelijk stonk. R. Kahi, riep het oudje. Wat heb je, oudje, dat je roept? Kom eens gauw hier, ik heb u wat te zeggen. Je stinkt zoo, zei i R. K., ik wil niet komen. Toen zei het oudje: ga dan daar zitten, boven den wind. Daarop kwam i R. K.; wat is er nu oudje? Ramboe, hebben ze den steen al uitgehouwen? Hij is al uitgehouwen, zei i R. K. Waar komt die man vandaan die hem gehouwen heeft? Men weet het niet, grootje, waar de man, die den steen gehouwen heeft, toch wel vandaan komt, men weet het niet, zei i R. K. Zoolang de steenhouwer nog niet gekomen was, hadden ze geen macht over den steen om hem te trekken, maar toen die man gekomen was, konden ze hem trekken. Het oudje vroeg: wat zei hij in zijn zang, toen hij trok? I R. K. antwoordde: hij zeide in zijn zang, witte tufsteen zong hij, oom Nd. Pila is het die alleen rijpe sirih pruimt, die alleen rijpe betel kauwt, die moeder sloeg, i Kahi Liaba en haar pijn zag, zeide hij, oom Nd. Pila is het die mij roosterde in het vlammende vuur, mij fijn stampte in het rijstblok, mij weekte in de diepte der rivier, zeide hij, oom Mada Loe ontfermde zich over mij zeide hij, grootje, zei i R. K. Het oudje zei: wie was het, die op het huis paste, toen u ging? Niemand, zei i R. K. Jawel, er was er een, zei het oudje. Neen er was niemand die op het huis paste, zei i R. K. Hoe heb ik dan iemand gehoord die belletjes had, hoe heb ik gehoord een, die zijn paard liet dansen. I R. K. schoof wat dichterbij naast het stinkende oudje. Terwijl toch de aap alleen nog in huis was, grootje, zeide i R. K., het oudje streelend. Het oudje antwoordde: is werkelijk de aap alleen in huis gebleven; was er niemand anders? Werkelijk hij alleen, grootje, zei i R. K. Die is het, heer aap, die den steen gehouwen, die den steen gesleept heeft, die is het, uw zoon, zei het oudje. Prachtig was het toen ik hem zag paard dansen. Steeds dichter bij het oudje kwam i R. K. Grootje, hoe moet ik nu morgen? Het oudje zei, morgen moet het nog donker zijn als je op 't pad gaat. Ga dan een eindje en houd je dan wat verborgen en keer weer terug. Als ge aap O. Nd. hebt zien gaan, zoek dan zijn vlies.

epi, kooe pakăra-kăra-ma-nja, kooe toeja la toboeng, kooe lelemi; napamài la pindoe, kooe patădang weli kaba matanja na toboeng dăngoe na kajoebana, wăna bana papèakang na makawèada, bana pèakanja i R. K. Oeöe, wăna-ka i R. K.

Belinanja-ka i R. K. la oema. Bana tăkaka la oema, laloe mandài-ma-kài la lōekoe, ina, wăna na bōeti. Palomoenggoenja na ihinggoe la lōekoe wăna-ka i R. K. Tăka la maràì romoe, napawăla woengangoe na bōeti. Ha R. D. wăna, badangoewa, kai manahoe oehoe, kai lakoe habang, amboe nambeni i tōeja. Tăka da inana, manahoe parèanggang pangangoe. Memika na oehoe, loe ngangoe parèanggang-rèanggangdanja-ka. Tăka na bōeti, njama kokoer. R. D., kooe roehi pamanandanja na matamoe, ka pekoe mboehananggooe na pamboehang watoe. Ăkana mài, P. W., ăkana wotoeja-ka na watoe, oekarea-ma-nja jehoe, kooe leinja, măta kana rada-ki-nda. Oeöe wăna ka i R. D.

Lakoeda-ka i R. D. dăngoe na inana, Dalalakoekika, bada marooekika hakoedoe, tăka loama pakambeli, hida kawining. Naheika na bōeti la kamboengoe oema hoedita, ndana itaha-pa da inana. Mbădа tăkada-ka ihi da ina la paràing, wăna-be-ka la etina, ndana pī-benja na inana bana kawining. Poeroe belina la kămboengoe oema, tamananja-ka la oema hoedaloe, loehoenanja-ka la kajoebana, pitinandja-ka da terana bana tera pahămoeng, pitina na hinggi komboe bana kalamboeng pahămoeng, pitina na roehoe bănggi bokoeloe bana boroeng pahămoeng, pitina kabèala bana bängginja, toenandja-ka da kaleang la wihina, da kara la limana. Poeroenanja la tana, tilananja na watoe, na pambelija ndjara, kalītina. Bana loendoe la kadjeana na ndjara, kamangnanja la hangga oemana, lakoena. Da inana dăngoe i R. D. djăpa bada kawining, bada tănga-tăngaroe, ndada paní ndokoeă da ina. Bana lakoe na bōeti, „hia, hia" wăna.

Bana lăpahoeka na bōeti, palàika na inana la oema, naloe imboe parèangganja na kajoebana na bōeti, hina toenoeja la epi, nakărangka la epi na kajoebana, hina pitija na toboeng bokoeloe, hina lemi-lemija la toboeng, hina băndjaloeja la karaha pindoe. Natăka na bōeti la paràing. R. D. kei na kaloemboetoenggoe. Bana paooe napapihoeng, ndana hèama, ba nindja la oema, ba ndada mài. Poeroe, hi oemboe, wădanja tooe la paràing, ndana bihoe. Rèangganggoenja, măta koelakoe kadí, wăna-ka na bōeti. Napoendjiloe pambelinja na ndjarana, hoewawa la ngarangia, bana beli, bana paloeja na ndjara, la kalai, la kawana. Djăpama bana palài na ndjara, ba ndana itaha-pa i R. D.

Wanneer ge het vlies van den aap ziet, rooster dat dan in het vuur en verzeng het geheel. Doe dat in een schaal om het te weeken. Komt hij straks bij de deur, werp dan die schaal met zijn vlies over zijn hoofd, onderrichtte het oudje i R. K. Jawel, zei i R. K.

I R. K. keerde terug naar huis. Toen ze thuis kwam, zei de aap, jullie bent heel lang bij de rivier geweest, moeder. Ik heb mijn lichaam wat geweekt in de rivier, zei i R. K. 's Morgens vroeg werd de aap het eerst wakker. R. Danga, zei hij, sta op en kook rijst, dat ge gauw kunt gaan, opdat oom niet boos worde. Daarop kookte zijn moeder snel eten. Toen de rijst gaar was, aten zij terstond in groote haast. Daarop zei de aap: kauw kokos R. D. en wrijf je oogen goed in, dat de van den steen gewilde zin in je kan hebben. Indien de van den steen gewilde komt, en hij den steen er op geheschen heeft, neem hem dan mee hierheen, en neem hem tot man, dan kan hij voor ons zorgen. Ja, ja, zei i R. D. I R. D. en zijn moeder gingen heen. Ze gingen een eindje. Toen ze op kleinen afstand waren gekomen, gingen ze ongemerkt terug en verborgen zich. De aap klom naar boven naar de nok van het huis, en zag zijn moeder en R. D. niet meer. Misschien zijn ze al in het dorp aangekomen dacht hij maar bij zichzelf, hij wist er niets van, dat zijn moeder zich verborgen had. Hij daalde weer af uit de nok van het huis en ging het huis binnen. Hij kroop uit zijn vlies, nam zijn hoofddoek en deed die mooi om, nam zijn kleurige slimoet en sloeg die sierlijk om zich heen, nam zijn groote lendedoek en bond die goed, nam zijn kapmes en stak het op zij. Hij deed de ringen aan handen en voeten en ging naar buiten. Hij schopte den steen, die veranderde in een paard. Hij besteeg het. Toen hij op den rug van het paard zat, danste hij voor het huis, en ging heen. Zijn moeder en i R. Danga hielden zich maar steeds verborgen, terwijl zij toekeken zonder één woord te zeggen. „Hia, hia" zei de aap, toen hij op weg ging.

Toen de aap uit het gezicht was, holde zijn moeder naar huis, en zocht terstond met haast naar het vlies van den aap. Daarop roosterde ze dat in het vuur, dat het verzengd was, nam een groote schaal en weekte het in de schaal, en zette die ter zijde van de deur. De aap kwam in het dorp aan. R. Danga, neem mijn sirihtasch. Zevenmaal riep hij, maar zij antwoordde niet, omdat ze thuis waren, omdat ze niet gekomen waren. Stijg af, heer, zeiden de mannen in het dorp tot hem, maar hij wilde niet. Ik heb haast, ik moest maar eerst heengaan, zei de aap. Hij wendde zijn paard weer om naar beneden, naar den weg, en keerde terug, terwijl hij het paard links en rechts sloeg. Het paard rende maar voort, omdat hij i R. Danga niet zag.

Natākaka la oemana, napoeroe la tana, naloe tila parèangganja na ndjara, napambelija watoe, naloe palài parèanggang la oema, kakoe loe pandjiloeng, wăna, kakoe tama beli la kajoebanggoe wăna. Bana tākaka la pindoe, ni-ma-nja na inan, bana ndjanggaja la karaha pindoe, dăngoe na kajoebana dăngoe na toboeng. Kakoe heikika wăna. Napatāda weli kaba mata-ma-nja na toboeng dăngoe na kajoebana, bana patādanja na inana. Meti wīdinanja-ka na boēti, napambelija-ka tooe, djăpa bana meti wīdi la bangga, bana mahoeroe. Lakoenanja-ka i R. K. la makawèada; āpoe, nggiki-ānggoe-nja, bana metima. Tāka na makawèada, ndana metiă, lo kooe panggaja njoena, kooe rāmbahoe wănja[1]) kikoe laoemoe, kooe rāmba-rāmbahoenja la kaba mata, akooe hălaka papanggaja. Belinanja-ka la oema i R. K., napanggaja, hina rāmba-rāmbahoe wănja[2]) kikoe laoena. Hadangnanja, mandapoena; ina, wăna-ka, moepīngoe, ina. Tāka i R. K., ndea oemboe, pīngoemoenja njoemoe. Ndea, ina, pīngoemoenja njoemoe.

Na watoe la paràing, djăpaja-ka, ndada măkaă pawotoeja. Mbenika i O. Nd. la paràing, djeaja ba ndana mài i R. K., hina beli „na pamboehang watoe". Ha Mada, wăna-ka i O. Nd., la paràing, lakoe paooenja i R. K., hi ndada pamài ndokoe, nggăra oelada-ka la wòaka hoewawa. Loendoe nadjangga na lodoe, ndada pamàing ndokoe. Lakoekooe Mada, kooe jilaha. Lakoenanja-ka i O. M. la wòaka. Natākaka la oema la i R. K., naitaha-ka i R. D. na anana, djăpa bada mandapoe papera dăngoe i O. Nd. boēti la kandjāka wài ămahoe. Namandapoe-ka i O. M. Ina, wăna i O. Nd. boēti, ngăndinja pahăpa, wònja i tōēja Mada kana hăpa. Bana mandapoe i O. M., djăpa bana katānggoeng i O. M., bana mangădatoe patăngaroeja i O. Nd. boēti. Bana hălaka pahăpa i O. M., nggăra màimoe, tōēja Mada, wăna-ka i O. Nd. boēti. E, màinggoe papaooendja i R. K. dăngoe i R. D. Ndaoekoe mbeni-ma-ha noedita la paràing, karangoe ndada pamàingoe ndokoe, wăna noedita la paràing, wăna-ka i O. M. Nahèamaka i O. Nd. boēti, lakoekooe tōēja M. kooe pèakanja na marāmba meha, ndana lakoe i ina, ndakoe pamādjanja palakoe, wăna na boēti wawa, wāmoenja na marāmba. Aka nggăra pamboehana i tōēja Nd., tapabăndiloe, āka wăna, koebihoe ndāba. Lakoekooe, tōēja M., kooe pèakanja.

Lakoena i O. M. la paràing. Tāka la paràing, ka ngginiha-ka, Mada, hi nda paitaha i R. K. wăna-ka i O. Nd. la paràing.

---

[1]) J: *dăngoe.*
[2]) J: *dăngoe.*

Hij kwam thuis, steeg af, schopte terstond met haast het paard, het veranderde in een steen, en holde naar huis. Ik zal me gauw verkleeden dacht hij, weer in mijn vlies kruipen. Toen hij bij de deur gekomen was, daar was zijn moeder, de wacht houdend ter zijde van de deur en ook zijn vlies en de schaal. Ik moest maar naar binnen gaan, dacht hij. Zijn moeder nu wierp de schaal met zijn vlies over zijn gezicht. De aap, die zich in een mensch veranderd had, viel flauw, en lag daar maar bewusteloos op de voorgalerij, als slapende. I R. K. liep naar het oudje. Grootje! wat moet ik beginnen, daar hij gestorven is. Het oudje antwoordde: hij is niet gestorven. Ga en stap over hem heen, en sla hem met de slip van uw sarong, sla hem wat tegen zijn gezicht, wanneer je over hem heen bent gestapt. I R. K. keerde terug naar huis; zij stapte over hem heen en sloeg hem wat met de slip van haar sarong. Hij kwam overeind en ging rechtop zitten. Moeder zei hij, u kunt wat. Maar i R. K zeide, neen heer, gij kunt wat. Nee, moeder, u kunt wat.

De steen in het dorp konden ze er maar steeds niet opleggen. Woedend was i O. Nd. in het dorp. Omdat i R. K. niet gekomen is, is de van den steen gewilde weer teruggegaan. O Mada, zei i O. Nd. in het dorp, ga en roep i R. K. Nu ze heelemaal niet gekomen zijn, wat voeren ze daar beneden in den tuin toch uit? De zon staat al hoog, zij komen heelemaal niet. Ga Mada en sleep ze hierheen. O. M. ging naar den tuin. Hij kwam bij het huis van i R. K., daar zag hij i R. D., zijn kind en aap O. Nd., ze zaten maar steeds naast elkaar op een vergulden stoel. I O. M. ging zitten. Moeder, zei aap O. Nd.: breng oom Mada een sirihpruim, en geef hem die om te kauwen. Steeds maar zat i O. M. met gebogen hoofd, daar hij vreesde aap O. Nd. aan te zien. Toen i O. M. sirih gekauw had, zei aap O. Nd.: waarom komt ge oom Mada? Ja ik kom i R. K. en i R. D. roepen. Zeer boos zijn ze daarboven in het dorp, omdat ze heelemaal niet gekomen zijn, zegt hij daarboven in het dorp, zei i O. M. Aap O. Nd. antwoordde: ga oom Mada, en zeg hem, die alleen vorst wil zijn, moeder gaat niet, ik sta haar niet toe te gaan, zoo zegt hij, de aap beneden, moet gij den vorst zeggen. Wat ook oom Nd. wil, als hij wil dat we schieten, ik wil het alles. Ga oom Mada en vertel het hem. I O. M. ging naar het dorp. Daar in het dorp, waar zijn ze Mada, riep O. Nd. in het dorp, dat i R. K. niet te zien is.

Nahèamaka i O. M., e aja Nd., amboe mbeni ănga, wănggoe-doenggooe, amboe kăli paloe i R. K., mătanja-ka-doe-na, ăkana paăna bōeti. Ka nggikina, hiwăna i O. Nd. Lakoe kooe tăngaroeja wawa, ba mbīnoe tooe dangoebeă la oemana, băndiloe dangoe-mboe-na. Nggi njoena na mapoenggoeja na watoe, i O. Nd. bōeti. Bana lōedoe njoena, ndata pī-mboe-nja, bana jila watoe, ba laloe ndoebama-ta njoeta. Ăka nggăra pabihoena, koebihoe ndăba wăna wawa, wăna-ka i O. M. Ndana panípa i O. Nd., ndí wăna, nahandoekaka na etina.

Njoena i O. Nd. bōeti, dăngoe i R. D. hoeloe băndil, ndana pandjang, toendoeng ana mongoe la roedoeng la lodoe. Ningoe ata dangoena, ăka nggi tooe ningoeha, ndata pīnja. Măla kata poeroe tòamaja, wăna i O. Nd., tapoeroe tòamaha i R. K. ana wininda dăngoe i O. Nd. bōeti, tapoeroe papòama. Padoendangnanja i O. Nd., dăngoe i O. M. poeroeda-ka la wòaka. Bada tăkaka la oema i O. Nd. bōeti, bana itaja na oemana, laloe manandang-ma-ja. Nda nggăra mandjakanja, mătoe-mătoe maningoe na.

Bada tamaka la oema da tōejana, natamaka la păti i O. Nd. bōeti dăngoe i R. D., ndana bihoe papaita dănja na tōejana i O. Nd.; ăka namài meha i O. M., napaita dănja. Bana tamaka la păti, loehoe kooe paita dănggăma, wăda da tōejana. Ndana bihoe pabòawaja na păti. Nawònja na anana i O. Nd., wònja na bōeti, ndana bihoemboe na bōeti. Na wò-ndăba-ha da anana i O. Nd., wònja na bōeti, tooe madōeaha da anana i O. Nd. Măli moeloehoe i O. Nd. bōeti, kooe paita dănggăma, wăda-ka, kata lakoe la paràing, kata wotoeja na watoe. Ăkooe bihoeka palakoe, O. Nd. bōeti, koetoboeng tooe weling la wòaka ndoepang la paràing. Ndjala-manggoe-nja njoengga, măta kakoe ndokoe pahoepoe nggoroeng, măta kakoe ndănga pahoepoe băngging, hikoe poeha ndăba-nggou-ha da ananggoe da tooe madōea, wăna na tōejana i O. Nd.

Naloehoeka i O. Nd. bōeti dăngoe i R. D. Djăpa bada mandapoe papera la kandjăka wài ămahoe. Ndana inga pahămoe-ă-ndja da anana i O. Nd., narihi mboehanja-pa na anana i O. M. Lakoeda la paràing, hoeloe băndil weling la wòaka ndoepa tăka la paràing, toboeng tooe weling la wòaka ndoepa tăka la paràing. Ndedipa natăka i O. Nd. bōeti la paràing, ndada măka-ă-nja na watoe pawotoeja la reti; loendoe natăka njoena i O. Nd. bōeti hida măka pawotoeja. Bada hălaka pawotoeja na retina na bokoeda, toboengdanja-ka ndjara, karamboa, remi la paràing.

Belida, bada hălaka paremi, pawoetoeja na watoemboe, dăngoe i R. D. dăngoe da anana i O. Nd.; toboeng ndjara, karamboa weling

I O. M. antwoordde: broeder Nd., maak je niet zonder reden boos, heb ik je wel gezegd, sla i R. K. niet telkens, laat haar toch, als ze nu een aap heeft gebaard. Hoe dat zoo, zeide i O. Nd. Ga maar zien beneden, daar haar huis beneden vol is met menschen, en ze ook veel geweren heeft. Hij was het immers, die den steen gehouwen heeft, aap O. Nd. Zelfs toen hij zong, kenden we hem niet, toen hij den steen trok, daar we zeer stom waren. Wat hij ook wil, ik wil het alles zegt hij daar beneden, zei i O. M. I O. Nd. sprak niet meer, hij zweeg, somber van hart.

Aap O. Nd. en i R. D. schoten geweren af zonder ophouden, men sloeg op de gong, nacht en dag. Veel slaven had hij; waar ze vandaan kwamen, weet ik niet. Komt laten we naar hem toegaan, zei i O. Nd., laten we naar i R. K. en aap O Nd. toe gaan en het weer goed maken. I O. Nd. en i O. M.riepen de menschen samen en gingen naar den tuin. Toen ze bij het huis van aap O Nd. gekomen waren, was het zeer schoon om te zien. Niets ontbrak er aan, al wat er was, was compleet.

Toen zijn ooms in huis waren gegaan, gingen aap O. Nd. en i R. D. in een kist, ze wilden hun oom i O. Nd. niet ontmoeten. Wanneer i O. M. alleen kwam, wilden ze hem ontmoeten. Toen hij in de kist gegaan was, zeiden zijn ooms, kom naar buiten, dat wij elkaar begroeten, maar hij wilde de kist niet openen. I O. Nd. gaf hem zijn kind, hij gaf het den aap, maar de aap wilde nog niet. Daarop gaf i O. Nd. den aap al zijn kinderen, met hun beiden waren de kinderen van i O. Nd., als ge er maar uitkomt, aap O. Nd. zeiden zij, en ons wilt ontmoeten, dat we naar het dorp gaan om den steen er op te leggen. Als ge maar wilt meegaan aap O. Nd. slacht ik menschen van af den tuin tot in het dorp. Ik heb verkeerd gedaan, laat ik schuldig zijn tot mijn keel, laat ik overtreden hebben tot mijn middel, zoo geef ik u mijn beide dochters over, zei zijn oom i O. Nd. Toen kwamen aap O. Nd. en i R. D. naar buiten. Zij zaten maar steeds naast elkaar op een vergulden stoel. Hij was de dochters van i O. Nd. niet zoo wel gezind, meer was hij de doehter van i O. M. genegen.

Zij gingen dan naar het dorp, zij schoten geweren af van den tuin tot ze kwamen in het dorp, ze slachtten menschen van den tuin tot ze kwamen in het dorp. Zoolang aap O. Nd. niet in het dorp was gekomen konden zij den steen niet op het graf leggen. Toen aap O. Nd. gekomen was, konden zij hem er op leggen. Toen zij hem op het graf van hun grootvader hadden gelegd, slachtten zij paarden en karbouwen en vierden feest in het dorp. Nadat zij feest gevierd hadden, en ook den steen er op gelegd hadden, keerden zij terug, en ook i R. D. en de dochters van i O. Nd.

la paràing, ndoepa tăka la oemana i O. Nd. bōēti. Hoeloe băndil, bana paòoe hamangoeda i O. Nd. bōeti dăngoe i R. K. Pahămoengoeda-ka. Pahanandja-ka da anana i O. Nd. njoena na bōēti. Tooe matīloeha da papahana, nameha ndāba-ma-ndja da anada da tōējana papaha. Paràing bokoeloeja la wòaka, paràingna njoena-ka i O. Nd. bōēti, ndjara dangoe, karamboa dangoe. Dedina-ka marămba njoena i O. Nd. bōēti la wòaka. Pakoeta-hooe-pekoengoedanja-ka, pakoeloeroe-kabakangoedanja-ka.

Men slachtte paarden en karbouwen vanaf het dorp tot aan het huis van aap O. Nd.; zij schoten geweren af en riepen den levensgeest van aap O. Nd. en i R. K. Zij verzoenden zich met elkaar en de aap huwde de dochters van i O. Nd. Drie vrouwen had hij, hij alleen had al de dochters van zijn ooms tot vrouw. Een groot dorp was er in den tuin, het dorp van hem, aap O. Nd. was het, met vele paarden en veel karbouwen. Aap O. Nd. werd vorst in den tuin. . . . . .

I RÀMBOE KAHI WÀI KAKALAKOE.

Māta kakoe pèaka li pangerang. La kawoengana: manahoeja na oehoe la ana woeroeng, wāna i Oemboe Ndiloe na papahana. (Na papahana i Lingga Wandal). Ākana memi na oehoe la ana woeroeng, moewotoeja la kalòakatoe; ākada karei tai da anakèada pangangoe amboe wòndja na oehoe la ana woeroeng; ākada mandjóe da anakèada, i Oemboe Mada dāngoe i Oemboe Ndiloe, oepakatanja-ka ana watar. Māta koemahoeroe, amboe jia bengimoengga-ka, wānanja na papahana; loendoe koetòama pihoe mboea roedoeng, pihoe mboea lodoe kakoe māngoe papawāla, ambi jia bengingga. Aā hiwāna na papahana, mahoeroenanja-ka O. Ndiloe. Mandàiki hakoedoe, heidanja-ka da anana O. Mada dāngoe O. Ndiloe. Ina, wòngga koegangoe, hiwāda da anakèada. Na inada, hina pakitanja na watar, poeroedanja da anakèada papadjoeloe la tana. Mandàiki hakoedoe, heidanja da anakèada, da anana i Lingga Wandal. Ina, mamandjóe, wāda-i. Tāka nahèama na ina: „mài kai keika wataroe", hina toenoendja wataroe la epi, hina wòndja, poeroedanja-i da ana papadjoeloe. Tiloe mboea roedoengna-ka bana mahoeroe na amada, tiloe mboea lodoe. Pawālaka la mbaroe, tāka da anakèada, takoenggāmanja na oehoe, wāda-i. Nahèama na inada, oehoe nda patakoeja, ambi nganja wāna na amami, oemboe, hiwānandja da anana. Māta kakoe toenoenggài-ka wataroe. Damemi da wataroe, wòndja-i da anana, poeroekài papadjoeloe wānandja-i. Teang-ki hakoedoe heidanja-i da anana la oema; ina, napawāla-ka i ama wāda-i da ana. Tāka nahèamaī na inada, ndediāpa napawāla, wāna-i na inada. Nī, hi ina, wāda-i da ana, na oehoe, hi nda panga ndokoenja, ina, wāda-i da anana. Tāka nahèama na inada, ambi nganja wāna-ma na amami, oemboe, wānanja na ana, māta loendoe koepawāla, wāna na amami. Ambi bengi-doe-ngga, wāna-ma-doe na amami. Benginja lāti, ina, hiwāda da ana, māta kama benginja njoema, hiwāda-i da ana, njoeda i O. Nd. dāngoe O. M., dāngoe eri aja. Djāmāngoedoe wāna na ina, ambi bengi-doe-nja, ba wāna-ma bana mahoeroe, ambi bengi-doe-ngga, ba wāna na amami, koemangādatoe, hiwāna na ina. Poeroedanja-i da ana, papadjoeloe la tana. Na amada, patoe mboea roedoeng patoe mboea lodoe, bana mahoeroe. Mandàiki hakoedoe, heidanja-i da anada-i, heidanja la

I RAMBOE KAHI, HET ZINGENDE WATER.

Ik zal u een verhaal vertellen. Zoo begon het: kook de rijst in dat potje, zei i Oemboe Ndiloe tot zijn vrouw. (Zijn vrouw was i Lingga Wandal). Wanneer de rijst in het potje gaar is, moet ge die op het rek zetten. Als de kinderen straks eten vragen, geef hun dan niet de rijst in het potje; als de kinderen i Oemboe Mada en i Oemboe Ndiloe honger hebben, geef ze dan maar wat mais. Ik ga nu slapen, pas op dat ge mij niet wekt, zeide hij tot zijn vrouw. Wanneer ik gekomen ben tot zeven nachten en zeven dagen, zal ik weer wakker worden, wek mij vooral niet. Jawel, zei zijn vrouw, en O. Ndiloe ging slapen.

Een oogenblik daarna, kwamen haar kinderen O. Mada en O. Ndiloe in huis. Moeder, geef mij wat te eten, zeiden de kinderen. Hun moeder gaf hun mais, en de kinderen gingen naar buiten om te spelen. Even later, daar kwamen de jongens,, de kinderen van i Lingga Wandal weer naar binnen. Moeder, we hebben honger, zeiden ze weer. De moeder antwoordde: hier, pak dan die mais. Ze roosterde wat mais voor hen in het vuur, en gaf hun die; de kinderen gingen weer naar buiten om te spelen.

Drie nachten en drie dagen sliep hun vader al. Vroeg in den morgen zeiden de kinderen weer: schep ons de rijst op. Hun moeder antwoordde: 't is rijst die niet opgeschept mag worden, eet ze niet, zei uw vader, oemboe, zeide zij tot haar kinderen. Laat ik u maar wat mais roosteren. De mais was gaar, en zij gaf ze haar kinderen. Gaan jelui nu buiten spelen, zeide zij tot hen. Een oogenblik later, daar kwamen haar kinderen weer in huis. Moeder, is vader al wakker geworden, zeiden de kinderen weer. Hun moeder antwoordde: hij is nog niet wakker geworden. Moeder, zeiden de kinderen, wat is er toch met die rijst, dat ze heelemaal niet gegeten mag worden, zeiden haar kinderen. Toen antwoordde hun moeder: eet ze niet, zei uw vader, oemboe, zei zij tot haar kinderen, laat mij tot ik wakker word, zei uw vader. Wek me niet, heeft uw vader gezegd. Zouden we hem eens wekken, zeiden de kinderen, laten wij hem wakker maken, zeiden de kinderen, de beide broers i O. Ndiloe en i O. Mada. Laat dat, zei hun moeder, wek hem niet daar hij het toch zei toen hij ging slapen; „wek mij niet"; daar uw vader dat zei ben ik er bang voor, zei de moeder. Zoo gingen de kinderen weer naar buiten om te spelen.

Vier nachten en vier dagen sliep hun vader nu. Na korten tijd kwamen hun kinderen weer in huis.

oema; ina, mamandjóe, wăda-i dăngoe eri aja. Mài kai keika manila, kai ngangoe, wăna-i na inada, bana pèakandja da ana. Ma na oehoe la ana woeroeng, ndai wònggămanja kama nganja. Nahèama na inana, djămangdoe, wănandja-i da anana. Keika wataroe dăngoe manila kai ngangoe, wănandja-i da anana. Tăka da anana, dakeiha-i da manila dăngoe wataroe. Poeroedanja-i la tana papadjoeloe. Teangki hakoedoe, hei belidanja-i la oema da ana. Ina! wăda-i, napawălaka i ama, wăda-i da anana. Nahèama na inana, ndediăpa napawăla. Ndana pawăla ndokoema noe i ama, wăda da anana, tamandjóepăkoe, kata nganja na oehoe la ana woeroeng, wănda, ndana pawăla ndokoe i ama, hiwăda O. M. dăngoe O. Nd. da anana. Mătaka kama benginja hiwăda. Ndea, wăna na inada, djămangoedoe, ambi bengi-doe-nja, wănandja da anana. Bana maboeroe na amada, nomoe mboea roedoena-ka, nomoe mboea lodoena-ka mareninanja patòama pihoe mboea roedoeng, pihoe mboea lodoe lăti.

Tăka da anana, mătaka kama benginja, wăda dăngoe eri aja. Napa nggi meti-be-na-nja i ama, hiwăda da anana la etida, mătaka kama benginja. Ndea wăna na inada, ambi benginja. Tăka da anana, măta kama benginja njoema, hiwăda. Dataloeka da anana. Ka njimika la etimi-ka, wăna-ka na ina. Da anana dăngoe eri ajana dabenginja-ka na amada, ha ama, ama, wăda, hadang, wădanja na amana, bada kădoe-kădoekoenja.

Pawălananja-ka na amada, ndedipa natòama pihoe mboea roedoeng pihoe mboea lodoe, hīnaăpa nomoe mboea roedoeng nomoe mboea lodoe. Nambenika na amana, nī, himi bengingga, wăna na ama, ba hīna bama marangga hapapa lōekoe, hambăda pabengingoemi. Natòalandja da anana, natòala-i-na-ndja kakoe rōepoekài-ka tai, na paimboenggoe njoengga, ihoenggoengganja-ka-doe, wănandja da ana. Napaooenja na papahana, bana totòalanja na papahana, koemboehang parōepoeha da ananggoe, nī hīda bengingga, koerōepoeha bădi, wănandja da ana. Namăika na papahana, ndaoekoe hī-ma-ja na papahana, dăngoe O. M. dăngoe O. Nd., ndaoekoe hī-ma-ha da anana. Metimanja-ka wăda la etida, ba ndaoekoe mbanaja na amana. Lakoe kooe paooendja da kalembimoe, da ana minimoe, da amamoe, wănanja na papahana, ba ndaoekoe tòalananja. Ăkada màika tai da amamoe, da ana minimoe, dăngoe da kalembimoe, kakoe măngoe parōepoeha da ananda.

Lakoenanja na papahana papaooe ndăbandja, da kalembina da ana minina, da amana. Natăkaka na papahana la oemana na amana, ndaoekoe hī-ma-ja. Ka nī, himoe hī, hiwăna na amana Lingga

Moeder, we hebben honger, zeiden de broers weer. Hier neem wat aardnootjes en eet die, drong hun moeder bij de kinderen aan. De rijst in dat potje, geeft ge ons maar niet te eten. Hun moeder antwoordde: laat staan, zei hun moeder weer tot hen. Neem wat mais en aardnootjes om te eten, zeide zij tot haar kinderen. Toen namen haar kinderen de aardnootjes en de mais. Weer gingen zij naar buiten om te spelen. Een oogenblik later, daar kwamen ze weer terug in huis. Moeder, zeiden zij, is vader al wakker geworden, zeiden haar kinderen weer. Hun moeder antwoordde: hij is nog niet wakker geworden. Vader wordt maar heelemaal niet wakker, zeiden haar kinderen, wij hebben zoo'n honger, laten wij toch de rijst uit dat potje eten, vader wordt toch maar niet wakker, zeiden haar kinderen O. M. en O. Nd. Wij zullen hem wekken, zeiden zij. Neen, zei hun moeder, jelui laat het, wekt hem niet, zeide zij tot haar kinderen.

Zes nachten en zes dagen had hun vader nu slapend doorgebracht. Bijna zou hij de zeven nachten en zeven dagen halen. Toen zeiden de broers, de jongere en de oudere, laten we hem wekken. Misschien is vader wel gestorven, dachten zijn kinderen bij zich zelf. Welaan, laten we hem wakker maken. Neen, zei hun moeder, wek hem niet. Maar de kinderen: „wij zullen hem wekken", zeiden zij. De kinderen zetten door. Jelui moet het maar weten, zei de moeder. De broers nu, de jongere en de oudere, wekten hun vader. Vader, vader zeiden zij, sta op, zeiden ze tot hun vader, en schudden hem heen en weer. Daar werd hun vader wakker, terwijl hij de zeven nachten en zeven dagen nog niet had gehaald, het waren nog maar net zes nachten en zes dagen. Woedend was hun vader. Waarom wek jelui mij, zei de vader. Daar zijn we juist ieder aan een zijde van de rivier, en daar heb jelui me al gewekt. Hij schold zijn kinderen uit, hij schold me ze daar. Straks zal ik jelui slachten, jelui zult voor mij vinden, wat ik zocht, zei hij tot zijn kinderen. Hij riep zijn vrouw, haar scheldend: ik zal mijn kinderen slachten; waarom maken ze me wakker; ik zal ze slachten, zei hij van zijn kinderen. Zijn vrouw kwam. Hevig schreide zij, en ook haar kinderen O. M. en O. Nd. schreiden zeer. We gaan er aan, dachten ze bij zichzelf, omdat hun vader zoo nijdig was. Ga jij je verwanten roepen, je broers en je vader, zei hij tot zijn vrouw en schold haar verschrikkelijk. Eerst als straks je vader en je broers en je verwanten zijn gekomen, zal ik onze kinderen slachten.

Zijn vrouw ging heen om ze allen te roepen, haar verwanten, haar broers en haar vader. Hevig schreiend kwam zij bij het huis van haar vader. Waarom schrei je zoo, zeide de vader van Lingga Wandal?

Wandal. Màinggoe papaooenggài, mài ndāba, wānanggāmi na leinggoe. Ka lakoenda, wāna-ka na ama; lakoe mangīloena i L. W. la oema.

Natākaka i L. W. la oema. Ka ngginiha-ka da amamoe, da kalembimoe, da ana minimoe. Nahèama na papahana, nāmoe-doendja, wāna na papahana. Teangki hakoedoe, tāka ndābadanja, da bokoena O. M. dāngoe O. Nd. dāngoe da toejana-ka. Tāka nahèama-ka i O. Nd. amana, koemboehang paroepoeha, wānggoendja, wāna-ka na amana, djeaja bada rèanggang pabengingga, ba marangga hapapa lōēkoemanja-ka-lāti, hida rèanggang pabengingga. Akada hoenggoeja, na paimboenggoe njoengga bādi, i Ramboe Kāhi wài kakālakoe, ndakoe roepoe-doe-ha, ākada hoenggoeja; āka ndada hoenggoeja, na paimboenggoe njoengga, koeroepoeha. Dapatandangka la etida da amana i L. W., da ana minina-ka, da kalembina-ka. Amboe pameti-doe-ha, māta kada kamang paimboeja kadiroe, amboe pametiha, kadí, wāna-ka na ama i L. W. Nahèamaka i O. Nd. amana, ma āka wāmoe-doe, njoemoeka, wānanja-ka na ama jerana. Jāpa karamboa, hiwāna na ama jerana, kata wòndja bālada i O. M. dāngoe eri aja. Toboendja karamboa, bàindja-ka bālada, kapārakoe, wòndja njoeda i O. M. dāngoe eri aja, wòndja toloeng, wòndja kaloemboetoe pahāpa wāda, marangga hooendja, dāngoe kanài kapoeda, dāngoe winoe, dāngoe koeta, ba toendja ihida da kaloemboetoeda. Kikiroe pahāmoendja da loenggida, wòndja hinggi marangga hawālandja, dāngoe kabèala marangga hapoengoendja, teming marangga hawālandja-i. Wāna-ka na bokoeda: djāka hālaha da bālangna i O. M., amboe moekareidoe lai Oemboe Ndiloe, njoemoe-i-doe-moe O. Nd. ākooe hālaha da bālangmoe, amboe moekarei lai O. M., wāna-ka bana papèaka na bokoena. Āka hālaha da pahāpamoe-doe-moe O. M., amboe moekarei lai O. Nd., njoemoe-i-doe-moe O. Nd., ākooe hālaha da pahāpamoe, amboe moekarei lai O. M. wāna na bokoena bana papèakandja da oemboekoena. Ilakoewa wānandja.

Dalakoeka i O. M. dāngoe O. Nd. dāngoe eri aja „Lakoe kai imboeja na wài na makakālak, loendoe mihoenggoe-ma-ja na wài makakālak." Lakoe-lakoedanja-ka njoeda dāngoe eri aja. Tāka la hooe kandjòanga, datoekoe wānja watoe na wài [1]), ndana kakālakoe, ndí wāna-be na wài, lakoedanja-i ba ndana kakālakoe na wài. Dalakoe-lakoeka, loendoe datāka la hooe kandjòanga; datakoeja na wài, ndí wāna na wài, ndana kakālakoe, datoekoe wānja watoe, ndana kakālakoeā na wài. Nggikinda-ka jia, ndata hoenggoe wài

---

[1]) J: *datoekoeja na wài dāngoe watoe.*

Ik kom om u te roepen, komt allen zegt mijn man tot u. Laten wij dan gaan, zei de vader. I L. W. ging al vooruit naar huis. Zoo kwam I L. W. bij huis. Waar zijn je vader, je verwanten en je broers? Zijn vrouw antwoordde: „ze komen er aan". Een oogenblik later, daar kwamen ze allen, de grootvader van O. M. en O. Nd. en hun ooms. Toen antwoordde I. O. Nd. hun vader: ik wil ze dooden, zeg ik van hen, zei hun vader; en wel omdat ze mij zoo spoedig gewekt hebben. Terwijl we ieder aan een kant van de rivier waren, hebben zij mij voor den tijd wakker gemaakt. Wanneer ze vinden wat ik zoek, i Ramboe Kahi, het zingende water, dan zal ik ze niet slachten, als ze het vinden; als ze niet vinden wat ik zocht dan slacht ik ze. De vader van i L. W., haar broers en verwanten overlegden bij zich zelf: Dood hen niet, laat ze eerst probeeren het te vinden, dood ze nog niet dadelijk zei de vader van i L. W. I O. Nd. hun vader antwoordde: als gij dat wilt, gij moet het weten, zei hij tot zijn schoonvader. Grijp een karbouw, zei zijn schoonvader, dat wij i O. M. en zijn broer reisvoorraad geven. Zij slachtten hun een karbouw en stampten voor hen mais als teerkost en gaven die aan i O. M. en zijn broer; ook gaven zij hun vleesch en een sirihzak om te pruimen, ieder een, en een kalktaschje en pinang en sirih die ze in hun sirihzak deden. Ze schoren hun het haar goed af, ze gaven hun ieder een slimoet, en ieder een kapmes, en ieder een schild. Toen zeide hun grootvader: als de proviand van i O. M. op is, vraag dan niet aan i O. Nd. en jij O. Nd., als jij je proviand op hebt, vraag dan niet aan i O. M., onderrichtte hun grootvader. Als je sirih op is O. M., vraag dan niet aan i O. Nd. en jij ook O. Nd., als je je sirih op hebt, vraag dan niet aan i O. M., onderrichtte de grootvader zijn kleinkinderen. Ga nu maar, zeide hij tot hen. Zoo gingen dan i O. M. en i O. Nd. de beide broeders met elkaar. „Gaat en zoekt het zingende water, totdat ge het zingende water vindt". Zij gingen maar voort de beide broers. In een dal gekomen gooiden zij het water met een steen, maar het zong niet, het water zweeg maar, en ze gingen verder, daar het water niet zong. Zij gingen voort tot zij kwamen in een ander dal. Zij schepten het water, het water zweeg, het zong niet; zij gooiden het met een steen, het water zong maar niet. Wat moeten we nu toch beginnen, dat we het zingende water niet vinden, zeiden i O. M. en i O. Nd.

kakălak, wăda njoeda i O. M. dăngoe i O. Nd. Dalakoe la roedoeng, la lodoe, ndada pandjang. Tăka dalakoe-lakoeï, dahei la palindi hoedita la madjangga, dahili kamboeroeng hoewawa la kandjòanga, dahoenggoeja na loekoe, datoekoe wănja watoe, ndí wăna na wài, dakamang patakoeja-i na wài, ndana kakălakoeă, djăpa bana kandí na wài. Tăka i O. Nd., nggiki-ă-nda-ka eri Mada, ba ndata hoenggoeja na wài na makakălak. Tapandjang kadiroe, wăna i O. Nd., jehoe, eri Mada, wăna O. Nd. Nahèama O. M., măla-ka-doe-na i aja, wăna-ka i O. M. (I. O. Nd. mamaajaja, i O. M. mamaeri).

Nahăla woenga na bălangna i O. Nd. dăngoe da pahăpana i O. Nd., hinggida dakahira ndăbaka, bana wariha roemba, na loenggida damalàika, da kaloemboetoe hălamboe pawariha roemba. Njoena i O. M. ningoepa bălangna, pahăpana ningoepa. Nahèama i O. Nd., nggiki-ă-nggoe-ka njoengga, ba nda ningoepa bălanggoe, pahăpanggoe. Nahèama i O. M. ăkai hălaha da bălangoe, ambi mipakareingoedoe, ăka hălaha da bălangmoe njoemoe i O. Nd., amboe moekarei lai O. M., hăla-ka da bălangmoe njoemoe O. M., amboe moekarei lai O. Nd., ba wăda-ma-doe-ka i bokoe, ambi mipawòngoe bălang dăngoe pahăpa, nggiki-ă-nggoe-ka i aja, nggiki hama wònggoenggoeka bălangoe pahăpa. Nahèama i O. Nd., djămangka, hi eri, wăna-ka i O. Nd. Mbăda ningoe patoe mboea ndooeng [1]) la marăda dăngoe la ðamang, kata belika lăti, wăna-ka i O. Nd. Tăka, O. M., ka njoemoeka, i aja, wăna-ka O. M. Pamàing belida la paràing. Ba tăka la padoea marăda, tăka i O. M., koehălaha-i-ka da bălanggoe dăngoe pahăpanggoe, wăna i O. M. Nahèama i O. Nd. njoengga hăla mandài-ma-nggoe-ha da bălang; ndèawanda-ka, ăkata tăkadoe la paràing, ăka rōepoenanda i ama, njoenakaka. Mălaka i aja, wăna-ka i O. M.

Ka lalakoeda loendoe damareni la paràing. Ndada tama la kòatak, la hambeli kòatakoe-be-ha, bada padjōeloe djoeloe dăngoe eri aja. Hinggida nda ningoeăpa, terada nda ningoemboepa, loendoe ningoe tooe maitaha malakoe patakoe wài. Belida la paràing da matakoe wài: ha, rămboe L. W., hama djea-i-ha da anam, la hambeli kòatakoe, wănanja-ka tooe na ina. Ka mătanja-ka, hi rămboe, wăna-ka na inada. Ka padjōeloe-djōeloe la hambeli kòatak, bada padjōeloe meha dăngoe eri aja, bana winggi-winggiroenja na kòatak. Ndaoekoe mandjóe-ma-ha-ka, laloe malakang-ha-ka bada rimbang. Loendoe datama la pindoe kòatak, da padjōeloe-djōeloe la hambeli oema la inada. Tăka napaooe tooe la kòatak: ha rămboe, hama djea-i-ha i

[1]) J: *ndooe.*

Zij gingen bij nacht, zij gingen overdag, zonder ophouden. Dan gingen ze weer voort, ze klommen een berg op, naar boven, de hoogte op, zij daalden weer af naar beneden in het dal, daar vonden zij een rivier, ze gooiden die met een steen, het water zweeg; zij probeerden nog het water te scheppen, het zong maar niet, steeds maar zweeg het water. Wat moeten we toch broeder M., dat we het zingende water niet vinden? Laten we even hier rusten broeder M., zei O. Nd. Goed, broeder, zei i O. M. (i O. Nd. was de oudste, i O. M. de jongste).

De proviand en de sirih van i O. Nd. was eerst op. Hun slimoets waren geheel gescheurd, kapot getrokken door het gras, hun haren waren lang, ook hun sirihzakken waren door het gras stukgetrokken. I O. M. had nog proviand, en ook nog sirih. I O. Nd. antwoordde: wat moet ik beginnen, nu ik geen proviand en geen sirih meer heb? I O. M. antwoordde: „als jelui je proviand op hebt, vraagt elkaar dan niet, als jou proviand op is O. Nd., vraag dan niet aan i O. M. en als jou proviand op is O. M., vraag dan niet aan i O. Nd.", nu grootvader ons dat toch gezegd heeft, geeft elkaar geen proviand en sirih, hoe moet ik er nu mee, broeder, hoe zou ik je proviand en sirih kunnen geven? I O. Nd. antwoordde: laat maar, broeder, zei i O. Nd. Reeds waren ze vier jaren in vlakte en bosch; we moesten maar naar huis terugkeeren zei i O. Nd. Zooals je wilt, broeder, zei O. M. Zoo keerden ze terug naar het dorp. Halverwege de vlakte zei i O. M.: „ik heb mijn proviand en mijn sirih op". I O. Nd. antwoordde: ik heb mijn proviand al lang op. Het is nu eenmaal ons lot; als wij in het dorp komen, en vader ons wil slachten, hij moet het maar weten. Vooruit maar broeder, zei i O. M.

Ze gingen al maar door, tot ze dicht bij het dorp kwamen. Zij gingen de kota niet binnen, buiten de kota bleven ze maar, met elkaar spelend. Een slimoet hadden ze niet meer, ook een hoofddoek hadden ze niet meer. Eindelijk was er een die hen zag, een die ging water scheppen. De waterschepsters gingen weer terug in het dorp. Ramboe Lingga Wandal, het lijken uw jongens wel die daar buiten de kota, zeide men tot hun moeder. Laat dat zoo zijn, ramboe, zei hun moeder. Zij speelden maar steeds buiten de kota, zij alleen, de jongere en de oudere broeder, spelend rondom de kota. Verschrikkelijken honger hadden ze, zeer mager waren ze, omdat ze gebrek hadden. Vervolgens gingen ze de poort van de kota binnen en bleven spelen buiten het huis bij hun moeder. Toen riepen de menschen in de kota: hé, R. L. W., dat zijn net i O. Nd. en i O. M.

O. Nd. dăngoe i O. M. Ndana tandaha-pa tooe, bada malâi da loenggida, nda ningoemboeă da hinggida. Na inada ndaoekoe hĭ, bana itaha da anana. Nda ningoe mawòndja pangangoeda, bada mangădatoe da tooe. Loendoe naita ha na amana mbeninanja-i na amana. Ha L. W., wăna na amana bana paooe, paărandja da anamoe, dahoenggoe-doe-ja-ka na paimboenggoe njoengga. Ndaoekoe hĭja na inada. Aka ndada hoenggoeja na paimboenggoe njoengga kareandja nămoe, kakoe rōepoeha. Natotòalandja da anana, napaooenja na papahana, natòalanja na papahana, natòalanja na amana, na ana minina na papahana. Lakoe kooe paooendja da amamoe, da ana minimoe, da kalembimoe-ka, kada pamâing, kata rōepoeha: ana nda hămoeha.

Lakoenanja i L. W. papaooendja da amana. Loendoe natăka i L. W. la oemana na amana, tăka hĭ-ma-na-nja. Napaărang na amana, ka nĭ, hioe hĭ, wăna na amana. Mbăda mâi belida i O. Nd. dăngoe i O. M., koerōepoeha, wăna-i na amada, hikoe mâi papaooenggâi, ba ndada hoenggoeja na paimboena njoena. Tăkadanja-ka da bokoena, dăngoe da toejana Koerōepoeha wănggoe jia, wăna-ka na amada i Mada, djeaja hina loa papaooenggâi, ma ba oemboekoemoenja, ba lalèabaminja. Nahèama na tōejada: nggăra hi pametiha, ba nda karamboaha, kata ngandja.

Hili ăpandja karamboa, toboengdanja karamboa da tōeja, kikirha-i da loenggida, hili wòndja hinggida, terada, kaloemboetoeda, marangga hooendja kaloemboetoe, marangga hawălandja-i hinggida, dăngoe terada dăngoe kabèalada-i, nĭmboeda-i, temingda-i, hili bâindja-i bălada, paberindja pahăpada. Aka hălaha da bălangmoe O. Nd., amboe moekarei lai Măda, aka hălaha da bălangmoe njoemoe O. M., amboe moekarei lai Nd., wăna-ka na tōejada bana papèakandja haătoe-haătoe.

Lakoedanja-ka njoeda, dalakoe-lakoe la roedoeng la lodoe, datăkanja na hooe na kandjòanga, datoekoe wănja watoe na wâi [1]), ha wâi, ăka makakălak-kooe, moekakălakoe bama toekoekooe, wăda njoeda i O. M. dăngoe i O. Nd. Djăpa ba ndĭ wăna na wâi. Nggikiă-nda-ka, nda ningoeă wâi makakălak. Talalakoe-ka, wăna O. M. Lakoe-lakoedanja năhoe, datama la òamangoe, dalochoeĭ, dahei la palindi, dakamboeroeng la kandjòanga. Lima mboea ndooeng [2]) la marăda, mbăda hălanaha-i da bălangna i O. Nd. Mbăda hălanggoeha da bălanggoe eri, wănanja i O. M. Tăka nahèama i O. M.:

[1]) J: *datoekoenja na wâi dăngoe watoe.*

[2]) J: *ndooe.*

De menschen kenden hen niet meer, omdat hun haren lang waren, en ze ook geen slimoet meer hadden. Hun moeder schreide verschrikkelijk toen zij haar kinderen zag. Niemand was er die hun te eten gaf, daar de menschen bang waren. Toen hun vader hen zag was hij woedend. He, L. W., riep hun vader, ga je kinderen eens vragen, of ze ook gevonden hebben wat ik zocht. (Verschrikkelijk schreide hun moeder). Als ze niet hebben gevonden wat ik zocht, neem ze dan mee hierheen, dan zal ik ze slachten. Hij schold op zijn kinderen, hij riep zijn vrouw, hij schold zijn vrouw, hij schold op den vader, op de broers van zijn vrouw. Ga je vader en je broers en je familie roepen, dat ze komen, dan zal ik ze slachten, ellendige jongens zijn het.

I L. W. ging haar vader roepen. Toen i L. W. kwam bij het huis van haar vader, schreide ze maar. Haar vader vroeg, „waarom schrei je", zei haar vader. O. Nd. en O. M. zijn teruggekomen, ik zal ze slachten, zegt hun vader weer, daarom kom ik u roepen, omdat ze niet gevonden hebben wat hij zocht. Daarop kwamen hun grootvader en hun ooms. Ik zal ze slachten, zeg ik hier, zei de vader van i Mada en i Ndiloe, daarom is ze u gaan roepen, daar het toch uw kleinkinderen, daar het uw neven zijn. Hun oom antwoordde: waartoe zouden we hen dooden, daar ze toch geen karbouwen zijn dat wij hen kunnen eten. Weer grepen zij voor hen een karbouw; de ooms slachtten een karbouw, schoren hun haren af, gaven hun weer een slimoet, een hoofddoek, een sirihzak, ieder een, ook ieder een slimoet en hoofddoek en kapmes, lans en schild. Weer stampten zij hun teerkost en verdeelden sirih onder hen. Als je teerkost op is O. Nd., vraag dan niet aan Mada, als jou teerkost op is O. M., vraag dan niet aan Ndiloe, zei hun oom, hen één voor één onderrichtend.

Zoo gingen zij op weg. Zij gingen voort bij nacht en bij dag. Zij kwamen in een dal, zij gooiden het water met een steen: water, wanneer je zingend water bent, zing dan nu we je gooien, zeiden i O. M. en i O. Nd. Steeds maar zweeg het water. Wat moeten we toch beginnen; er is maar geen zingend water. Laten we maar verder gaan, zei O. M. Ze gingen nu voort, ze gingen een bosch in, ze kwamen er weer uit, ze beklommen een berg en daalden neer in een dal. Vijf jaren waren zij op de vlakte, de proviand van i O. Nd. was al weer op. Ik heb mijn proviand al op broeder, zei hij tot i O. M.

ma ka nggikinda-ka, hi aja, bana papèaka-ma-doe-nda i tōeja, ambi mipawòngoe bălang, wăna-ma-nda i tōeja. Talalakoeka hi aja, wăna-ka i O. M. Loendoe tòama pihoe mboea ndooeng[1]) la marădadjoea, hălaha da bălana i O. M. Koehălaha-ka da bălanggoe njoengga, wăna i O. M. Nahèama i O. Nd. ndèawanda-ka, hi eri, wăna-ka i O. Nd.

Belidanja-i la paràing. Nda ningoepa hinggida, moboe ndăbaka la wài hamboeroeng, bana wariha roemba, kaloemboetoeda haraoetoe ndăba bana wariha roemba, bada mbòawa da kīrida da kaloemboetoe, da loenggida damalài ndăba; laloe patài-be-ha-ka da ihida, ba ndada ihoe ndokoe, hama mamaroeng-be-ha-ka. Loendoe datăka la hambeli paràing. Ningoe na malakoe patakoe wài na maitaha. Nabelika na matakoe wài. Ha rămboe L. W., hama djea-i-ha, i O. Nd. anamoe dăngoe i O. M. wăna-ka na matakoe wài, bana pèaka lai L. W. na inada. Ma ka nggikì-ă-nggoe-ha-ka, wăna i L. W. ka mătanja-ka-doe-na. Hīnanja na inada. Dapadjōeloe-djōeloe meha i O. Nd. dăngoe i O. M. loendoe datama la paràing. Ningoe tooe la paràing mamboehang papaooendja pangangoe, damangădatoe da tooe la kòatakoe. Loendoe da wăla-winggiroenja[2]) na oema, na oema la inada, tăka itaha-i na amana. Ha L. W., lakoe paărandja, djăka dahoenggoe doe-ja na paimboenggoe njoengga. Àka ndada hoenggoeja koepametiha. Hili: lakoe, wănanja-i na papahan, kooe paooendja da amamoe, da ana minimoe, da kalembimoe.

Lakoenanja-i na inada, hī la roedoeng la lodoe, bana namoeha da anana, loendoe natăka la oemana na amana i L. W. Natăka la oema, hīnanja-i la amana i L. W. Ka hèana, hambăda màimoe, hioe mài, tăka hīmoenja-i. Màinggoe papaooenggămi bada ni pabelindja la paràing i O. Nd. dăngoe i O. M. Loa papaooendja da amamoe wănangga-i-ka wawa, kakoe rōepoeha wăna-i-ka. Nahèama na amana, lakoenda-wa, koepaooe ndăbandja da angoenggoe. Tăka ndăbada da bokoena da tōejana, da kalembina. Bada tăkaka la oema, wăna-ka i O. Nd. amada i Mada, ndada ngala ndokoenja na paimboenggoe njoengga, măta kata rōepoeha-ka-wa jia. Natòalandja-i, ba nda pangala ndokoenja na paimboen. Da hèamaka da toejana i Mada: nggăra hita rōepoeha, djăma-doe-nja, kamămbiha noe, kata ngandja noe, ba nda kamămbiha. Mătaka, kada ngeri iïmboeja-ka-doe-na; ăkada hoenggoe-doe-ja, ăka nda hoenggoedanja-i, ndèawada-ka i O. M. dăngoe i O. Nd. Kikiroe belidandja da loenggida, ba ndaoekoe

[1]) J: *ndooe.*

[2]) J: *wăla-winggir djea na oema*, cf. pag. 110/8.

Daarop antwoordde i O. M.: hoe moet ik toch, broeder, daar oom ons nog zoo heeft gewaarschuwd: „geeft elkaar geen teerkost", zei oom tot ons. Laten we maar verder gaan, broeder, zei i O. M. Toen zij tot zeven jaren waren gekomen, dat ze maar al in de vlakte waren, was ook de teerkost van i O. M. op. Ik heb mijn teerkost ook opgemaakt, zei i O. M. I O. Nd. antwoordde: het is nu eenmaal ons lot, broeder, zei i O. Nd.

Zij keerden weer terug naar het dorp. Ze hadden geen slimoet meer; die was geheel vergaan door de dauw, doordat het gras ze stukgetrokken had, hun sirihzakken waren geheel aan flarden, stuk getrokken door het gras, zoodat de bodem vol gaten zat, hun haren waren heelemaal lang, hun lichamen zaten vol vuil, doordat ze zich in 't geheel niet baadden, als beheksten waren ze. Zoo kwamen ze eindelijk buiten het dorp aan. Er was nu iemand die water ging scheppen en die hen zag. De waterschepster ging terug. Ramboe Lingga Wandal, die daar lijken wel uw jongens i O. Nd. en i O. M., zei de waterschepster, en vertelde het hun moeder i L. W. Wat gaan ze mij aan, laat dat maar zoo zijn. Hun moeder schreide. I O. Nd. en i O. M. bleven alleen aan 't spelen tot ze het dorp binnengingen. Er waren wel menschen in het dorp die hen wilden roepen om te eten, maar de menschen in de kota durfden niet. Toen zij rondom het huis van hun moeder liepen, zag hen hun vader weer. Hé, Lingga Wandal, ga hen vragen of ze gevonden hebben wat ik zocht, als ze het niet gevonden hebben, zal ik ze dooden. En weer: ga, zeide hij tot zijn vrouw, en roep je vader, je broers en je verwanten.

Hun moeder ging weer op weg. Zij weende nacht en dag omdat ze zoo te doen had met haar kinderen, totdat i L. W. kwam bij het huis van haar vader. Ze kwam bij het huis, al maar weende i L. W. bij haar vader. Hoe is dat nu, je bent net gekomen of je komt al weer, en je schreit maar. Ik kom u roepen daar i O. Nd. en i O. M. terug zijn in het dorp. Ga je vader roepen zei hij daar beneden tot mij, ik zal ze slachten heeft hij gezegd. De vader van i L. W. antwoordde: laten we maar gaan, ik zal de anderen gaan roepen. Zij kwamen allen, hun grootvader, hun oom, hun verwanten. Toen ze bij het huis gekomen waren, zei i O. Nd. de vader van i Mada en i Ndiloe: ze hebben niet gekregen wat ik zocht, welaan laten we hen nu maar slachten. Hij schold hen uit, omdat ze niet gekregen hadden, wat hij had gezocht. De oom van i Mada antwoordde met de anderen: waarom zouden wij ze slachten, laat dat, zijn ze dan geiten dat wij ze opeten, het zijn toch geen geiten? Welaan, laten i O. M. en i O. Nd. het langzaam aan zoeken. Of zij het vinden, of niet vinden, dat is hun lot.

malàiha-ka. Hăla pakikiroeha, daihoe pahămoendja, bada roēhiha da tài ihida, mbăda pamīting-ka da ihida, hama mamaroeng-be-ha, ba ndana tandaha tooe; hili wòndja hinggida, terada, kaloemboetoeda, hili toboendja-i karamboa heou, bàindja bălada; wòndja bălang, roe koeta, winoe, hambakoe, kapoe; hili papèakanandja-i na toējada-i: njoemoe O. Nd., ăkooe hălaha da bălangmoe, amboe moekarei lai O. M., njoemoe O. M. ăkooe hălaha da bălangmoe, amboe moekarei lai O. Nd., wăna-ka bana papèakandja. Ilakoewa, wănanja.

Lakoedanja-ka i O. M. dăngoe i O. Nd., dalakoe-lakoe, dahei la palindi, ndada hoenggoe wài, datama la òamang, dakamboeroeng wawa la kandjòanga, dahoenggoeja na wài, dakamang patoekoe wănja watoemboe, ndí wăna na wài. Eri, ndana kakălakoe na wài. Măta kata kamang palakoe la hooe kandjòanga, wăna i O. M. Bada lakoe-lakoeka, tòama la padoēa tana, dahei la palindi, datama la òamang, hili kamboeroeng la kandjòanga, daitaja na wài, dakamang patoekoe wănja watoe, ndana kakălakoe na wài. Aja na wài ndana kakălakoeă, ndí wăna-be na wài jia.

Tòama waloe mboea ndooeng la marădadjoea, hălanandja-i da bălangna i O. Nd. Eri, mbăda hălanggoeha-ka da bălanggoe. Tăka nahèama i O. M. nggiki-ă-nda-ka, i aja, napapèaka-ma-doe-nda i toēja, ambi mipawòngoe bălang, wăna-ma-doe i toēja Nggiki-ă-nda-ka, aja, wăna i O. M. Ndèawanda-ka, hi eri, wăna i O. Nd. Lakoedanja-i, datăka la hooe kandjòanga daita na wài na makanaboe la karahana ana òamang. Eri, wăna O. Nd., oenapaka la jehoe. Mbăda tīdoeng-ma-na-nja na lodoe, napa ba wănanja i O.M.; nda ningoe pingi ai ngea pamaoena i O. M., djăpa-be-ja la mbana lodoe i O. M. — Takareang-mboe, wăna i O. M. Ndea wăna i O. Nd., napaka la jehoe wănanja.

Lakoenanja-ka i O. Nd., lakoe la karaha ngamba. Djăpaja-ka i O. M. la mbana lodoe, bana ndòalakoe. Natăka i O. Nd. la wâi. Ningoe matana na wài. Naàiloeloe takoeja na wài i O. Nd., ndí wăna na wài, ndana kakălakoeă na wài. Naoenoenja na wài O. Nd. Tăka i Mili Kămi, napatoekoe wănja [1]) watoe i M. K., tăka na wilakoe O. Nd., naitaja i M. K. Wăna-ka i M. K. haoemboe ha Ndiloe nggikina hi haoe haoenoenja mata wài hadeinggoe. Tăka nahèama i O. Nd., madooenggoenja, ăpoe, hikoe oenoenja na wài, hiwăna i O. Nd. Woehahălaka haoenoeng wài, haoemboe ha Ndiloe, wăna i M. K. Nahèama i O. Nd. mbăda hălanggoe-ka, ăpoe, paoenoeng wài, wănaka i O. Nd. Hèamaka na M. K., akooe hahălaka haoenoeng wài,

[1]) J: *dăngoe*.

Weer schoren zij hun de haren af, daar ze zeer lang waren. Nadat zij hen geschoren hadden, baadden zij hen goed, terwijl zij hun het vuil van het lichaam wreven. Geheel zwart geworden waren hun lichamen, als beheksten waren zij, zoodat de menschen hen niet kenden. Zij gaven hun weer hun slimoet, hun hoofddoek en sirihzak, zij slachtten hun weer een karbouw, stampten voor hen hun teerkost en gaven hun die, sirih, pinang, tabak, kalk. Weer waarschuwde hen hun oom: O. Nd., wanneer je je teerkost op hebt, vraag dan niet aan i O. M. en jij O. M., wanneer jij je teerkost op hebt, vraag dan niet aan i O. Nd., zeide hij hen onderrichtend. Gaat nu maar, zeide hij tot hen.

I O. M. en i O. Nd. gingen op weg. Zij gingen voort, zij beklommen het gebergte, zij vonden geen water. Zij gingen een bosch in, zij daalden af in de vlakte, daar vonden zij water; zij trachtten het water te gaan scheppen, ze probeerden ook het met steenen te gooien, het water zweeg. Broeder, het water zingt niet! Laten we maar naar een ander dal gaan, zei i O. M. Al voortgaande kwamen zij midden in het land, zij beklommen het gebergte, gingen het bosch in, ze daalden weer af in een dal, zij zagen water, zij trachtten het met steenen te gooien, het water zong niet. Broeder, het water zingt maar niet, zwijgen doet het maar, dit water.

Toen ze gedurende acht jaren al maar op de vlakte waren geweest, had i O. Nd. weer zijn teerkost op. Broeder, ik heb mijn voorraad al op! I O. M. antwoordde: wat kan ik er aan doen, broeder; oom heeft ons zoo gewaarschuwd, geef elkaar jelui voorraad niet, heeft oom gezegd, wat kan ik er aan doen broeder? 't Is nu eenmaal ons lot, broeder, zei i O. Nd. Zij gingen weer verder en kwamen in een ander dal en zagen daar water dat ter zijde van een boschje neerviel. Broeder, zei i O. Nd.: wacht jij hier. — 't Was al midden op den dag, toen hij tot i O. M. zei om te wachten. Er was geen boom tot schaduw voor i O. M., steeds maar was i O. M. in de brandende zon. — Ik ga ook mee, zei i O. M. Neen, zei i O. Nd., wacht hier, zeide hij tot hem.

I O. Nd. ging op weg en begaf zich naar de bergzijde. I. O. M. stond maar steeds in de brandende zon. I O. Nd. kwam bij het water. Er was een bron. I O. Nd. schepte terstond water, maar het water zweeg, het water zong niet. I O. Nd. dronk het water. Daarop wierp i Mili Kāmi hem met een steen. Toen keek O. Nd. om en zag i Mili Kāmi. I M. K. zei: O. Nd. waarom drinkt gij uit de bron, die ik bewaak? I O. Nd. antwoordde: ik had dorst, grootje, daarom heb ik het water gedronken, zeide i O. Nd. Ben je klaar met water drinken, O. Nd., zei i M. K. I O. Nd. antwoordde: ik ben klaar, grootmoeder, met water drinken, zei i O. Nd. I M. K. antwoordde: als gij klaar zijt met water drinken, kom dan hier en kauw sirih O. Nd., zei i M. K.

woehamài năмoe, kooe hahăpa, O. ha Nd. wăna-ka na M. K. Naloaka i O. Nd., la oemana i M. K., nawònja-ka pahăpana, hahăpa O. ha Nd., wăna-ka na M. K. Hăpaka-doe-na, ăpoe, wăna-ka i O. Nd. Hăpananja, O. Nd. Woehahălaka hahăpa, O, ha Nd., wăna-ka na M. K. Nahèama O. Nd., koehălaka, ăpoe, pahăpa, wăna-ka i O. Nd. Ăkooe hahălaka pahahăpa, O. ha Nd., wăna-ka i M. K. — na boetaja na loenggina na M. K., na hawăla — hakei hajeana [1]) kooe hahondoeja na hanài kapoemoe, O. ha Nd. Tăka i O. Nd. nakeija-i, nahondoeja na kanài kapoena. Tăka i M. K., woehahălaja-ka, hahondoeja hahèana O. ha Nd., na hanài kapoemoe. Nahèamaka i O. Nd., koehăla-doe-ja-ka, ăpoe, pahondoeja, wăna-ka i O. Nd. Nahili boetaja-i na hawăla na loenggina-i na M. K. kei hajeana, ha O. ha Nd. na haloengginggoe, kooe hahondoeja hakăpoe hambakoemoe. Nakeija i O. Nd., nahondoeja-i na kăpoe hambakoena. Wăna-ka na M. K. hahălaka hahèana O. ha Nd. hahondoeja. Nahèamaka i O. Nd. koehălaka pahondoeja, ăpoe, wăna-ka i O. Nd. Nahili boetaja na loenggina na M. K. na hawăla; hakei hajeana, O. ha Nd., na haloengginggoe na hahawăla, kooe hahoendoeja hawatoe hadelimoe. Tăka nakeija i O. Nd., nahondoeja na watoe delina. Hahălaka hahondoe O. ha Nd., hawatoe hadelimoe. Nahèama i O. Nd., hălaka pahondoeja, ăpoe, wăna i O. Nd. Naboetaja na loenggina na hawăla na M. K., hakeija jeana [2]) haloenggina hahawăla, kooe hahondoeja na haloemboetoemoe. Nakeija i O. Nd., nahondoeja-i na kaloemboetoena. Oehahălaka hahondoeja na haloemboetoemoe, O. ha Nd. Nahèama i O. Nd., koehălaka, ăpoe pahondoeja. Nahili boetaja-i na loenggina na hawăla na M. K., hakeija O. ha Nd., haloengginggoe hahawăla kooe hahondoeja habèalamoe. Nakeija O. Nd., nahondoeja-i na kabèalana. Hahălaka hahondoeja nahabèalamoe, ha O. ha Nd., wănaka na M. K. Koehălaka pahondoeja, ăpoe. Hili boetaja na loenggina na hawăla i M. K. keija hajeana na haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja hatemingmoe, ha O. ha Nd. Nakeija i O. Nd., nahondoeja-i na temingna. Hahălaka hahondoeja ha temimoe [3]) O ha Nd. Nahèama i O. Nd., hălaka pahondoeja, ăpoe, wăna i O. Nd. Hili boetaja na loenggina na hawăla i M. K., hakeija hajeana haloenggi hahawăla, kooe hahondoeja hanimboemoe O. ha Nd. Nakeija i O. Nd.,

[1]) Hier en elders in deze episode heeft de tekst *iana* (= *jeana*) dat later is veranderd in *hèana*. cf. W. V. 55/7 e. v.

Uit dit gedeelte zijn de zinnen genomen door Prof. Jonker geciteerd B. K. I. 8. I p. 301 (noot).

[2]) J: hèana.

[3]) Alleen hier *temimoe*. Anders steeds *temingmoe*.

I O. Nd. ging naar het huis van i M. K., en zij gaf hem een sirihpruim. Kauw maar eens O. Nd., zei i M. K. Laten we maar eens kauwen grootmoeder, zei i O. Nd. O. Nd. kauwde. Zijt gij klaar met sirih kauwen O. Nd, zei M. K. O. Nd. antwoordde: ik ben er mee klaar grootmoeder. Als gij klaar zijt met kauwen O. Nd., zei i M. K. — i M. K. trok zich een haar uit — neem dan dezen, en bind uw kalktaschje, O. Nd. Toen nam i O. Nd. die en bond zijn kalktaschje. Daarop zei i M. K.: hebt gij uw kalktaschje al gebonden O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zei i O. Nd. Weer trok i M. K. zich een haar uit; neem deze haar van mij O. Nd. en bind uw tabakszakje. I O. Nd. nam die en bond zijn tabakszakje. I M. K. zei: hebt gij het daar gebonden O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zei i O. Nd. Weer trok i M. K. zich een haar uit; neem deze eene haar van mij O. Nd., en bind uw slijpsteen. I O. Nd. nam die, en bond zijn slijpsteen. Hebt gij uw slijpsteen gebonden O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb hem gebonden, grootmoeder, zei i O. Nd. I M. K. trok een haar uit: neem deze eene haar en bind uw sirihzak. I O. Nd. nam die en bond zijn sirihzak. Hebt gij uw sirihzak gebonden, O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb hem gebonden, grootmoeder. Weer trok i M. K. een haar uit: neem O. Nd. een haar van mij en bind uw kapmes. I O. Nd. nam die en bond zijn kapmes. Hebt gij uw kapmes gebonden, O. Nd., zei i M. K. Ik heb het gebonden, grootmoeder. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw schild. I O. Nd. nam die en bond zijn schild. Hebt gij uw schild gebonden, O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zei i O. Nd. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar en bind uw lans O. Nd. I O. Nd. nam die en bond zijn lans.

nahondoeja na nīmboena i O. Nd. Hahălaka hahondoeja hanīmboemoe, O. ha Nd. Hălaka, ăpoe, pahondoeja. Hili boetananja na hawăla na loenggina na M. K., keija hajeana haloengginggoe, hahawăla, kooe hahondoeja hawihimoe. Nakeija O. Nd., nahondoeha-i da wihina. Hahălaka hahondoeha O. ha Nd., hawihimoe. Nahèama i O. Nd., hălaka pahondoeha ăpoe. Hili boetaja-i na loenggina na hawăla, hakeija jeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja halimamoe, wăna-ka na M. K. Nakeija, O. Nd., nahondoeha-i da limana. Paărangnanja-i na M. K., hahălaka hahondoe halimamoe. Nahèama i O. Nd., hălaka pahondoeha ăpoe. Akooe hahălaka hahondoe handăbaha, hanài kapoemoe hadelimoe, hatemingmoe, haloemboetoemoe, habèalamoe, hanīmboemoe, hakăpoe hahambakoemoe, halimamoe, hawihimoe, hahăla handăbaha-ka. Nahèamaka i O. Nd., hăla ndăbaha-ka, ăpoe. Ăkooe hahăla handăba haka, măla kata hatăndang. Măla-ka-doe-na, wăna i O. Nd. Patăndangdanja-ka la tana, nataloeka na M. K., napohoeja na nggoroena i O. Nd., metinanja-ka O. Nd. Nadandanja-ka i O. Nd. bana meti, nawotoeja la hīndi oema i O. Nd.; njoena na M. K., na mapawotoe.

Tăka na erina i O. M., napaooe-ooe, aja O. Nd. wăna. Nawoea pararaka na ihina i O. M., bana nggănaja lodoe mbana. Ba ndana ita ndokoe na ajana i O. Nd., nanamatoeja na roekoena na ajan, bana loa paimboeja. Loendoe natăkanja na wài, nakamang patakoeja na wài, ndana kakălakoe na wài, ndí wăna-i na wài; hina oenoenja na wài, hina patoekoe na M. K., patoekoe wăngoe watoe, hina wilakoe i O. M. Tăka wăna na M. K., haoemboe ha Mada, nggikina hioe haoenoenja hawài, hadeinggoe, wăna na M. K. Nahèama i O. M., madooenggoenja ăpoe, hikoe oenoenja na wài. Woehahălaka haoenoeng hawài. Nahèama i O. M. hălaka paoenoeng, ăpoe. Hamài nămoe, kooe hahăpa O. ha M., wăna-ka i M. K. Nahèama i O. M., mălaka, ăpoe, wăna. Pamàinanja-i i O. M. la oemana na M. K., mandapoeka la banggana, poeroe ngăndinanja pahăpa na M. K. Hakei jeana kooe hahăpa O. ha M. Nakeiha i O. M. da pahăpa, bana keiha da pahăpa i O. M., napanaboeha la mbòamang. Wănaka i M. K., hahălaka hahăpa O. ha M. Hèama O. M., hălaka, ăpoe, pahăpa, wăna-ka i O. M. Ăkooe hahăladoeka hahăpa — naboeta na loenggina na M. K. na hawăla — hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, O. ha M., kooe hahondoeja hanài hakapoemoe. Nakeija i O. M., napanaboeja la mbòamang na loenggina na M. K. Hahălaka hahondoe hahèana [1]) hanài hakapoem, O. ha M. wăna-ka i M. K.

[1]) Ook hier heeft de tekst *ha-iana*. In overeenstemming met pag. 96/10 lijkt mij hier echter *héana* juister.

Hebt gij uw lans gebonden, O. Nd. Ik heb hem gebonden, grootmoeder. Weer trok M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw voeten, O. Nd. nam die en bond ook zijn voeten. Hebt gij uw voeten gebonden O. Nd.? I O. Nd. antwoordde: ik heb ze gebonden, grootmoeder. Weer trok zij een haar uit. Neem deze eene haar van mij, en bind uw handen, zei i M. K. O. Nd. nam die en bond ook zijn handen. I M. K. vroeg: hebt gij uw handen gebonden? I O. Nd. antwoordde: ik heb ze gebonden, grootmoeder. Als gij alles gebonden hebt, uw kalktaschje, uw slijpsteen, uw schild, uw sirihzak, uw kapmes, uw lans, uw tabakszakje, uw handen, uw voeten, is het dan nu alles klaar? I O. Nd. antwoordde: het is alles klaar grootmoeder. Als gij geheel klaar zijt, welaan, laat ons worstelen. Vooruit maar zei i O. Nd. Zij worstelden op den grond, en M. K. overwon en kneep i O. Nd. de keel dicht, dat hij stierf. Toen i O. Nd. dood was, nam zij hem op en legde hem op het zolder'tje in haar huis. I Mili kami legde hem er op.

I O. M. nu riep maar, broeder O. Nd., broeder O. Nd., riep hij. Het lichaam van i O. M. was rood geworden door de inwerking van de brandende zon. Daar hij zijn broeder i O. Nd. heelemaal niet zag, ging hij de sporen van zijn broeder na, op weg om hem te zoeken. Toen hij bij het water kwam, trachtte hij het water te scheppen, maar het water zong niet, het water zweeg al weer. Daarop dronk hij het water. Toen gooide hem M. K., zij gooide hem met steentjes. Daarop keek i O. M. om. Toen zei M. K.: waarom drinkt gij het water dat ik bewaak, zei M. K. I O. M. antwoordde: ik had dorst, grootmoeder, daarom dronk ik het water. Zijt gij klaar met water drinken? I O. M. antwoordde: ik ben klaar met drinken, grootmoeder. Kom hier en kauw sirih O. M., zei i M. K. I O. M. antwoordde: welaan grootmoeder, zeide hij. I O. M. kwam naar het huis van M. K. en ging zitten op de voorgalerij. I M. K. kwam hem een sirihpruim brengen, neem deze en kauw O. M. I O. M. nam de sirihpruim, hij nam ze en wierp ze onder het huis. I M. K. zeide: zijt gij klaar met kauwen, O. M.? O. M. antwoordde: ik ben klaar met kauwen, zei i O. M. Wanneer gij klaar zijt met kauwen — i M. K. trok zich een haar uit — neem dan deze eene haar van mij, O. M., en bind uw kalktaschje. I O. M. nam die en liet de haar van M. K. onder het huis vallen. Hebt gij uw kalktaschje gebonden O. M., zei i M. K.

Nahèamaka i O. M., hăladuoeka pahondoeja, ăpoe wăna. Nahili boetaja na hawăla na loenggina i M. K., hakeija hajeana haloenggi hahawăla, kooe hahondoeja hakăpoe hahambakoe, O. ha M., wăna-ka i M. K. Nakeija i O. M. na roeloenggi, napanaboeja-i la mbòamangoe njoena i O. M. Hahălaka hahondoeja hakăpoe hahambakoemoe, O. ha M. wăna-ka na M. K. Tăka nahèama i O. M., hălaka, pahondoeja, ăpoe, wăna. Hi panaboe-be-na-nja-i la mbòamangoe na roeloenggina na M. K. Hahălaka hahondoeja hakăpoe hahambakoemoe, O. ha M., wăna ka M. K. Nahèama i O. M., hălaka pahondoeja, ăpoe, wăna. Nahili boetaja na loenggina na M. K., hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja hawatoe hadelim. Nakeija i O. M. napanaboeja-i la mbòamang na loenggina na M. K. Hahălaka hahondoeja hawatoe hadelimoe, O. ha M. Nahèama O. M., hălaka ăpoe, wăna, hipanaboe-be-na-nja-i la mbòamangoe na loenggina na M. K., njoena i O. M. Hili boetananja-i na loenggina i M. K., hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja haloemboetoemoe, O. ha M. Nakeija i O. M., napanaboeja-i la mbòamang. Hahălaka hahondoeja, O. ha M., haloemboetoemoe, wăna-ka na M. K. Tăka nahèama i O. M., hălaka pahondoeja, ăpoe, wăna. Panaboe-be-na-nja-i la mbòamang na loenggina i M. K. njoena i O. M. Nahili boetaja na loenggina na hawăla na M. K. Hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja habèalamoe, O. ha M. Tăka nakeija i O. M., panaboenanja-i la mbòamangoe na loenggina i M. K. Hahălaka hahondoeja habèalamoe, O. ha M. Nahèama O. M., hălaka, ăpoe, pahondoeja, wăna. Hili boetananja na loenggi na hawăla i M. K. Hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja hanîmboemoe, O. M. Tăka i O. M. keinanja, napanaboeja-i la mbòamangoe na loenggina na M. K. Hahălaka hahondoeja, hanîmboemoe, O. ha M. Nahèamaka i O. M., hălaka pahondoeja, ăpoe, wăna i O. M. Nahili boetaja na hawăla na loenggina na M. K. Hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja hatemingmoe, O. ha M. Nakeija i O. M., panaboenanja-i la mbòamangoe na loenggina na M. K. Hahălaka hahondoeja hatemingmoe, O. ha M. Hălaka, ăpoe, pahondoeja, panaboenanja-i la mbòamang na loenggina i M. K. Hili boetaja-i na loenggina na hawăla. Hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe hahondoeja hawihimoe, O. ha M. Tăka nakeija i O. M., panaboenanja-i la mbòamangoe na loenggina na M. K. Hahălaka hahondoeha hawihimoe O. ha M. Nahèamaka i O. M. hălaka, ăpoe, pahondoeha, wăna i O. M. Panaboe-be-na-nja-i la mbòamang na loenggina na M. K. Nahili boetaja na hawăla na loenggina i M. K. Hakeija hajeana haloengginggoe hahawăla, kooe

I O. M. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zeide hij. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar en bind uw tabakszakje O. M., zei i M. K. I O. M. nam de haar en wierp ze weer onder het huis. Hebt gij uw tabakszakje gebonden, O. M., zei i M. K. I O. M. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zeide hij, terwijl hij de haar van M. K. maar weer onder het huis had geworpen. Hebt gij uw tabakszakje gebonden, O. M., zei M. K. I O. M. antwoordde: ik heb het gebonden grootmoeder. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw slijpsteen. I O. M. nam de haar van M. K. en wierp die onder het huis. Hebt gij uw slijpsteen gebonden, O. M. O. M. antwoordde: ik heb hem gebonden, grootmoeder, zeide hij; hij had de haar van M. K. weer onder het huis geworpen. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw sirihzak, O. M. I O. M. nam ze en wierp ze onder het huis. O. M., hebt gij uw sirihzak gebonden, zei M. K. I O. M. antwoordde: ik heb hem gebonden, grootmoeder, zei hij. I O. M. had de haar van i M. K. maar weer onder het huis geworpen. Weer trok M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw kapmes, O. M. I O. M. nam de haar van i M. K. en wierp ze onder het huis. Hebt gij uw kapmes gebonden O. M.? O. M. antwoordde: ik heb het gebonden, grootmoeder, zeide hij. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw lans, O. M. I O. M. nam de haar van M. K. en wierp die weer onder het huis. Hebt gij uw lans gebonden O. M.? I O. M. antwoordde: ik heb ze gebonden, grootmoeder, zei i O. M. Weer trok M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw schild, O. M. I O. M. nam de haar van M. K. en wierp ze weer onder het huis. Hebt gij uw schild gebonden O. M.? Ik heb het gebonden, grootmoeder; hij had de haar van i M. K. weer onder het huis geworpen. Weer trok zij een haar uit: neem deze eene haar van mij, en bind uw voeten, O. M. Toen nam i O. M. de haar van M. K. en wierp ze onder het huis. Hebt gij uw voeten gebonden O. M.? I O. M. antwoordde: ik heb ze gebonden, zei i O. M.; hij had de haar van M. K. maar weer onder het huis geworpen. Weer trok i M. K. een haar uit: neem deze eene haar van mij en bind uw handen O. M.

hahondoeha halimamoe, O. ha M. Nakeija, napanaboeja-i la mbòamang na loenggina i M. K. Hahālaka hahondoeha halimamoe O. ha M. Hālaka, āpoe, pahondoeha, wāna-ka i O. M. Ndana pī-benja i M. K., laboe nahondoe ndābaha i O. M. wāna-be-ka la etina i M. K., laboe ndana panaboeha la mbòamang da roeloengginggoe, wāna-be-ka la etina i M. K., hina kei panaboe, kei panaboeha la mbòamang da loenggina. Laboe hama toena i O. Nd., bana hondoe wīkina, wāna-be-ka la etina i M. K. I O. M., ndana kikoeng-a, napīma-nja-doe-na. Hahāla handābaka hahondoeha, hanài kapoemoe, kāpoe hambakoemoe, hadelimoe, haloemboetoemoe, habèalamoe, hanīmboemoe, hatemingoemoe, hawihimoe, halimamoe, hahāla handābaka hahondoeha O. ha M. Nahèamaka i O. M., hāla ndābaka, āpoe wāna i O. M. Wāna-ka na M. K., māla kata hatāndang, kata hatākil, O. ha M. Nahèamaka i O. M., māla-ka-doe-na, āpoe, kata patāndang-ka-doe-na, hi āpoe, kata patākiloe, māla-ka-doe-na hi āpoe. Patāndangdanja-ka, bada patāndang-ka, napaboēri na kapoe, naloehoe na kapoe la kaloemboet, naboēri weli woea-matanja na M. K., na kāpoe hambakoena, napahoedoekoe weli oeroe weli woea-matamboe na M. K., mālamaï na watoe delina i O. M., bana papaloe la katīkoena na M. K., mālamaï na kaloemboetoe, bana papaloe, mālaï da kabèala dapatoengoemboe la ihina i M. K., māla na nīmboena, napapaloeja-i na M. K., māla na temingna bana padjoekaroenja na M. K., māla da lima i O. M. bada patākiloeja na M. K., māla da wihina, dapatila, bana tilaja na M. K.; dambeni ndābama, da kanài kapoe, da kaloemboetoe dambeni ndābaka. Nangea-kiri i M. K. bana parahoenja i O. M. Nandjoroeka i M. K., napakalīti dita i O. M. hida papaloe da watoe deli la katīkoe. Wāna-ka i M. K. ha O. ha Mada, koemandjahareaka, koemandjahareaka, hadjeaka-ngga-ka, O. M. hadjeaka-ngga-ka. Wāna-ka i O. M., akooe mandjareadoe, nggi na ajanggoe i O. Nd., loa papitingga na ajanggoe i O. Nd. Nahèamaka i M. K. haninja hadita, O. ha Nd., hahoeroenanja hadita, hahālangga, kakoe hei habenginja. Napahālanja-ka i O. M. njoena na M. K., hina hei la hīndi i M. K., napapangga handākang i M. K., bana panggaja i O. Nd., hahadang hakooe O. Nd., wānanja-i. Nahili papangga i handākang na M. K., bana panggaja i O. Nd., hahadang hakooe, O. ha Nd. Hīna hina nggādoek i O. Nd.; napapangga handākang na M. K., bana panggaja i O. Nd. hahadang O. ha Nd., hahoeroe-hoeroepākoe hanjoemoe, ndooe hahadang ndokoe. Namandapoe i O. Nd., nahili papanggaï handākang, bana panggaja i O. Nd. Hahadang O. ha Nd. kooe handòalakoe, njoemoe hahoeroe-hoeroepākoe. Hadangnanja i O. Nd.

Hij nam de haar van I M. K. en wierp die onder het huis. Hebt gij uw handen gebonden O. M.? Ik heb ze gebonden, zei i O. M. I M. K. kende hem heelemaal niet. I O. M. zal ze allen wel gebonden hebben, dacht i M. K., maar bij zichzelf, hij zal mijn haren wel niet onder het huis geworpen hebben dacht i M. K. maar bij zich zelf, terwijl hij haar haren, maar genomen en weggeworpen had, genomen en ze geworpen onder het huis. Het zal wel net zijn als met i O. Nd., dat hij zichzelf gebonden heeft, dacht i M. K. Maar i O. M. had haar woorden niet opgevolgd, hij kende haar wel. Hebt gij alles gebonden O. M., uw kalktaschje, uw tabakszak, uw slijpsteen, uw sirihzak, uw kapmes, uw lans, uw schild, uw voeten, uw handen, hebt gij alles gebonden? I O. M. antwoordde: ja, grootmoeder, zei i O. M. I M. K. zei: welaan, laten we dan worstelen, laten we vuistvechten, O. M. I O. M. antwoordde: vooruit maar, grootmoeder, laten we worstelen, grootmoeder, laten we vuistvechten, vooruit maar grootmoeder. Zoo worstelden zij dan, en terwijl zij worstelden goot de zak maar kalk uit, de kalk stortte uit de sirihzak, die goot ze bij de oogen van M. K. neer, zijn tabakszak propte ook maar in bij neus en oogen van M. K., en dan verder de slijpsteen van i O. M., die maar sloeg op het hoofd van M. K. en de sirihzak die maar sloeg; en dan het kapmes dat hakte maar in het lichaam van i M. K., en de lans sloeg i M. K. maar, en dan het schild dat i M. K. maar duwde, verder de handen die haar stompten die maar trappelden en M. K. schopten, allen waren ze woedend het kalktaschje, de sirihzak, woedend waren ze allen. I M. K. lag onder, neergeveld door i O. M. I M. K. viel, en i O. M. bleef schrijlings op haar zitten, en zijn slijpsteen sloeg haar maar op haar hoofd. Daarop zei i M. K.: o O. M. ik vraag genade, ik heb berouw, laat mij toch O. M., laat mij toch. I O. M. zeide: als ge berouw hebt, waar is mijn broeder i O. Nd.? Ga mij mijn broeder i O. Nd. halen. I M. K. antwoordde: daarboven is i O. Nd., hij slaapt daar boven, laat mij los, dan zal ik hem gaan wekken. I O. M. liet i M. K. los en i M. K. klom naar het zoldertje en stapte eenmaal over i O. Nd. heen. Sta op O. Nd., zeide M. K. tot hem, terwijl zij over hem heen stapte. Weer stapte M. K. over i O. Nd. heen, en zeide: sta op O. Nd. Nu pas begon hij zich te bewegen. Nog eens stapte M. K. over hem heen, en zeide: sta op O. Nd., gij slaapt maar en staat maar niet op I O. Nd. ging overeind zitten en weer stapte zij eenmaal over O. Nd. heen: sta op O. Nd., ga staan, gij slaapt maar. I O. Nd. richtte zich op en ging staan.

bana ndòalak. Haninja hawawa haerimoe, O. ha M. hanapakooe, njoemoe hahoeroepăkoe. Poeroenanja-ka i O. Nd., paita dănja-ka i O. M. Măta kakoe hanahoenggài hangangoe O. ha M. Nahèama i O. M., ndama bihoe-doe-ma pangangoe, măta kama lakoe-doe-ma, nda pangangoemoe njoemoeka pangangoema.

Ka lakoedanja i O. M. dăngoe i O. Nd., dalakoe-lakoe, hei la palindi, tama la òamangoeï, dahoenggoeja na wài, datoekoe wănja watoe, ndí wăna na wài, ndana kakălakoe na wài. Ndana kakălakoe na wài, wădaï i O. M. dăngoe i O. Nd. Kamboeroengdanja la kandjòanga, dalakoe-lakoe la kandjòanga; laloe mandàiha-ka, mbăda ningoe hakamboeloe rihi ndooeng. Natăkaka la kandjòanga, daitaja na wài lōekoe, datoekoe wănja watoe: bakoe toekoe wănja watoe na wài jia [1]) tai, djăka wài makakălakoeja, bakoe ngăna wănja watoe, nakakălakoema tai, djăka wài makakălak. Nangănaja watoe, ndí wăna-i na wài, ndana kakălakoeă na wài. Panídanja-ka dăngoe eri ajada, nggiki-ă-nda-ka. hi eri, wăna-ka i O. Nd., ndata itangoe ndokoe wài makakălakoe. Loendoe napametimboe-ta na M. K., bata imboeja na wài na paimboena i ama, wădaka njoeda dăngoe eri aja. Mălaka kata kamang palakoe la hooe kandjòanga, hili wăda-i. Lakoedanja-i, hei la hooe palindi, datama la òamangoe, dakamboeroeng la kandjòanga, daitaja na wài. Ha, eri Mada, măla kata lī, hama wàija neloea, wăna i O. Nd. Lī-danja-i la wài, dapitija na watoe, ho, bakoe toekoe bakoe ngăna, djăka wài makakălakoeja, na kakălakoema tai. Natoekoe wănja watoe [2]), nangănaja-ka na wài, ndí wăna-i na wài. Hili panídanja dăngoe eri dăngoe ajada, nggiki-ă-nda-ka eri jia [3]), ndata hoenggoe ndokoeja na wài na makakălak, nggiăka taitangoe ningoe haromoe; tabeli la oema, wănda, natòala pandjăpoe tai na amanda, natòalanda, nahămoemboe lăti, rōepoeha, wăna-ma-doe-nda-i na amanda. Lakoedanja-i, nda ningoe ndokoepa bălada, dalakoe-lakoe, namangīloe i O. Nd., hina malamīri i O. M. Tăka wăna i O. Nd., eri, wăna, namaringoeï na tana, nggi wài-be-ja noedita, bana mbahaï na tana jia. Măta kakoe kamang panamatoeja, wăna i O. Nd. Kata kareang i aja, wăna i O. M. Tăka i O. Nd., oenapaka la jehoe, wăna. Nda ningoe pingi ài ngea pamaoena i O. M., laloe mbanaja na lodoe. Amboe lakoe meha wăna i O. M., toe-doe-moe booe lakoe meha, takareang wănda, ba ndooe bihoe, loendoe napametikooe i M. K.,

[1]) J: *ja tai.*
[2]) J: *natoekoe ja ka dăngoe watoe.*
[3]) J: *ja.* cf. 86/1 v. o.

Beneden is uw broeder, hij wacht u en gij slaapt maar. I O. Nd. ging naar beneden en ontmoette i O. M. Laat ik u wat eten koken O. M. I O. M. antwoordde: wij willen niet eten, wij zullen heengaan, uw eten eten wij niet.

I O. M. en i O. Nd. gingen heen. Zij gingen steeds voort, zij beklommen het gebergte, gingen het bosch weer in. Zij vonden water, zij gooiden het met een steen, het water zweeg, het water zong niet. Het water zingt niet, zeiden weer i O. M. en i O. Nd. Zij daalden af in een dal, zij gingen maar voort door het dal. Zeer lang waren ze al op weg, al meer dan tien jaar. Zij kwamen in een dal en zagen het water van een rivier en gooiden het weer met steenen: wanneer ik het water straks met een steen gooi, indien het zingend water is, moge het dan straks zingen, wanneer ik het raak met een steen, indien het zingend water is. De steen trof het, het water zweeg, het water zong maar niet. Toen spraken de broeders met elkaar: wat moeten we toch beginnen, broeder, wij zien het zingende water in 't geheel niet en zelfs heeft M. K. ons nog gedood, terwijl wij het water zochten dat door vader gezocht wordt, zeiden zij tot elkaar. Welaan, laat ons probeeren naar een ander dal te gaan, zeiden zij weer. Zij gingen op weg, beklommen het gebergte, gingen het bosch in, daalden weer af in het dal, daar zagen zij water. Ha, broeder Mada, laat ons daar aangaan, dat lijkt op water daar, zei i O. Nd. Zij gingen weer naar het water, zij namen een steen: indien het zingend water is, moge het dan straks zingen, wanneer ik gooi, wanneer ik raak. Zij gooiden met een steen, zij troffen het water, het water zweeg weer. Weer zeiden zij, de een tot den ander: wat moeten wij beginnen broeder, dat we het zingende water heelemaal niet vinden, waar zullen wij het nog eens zien. We moesten maar naar huis terugkeeren. Scheldt vader ons straks stijf, dan scheldt hij maar, dat zou zelfs beter zijn; ik zal ze slachten, moet hij dan maar van ons zeggen.

Zoo gingen zij weer verder. Zij hadden in 't geheel geen proviand meer, zij liepen maar door, voorop i O. Nd., achteraan i O. M. Toen zei i O. Nd.: broeder, zeide hij, de grond is kil, misschien is er wel water daarboven, daar de grond hier vochtig is. Laat ik het eens trachten na te gaan, zei i O. Nd. Ik ga mee, broeder, zei i O. M. Maar i O. Nd. zeide: „wacht jij hier". — Er was geen boom ter beschutting voor i O. M., zeer warm was de zon. — Ga niet alleen, zei i O. M., zoo was het toen je alleen ging. Ik ga mee, zei ik, maar je wilde niet, zoolang tot i M. K. je gedood had, toen je alleen op je eentje ging, zei i O. M.

booe lakoe memehadoe, wăna i O. M. Nahèama i O. Nd., hooe-ma-ja-doe-na i M. K., jia ba namatoendanja na wài, bana mbaha na tana, mata kakoe loa meha, hiwanggoe, oenapaka jehoe, hiwănggoe-nggooe, ndakoe mandàiă, koeloe belimaka, ăka ndakoe itang wài, wăna-ka i O. Nd. Oelakoeka, wăna-ka i O. M., măta kakoe napaka njoengga jehoe. Amboe moemandàidoe tai, ăka ndooe itang wài, loe beli, wăna-ka i O. M. Aă wăna-ka i O. Nd.

Namatoenanja-ka năhoe na tana na mambaha, nalakoe-lakoe i O. Nd., nambaha-mbaha na tana; nahili lakoe bana nama-namatoeja na tana na mambaha, ndedi naitang ndokoe wài. Nggini ihi na wài, wăna i O. Nd., napawèata na tana, hi ndakoe ita ndokoeja na wài. Nalakoe-lakoe, ndana pī-be-nja, ba wài iloe oelaroe-be-ja la tana; bana mbaha na tana hina nama-namatoeja, wài iloe oelaroe-be-ja. Oelaroe bokoeloe-ma-ja, djăpa-be-ja bana hanganga. Nalakoe-lakoe O. Nd., loendoe natama la kamboena na oelar, ba laloe bokoeloe-be-ja na oelar. Djăpa hina papangga i O. Nd., laboe wăija, wăna i O. Nd. bana maringoe-ringoe năhoe bana pangga, loendoe natăka la kamboena na oelar. Bana tăkaka la kamboena, napa-nggoemoetoe na oelar na ngaroen; noedaloeja-ka la kamboena na oelar i O. Nd.

Djăpabeka bana ndòalakoe la kamboena na oelar i O. Nd. I O. M. hina paooe, O. Nd., O. Nd., aja O. Nd. pamàingoewa wăna i O. M. Hanggoboe mimīhi i O. M. la mbana lodoe. Nawoca pararaka na ihina-ka na kaba matana-ka, madooena, mădoemboe na inggoroen, ba nda ningoe pangangoena bada hăla ndăbaka da bălang. Ba lakoe welina i O. Nd. bana tīdoeng na lodoe, loendoe maringoenanja na lodoe, ndana ita ndokoeja. Tăka njoena i O. M. Măta kakoe kamang paimboeja, hiwăna. Nanamatoeja na roekoena na ngea palakoena i O. Nd. Djăpa bana panamat i O. M. Nalakoe-lakoe i O. M., O. Nd., O. Nd., wăna bana paooe, ndana hèama ndokoe i O. Nd., ba la kamboena na oelarja, hi ndana rongoe bana paooe i O. M. Nalakoe-lakoe i O. M. ngginija ihi i O. Nd., hindana hèama ndokoe. Nalakoe-lakoekika i O. M., hina itaja na oelar. Oelaroe rara, bokoeloe-ma-ja da woea mata, ndaoekoe bokoeloe na oelar, ba hama ana oemaja bana itaja i O. M. Oelar bokoeloe-be-ja-ka, hiwăna i O. M. la etina. Hina ndòalakoe i O. M., napatandanja na etina i O. M., ngginija ihi O. Nd., wăna-ka la etina, da roekoena i O. Nd. ba la jehoe-ma-ha-ka, la oelar. Patandananja la etina i O. M., ninja ihi la kamboe oelar i O. Nd. Djeaja ihi i O. Nd. ba djăpa ba hama tooe mandòalakoeja la kamboe oelar. Nalakoe i O. M. la lihina na oelar, hina boetoehoeja na kabèalana i O. M., hina ăpaja na

I O. Nd. antwoordde: i M. K. is wat anders, nu, nu ik het water naga, nu de grond vochtig is, wil ik alleen gaan, wacht jij hier zeg ik je, ik blijf niet lang uit, ik kom gauw terug als ik geen water zie, zei i O. Nd. Ga jij maar, zei i O. M., ik zal hier wachten. Blijf niet lang uit straks, als je geen water ziet, kom dan gauw terug, zei i O. M. Ja, ja, zei i O. Nd.

Nu volgde hij den vochtigen grond. I O. Nd. liep maar voort, de grond bleef maar vochtig. Weer ging hij voort den vochtigen grond volgend, maar hij zag nog in 't geheel geen water. Waar zou toch dat water wezen, dacht i O. Nd., de grond is modderig en ik zie heel geen water. Hij ging maar voort, zonder te weten dat het speeksel van een slang was op den grond; waar de grond vochtig was, volgde hij dien maar steeds, maar het was slechts speeksel van een slang. Een groote slang was het, die voortdurend zijn bek open had. O. Nd. liep door tot hij de buik van den slang in liep, daar de slang zeer groot was. I O. Nd. stapte maar door, het zal toch wel water zijn, dacht i O. Nd., daar het nu al killer werd onder het voortgaan, totdat hij in den buik van den slang kwam. Toen hij in zijn buik was gekomen deed de slang zijn bek dicht, en i O. Nd. was daar binnen in den buik van den slang.

I O. Nd. stond daar maar recht op in de buik van den slang. Toen riep i O. M.: O. Ndiloe, O. Ndiloe, broeder O. Ndiloe, kom toch, riep i O. M. Hij zweette zich droog in die zonnehitte, zijn lichaam en zijn gezicht waren rood geworden, zijn keel was verdroogd van dorst, daar hij niets te eten had en alle voorraad op was. Sinds O. Nd. wegging, toen de zon hoog stond, tot den tijd toen het koel werd had hij hem heelemaal niet gezien. Daarop zei i O. M.: ik zal hem gaan zoeken. Hij volgde de sporen van den weg die i O. Nd. gegaan was, steeds die volgend. I O. M. liep maar door. O. Ndiloe, O. Ndiloe, riep hij, maar i O. Nd. antwoordde in 't geheel niet, daar hij in den buik van den slang was en i O. M. niet hoorde roepen. Weer ging i O. M. verder. Waar zou i O. Nd. toch wel wezen dat hij maar heel niet antwoordt? Een eindje liep i O. M. door, daar zag hij de slang. Een roode slang, met groote oogen, buitengewoon groot was die slang, net een huisje voor het oog van i O. M. Een groote slang is dat, dacht i O. M. bij zichzelf. Toen bleef i O. M. staan, en overlegde; „waar zou O. Nd. toch zijn", zei hij bij zichzelf, daar de voetsporen van i O. Nd. hier bij den slang zijn. I O. M. overlegde bij zichzelf: is O. Nd. misschien in de buik van den slang? Dat is misschien i O. Nd., omdat er maar steeds iets als een mensch stond in den buik van den slang. I O. M. ging op zij van den slang en trok zijn kapmes.

kamboena na oelar, hina roēpoe wānja kabèala la kamboena na oelar, māta kakoe kamang paroēpoeja, āka djeaja la kamboena oelaroe i O. Nd., wāna-ka i O. M. Naroēpoeja handākang: inooe, eri, wāna-ka i O. Nd. djea na koendoenggoe, eri, hèana, ngeri-ā-njooe eri hèana. Naitaja na koendoena [1]) i O. Nd., bana roēpoeja na oelar i O. M. Hili roēpoeja na hapapa na kamboena na oelar: ngeri-ā-njooe, eri, djea na koendoe kawananggoe eri hèana. Hina itaja na koendoena hapapa la kawana. Nahili roēpoeja handākang na oelar i O. M.: inooe, eri djea na kamboenggoe eri, ngeri-ā-njooe hèana. Nahili paroēpoe handākang i O. M. bana roēpoeja na oelar: inooe, wāna i O. Nd. noedaloe, djea na kadjeanggoe, eri, ngeri-ā-njooe hèana. Nahili paroēpoe handākang i O. M. bana roēpoeja na oelaroe: inooe, eri, ngeri-ā-njooe hèana, djea na katīkoenggoe, eri. Nakalòanggaka noedaloe la kamboena na oelar, hina roēpoe-roēpoeja na kamboena na oelar i O. M., hina palochoeja i O. Nd. la hambeli, na lochoeka i O. Nd. la hambeli. Āka nda djeaja na erina i O. M. metinanja-ka lāti i O. Nd. la kamboe oelar, dāngoe la M. K. Mbeninanja-ka i O. M., njoemoe i aja Nd., ndooe rongoe angoemoe. Amboe lakoe meha, wāndanggooe, ndooe rongoe angoem, māta koelakoe meha, ba wāmoe. Àkakoe mangādatoe lāti, meti-pākoe-moenja-ka lāti, aja, wāna-ka i O. M. bana mbeninja na ajana. Nahèamaka i O. Nd., e, lānga tāka, eri, meti-ā-nggoe-nja-ka lāti, āka ndooe toroe mbeni lāti, eri, āka nda djeakooe, wāna-ka i O. Nd. Parei pabokoeloena oelar, bana paroēpoe i O. M., ndana nggādoekoe ndokoeā na oelar, djāpa ba ndi wāna, bana mahoeroe na oelar, ndana pāda-ā-nja na kabèala.

Rimbangdanja-ka, nda ningoe ndokoepa bālada. Māla kata beli, eri, wāna-ka i O. Nd., hingginda nda ningoe-mboe-nda-pa [2]), bālanda, nda ningoe-mboe-nda-pa [3]). Māla-ka-doe-na aja, wāna-ka i O. M. āka pametinanda-ka i ama, māla kata belika la oema, ba ndata itaja na wài na makakālakoe, ba wānanda i ama, hamana paimboe nggoe, ba wānanda i ama, wāda-ka i O. Nd. dāngoe i O. M. Ndaoekoe mandài-ma-ha-ka la marāda; mandài la marada ningoe hakamboeloe waloe mboea ndooeng, bada imboeja na wài, ndada hoenggoe ndokoeja. Belida-ka la oema, loendoe da tāka la paràing. Hama mamaroeng-be-ha, bada malài ndābaka da loenggida, dawoca-pamīting-be-ka da ihida, ba tài ihi-djoca-ka na ihida. Ningoe malakoe patakoe wài, tooe la paràing, hina itaha bada padjoēloe meha

[1]) J: *koendoengna*. Vlgs. Woordenlijst J. en W.: *koendoe*.
[2]) J: *nda ningoe-mboe-nda-pa-ja*.
[3]) J: *mboe ndāba*.

Hij pakte den buik van den slang beet en hakte met zijn kapmes in den buik van den slang. Ik zal maar eens probeeren hem open te hakken, of dat i O. Nd. is, in den buik van den slang, zei i O. M. Hij hakte een slag: au, broeder, zei i O. Nd., dat is mijn schouder daar broeder, langzaam aan er mee, daar, broeder. Waar hij den slang hakte zag O. M. den schouder van i O. Nd. Weer hakte hij, nu de andere kant van den buik van den slang; langzaam wat, broeder, dat is mijn rechter schouder daar, broeder, en hij zag den andere, den rechter schouder. Weer hakte i O. M. een slag: au, broeder, dat is mijn buik, broeder, langzaam aan er mee daar. Weer deed i O. M. een houw, hakkend in den slang: au, zei i O. Nd. daarbinnen, dat is mijn rug, broeder, zachtjes aan wat daar. Weer deed i O. M. een houw, hakkend in den slang: au, broeder, voorzichtig er mee daar ,dat is mijn hoofd, broeder. Hij had nu de ruimte in den buik van den slang en i O. M. hakte verder den buik van den slang open en haalde i O. Nd. naar buiten. I O. Nd. kwam er uit, als die het niet geweest was, zijn broeder i O. M., zou i O. Nd. gestorven zijn in den buik van den slang, en bij Mili Kāmi.

I O. M. was boos op hem: jij, broeder Nd., jij hoort niet naar je makkers; ga niet alleen, zeg ik je, maar jij hoort niet naar je makkers en zegt: laat ik alleen gaan; als ik bang geweest was zou je zeker gestorven zijn, broeder, zei i O. M. toornig op zijn broeder. I O. Nd. antwoordde: 't is waar broeder, ik zou gestorven zijn als jij het niet aangedurfd had, als jij het niet geweest was, zei i O. Nd. Door de grootte van den slang had hij niet in 't minst bewogen, toen i O. M. aan het hakken was, voortdurend hield de slang zich stil en sliep, zonder het kapmes te voelen.

Zij leden gebrek, zij hadden in 't geheel geen voorraad meer. Laat ons terugkeeren, broeder, zei i O. Nd., ook een slimoet hebben we niet meer, ook de proviand is geheel op. Vooruit maar, broeder, zei i O. M., als vader ons dan doodt....., laten we naar huis terugkeeren, daar we het zingende water niet zien, waarvan vader ons sprak, waarvan vader ons zeide „hetzelfde als wat ik zoek", zeiden i O. Nd. en i O. M. Zeer lang waren zij in de vlakte. Gedurende achttien jaren waren zij buiten en zochten het water, maar vonden het in 't geheel niet. Zoo gingen zij terug naar huis, totdat ze bij het dorp kwamen. Als beheksten waren zij, met verschrikkelijk lange haren; heelemaal zwart zagen hun lichamen er uit, een en al vuil. Er was iemand uit het dorp die ging water scheppen; die zag hen met hun beiden alleen spelen buiten de kota.

la hambeli kòatakoe dăngoe erî aja. Kama tama la paràing, wăda, damangădatoenja na amada. Loendoe belina na matakoe wài la paràing, ha rămboe L. W. wăna na matakoe wài, hama djea-i-ha, da anamoe, da mapadjoeloe newawa la hambeli kòatakoe. Mătanja-ka, wăna-ka na inada. Koelo papaooenja wăna, namangădatoe na inada, bana mangădatoenja na leina. Hînanja-ka na inada. Loendoe datama la kòatak, ndada heiă la oema, dalakoe wălawinggiroenja-ka na oema. Mahei la oema, wăda, damangădatoe njoeda. Naitaha tooe la paràing. Mapaooenja, wăda, kama wònja pangangoe, wăda, damangădatoe da tooe la hooe oema. Nda ningoe ndokoe na mawònja pangangoeda, laloe malakang-be-ha. Loendoe napoeroe la bangga na amada, loendoe naita ha, ha L. W. năhoendja-i-ka, lakoe kooe paărandja-pa ăkada hoenggoe-doe-ja na paimboenggoe njoengga. Natotòala na amada, bana tòalandja da anana. Koerōepoeha ka tai; ndakoe djăma-djoea-ă-ndja tai, koerōepoe lănga-tăhaka-ka tai. Hînanja na papahana, dăngoe i O. M. dăngoe i O. Nd. Lakoe kooe paooendja da amam da ana minim, da kalembimoe-ka, kada pamàing ndăba, kata rōepoeha da anam. Nggăra taihi wăndja-ka, rihi hămoe kata rōepoeha, kada mboelang pangalang, wănanja na papahana.

Lakoenanja i L. W., papaooe da amana, da ana minina. Natăkaka la oemana ana minina, bana lakoe hī [1])-djoea-ma na inada, bana namoeha da anana. Meti lănga-tăkadanja-ka tai da ananggoe, wăna-ka na inada. Dirada-ka da ananggoe, ba weli mandài ba ndada hoenggoe ndokoe na paimboeda. Natăkaka la oema ana minina. Ka hèana hoe mài, wăna-ka na ana minina. Màinggoe papaooe ndăbanggămi; ni pabelindja-i-ka wawa la paràing i O. M. dăngoe i O. Nd. Paooendja da ana minimoe, wănangga wawa, kada pamàingoe ndăba, wăna wawa, kata rōepoeha i O. Nd., dăngoe i O. M. wăna. Pamàingoe ndăba, da ana minina, dăngoe da amana, dăngoe da kalembina-ka. Bada tăkaka la oema, irongoe măngoe lalèabang, măngoe oemboekoeng, măngoe kalembindja, koerōepoeha, ba wanggoenja tai, djea hi loa papaooenggài, kai pinja, wanggoenggămi, wăna-ka na leina i L. W. Dahèamaka da bokoena, da tōejana, da kalembina-ka, nggăra hita rōepoeha noe. Amboe moerōepoeha, wăda, ba nda karamboaha, kata ngandja, wăda, nda parōepoeha-pa. Măla kata kikiroeha da loenggida, wăda. Kikiroeha-ka da loenggida. Hălaka pakikiroeha, rōehidandja-ka wài lòanah, kareandja la lōekoe paloa paihoeha, rōehi pahămoendja da tài ihida.

---

1) J: *lakoe dangoe hī.*

Ze wilden wel het dorp binnen gaan, maar waren bang voor hun vader. Toen de waterschepster terug was in het dorp, zeide zij: Ramboe L .W., dat lijken uw jongens wel, die daar buiten de kota spelen. Laat dat zoo zijn, zei hun moeder. Hun moeder wilde ze wel gaan roepen, maar ze was bang, ze vreesde voor haar man. Hun moeder schreide. Vervolgens gingen zij de kota binnen. Zij gingen niet in huis, zij gingen om het huis heen. Ze wilden wel in huis gaan, maar ze waren bang. De menschen in het dorp zagen hen en wilden hen roepen en eten geven, maar de menschen in de andere huizen waren bang. Niemand was er die hun te eten gaf, zeer mager waren ze. Toen hun vader op de voorgalerij kwam en hen zag, riep hij: ha L. W., daar zijn ze weer, ga hen nog eens vragen of ze gevonden hebben wat ik zocht. Hun vader schold maar, razend op zijn kinderen, ik zal ze straks slachten, ik zal ze niet zoo maar laten gaan, nu zal ik ze straks werkelijk slachten. Zijn vrouw, i O. M. en i O. Nd., schreiden maar. Ga jij je vader roepen en je broer en je verwanten, dat ze allen komen, dat wij je kinderen slachten. Wat doe ik met ze, ik kan ze veel beter slachten dat ze heelemaal weg zijn, zeide hij tot zijn vrouw.

I L. W. ging haar vader en haar broeder roepen. Zij kwam bij het huis van haar broer. Onder het gaan schreide hun moeder maar, omdat ze zoo met haar kinderen te doen had. Straks zullen ze zeker sterven, zei hun moeder. Het is gedaan met mijn kinderen, daar het al zoo lang is dat ze niet gevonden hebben wat ze zoeken. Zij kwam bij het huis van haar broer. Wat is dat, dat je hier komt, zei haar broer. Ik kom u allen roepen; i O. M. en i O. Nd. zijn terug, beneden in het dorp. Roep je broer, zei die van beneden tot mij, dat ze allen komen, zei die van beneden, dan zal ik i O. Nd. en i O. M. slachten, zei hij. Zij kwamen allen, haar broer, en haar vader, en haar verwanten. Toen ze bij het huis gekomen waren, zei de man van i L. W.: hoort het, met neef en al, met kleinkind en al, met verwanten en al, waar ik haar straks zei: ik zal ze slachten, daarom ging zij u roepen, dat ge 't maar weet, zeg ik u. Toen antwoordden hun grootvader, hun oom, hun verwanten: waartoe zouden we hen slachten, slacht ze niet, zeiden zij, daar het toch geen karbouwen zijn, dat we ze zouden eten, zeiden zij. Zij zijn niet om te slachten. Komt, laat ons hun haar scheren, zeiden zij. Zij schoren hun haar af. Nadat zij hen geschoren hadden, wreven zij hen in met klapperolie, zij namen hen mee naar de rivier om te gaan baden en wreven het vuil van hun lichaam goed af.

Hălaka paihoe, belika la oema, engiroe wăndja lòanah da loenggi [1]). Apaja karamboa, wăda da tōēja, da bokoe, da kalembina-ka. Pandoidanja-ka tèana na tōējana, da bokoena. Hălaka papandoi tèana, bàindja bălang, toboendja karamboa, panggănapoendja kaloemboetoeda, pahăpada, wòndja hinggida, terada, pandoindja bōēhida. Măta kada kamang palakoe la wài tehik, kada kamang paimboeja-i, ăkada hoenggoedoe. Daïmboe la mara, ndada hoenggoe ndokoe. Wònja-ka pabòala, hapoengoe lai O. M. hapoengoe lai O. Nd. Ăkana kanaboe na pabòalamoe njoemoe O. Nd., amboe moekarei lai O. M., ăkana kanaboe na pabòalamoe njoemoe O. M. amboe moekarei lai O. Nd. Napa, ndata pīnja, nggi nakawita na tèanami, bana paloeja ngaling. Ăkana kawita, ipabòala pahămoe wăngoe; bai loemoe papabòala pahămoe wănja na tèana, nggi nakanaboe na pabòalami la wài tehikoe. Ambi mipakareing pabòala wăna-ka na tōējada, bana papèakandja. Aä wăda-ka i O. Nd. dăngoe i O. M.

Ka lakoeda-ka la wài tehik, daboebōēhi kana hoedaloe la wài tehik. Mandài-ndài, loendoe damboe ndooeng [2]) la wài tehik, hida itangoe tana, dabōēhi-bōēhi njoeda. Naitaha tooe la hapapa tana. Na tooe la hapapa tana, he, ngga tèanadanja ihi nămoe. Tooe dangoe la wara matăngaroe, bana ndòalakoe na tooe la wara; hooe marămba hooe marămba, bada pandalaroeng da marămba la wara. Tăka na marămba haatoe: djăka ana kalembinggoenja nămoe, nahangga-ma-ngga njoengga tai na tèana, wăna na marămba na haatoe; ba nda kalembinanja marooe beli na tèana. Na marămba haatoeï: djăka kalembinggoenja nămoe, nahangga-ma-ngga njoengga tai na tèana, wăna-i na marămba na haatoe; ba nda kalembinanja, na marooe beli na tèana. Na, marămba haatoeï, ăka kalembinggoe nja nămoe tai nămoe daloe, natoeba-ma-ngga nămoe tai na tèana, wăna-i na marămba haatoe. Namarooe beli na tèana, bana ngăndija wài. Njoeda i O. Nd. dăngoe i O. M. dabōēhi pakindjangma, kata loe tăka la mara, ba wăda, ndada tăka ndokoe. Tăka na marămba haatoe; ăka kalembinggoenja nămoe, nahangga-ma-ngga njoengga tai na tèana, wăna-i na marămba haatoe. Djăpama bana hanggang na tèana, laloe parèanggang djea na tèana papamài, loendoe natoeba-ma-nja na marămba na mawănanja. Loendoe naheima la wara na tèana, àiloeloe dadōēkoe măngoe tèana-ma-ndja, ana kalembinggoenja jia, wăna na marămba, anana na ana winінggoenja. Datoboeng karamboa la wara, wotoe wănja na tèana, ba wăda, la

[1]) J: *engiroeha da loenggi dăngoe lòanah.*

[2]) J: *ndooe.*

Nadat zij hen gebaad hadden, keerden zij terug naar huis en waschten hun haar met klapperolie. Grijpt een karbouw, zeiden hun oom, hun grootvader, hun verwanten. Hun oom en grootvader maakten voor hen een boot. Nadat zij die gemaakt hadden, stampten zij voor hen reisvoorraad, slachtten hun een karbouw en voorzagen hen van sirihzak en sirihpruim; zij gaven hun een slimoet en hoofddoek en maakten roeiriemen voor hen. Welaan, laat hen probeeren op zee te gaan en trachten het nog te zoeken of ze het vinden, te land hebben ze gezocht en het in 't geheel niet gevonden. Zij gaven hun een beitel, één aan O. M. en één aan O. Nd. Als jou beitel valt O. Nd., vraag dan niet aan O. M., als jou beitel valt O. M., vraag dan niet aan O. Nd. Straks, wie weet, breekt misschien de boot doordat de golven haar slaan; als ze breekt, moet ge haar met dien beitel goed herstellen en misschien, terwijl ge daarmee bezig zijt, valt de beitel in het water. Vraag dan elkaar den beitel niet, zei hun oom, hen onderrichtend. Jawel, zeiden i O. Nd. en i O.M.

Zoo gingen ze zee in. Zij roeiden voort naar volle zee. Na langen tijd, toen zij twee jaar op zee waren, zagen zij land. Zij roeiden maar aan. Toen zagen hen de menschen van overzee. De menschen van overzee zeiden: hé, van wie zou die boot wel zijn die daar aankomt? Vele menschen stonden uit te kijken op het strand. Elke vorst afzonderlijk, stonden ze in rijen op het strand. Toen zei de eene vorst: als het familie van mij is, die daar aankomt, dan zal de boot straks recht op mij afgaan, zei de eene vorst. Daar het geen familie van hem was, ging de boot weer ver weg. Een andere vorst weer: indien het verwanten van mij zijn die daar aankomen, zal de boot straks recht op mij afgaan, zei weer een andere vorst. Daar het geen verwanten van hem waren, ging de boot weer ver weg. Weer een andere vorst: als daar verwanten van mij aankomen, zal de boot straks regelrecht op mij aankomen, zei weer een andere vorst. De boot ging weer ver weg, meegetrokken door het water. I O. Nd. en i O.M. roeiden wat ze konden, daar ze snel aan land wilden komen, maar ze kwamen er in 't geheel niet. Daarop weer een andere vorst: als daar verwanten van mij aankomen, zal de boot straks recht op mij afgaan, zei de vorst weer. Steeds hield de boot recht op hem aan, snelle vaart zette die boot, tot ze regelrecht bij den vorst die dat van haar gezegd had, aankwam. Toen de boot op het strand was geloopen, droegen zij hen terstond met boot en al weg. Dit is familie van mij, zei de vorst, kinderen van mijn zuster zijn het. Zij slachtten een karbouw op het strand, om daarmee de boot op het droge te brengen, naar zij zeiden, en gingen naar huis in het dorp.

mara ,lakoeda-ka la oema la paràing. Bada tăkaka la oema: ka jia, hi măi, wăna na măngoe paràing, bana paărandja. Dahèamaka i O. M. dăngoe i O. Nd., toena-noe na pakīring la kawoengana: Mahoeroenanja i ama. Ambi bengi ndokoe-doe-ngga, wăna i ama, bana panínja i ina; loendoe koetòama pihoe mboea roedoeng, pihoe mboea lodoe, măta kakoe hadang wĭkinggoe-ka, wăna. Na oehoe la ana woeroeng ambi mitakoe-doe-ja, ambi minga-doe-nja, măta loendoe koepawăla, ka nganja, wăna i ama. Tăka njoema mabenginja i ama; i ina: djămadoe, ambi bengi-doe-nja, wănanggăma i ina. Njoema ndama rongoe, mabenginja i ama. Pawălananja-ka i ama, koerōepoeha, wănanggăma, tòala pandjăpoenanggăma i ama, paooenanja ka i ina: nggikina himi bengingga. Mbeninanja-ka i ina. Aka ndada hoenggoeja, na paimboenggoe njoengga bădi, na wài na makakălak koerōepoeha. Nggiki hida hei pabengingga, ba marangga hapapa lōekoemanja-ka-lăti-doe-ma, wănanggăma i ama. Paooedanja-ka tōeja, dăngoe bokoe: kakoe rōepoe, hiwănanggăma i ama. Datăkaka i tōeja dăngoe bokoe: amboe rōepoe-doe-ha, djăma-doenja, wănanggăma i tōeja dăngoe bokoe; măta kada kamang paimboeja wănanggăma; ilakoe paimboe wănanggăma. Lakoema la marăda, pira kamboeloe mboea ndooeng-be-ma la marăda; na pametikăma oelaroe, Mili-Kămi, tiki nda meti-ă-ma, hi ndama meti, hima beli. Matakăka la paràing, bama beli: rōepoeha, hili wănanggăma i ama, paooe belidanja i bokoe dăngoe tōeja, pamàing kata rōepoeha-wa jia, hili wănanggăma-i. Tăkadanja-ka tōeja dăngoe i bokoe: nggăra hita rōepoeha noe, wănanggăma i tōeja dangoe bokoe, djăma-doe-ndja wănanggăma; măta kama kamang papandoi tèana, wănanggăma i tōeja. Tăka hina pandoinggăma tèana, ilakoe la wài, kai kamang paimboeja na wài na makakălakoe, wănanggăma i tōeja dăngoe bokoe. Toena-noe na patăka wăma lai jehoe, wăda-ka i O. Nd. dăngoe i O. M., bana panija na [1]) kawoengan na patăka wăda. Djeabeă na patăka wămi jia, wăna-ka na marămba măngoe paràing, na toejada la hapapa tana. Remina la hapapa tana, toendoengnanja-ka ana mong, padoendangnanja, kata patamanja la kōeroeng, wăna. Patama la kōeroeng i O. Nd. dăngoe i Ramboe Kahi la hapapa tana. Toendoeng ana mongoe la roedoeng la lodoe bana remi, toboeng karamboa, hondjoenanja-ka wei, ningoeka papahana i O. Nd.

Mandàikika, ningoe patoe mboea ndooeda-ka, kai lakoeka, kai imboeja na paimboemi, wăna-ka na ama jerada la hapapa tana.

---

[1]) J: *la kawoengan*. cf. pag. 24/1.

Toen ze thuis gekomen waren: wat is dit dat gij komt, zei het dorpshoofd, hen ondervragende. I O. M. en i O. Nd. antwoordde: zoo was het allereerste begin.

Vader ging slapen. Wek mij vooral niet, zeide vader tot moeder, wanneer ik zeven nachten en zeven dagen gehaald heb, dan zal ik zelf opstaan, zeide hij. De rijst in dat potje, schep die niet op en eet die niet; wanneer ik wakker ben geworden zullen wij ze opeten, zei vader. Toen hebben wij vader gewekt. Wat moeder betreft: laat het, wek hem niet, zei moeder tot ons, maar wij hoorden niet en wekten vader. Vader werd wakker. Ik zal ze slachten, zeide hij van ons. Vader schold ons wat hij maar schelden kon en riep moeder: waarom maakt ge mij wakker? Woedend was hij op moeder. Als ze niet vinden wat ik zoecht, het zingende water, zal ik ze slachten. Waarom zijn ze mij komen wekken, terwijl we ieder aan een kant van de rivier waren, zei vader. Zij riepen oom en grootvader. Ik zal ze slachten, zei vader van ons. Oom en grootvader kwamen. Slacht ze niet, laat dat, zeiden oom en grootvader van ons, laat hen probeeren het te zoeken, zeiden zij van ons. Gaat het zoeken, zeiden zij tot ons. Zoo gingen wij de vlakte op, eenige tientallen jaren wel waren wij steeds buiten, de slang en i Mili Kāmi doodden ons, bijna zouden wij gestorven zijn, maar wij zijn niet gestorven en zijn teruggekeerd. Op onzen terugkeer kwamen wij in het dorp: slacht ze, zei vader weer van ons. Ze riepen grootvader en oom terug. Komt, en laat ons hen nu maar slachten, zei hij weer van ons. Toen kwamen oom en grootvader. Waarom zouden wij hen slachten, zeiden oom en grootvader van ons, laat hen, zeiden zij van ons, laat ons trachten een boot te maken, zeide oom ten aanzien van ons. Daarop maakten zij ons een boot. Gaat nu op het water en tracht het zingende water te zoeken, zeiden oom en grootvader tot ons. Dat heeft ons hier doen komen, zeiden i O. Nd. en i O. M., terwijl zij vertelden het begin van wat hen had doen komen. Dat heeft u dus hier doen komen, zei de vorst, de heer van het dorp. Men vierde feest overzee, men sloeg op de gongs en riep de menschen samen. Laat ons hem in de kamer doen gaan, zeiden zij. Zoo deed men i O. Nd. in de kamer gaan met i Ramboe Kahi in het land aan de overzijde. Men sloeg op de gongs bij nacht en bij dag met veel lawaai; men slachtte karbouwen en keelde varkens. I O. Nd. had nu een vrouw.

Na eenigen tijd, toen ze er vier jaren hadden doorgebracht, zei zijn schoonvader in het land aan de overzijde: gaat nu en zoekt wat ge zoeken moet.

Nawònja ata ngăndina i Ramboe Kahi, dapatoe, mamangiloe tooe madōea, mamalamīri tooe madōea bada lakoe. Heida la tèana, la katīkoe tèana i O. M., natanggoe kamōering i O. Nd., la padōea tèanaha i Ramboe Kahi dăngoe da atana. Da bōehi-bōehi, loendoe la padōea wài hoedaloe. Ndaoekoe mbăngat na ngaling bana papaloe lai noe lai noe na ngaling. Laloe mbăngat-mboe-ja na wài, napapōetimboe na wài lai noe. Nakawita na katīkoena na tèana, aja, wăna-ka i O. M. Nahèama i O. Nd., oepahămoeja hèana ba ningoemadoe pabòalamoe hèana. Pabòalananja-ka i O. M. na katīkoena na tèana bana pahămoeja na makawita, napabobòalakika, nakanaboe napabòala la wài. E, inai, aja, nggiki-ă-nggoe-nja-ka na pabòala, bana kanaboe hoedaloe la wài tehik, wăna-ka i O. M. Nahèama i O. Nd., ma ka nggikinda-ka, eri, ambi mipawòngoe pabòala, wănama-doe-nda i tōeja. Tăka njoena i O. M. kanggiki-ă-nggoe-nja, bana papōeti mboe na wài jia, nggiki hama roenoe-ă-nggoe-nja. Nahèama i O. Nd. kamboeroeng mbehang kooe roenoenja. Kamboeroeng mbehangnanja-ka i O. M., bana roenoenja hoedaloe. Ba ndedipa nakamboeroeng mbehang i O. M., bana kanaboepa na pabòala mbădaka kakălakoena na wài noedaloe. Nawingoengoema na pabòala la wài makakălak. Măla kata kajaka, măla kata kakălakoe, ninja na pabòalama i O. M. wăna-ka na wài noedaloe, na ngea paihoena i R. K. wài kakălakoe. Bana roenoeka i O. M. hoedaloe, ndòalakoe-be-na-nja-i, tana mamădoe-be-ja noedaloe. Bana tăkaka i O. M. noedaloe, kakălakoe, kajaka-ma-na-nja na wài, ninja-ka i O. M. ba wăna.

Ninja na makawèada tooe kawini, na madeija na wài; hina itaja na oemana na makawèada. Hooe-ă-na na oema, haatoe-ă-na na makawèada, nda ningoe angoena. Hina lakoe la oema i O. M., natăkaka la oema i O. M., ha ăpoe, hiwăna, ka nggăra wàija newawa na makakălakoe, na makajaka, hiwăna i O. M., bana paăranja na makawèada. Ngeri paniă, oemboe, amboe djea lakoemoe paihoe lai noe, wăna na makawèada. Ka jia, oemboe, hi djea màimoe, ka nggi tooe ningoe-ma-kooe jia, oemboe, wăna na makawèada. Kanaboenanja na pabòalanggoe, hikoe kamboeroeng mbehang paimboeja na pabòalanggoe, wănggoe, hi tana-be-ja jehoe. Ka nggija na pabòalamoe. Ninja la wài noewawa, hiwăna i O. M. Hèana na wài, ăpoe, ka ngginija na mirina. Napa, kooe tăngaroe, ăkana kakălak na wài, bana kajaka, nămoenja-ka na mirina na wài. Wăna ka i O. M., ka njoengga ăpoe, ka ngginika njoengga, kakoe kawiningoe ningoe kakoe itaja. Tăka na makawèada; napa kakoe kawininggămoe la hīndi noedita haromoe la mbaroe. Tăka la

Hij gaf aan i R. Kahi geleislaven. Vier waren er, twee liepen vooraan, en twee achteraan op hun tocht. Zij gingen in de boot, i O. M. in den kop van de boot, i O. Nd. aan het roer en midden in de boot waren i R. K. en haar slaven. Zij roeiden voort tot ze midden op zee waren. Zeer krachtig waren de golven, die hen nu hier- dan daarheen sloegen, ook kookte de zee, vol kolken was ook het water daar. Broeder, riep i O. M., de kop van de boot is gescheurd. I O. Nd. antwoordde: herstel hem dan daar, je hebt daar toch een beitel. I O. M. beitelde aan den kop van de boot, om te herstellen wat gebroken was. Hij beitelde wat, daar viel de beitel in het water. Moedèer, broeder, wat moet ik beginnen, dat mij mijn beitel daar in het water valt, zei i O. M. I O. Nd. antwoordde: wat kan ik er aan doen, broeder, daar oom ons toch gezegd heeft: geeft elkaar den beitel niet. Daarop zei i O. M.: wat moet ik beginnen, daar de zee hier zoo kolkt, hoe kan ik er naar duiken? I O. Nd. antwoordde: spring maar naar beneden en duik er naar. I O. M. sprong naar beneden en dook er naar. Terwijl i O. M. nog niet naar beneden was gesprongen, toen de beitel nog viel, daar zong het al in het water. De beitel ging recht in het zingende water. Laat ons zingen, laat ons jubelen, het is de beitel van i O. M., zong het water daar binnen, de plaats waar i R. K. het zingende water, zich baadde. Toen i O. M. er in gedoken was, daar stond hij weer, droog land was het daarbinnen. Toen i O. M. daarbinnen was gekomen, zong en jubelde het water: het is i O. M., zong het.

Daar was een oude vrouw, die op het water paste; hij zag het huis van de oude. Eén huis was er maar, de oude vrouw was maar alleen, ze had geen gezellen bij haar. I O. M. ging naar het huis. Hij kwam bij het huis; grootmoeder, zei hij, wat is dat voor water hier beneden dat daar zingt en jubelt, vroeg i O. M. aan de oude vrouw. Spreek wat zachtjes heer, ga daar vooral niet baden, zei de oude vrouw. Hoe zijt gij hier gekomen, van waar zijt gij, heer, zei de oude vrouw. Mijn beitel viel en ik wilde naar beneden springen om hem te zoeken en nu is hier land. Waar is uw beitel? Hij is daar beneden in het water, zei i O. M. Waar is de meesteres van het water daar? Wacht, zie toe, als het water zingt en jubelt dan komt de meesteres van het water. I O. M. zeide: en ik, grootmoeder, waar kan ik me verbergen zoo om haar te zien. De oude vrouw antwoordde: morgen vroeg zal ik u verbergen boven op zolder.

mbaroe, hina wotoeja la hīndi i O. M., bana kawining, nakarāndirāndi djea na pindoe bana hondoeja. Lai noe, la hīndi, pangea papararana kalóe na makawèada; bana loemoe pamàing i R. K. wài kakālakoe, pangea paheima-na-nja la hīndi lai noe, bana ngangoe kalóe rara.

Tāka la màrai romoe, benginanja da atana i R. K. wài kakālak, māla kata lakoe paihoe, wāna-ka. Lakoenanja-ka i rāmboe, màlaka kata kakālak, kata kajaka, wāda-ka da wài. Lakoenanja i R. K., loa paihoe dāngoe ata dangoe, ana karia-djoea-ma pakareana. Natākaka la wài noewawa, la ngea paihoen; ninja-ka i rāmboe, māla kata kajaka, kata kakālakoe, wāda da wài noewawa la mata wài. Bana tākaka la wài noewawa, la ngea paihoena, he ningoe na maihoeja na wài hèana wāna-ka i R. K. Naihoe parèanggang i R. K., hina lakoe la oemana na makawèada i R. K. Ha, makawèada! O, wāna na makawèada. Ngga na maihoe jea na wài noewawa. Da atana ndada kareanja danapa la wài, naloa meha i R. K. la oema. Āpoe, wòngga kalóe rara, wāna i R. K. Nahèama na makawèada, ndedi nararaāpa na kalóe, rāmboe. Ka nī hi karāndija na pindoena na hīndi. Nahèama na makawèada, kalóe pabidi pararanggoe [1]) kawài. Mātaka kakoe kamang pahei patāngaroeja, wāna-ka i R. K. Wāna-ka na makawèada, amboe heidoe. I O. M. djāpa bana kandí la hīndi. Āpoe, wòngga wài kakoe oenoeng, wāna-ka i R. K. Tāka na makawèada na wònja wài, nakeija-ka na wài i R. K. ndana oenoe-ā-nja na wài, nakaninoe-be-ja na wài. Bana tāngaroeja la wài noedaloe, naitaja na ninoe i O. M. noedaloe la kaba wài. Māta kakoe lakoe wāna-ka i R. K. Lakoenanja i R. K. Bana lakoeka i R. K. kakālakoe kajaka-ma-da-nja da wài, lakoenanja-ka i rāmboe ba wāda. Nalakoe-lakoekika i R. K., poeroenanja-ka i O. M. la hīndi. Āpoe, djea i R. K. wài kakālakoe nāhoe, wāna-ka i O. M. Djea ja, wāna-ka na makawèada.

Natāka la padōea ngarangia i R. K., napaka la jehoe, wānandja-ka da atana, ndaoekoe katīoe-ma-ja na kamboenggoe jia, māta koeloa patāi. Nabeli ndjānga i R. K., naparèanggang i R. K., bana lakoe, kakoe loe itaja, i O. M. Tāka la oemana na makawèada, djāpa bana mandapoe i O. M. la bangga. Napahāmboer mataka i R. K. dāngoe i O. M. Bada paitaka, nameti wīdima i O. M. ba laloe manandang i R. K. bana itaja. Djea-kooe-ka leinggoe jia O. M. Oehadang marài romoe kooe lakoe la paràing, kooe mandapoe la pangea padiroenggoe lodoe. Ākooe tākaka, koepadjòalanggooe

[1]) J: *pabidi papararanggoe.*

Vroeg in den morgen bracht zij i O. M. op zolder en verborg hem daar; zij omwond de deur stevig en bond die vast. Daar op zolder, was de plaats waar de oude vrouw haar pisang liet rijpen. Wanneer i R. K. het zingende water, kwam, klom zij daarheen op zolder om rijpe pisang te eten.

Heel vroeg in den morgen wekte i R. K., zingend water, haar slavinnen, komt laten we gaan baden, zei zij. De ramboe gaat uit, laat ons zingen en jubelen, zong het water. Zoo ging i R. K. Zij ging baden met haar slavinnen, alleen maagden, nam i R. K. mee. Zij kwam bij het water daar beneden, op de plaats waar zij zich baadde. Daar is de ramboe, laat ons jubelen en zingen, zei het water daar beneden in de bron.

Toen zij gekomen was bij het water daar beneden, haar badplaats, zei i R. K.: hé, er is iemand die daar in het water gebaad heeft. Haastig baadde zich i R. K. en ging naar het huis van de oude vrouw. Oude vrouw! Ja, zei de oude vrouw. Wie heeft er gebaad in het water daar beneden? Haar slavinnen waren niet met haar meegegaan; zij wachtten in het water, i R. K. was alleen naar het huis gegaan. Grootmoeder, geef mij een rijpe pisang, zei i R. K. De oude vrouw antwoordde: de pisang is nog niet rijp, ramboe. Waarom hebt ge de deur van den zolder dicht gebonden? De oude vrouw antwoordde: de pisang is pas door mij te rijpen gelegd. Laat ik er eens naar gaan zien, zei i R. K. Maar de oude vrouw zeide: ga niet naar boven. I O. M. hield zich maar steeds stil, daar op zolder. Grootmoeder, geef mij wat water om te drinken, zei i R. K. Toen gaf de oude vrouw haar water. I R. K. nam het water, maar dronk het niet op, zij gebruikte het water slechts als spiegel. Toen zij in het water keek zag zij het spiegelbeeld van i O. M. in den klapperdop met water. Welaan, ik moet gaan, zei i R. K. I R. K. ging heen. Toen i R. K. wegging, zóng en jubelde het water, de ramboe gaat heen, zongen ze. Toen i R. K. een eindje weg was, kwam i O. M. van den zolder naar beneden. Grootmoeder, is dat nu i R. K. zingend water, zei i O. M. Dat is ze, zeide de oude vrouw.

Halverwege gekomen, zei i R. K. tot haar slavinnen: wacht hier, mijn buik doet mij verschrikkelijk pijn, ik moet mijn gevoeg gaan doen. I R. K. ging denzelfden weg terug, snel ging zij voort, dat ik i O. M. spoedig zie, zeide zij. Bij het huis van de oude vrouw zat i O. M. nog steeds op de voorgalerij. De oogen van i R. K. en i O. M. ontmoetten elkaar. Toen zij elkaar zagen viel i O. M. in zwijm, daar i R. K. zeer schoon was om te zien. Jij daar bent mijn echtgenoot. Sta morgen vroeg op, ga naar het dorp en ga zitten op de plaats waar ik mij warm in de zon. Wanneer gij gekomen zijt, zal ik u een haak aanreiken, neem dien aan.

ketoe, kooe keija. Ăkooe ngalang paheinja na pingi ài, kooe ketoeja na woeana na ài, wăna-ka i R. K. Lakoe belina i R. K. noe la paràing.

Na mamandapoenja na ngea padiroena lodoe i R. K., O. M. ka wăna na tooe hawiang; hina itaja, bana pawăla la mbaroe na amana. Tăka na amana i R. K. wài kakălak: ka jia hoe mandapoenja la ngea padiroena lodoe i R. K. Oemboe Madaka njoengga, wăna. Tăka na amana i R. K., măla, ăka djea-doe-kooe, mài, kooe kamang paheinja na pingi ài, wăna; ăkooe ngalang-ka papăpoeja na woeana na ài, djeakooe i O. M. Na pingina na ài papering wài loănahoe-ma-ja, măta kana tarăhikoe, wăda. Nakamang-ka pahei, O. M. ka ba wăna; bana heika, ningoema mandjangga djea na pingina na ài. Ăka ndana măka pahei, ăkana tadjoēndjoeroe pabeling la tana, da madei pingi ài, daroēpoe-ma-ja na mandamăka pahei. Toena-noe hooe lodoe hooe lodoe, O. M. ka, ba wăna, hi nda djeaha i O. M. Toena-noe ndaoekoe dangoeja na paroēpoe, na matadjoe-ndjoeroe pabeling la pingi ài, hina kili mbatoe wăng katīkoe, hina oemangoe wăngoe roeloenggi hina toe dinding na ri karaha; tooe matadjoēndjoeroe-djoea-pakoe-ha la pingi ài, hina roēpoe roēpoe, O. M. ka ba wăna, hi nda djea-be-ja.

Lakoenanja-ka i O. M., tooe la pīnoe tana, lakoe la paràing, hina mandapoenja la pangea padiroena lodoe i R. K. wài kakălakoe. Bana tăkaka lai noe, napadjòalanja na ketoe, nakeija-ka i O. M. na ketoe lai R. K., wài kakălak. Napawălaka na amana i R. K. wài kakălak la mbaroe, hina itaja, djăpa bana mandapoe i O. M. Ka jia hoe mandapoe la pangea padiroena lodoe na ananggoe, wăna-ka na ama i R. K. I O. M. ka jia la pīnoe tana, wăna i O. M. Tăka na amana i R. K., mălaka, ăka djea-doe-kooe, mài kooe kamang paheinja na pingina na ài, kooe ketoeja na woeana na ài. Ăkooe panaboeja-ka, djeakooe O. M., wăna-ka na ama i R. K. Mălaka, wăna-ka i O. M. Lakoenanja bana heinja na pingina na ài, naheihei O. M. hoedita hina padjòalanja ketoe na woeana na ài hina ketoeja, hina panaboe-ma-ja na woeana na ài. Bana kanaboe na woeana na ài, bana tăka la tana na woeana na ài, nalingoe; hama băndiloe bokoeloe-ma-ja, bana lingoe. Da manapa la tana, djăpama bana boetoehoe da hapandada, bada napa wănja la pingina na ài. Ăka ndana ngalang, taroēpoe-ma-ja, wăda la etida. Bana ngalang paketoeja na woeana na ài i O. M., ndada roēpoe-ă-ja-pa. Djeaka na leina i R. K. wài kakălak, wăda-ka.

Noe bana poeroe i O. M. la tana, hei la oema, wădanja, ndana bihoe, naoendjar i O. M., djăpa bana mandapoe la talòara, bana

Als ge den boom kunt beklimmen, haak dan de vruchten van den boom af, zei i R. K. I R. K. ging terug naar het dorp.

Degene die ging zitten op de plaats waar i R. K. zich in de zon warmde, zei: ik ben O. Mada, hij, de andere man; wanneer haar vader in de vroegte wakker werd, zag hij hem. Dan zei de vader van i R. K.: zingend water, waarom zit gij hier op de plaats waar i R. K. zich in de zon warmt? Ik ben O. M. zeide hij. Daarop zei de vader van i R. K.: welaan, indien gij die zijt, kom dan en probeer den boom te beklimmen. Wanneer ge de vruchten van den boom kunt aftrekken, dan zijt gij O. M. De stam van den boom was ingewreven met klapperolie, laat hij goed glad zijn, zeiden ze. De man die zeide ik ben O. M., trachtte te klimmen. Wanneer hij klom, waren er mannen die dien boom bewaakten: en als hij er niet in kon klimmen, als hij weer op den grond gleed, slachtten de bewakers van den boom den man die er niet in kon klimmen. Zoo ging het elken dag, dat zij zeiden: ik ben O. M., terwijl zij die niet waren. Zeer velen waren zoo al geslacht, die weer uit den boom waren gegleden, en hij maakte van hun hoofden de ommuring, en van hun haren het dak, en van hun ribben de wanden; het was alles niets dan mannen die uit den boom gegleden waren, en die ze toen geslacht hadden, daar ze zeiden :ik ben O. M., terwijl ze die niet waren.

Nu ging i O. M. de man van de bovenwereld naar het dorp, en ging zitten op de plaats waar i R. K. zingend water zich warmde in de zon. Toen hij daar gekomen was, reikte zij hem den haak aan en i O. M. nam den haak van i R. K. zingend water. Vroeg in den morgen zag de vader van i R. K. zingend water hem. I O. M. zat daar nog steeds. Hoe zit gij daar zoo op de plaats waar mijn dochter zich warmt in de zon, zei de vader van i R. K. zingend water. Ik hier ben i O. M. van de bovenwereld, zei i O. M. En daarop de vader van i R. K.: welaan, indien gij die zijt, kom en klim in den stam van den boom en haak de vruchten van den boom af; als ge ze doet vallen, dan zijt gij O. M., zei de vader van i R. K. Welaan, zei i O. M. Hij ging er heen en klom in den boom. Al hooger klom i O. M. naar boven en stak den haak uit naar de vruchten van den boom en haakte ze af en deed de vruchten van den boom vallen. Toen de vruchten van den boom vielen, toen de vruchten van den boom op den grond kwamen gaf het een geluid, een geluid als van een kanon. Degenen die op den grond wachtten, hadden voortdurend hun zwaarden getrokken en wachtten er hem mee bij den stam van den boom. Als hij het niet haalt, slachten wij hem, dachten ze, maar daar i O. M. er in slaagde de vruchten van den boom af te haken, slachtten zij hem niet meer. Die daar is de man van i R. K. zingend water, zeiden zij.

Toen i O. M. naar beneden kwam op den grond, zeide men tot hem: ga in huis, maar i O. M. wilde niet, hij was nijdig, en bleef maar steeds nijdig op het erf zitten,

oendjar, loendoe da poeroe ngăndinja hinggi komboe na amana i R. K., hida toboenja karamboa, dahondjoenja wē, hida dandanja i O. M. da wotoeja la oema. Patamanja-ka la kōeroengna i R. K., pakanòamadanja-ka i R. K. dăngoe i O. M. Kajaka kakălakoedanja-ka da wài, tamananja-ka i O. M. la kōeroengoe, wăda-ka da wài, hida kakălakoe. Reminanja-ka, bada toendoeng ana mong, bada rèandja, dahoeloe băndil la roedoeng la lodoe, ba tamananja-ka la kōeroeng i O. M. wăda-ka.

Mandàikika, tòama patoe mboea ndooeng hoedaloe i O. M., bana kanòamaja i R. K. wài kakalak njoena i O. M. Ibeliwa, wăna-ka na amana i R. K., lakoewa la paràingna i O. M. wăna-ka na amana i R. K. Nawònja kapal hooena, hida loa patakoeja na wài na makakălak dăngoe makajaka, hina wònja ata dangoe kareana i R. K. Ka lakoedanja-ka năhoe, loendoe daitaja na tèanana i O. Nd. Njoena na tèanana i O. Nd. djăpaja-ka bana kandí la ngea pakanaboena na pabòala, ndana lakoe ndokoe na tèana. Wăna-ka i O. Nd., nggăra kapaloeja năмoe wawa, wăna i O. Nd., bana paní dăngoe papahana, hi ndaoekoe kălakoe kajaka-ma-ja năмoe. Ndada pī-ănja, djeaja i O. M. Laboe hoedaloeja i O. M. la wài, wăna-be la etina i O. Nd., hi djea-be-ja i O. M. la kapal. Napamài-màing na kapalna i O. M., napakarahang la tèanana i O. Nd. Ha aja, wăna i O. M., heikooe năмoe wăna i O. M. bana paooenja na aja. Nahèama i O. Nd. poeroekooe năмoe, eri Mada. Ndea wăna i O. M. heikooe năмoe, aja Nd., kooe hăpa. Ndea wăna i O. Nd., poeroekooe năмoe O. M. Poeroenanja-ka i O. M. dăngoe papahana i R. K. wài kakălak. Natăka la tèanana i O. Nd. njoeda, hăpadanja-ka. Hălaka pahăpa: măлawa kata hei la kapal aja, hei ndăba dăngoe i aja tooe kawini, wăna-ka i O. M. Lakoenda-wa [1]), wăna-ka i O. Nd. Mangīloe njoemoe O. Nd. wăna i O. M. Mangīloe njoemoe wăna i O. Nd. Ndea wăna i O. M. mangīloe njoemoe. Tăka i O. Nd., mangīloe njoemoe O. M. ba măngoe kapaloengoekooe. Nataloeka i O. Nd., hei mangīloe, wănandja-ka da papahada. Tăka na kăpoe pahăpana i R. K. wài kakălak, nawònja lai O. M. patanggoe ngăndija na kăpoe. Heidanja-ka da papahada la kapal hoedita, hina ndăkiha i O. M., hina malamīri i O. Nd. Nalalakoekika la karaha tèana i O. Nd. njoena i O. M., tăka hina patoelak i O. Nd., hina toelakoeja i O. M. nakanaboeka la wài O. M. Nanapa iang bokoeloe, nakawăloekoenja i O. M., la kamboe iang-ja-ka i O. M. dăngoe na ana kăpoe pahăpana i R. K. wài kakălak, la kamboe iang ndăbaha.

[1]) J: *Lăkoe ndăwa.*

totdat de vader van i R. K. hem een kleurige slimoet liet brengen, waarna zij karbouwen slachtten en varkens keelden, i O. M. opnamen en hem in huis droegen. Men deed hem in de kamer van i R. K. gaan en i R. K. en i O. M. trouwden met elkaar. Het water jubelde en zong: i O. M. gaat in de kamer, zei het water, daarom zong het. Druk vierde men feest, met slaan op de gong en dansen, en afschieten van geweren nacht en dag, omdat i O. M. in de kamer gegaan is, zeiden ze. Dat duurde eenigen tijd. Vier jaren bracht i O. M. daarbinnen door, getrouwd met i R. K. zingend water. Gaat nu terug, zei de vader van i R. K., gaat naar het dorp van i O. M., zei de vader van i R. K. Hij gaf hem een schip, en zij gingen het zingende, jubelende water scheppen. Ook gaf hij haar vele slaven ter geleide van i R. K. Nu gingen zij voort, tot zij de boot van i O. Nd. zagen. De boot van i O. Nd. lag nog steeds stil op de plaats waar de beitel van i O. M. gevallen was, de boot was niets verder gegaan. I O. Nd. zeide: wat voor een schip is dat, dat daar beneden aankomt, zei i O. Nd., sprekend met zijn vrouw, dat het daar zoo komt aanzingen en jubelen. Zij wisten niet dat dat i O. M. was. I O. M. zal wel daarbinnen, in het water, zijn, dacht i O. Nd. maar bij zichzelf, terwijl die daar op het schip i O. M. was. Steeds nader kwam het schip van i O. M., het kwam langszij de boot van i O. Nd. Hé, broeder, riep i O. M. tot zijn broer, klim hier in. I O. Nd. antwoordde: kom jij naar beneden, broeder M. Neen, zei i O. M., kom jij naar boven broeder Nd., en kauw wat sirih. Neen, zei i O. Nd., kom jij naar beneden O. M. Zoo gingen i O. M. en zijn vrouw i R. K., zingend water, van hun schip en kwamen in de boot van i O. Nd. Daar kauwden zij sirih. Toen zij sirih gekauwd hadden: welaan, laten we nu op het schip gaan, broeder, zei i O. M., klimt allen op, ook onze oudere zuster. Laten we dan maar gaan, zei i O. Nd. Ga jij voorop O. Nd., zei i O. M. Ga jij voor, zei i O. Nd. Neen, zei i O. M., ga jij voor. En daarop i O. Nd.: ga jij voor O. M., daar het toch jou schip is, zeide hij. I O. Nd. kreeg zijn zin. Gaan jelui eerst, zei hij tot hun vrouwen. Haar sirihzakje nu gaf i R. K. zingend water, aan i O. M. dat die het zakje mee zou nemen. Zoo gingen dan hun vrouwen naar boven aan boord van het schip, hen volgde i O. M. en achteraan kwam i O. Nd. I O. M. nu liep een eindje langs den rand van de schuit van i O. M. Toen gaf i O. Nd. hem een stoot, hij stootte i O. M. dat i O. M. in het water viel. Daar wachtte een groote visch die hem opslokte. Zoo was i O. M. in den buik van den visch met het sirihzakje van i R. K. zingend water; beiden waren in den buik van den visch.

Lakoenanja na kapal la paràingna amada. Bada lakoe ndada kakălakoeă da wài; loendoe da tăkaka la paràingoena na amada, hida kakălakoe da wài, hida kajaka. Ba toenggoe-noe-i, ba loendoe koengalang wài makakălak, wăna-ka i O. Nd., hi nda pangalana njoena, pangalana i O. M.-be-ja-doe-na. Bana metika i O. M., napahaja njoena i R. K. wài kakălak, njoena i O. Nd. Bada poeroeka la mara, tăka na amada: ka ngginija i O. M. Nahèama i O. Nd. ndaoekoe mbăngatoeja na ngīloe kamodoe, djăkana kanaboeka ihi, ndata pīnja, wăna-ka i O. Nd. Tăka na amada, laboe nameti, wănaka na ama, oewònja oehoena. Toboenja karamboa bada wònja oehoena. Reminanja la paràing, mài ndăbaka da toejana da bokoena da kalembina, toendoeng ana mongoe bana remi, bana rèandja, hoeloe băndiloe bana tăkaka i O. Nd. bana ngalanja-ka i R. K. wài kakălak. Na amada, rikinanja, ndana mbeniăpa.

I O. M., nangăndi-ngăndija wài ngaling, bana halinding na iang, loendoe natăka la wara. Nametika na iang la wara, bana wotoeja ngaling la wara. Tăka na atana na amana i O. M. makawèada tooe kawini, madei kokoeroe, madei winoe, tīboe, kalóe, madei woăkama-ja na makawèada. Ndana loa ndokoe la paràing weling bada tăka i O. Nd. Loananja la mīhi na makawèada, hina ngăndi ana katănga hooena dăngoe kahidi karăndja mbăloe [1]) hapoengoe, hina lakoe-lakoe la măngoe mīhi bana imboe ihi mīhi. Nawilakoe la wara, hina itaja, djăpa bana tanggoenggoeloe na iang la wara. Hina lakoe na makawèada patăngaroe, nggăra iang-ja ihi ni la wara, kamang paloa patăngaroe hiwăna. Hina lakoe na makawèada, e, iang bokoeloe-be-ja jeana [2]), e djămang paimboe ihi mīhi, ba ninja-ka na iang, wăna-ka na makawèada. Kamang paroēpoeja na iang na makawèada. Naroēpoeja na iang, inai, wăna i O. M. Napalài na makawèada: nggăraja ihi noedaloe. Hili beli paroēpoeja, nanggădoek i O. M.; inai, nggăraja ihi hèana. Hili loaī paroēpoeja-i, inooe, ngeri-ă-ngga, ăpoe. Palài njoena na makawèada, inài nggăraja ihi daloe, wăna. Mălawa njoena, kakoe pīnja, djăka nggăraja la kamboena na iang, wăna. Naroeroēpoeja, inooe ăpoe ngeri-ă-ngga, wăna i O. M. Naroēpoe-roēpoeja na makawèada, na roēpoeja handăkang: ăpoe, djea na koendoenggoe hèana. Na roēpoe roēpoeja, loendoe naitaja i O. M., noedaloe la kamboena na iang, dăngoe na kăpoe. Djăpaja-ka bana ăpaja i O. M. ndana wăroenja. Djăpa bana mandapoe kadoekoetoe la kamboena na iang, mbòaka iang ndaba-ma-ja

[1]) J: *karandjang bă'oe.*

[2]) J: *iana* gewijzigd in *hèana*, weergegeven door *ini*.

Het schip ging voort naar het dorp van hun vader. Onderweg zong het water maar niet; toen ze gekomen waren in het dorp van hun vader, toen zong het water en jubelde. Zoo ben ik toch maar, dat ik ten slotte dat zingend water gekregen heb, zei i O. Nd., terwijl hij het niet gekregen had, maar het verkregen was door i O. M. Nu i O. M. gestorven was, trouwde i O. Nd. met i R. K. zingend water. Toen zij aan land gegaan waren, zei hun vader: waar is i O. M.? I O. Nd. antwoordde: vannacht was de wind verschrikkelijk sterk, of hij misschien gevallen is, ik weet het niet, zei i O. Nd. Toen zei hun vader: misschien is hij wel gestorven, geef hem zijn spijze. Toen slachtten zij een karbouw en gaven hem zijn spijze. Druk was het in het dorp. Allen kwamen, zijn ooms, zijn grootvader, zijn verwanten. Men sloeg op de gong en vierde feest, met dansen en afschieten van geweren, omdat i O. Nd. gekomen was, omdat hij i R. K., zingend water gekregen had. Hun vader lachte en was niet boos meer.

I O. M. voerden de golven mee, terwijl de visch bovendreef, tot hij op het strand kwam. De visch stierf op het strand waar de golven hem hadden gesmeten. Nu was er een slavin van den vader van i O. M., een oude vrouw, die toezicht had op de kokos, de pinang, het suikerriet, de pisang, de oude vrouw zorgde voor den tuin. Zij was sinds de konst van i O. Nd. nog heel niet in het dorp geweest. Nu ging de oude vrouw naar het strand, met een mandje en een mes, waarvan het heft met rotan was omwonden. Ze liep voort waar droge plekken waren en zocht stranddieren. Zij keek om naar het strand en zag den visch die daar maar languit op het strand lag. Toen ging de oude vrouw eens zien; wat zou dat toch wel voor een visch wezen hier op het strand, laat ik eens gaan kijken, zeide zij. Zoo ging de oude vrouw er heen. Wel, dit is een groote visch, laat dat stranddieren zoeken maar loopen, nu die visch er is, zei de oude vrouw. De oude vrouw probeerde den visch open te snijden. Ze sneed in den visch, au, zei i O. M. De oude vrouw vluchtte weg; wat zou er wel in wezen? Ze keerde weer terug om hem open te snijden; toen bewoog zich i O. M. Schepsel, wat is dat toch daar? Ze ging hem weer open snijden; au, voorzichtig wat met me, grootmoeder. Weer vluchtte de oude vrouw. Wat zou er toch in zitten, zei ze. Vooruit, ik wil weten wat of er in den buik van den visch is, zeide ze. Ze sneed nu door; au, grootmoeder, voorzichtig wat met me, zei i O. M. De oude vrouw sneed maar door; nog een snee: grootmoeder, dat is mijn schouder daar. Weer voort sneed ze, tot ze i O. M. zag, daarbinnen in den buik van den visch, terwijl hij het zakje maar steeds vasthield, hij liet het niet los. I O. M. zat maar met opgetrokken knieën in den buik van den visch, zijn lichaam was een en al vischvet.

na ihina i O. M. Ndana măka palakoe i O. M., dakadoekoetoe ndăba da kalotoe wihina, limana. Tăka na makawèada hina ihoe pahămoeja, ndana pī-ă-nja i O. M. njoena na makawèada. Loendoe naihoe-păkoe-ja, hina ălinja na mbòaka iang la ihina, hina pīnja djea i O. M. He, djea-be-ja na anana na miringgoe, wăna. Nalòandaja i O. M. na makawèada, hina kareanja la oema dei wòakana Tăkadanja la oema, napananja wài mbana, wài roe ài, naroehinja lòanahoe na ihina i O. M., bana ngărija. Hăla pangărija, naihoe wănja [1]) wài mbana, la maling, la mbaroe. Toena-noe-djoea-păkoe hooe lodoe hooe lodoe.

Loendoe datajiling da kalotoena, namăka pahămoe i O. M., hina paărang i O. M., ăpoe, hiwăna, i O. Nd., mbăda tăkada-ka la paràing. Nahèama na makawèada, datăkaka ihi, oemboe, koerongoe lingoe băndil bada hoeloe. Wăna i O. M., ăpoe, wăna, tai hadang marài romoe, oengăndija na ana kăpoe, oekaloenggoenja na ana kăpoe, mangganja amboe naitaja tòoe na ana kăpoe. Booe lakoe năhoe oengăndi aoe la kaba mata, booe tăka la paràing, oepaărang i R. K. wài kakălak, akooe itaja-ka kooe tòamaja la koeroeng, kooe paitanja na ana kăpoe, oeloe màiï wămoenja, oeloa la wòaka la ana oema, ka wămoenja; akooe lakoe la wòaka, oenamatoe djea na aoe tai wămoenja, ăkooe tăkaka wămoe. Aï wăna na makawèada. Ngăndi ana woăka djawa, ana wataroe moehoeng ana oeta oehoe. tĭdoengnanja la mbòala, bana lakoe la paràing. Ba hīna natăka la oema na makawèada, nabăndjalha da pangăndina la bangga. I O. Nd. diroenanja lodoe la hambeli, hina itaja na makawèada, he na makawèada, hīnapăkoe namài, djăpa bata tăka, ndana mài ndokoema, wăna-ka i O. Nd. Nahèama na makawèada: ndakoe rongoekài tăkami, hīna hikoe rongoe, hikoe ngăndi oehoeda da wei; ka ngginija-ka i răмboe. Tăka i O. Nd., heikooe la koeroeng lai na, hiwăna. Heina na makawèada la koeroeng, naitaja i R. K. la koeroeng. Mandapoenanja na makawèada, hina ngeri palochoeja na ana kăpoe, napaitanja na ana kăpoe. Dakakălakoe, dakajaka da wài bada itaja na ana kăpoe, hina mbeni i R. K., nakădoekoendja da wài, nggăra pakakălakoemi, hi ndai kandĭ wăna-ka i R. K. Tăka i O. Nd. la tana ndaoekoe riki-ma-ja, hīna dakakălakoe dakajaka kai rongoe. Tăka na tooe dangoe, hooe minija, hiwăna, lănga-tăkama-doe-ka-doe-na, wăna-ka na tooe dangoe. Tăka i R. K., ka hèana [2]), nggi ana kăpoe ningoeja. Tăka nahèama na makawèada, ngăndi-

[1]) *naihoeja dangoe wài.*

[2]) *hèana* gewijzigd uit *iana.*

I O. M. kon niet gaan; al de spieren van zijn handen en voeten waren stijf getrokken. Toen waschte de oude vrouw hem goed; de oude vrouw kende i O. M. niet. Toen ze hem gebaad had en het vischvet van zijn lichaam verwijderd, toen wist ze het, dat is i O. M. Wel, dat is de zoon van mijn heer, zeide zij. De oude vrouw nam i O. M. bij de hand en bracht hem naar het wachthuisje in den tuin. Thuis gekomen kookte zij voor hem aftreksel van boombladeren en wreef het lichaam van i O. M. in met klapperolie en masseerde hem. Nadat zij hem gemasseerd had, waschte zij hem met warm water, 's avonds en 's morgens. Zoo deed ze maar steeds dag aan dag.

Toen zijn spieren weer in orde waren en i O. M. weer goed sterk was, vroeg i O. M.: grootmoeder, zeide hij, is i O. Nd. al in het dorp gekomen? De oude vrouw antwoordde: misschien zijn ze wel gekomen oemboe, ik heb een geluid gehoord van geweren die ze afschoten. I O. M. zeide: grootmoeder, zeide hij, sta morgen vroeg op, neem dit zakje en verberg het in uw kleed, pas er op, dat niemand het zakje ziet. Neem, wanneer gij gaat, ook asch mee in een klapperdop. Wanneer ge in het dorp komt, vraag dan naar i R. K. zingend water, en wanneer ge haar ziet, ga dan naar haar toe in de kan er en laat haar het zakje zien. Zeg tot haar: kom snel, ga naar den tuin, naar het huisje, moet gij haar zeggen; wanneer gij naar den tuin gaat, volg dan straks de asch, zult gij haar zeggen, wanneer ge daar gekomen zijt, moet ge dat zeggen. Jawel, zei de oude vrouw. Zij nam wat papaja, wat rotte mais, wat rijstzemelen, en droeg die in een mand, gaande naar het dorp. Dadelijk toen ze bij het huis was gekomen, zette zij het meegebrachte op de voorgalerij. I O. Nd. zat zich buiten in de zon te warmen en zag de oude vrouw. Hé, die oude vrouw komt nu pas; al den tijd sinds wij aangekomen zijn is ze nog heelemaal niet verschenen, zei i O. Nd. De oude vrouw antwoordde: ik had niet van uw komst gehoord. Net heb ik het gehoord of ik kom u dadelijk wat varkensvoer brengen. Waar is de ramboe? I O. Nd. zeide: ga naar binnen, daar in de kamer. De oude vrouw ging in de kamer en zag i R. K. daar. De oude vrouw ging zitten en haalde langzaam aan het zakje te voorschijn en liet haar het zakje zien. Daar zong en jubelde het water, toen het het zakje zag. I R. K. werd woedend en schudde het water, wat doe je te zingen en je niet stil te houden, zei i R. K. Maar i O. Nd. beneden, lachte luid: Hoort, nu pas zingt en jubelt het. En het volk: 't is toch een kerel, zeiden ze, wel waarlijk, zei het volk. Toen zei i R. K.: hé daar, waar komt dat zakje vandaan?

njaja, wăna i O. M., bana palèawaka, kooe paitanja, wănanggooe. Hadang, marài romoe tai, wănanggooe. Hina hèama i R. K., ndakoe pī-ă-nja na oemamoe, ăpoe, ni tai, ăkakoe lakoe, hiwăna i R. K. bana paní kangoeroekoe. Wăna-ka na makawèada, bamoe lakoe oenamatoeja tai na aoe; bana lakoe kanaboe na aoe, amboe poelima-nja. Oeöe, wăna-ka i R. K. Natoeja-ka na aoe la kaba mata na makawèada, napoeroe weling la oema, djăpa bana ăpaja [1]) na kaba mata hina lakoe kanaboe na aoe la ngarangia, ndoepang natăka la oema wòaka na aoe. Napaníka na makawèada lai O. M., koepaita dănja, wăna-ka, năмoeja tai la marài romoe.

Tăka marài romoe năмoeja i R. K., nahadang marài romoe bana kapătang. Bana poeroe la oema i R. K. djăpa bana namatoeja na aoe, loendoe natăkama la oema wòaka. Paitadanja dăngoe i O. M. Hīnanja i R. K., hīnanja i O. M., njamananja-ka kokoeroe i R. K., naengiroeja na loenggina i O. M., narōelıi wănja kokoeroemboe na ihina [2]). Hălaka paengiroe, hina paărang i O. M., noe, bana panaboeka O. Nd. la wài tehikoe, napaha-ma-kooe-ka i O. Nd., wăna-ka i O. M. bana paăranja i R. K. Nahèama i R. K., napaha-ma-ka, wăna-ka. Lakoewa wănanja. Lakoena-ka i R. K. la paràing, ndana pī-ă-nja tooe, bana weli la wòaka.

Hadang la harí, ăpoe, măta kakoe loaï la paràing, wăna-ka i O. M. Loaka, wăna na makawèada. Napoeroe la tana i O. M., mbīnoe hinggi komboena, tera manandangna, roehoe bănggi bokoelna, mbīnoe kabèala oeloe nggedingna, dăngoe nīmboena. Natilaja na watoe la wawa oema, nadedija ndjara; nambīnoe katoenggana na ndjara, wălanggirina mbīnoe la nggoroena na ndjara. Kalītinanja i O. M. la ndjara, lakoenanja-ka la paràing. Răngoe-răngoena [3]) na wălanggiri la paràing. I O. Nd., diroenanja lodoe la tana. Natăka la pindoe paràing, O. M., tăka i O. Nd., nggara ariája, namaningoe wălanggiri. Tăka nahèama na tooe la paràing, nggăra tooeja ihi năмoe, wăna. Tăka i O. M., ha tooe la paràing, bòawaja na pindoe, wăna. Tăka i O. Nd., bòawaja na pindoe hèana, kana tama, djăka nggăra tooeja, wăna-ka i O. Nd. Bòawaja [4]) na pindoe paràing, tamaka i O. M., kamangnanja-ka ndjara la talòara. Tăka da wài dakakălakoe kajaka, O. M. bana kamang ndjara lai noe, lai noeja. I O. Nd. ndaoekoe riki, ba toena-noe-i da wài, ndana pīnja i O. M.,

---

1) J: *jia.*
2) J: *narōehi-mboe-ja na ihina dăngoe kokoeroe.*
3) J: *rongoe-rongoena.*
4) J: *jia.*

De oude vrouw antwoordde: breng het haar, zei i O. M., toen hij mij zond, en laat het haar zien, zeide hij van u. Sta morgen vroeg op, zegt hij tot u. I R. K. antwoordde: ik weet uw huis niet, grootmoeder, straks, als ik ga, zei i R. K. fluisterend. De oude vrouw zeide: als ge gaat volg dan straks de asch, waar de asch langs den weg valt, verlies ze niet uit het oog. Jawel, zei i R. K. De oude vrouw deed de asch in een klapperdop en verliet het huis. Voortdurend hield zij den klapperdop vast en al voortgaande viel de asch op den weg, totdat de asch tot het tuinhuisje kwam. De oude vrouw zei tot i O. M.: ik heb haar ontmoet, zeide zij, morgen vroeg komt ze.

Vroeg in den morgen kwam i R. K. Heel vroeg stond ze op, toen het nog donker was. Toen i R. K. uit huis ging, volgde ze voortdurend de asch tot ze bij het tuinhuisje kwam. Daar ontmoetten zij en i O. M. elkaar. I R. K. schreide, en ook i O. M. schreide. I R. K. kauwde kokos en wreef het haar van i O. M. in, ook zijn lichaam wreef ze met kokos in. Nadat ze hem ingewreven had, vroeg i O. M.: toen, toen O. Nd. mij in het water had geworpen, heeft hij je toen getrouwd, vroeg i O. M. aan i R. K. I R. K. antwoordde: hij heeft mij getrouwd, zeide zij. Ga maar, zeide hij tot haar. Zoo ging i R. K. naar het dorp. De menschen wisten niet dat ze uit den tuin kwam.

Den volgenden morgen vroeg zei i O. M.: grootmoeder, ik wil eens naar het dorp gaan. Ga maar, zei de oude vrouw. I O. M. ging naar buiten, compleet uitgerust, met een kleurige slimoet, en schoone hoofddoek, en groote lendedoek; ook met kapmes met ivoren heft en lans. Hij schopte den steen onder aan het huis, die werd een paard. Compleet was ook het hoofdstel van het paard en de bellen aan den hals van het paard. I O. M. steeg te paard en begaf zich naar het dorp. Het gerinkel van de bellen klonk in het dorp. I O. Nd. zat op den grond, zich te warmen in de zon. O. M. kwam bij de poort van het dorp. Toen zei i O. Nd.: wat voor een vriend is dat daar met die belletjes? De mannen in het dorp antwoordden: wat voor een man zou het zijn die daar aankomt, zeiden ze. Daarop riep i O. M.: ha, mannen in het dorp, open de poort. Open de poort daar, dat hij binnenga, wat voor een man het ook zij, zei i O. Nd. Men opende de poort van het dorp en i O. M. ging binnen en liet zijn paard dansen op het plein. Toen zongen en jubelden de wateren: O. M., die zijn paard daar laat dansen, daar is hij. I O. Nd. lachte luid, omdat de wateren zoo zongen, hij kende i O. M. niet.

laboe nametika i O. M. wăna-be i O. Nd. Loendoe napakòadjaka i O. M. bana kòadjaja i O. Nd. Metinanja i O. Nd. Wăna-ka i O. M. Pīngoe-ă-nggoe-nja njoengga. Napametija i Mili Kāmi, koepalōerija, nahòabaja oelaroe bokoeloe, koepaloehoeja la kamboena na oelar; tăka njoengga, hina toelakoe panabocka la wài, hina hoàbaka iang bokoel, hina ngăndika wài, loendoe tăka la wara, hina itaka i ăpoe makawèada, hina paloehoeka la kamboe iang, wăna-ka i O. M. Wăna-ka na amana i O. M. dăngoe na inana, amboe toemoe-noe i O. M., palōeri pabelinja i O. Nd., nggăra wăngoe ajamoe, ba didima-doe-kài tooe madōea dăngoe eri ajami, moenamoeja na ajam, wăda-ka. Tăka i O. M. hina pangga i O. Nd., nalōeri pabeli i O. Nd. Piti pabelinanja-ka na papahana i O. M.; i O. Nd., nabelija na papaha mèamangna. Laloe remiha-ka da wài, bada kakălak. Wăna-ka na tooe dangoe, kambălikoenanja i O. Nd., pangalana i O. M.-beja-doe-na, wăna-ka na tooe dangoe.

Ngăndinanja-ka na wài i O. M. dăngoe i R. K. ngăndi la makawèada, nabōerija la mata wài: ăpoe makawèada oendjanggaja na wài, amboe ningoe mamài paihoe lai noe. Aă wăna-ka na makawèada. Hooe mbaroe dalakoe paihoe. Năməenja-ka i O. M. dăngoe i R. K., mài paihoe, mài paihoe wăda-ka da wài, kakălakoe kajakama-da-nja. Dabeli la paràing i. R. K. dăngoe i. O. M., kakălakoe kajaka da wài. Hooe lodoe hooe lodoe, bana loemoe pamài paihoe, toena-noe-djoea-ma.

Mandài-ndàikika paăna i. R. K. wài kakălakoe. Năməe ana marămba la hapapa tana, anana na ana minina na inana i. O. M., namài papahaja na anana i. R. K. wài kakălakoe. Napahaja-ka, nawònja wài hooe kaba roeboe. Ngăndi la hapapa tana na wài, na pakareanja na anana i. R. K. wài kakălakoe. Natăka na anana la hapapa tana, hina bōerija na wài la mata wài. Naloemoe pamài paihoe, dakakălakoe kajakaï da wài la hapapa tana.

I O. M. zal wel dood zijn, dacht hij maar bij zichzelf. Eindelijk stak O. M. met de lans en doodde i O. Nd. Zoo stierf i O. Nd. I O. M. zei: ik vermag wat; i M. Kămi doodde hem, ik heb hem weer levend gemaakt; een groote slang verslond hem, ik heb hem uit de buik van den slang gehaald. En nu toen, mij heeft hij in het water gesmeten; toen slikte een groote visch mij in, en voerde het water mij mee, tot ik op het strand kwam; daarop zag de oude vrouw mij en haalde mij uit den buik van den visch, zei i O. M. Toen zeiden de vader van i O. M. en zijn moeder: niet alzoo i O. M. maak i O. Nd. weer levend, wie zal u tot ouderen broeder strekken, daar gij beiden maar alleen zijt als broers. Heb medelijden met uw broeder, zeiden zij. Daarop stapte i O. M. over i O. Nd. heen en i O. Nd. werd weer levend. I O. M. nam zijn vrouw terug en i O. Nd. kreeg weer zijn oorspronkelijke vrouw. Luid en druk zongen de wateren. I O. Nd. heeft gelogen, zei het volk. Het is het werk van i O. M., zei het volk.

I O. M. en i R. K. namen het water mee en brachten het bij de oude vrouw en goten het uit in een bron. Grootmoeder, pas gij op het water, dat er geen ander zij die daar komt baden. Jawel, zei de oude vrouw. Elken morgen gingen zij baden. Daar komen i O. M. en i R. K., kom baden, kom baden, zei het water en zong en jubelde. I R. K. en i O. M. keeren terug naar het dorp, zong en jubelde het water. Elken dag, wanneer zij kwamen baden, was het zoo.

Na verloop van tijd baarde i R. K. zingend water. Er kwam een vorstenzoon van het land overzee, een zoon van den broer van i O. Mada's moeder. Hij kwam om te trouwen de dochter van i R. K. zingend water. Hij trouwde haar en men gaf hem een groote klapperdop vol water. Hij bracht het water naar het land overzee en nam mee de dochter van i R. K. zingend water. Haar dochter kwam in het land overzee en goot het water uit in een bron. Wanneer zij kwamen baden, zong en jubelde het water weer in het land overzee.

LI PANGERANG AMANG.

Als zoodanig wordt een reeks dierverhalen meegedeeld die voornamelijk de listen van de aap tegenover den krokodil tot inhoud hebben. De Soembasche dierverhalen kunnen niet naar één dier worden genoemd, daar hier meerderen (aap en civetkat) optreden in de rol van dwerghert of spookaap elders [1]). De meeste van deze episoden zijn ook van elders uit den Archipel bekend, zij het ook dat ze hier met meer of minder belangrijke afwijkingen (als b.v. in het verhaal van krokodil en karbouw [2]); het tellen van de krokodillen, die naar dit verhaal daarbij door den aap worden gedood), of in ander verband (als b.v. het dreigement van het instorten van den hemel) worden vermeld. Het verhaal dat de aap den krokodil bedriegt door zijn gevoeg te doen in zijn bek, alsook, dat hij de krokodillen in een kraal lokt en verbrandt, vond ik elders niet terug [3]).

2/1, *djea,* aanwijz. voornw.: die, dat (Rott. Spr. 382). Gevolgd door de conjunctie *ba* of *hi* heeft het de waarde van een redegevend voegwoord. Meermalen wordt het daarbij door het pron. pers. 3e pers. als subject gevolgd, b.v. *djea-ja ba (hi),* dat is het dat, daarom of omdat. Zonder volgend *ba* of *hi: djea koemài,* daarom kom ik (60/20). Cfr. Bim. *ede-ra;* Boeg. *ija-mi.* (Bim. Spr. 161, B. K. I. 8, I, 289); **2/16,** *loendoeng.* De verschillende beteekenissen gaan uit van „komen tot, bereiken". Zoo wordt het zelfstandig gebruikt (efr. 42/18 v. o.). Als bepaling bij een ander werkwoord: heelemaal, ten einde toe, b.v. *pangga loendoeng,* regelrecht doorgaan (W. V. 8/21). Als conjunctie kan *loendoeng* beteekenen „komende tot" en „gekomen tot", en is zoo met „totdat" of met het relatieve „toen, nadat" te vertalen: **2/18,** *nda djea-kooe-pa-doe-moe.Djea* wordt weinig bijvoegelijk gebruikt. In een naamwoordelijke zin, waarin bij ons het pron. dem. onderwerp is, is *djea* steeds als praedicaat te beschouwen, b.v. *djea-ja na ananggoe,* die is het, mijn kind, waarbij „*na ananggoe*" buiten zinsverband, als appositie staat bij *djea,* zooals blijkt uit *djea kooe O. Mada* (120/10), waarin *kooe* en *O. Mada* niet

[1]) Dr. J. Brandes: Dwerghert-verhalen uit den Archipel, T. B. G. XXXVII, p. 27; Schwarz—Adriani, Tontb. Teksten, Vertaling, p. 1.

[2]) Brandes, l, c. p. 45.

[3]) Zie verder: Bare'e sprekende Toradja's. III, 376, no. 4 en 6, 380, no. 22, 382, no. 32 en de daar aangehaalde litteratuur. Met het verhaal van de apen, die sirih pruimen met kalk, gebrand van de beenderen van hun makker, is de episode van aap en civetkat te vergelijken. Voor deze episode ook: Morische verhalen, Med Zend. Gen. 1918, p. 213, p. 278; Verh. Bat. Gen. LXI, 2, p. 32, 86

kunnen verwisseld worden. Op deze plaats in den tekst ontbreekt het feit waarop *djea* wijst. Pag. 10/7 wordt dezelfde uitdrukking gevolgd door een zin met conj. *ba*, niet dat zul je meer zijn, dat. Waar ze hier absoluut staat, heb ik vertaald „het is met je gedaan; **2/19**, *wäna-ka; wäna*, met nadrukswoord *ka*, zooals zeer veel na het gezegde. *Wäna* is dikwijls te vertalen door „hij wilde". De bedoeling van het subject wordt daarbij als de inhoud van zijn spreken voorgesteld; **2/25**, *mäli moemài njoena. Njoena*, pron. pers. 3e pers. sing. Als demonstr. pron. wijst het naar het reeds genoemde, niet in bijzondere betrekking tot spreker of aangesprokene staande, en is te vertalen door het lidwoord. Onmiddellijk na een verbinding van onderwerp en gezegde, dient het meermalen om den inhoud daarvan als 't ware te localiseeren en zoo te accentueeren (cfr. W. V. 32/17, 34/5, 157/26); **4/14**, *mäli toe-doe-na-ka njoena*. De in den tekst gegeven vertaling is niet zeker. *Mäli*, dial. voor Kamb. *mili*, mits, als maar; *ka* in *kakoe älinggooe* kan zijn vraagpartikel of futurumaanduider. In het laatste geval zou de vertaling zijn: als je mij mijn loon niet geeft, mits het dan zoo maar is, zal ik je... enz.; **4/2** v. o., *katänggoeng*, J. s. v. met gebogen hoofd zitten (cfr. 76/12 v. o.); **8/2**, *angoe paboëti. Angoe*, kameraad, makker, iets van dezelfde soort (cfr. W. S. s. v.); *angoe paboëti*, mede-aap; *angoe patooe*, medemensch. Ik vermoed dat na *angoe* deze vormen worden gebruikt, naar analogie van de bepaling van *angoe* door het verb. subst. met *pa-*, vooral in *angoe palochoe*, makker in het uitkomen, broeder (cfr. W. V. 153/23); **8/1** v. o., *napandoi-mboe pindoena*, J. T. *na pandoi dängoe pindoena*. Dit zou moeten beteekenen: hij maakte die met een deur. *Dängoe* kan echter niet staan voor ons „met, voorzien van". Het is allereerst een verbindingspartikel tusschen personen en zaken, dus „en, te zamen met", cfr. W. V. 91/24, *kooe rongoe dängga nja*, luister met mij naar hem. Van deze beteekenis gaat ook uit het gebruik van *dängoe* in b.v. *poeloe-dä-nja*, met iemand spreken. Vandaar wordt het soms ook gebruikt om het object met het verbum te verbinden, b.v. *handoeka-dänja*, bedroefd zijn over (W.V. 195, a[3]), naast *handoekanja* (58/6 v. o.); *rongoe dänja*, luisteren naar (W.S. 83/27); **10/12**, *ningoe ihi tiloe ngahoeda da wöeja*. De lezing van J. T. is niet te vertalen door „driehonderd waren de krokodillen" daar *ningoe* geen koppelwerkw. kan zijn. Vertaalt men „er waren drie honderd krokodillen" dan kan het telwoord niet door *ningoe ihi* van het subst. gescheiden zijn; **10/16** v. o., *nggini mili-ningoe*, waar moeten jelui nu straks heen. *Li-ningoe* is een in het Soemb. meer voorkomende samenstelling van een verbaalstam met *ningoe*. Zelfstandig gebruikt heeft *ningoe* de beteekenis van Mal. *ada*, b.v. *ningga*, ik ben er (uit *ning-ka*). Een enkele maal vinden we ook *nangga*, daar ben ik (W. V. 162/30), *nanja*, daar is (W. W. 76/1). Het komt mij voor, dat we hierin hebben te zien de plaatsbepalende woordjes *ni*, hier, *na*, daar, praedicatief gebruikt, met achtergevoegd subject (hoe dan ook *-ng* te verklaren is), zoodat *ninja* eigenlijk zou beteekenen, „hier is". Door de samenstelling met *ningoe*, wordt het werkwoord in betrekking gesteld tot de plaats waar de handeling

op af gaat. Ze komt wel het meest voor bij werkwoorden van beweging (cfr. W. S. 55), maar niet uitsluitend, b.v. *nalama-ningoe la oeroena*, hij kroop er in, in zijn neus (W.S. 73/20), maar ook: *na tanga mbòala kài hăpa-ningoe*, het mandje, neemt er sirih uit (W.V. 192/25). Naast *ningoe*, is ook *ni*, in samenstelling met een verbum, in gebruik, b.v. *tăka naita-ni-ja na oehoe bărahoe*, daarop zag hij er in (n.l. in het mandje) de rijst. Het verbaal subst. met *pa-* van deze samenstelling afgeleid, dient ter bepaling van *ngeang*, plaats, b.v. *na ngea pameti-ni-moe*, de plaats van sterven er uw, de plaats waar gij zult sterven; **10/6** v. o., *lakoena pahili padoendang;* J. T. *pahĭli papadoendang;* de samenstelling *hĭli padoendang* is als geheel afhankelijk van *lakoena*. Daarom dient *pa-* voor *padoendang* geschrapt; **12/14**, 12 v. o., *ja tai* is hier gewijzigd in *jia tai*, daar *ja* als aanduiding van subject of object hier geen plaats heeft. Voor „*jia tai*" vergelijke men J. T. *koe meti-tandaning jia tai*, ik sterf straks door verdrinken; **16/9** v. o., *bana papèana*. Hier is *na-* gelezen voor *da-*. *Pèana*, slaan op iets als ondergrond (J. s. v.). Bij de lezing *bada papèana* zou het passief deelwoord verbonden zijn met het pron. praefix; **22/3** *jeana; iana* is in de teksten steeds gewijzigd. Waar *ia* voorkomt is het in de teksten veranderd in *jia* = W.S. *jea*. Zoo komt *iana* overeen met W. S. *jeana*. Het komt me voor, dat de lezing *jeana* te verkiezen is boven *hèana*. Dit laatste wordt (J.Wdl. s. v.) weergegeven met „*itoe*". In de teksten wordt het blijkbaar gelijk gesteld met *iana*, en een enkele maal weergegeven door „*ini*" (zie pag. 124, noot). De beteekenis is niet steeds zeker vast te stellen, maar waar *hèana* meermalen staat na een praedicaat, met onderwerp in de 2e pers. (dan te vertalen door „daar") en bovendien ds. W. dit als beteekenis opgeeft, acht ik „*hèana = itoe*" meer juist.

I. O. MADA DANGOE i MILI KAMI.

Een andere redactie van dit verhaal is in vertaling te vinden W. V. p. 264. Daar is i Mili Kămi een vrouwelijke figuur en identiek met de meo roemba. De figuur van i M. Kămi is te vergelijken met die van Lise in de Bare'e letterkunde. Jaloersch trachten zij zich bij den man in de plaats van de vrouw, en ook omgekeerd (althans i Mili Kămi) bij de vrouw in de plaats van den man te dringen [1]). **24/1**, *kawoenga;* een afleiding met praefix *ka-* van een stam *woenga*, eerst doen, voor 't eerst doen; *woengang*, eerder zijn dan; *kawoenga*, een verb. subst. met *ka-*, wat het eerste is, het eerste begin van iets; *la kawoengana*, in het begin er van, vroeger. *Kawoenga* is ook in gebruik als ranggetal bij *dĭha*, een [2]); **24/5**, *ka ni, hi*. Door middel van het vraagpartikel *ka-* met een locaalwoord of pron. dem. (*ka jia, ka djea, ka hèana*), gevolgd door de conj. *hi* wordt een vraag ingeleid: wat is dit (hier), dat enz.; **24/7**, *na marĭki kambo-*

[1]) Cf. Bar. Spr. Tor. III, 416; W. V. 264 (noot). Zie verder: Verh. Bat Gen. LXI, 2, 94.

[2]) Cf. Hfdst. uit de Spr. v. h. Ttb. 63.

mboe. *Kambomboe* is te beschouwen als een deelwoordelijke bepaling bij *rihi*, dus „die overtreft dik zijnde"; **24/16** v. o.; over de taal door boschspoken enz. gesproken zie Aant. bij pag. 94/6 v. o.: **28/17**, *djea na teana*. Zoo is gelezen in overeenstemming met 30/5, 13; **30/1** v. o., *ningoe hinggi katari-wooe-nda-hamoe-na*. Het gebruik van *dăngoe* ter inleiding van een adverb. bepaling bij *bana hī*, is niet mogelijk. *Ningoe* als praedicaat met een van een poss. suffix voorzien subst. als onderwerp, is de gewone wijze van uitdrukking voor ons „hebben". Ook op zichzelf kan *ningoe* „hebben" beteekenen, cfr. *na maningoe wālanggiri*, iemand die belletjes heeft (72/13 v. o., W. V. 224/2); **32/4**, *jia ka njoengga O. M.*; cfr. aanteekening 2/18; **32/4**, *na ndjara na heou*, een paard. Bij de verbinding van een telwoord met substantivum, kunnen deze worden geconstrueerd als twee substantiva waarvan het een het ander als appositie bepaalt. Zoowel het telwoord als het getelde voorwerp kan daarbij als appositie optreden, b.v. W. V. 191/8 *nindja da anakčada, da doca*, er waren twee knapen; *hina hamboeroe-hi da doca da anakčada*, hij ontmoette twee knapen (W. V. 204 [4]). In den regel zijn beiden door het lidwoord bepaald (cfr. echter 112/17, 15, 12, 7 v. o.), ook daar waar wij het onbepaald lidwoord, of het enkele telwoord zouden gebruiken.

Nog op andere wijze kan een telwoord met een substantief worden verbonden, door n.l. het telwoord voorzien van het possess. suffix 3e pers. voor of na het subst. te plaatsen. In beide gevallen staat het substantief in genitief-relatie tot het telwoord, maar in het eerste geval volgt de genitief op het woord waarvan hij afhankelijk is, in het tweede geval gaat hij daaraan vooraf. Zoo: *ninja haatoe-na na makawčada*, er was een oude vrouw (W. V. 28/16); *hina ita-ja na hoemboer hooe-na*, daarop zag hij een put (W. V. 36/7); **34/7**, *na pamài-wăroe-nja*. Hier is *nja* gelezen voor *jea*, als pronominale aanduiding van het object *na pamài-wăroeng*; **34/17**, *hili ningoe mabài*; J: *naningoe mahili bài*, wat, nog afgezien van de ongewone verbinding van *ningoe* met een pron. praefix, zou beteekenen „er was iemand die weer stampte"; **30/3**, *na makatăroe-pachoe-lahoe-na*. Het geheel is een possess. samenstelling met praefix *ma-*, en beteekent „die een wormstekige navel en penis heeft"; **36/7**, *koeroe-doena* wordt (J. Wdl. s. v.) weergegeven met *„tĕngah laoet bĕtoel"*; **40/6** v. o., *wà-măngoe-heou-ma-ngga*. Bij de uitdrukking *măngoe heoung* is te vergelijken *tera mangoe kapalang*, goed per stuk, per rol (W. S. s. v. *măngoe*). Zoo zou hier te vertalen zijn „geef mij een per een stuk", vandaar „heelemaal"; **42/7** v. o., *kana mareangga mĭting*. In den regel worden de pron. praefixen niet gevoegd voor den vorm met *ma-* (cfr. 30/21). *Mĭting* is hier deelwoordelijke bepaling bij *mareangga* „opdat ze snel zijn zwart wordende". De tanden worden door het kauwen eerst rood en daarna zwart. Vandaar in dit gedeelte het afwisselend gebruik van *rara* en *mĭting*; **46/3** v. o., *nda-i ndea-pa-ka*, niet is het, dat zij er niet meer is; J. zij zal er spoedig niet meer zijn.

I OEMBOE NDILOE BOETI.[1])

56/2 v. o., *na anana tooe kawini*, zijn dochter. Voor *tooe kawini* als bepaling bij *ana* is te vergelijken, *aja tooe kawini*, oudere zuster (122/12 v. o.), en *makawêada tooe kawini*, oude vrouw (124/17); **54/3**, *woekäli madooe*, straks heb je telkens dorst. *Woe* als praefix 2e pers. sing. is aan W. niet bekend. Prof. Jonker noemt het als een praefix naast *moe-* B. K. I. 8 I p. 272 (noot). Behalve hier, wordt het in de teksten alleen gevonden waar een boschspook spreekt (cfr. 94/3 v. o., 96/1, 4 enz.); **86/8** e. v. Zie voor de beschrijving van verschillende manieren van wichelen op Soemba, Kruyt, de Soembaneezen B. K. I. 78, 480 e.v.; **56/17** v. o., *ba weli hapoengoe-pâkoe-nja*. De tekst is hier onzeker. Uitgaande van het feit dat *weli hapoengoe* enz., een bepaling is bij *oeroetoe*, heb ik *ba* gelezen. Dan zal ook het onderwerp bij *weli hapoengoe-pâkoe* als gezegde, hetzelfde zijn als van *oeroetoe* en *nimbihoe;* zoo heb ik voor *ha* gelezen *nja* (*-ng* van *weling* + *ja*); **58/2**, *wài paoenoeng*. Het verbale substantief kan niet worden gescheiden van het substantief waarbij het als bepaling staat; **58/14** v. o., *djeka-ngga-ka*. Waarschijnlijk is in *djeka* te zien het pron. dem. *djea*, met het nadrukswoord *ka*. De tekst leest hier *djea-ka*, gewijzigd in *djeka*, en 58/11 v. o., *djäka-nja-ka*, eveneens in *djêka* gewijzigd. J. Wdl. vermeldt *djeka*, *djeka-nggoe-ka* en *koe-djeka*, ergens genoeg van hebben, naast *djäka*, ophouden, wat ook W. S. s. v. geeft. Zie ook *djea-ka-ngga-ka* op pag. 102/16, waarnaast de tekst *djc-ka-nggoe-ka* heeft. In W. S. vinden we (81/35) *djé-ka-ka*, lett.: laat het dat maar zijn, in vertaling (p. 105): dat is genoeg; W. S. 87/28 *djé-ka wängoena*, lett.: *djé-ka* was zijn gebruiken er van, vert. W.: hij hield er mee op. Roos[2]) geeft voor „het is genoeg": *ieja-ka*; zoo ook de Roo v. Ald.). Ook in het Bim. heeft *ede-ra (ede*, pron. dem., *ra*, nadruksw.) een dergelijke beteekenis. Het wordt o. a. gebruikt tot vorming van den vetatief[4]). *Djeka-ngga-ka* zou dan beteekenen, laat het dat zijn, laat het genoeg zijn voor mij. Ook achter andere pronomina wordt *ka* op deze wijze gebruikt, b.v. *njoemoe-ka*, of *njoemoe-ka-ka*, jij moet het maar zijn, jij moet het maar weten, dat is jouw zaak (cfr. 54/16 v. o., 60/14 v. o., 84/21). Op dezelfde wijze kan ook *ja* als onderwerp bij het pronomen als gezegde worden gevoegd, b.v. *njoemoe-ja*, jij bent het, jouw schuld is het (60/14 v. o.); **60/10** v. o., *äka-doe-na i ina*, lett.: indien het moeder is, voor zoover het moeder aangaat; cfr. *äka njoengga*, wat mij betreft; **60/8** v. o., *nggiki hama paha-nggoe-nggooe*. De waarde van *hama* (of *ha-ma*?) is mij niet duidelijk. Dergelijke constructie na *nggiki* ook 88/19, 116/15 en W. V. 216/14; **64/19**, *booe itaka*

---

[1]) Aangaande dit type van verhalen zie men Bar. Spr. Tor. III 399; T. B. G. XL 368. Over de figuur van „de oude vrouw" die in dit en het volgend verhaal voorkomt zie Bar. Spr. Tor 398; Adriani: Verhaal van Sese nTaola, Verh. Bat. Gen. LV, 9; Tont. Teksten, Vert. p. 37.

[2]) Verh. v. h. Bat. Gen. dl. XXXVI, 1, s. v. genoeg.

[3]) T B. G. XXXIV pag. 254.

[4]) Bim. Spr. 307.

paboeti, djära patooc-ka-noc. De vertaling is gegeven bij gebrek aan beter. Naar den vorm kan *paboeti* beteekenen: als aap beschouwen, en *patooc:* als mensch beschouwen; *paboeti* zou dan deelw. bep. zijn bij *ita*, maar zou dan daarmee in samenstelling moeten staan. *Djära*, moeite, pijn, afgemat; cfr. *paloc padjära*, lam slaan, 58/13, 60/13 v.o. In *djära patooc* zou het als verbaalvorm zonder praefix zijn te beschouwen, met *patooc* als deelw. bep. Ik vond dit gebruik alleen hier. Ook de vertaling „moeilijk" voor *djära* is bezwaarlijk. Jonker vertaalt: „niet kunnen zijn (?)"; **66/2,** *nggi tooc ningoc-ja ihi jia; jia* is gelezen voor *ja* daar het subject reeds in *ja* na *ningoc* is uitgedrukt; **66/12,** (cfr. 72/17), *nda pamäka-nja pajila-ja. Mäka* staat hier in tweeërlei betrekking; het wordt geconstrueerd met direct object, (vermogen tegen, over) terwijl ook de infin. *pajila* van *mäka* afhankelijk is (cfr. W. V. 53/30, 31, 56/27 enz., dergelijke constr. bij *häla*); *pamäka* is duratief; **66/19,** *karaba ochoe wenja. Wengoc* dial. voor Kamb. *wängoc* (zie W. S. s. v.); dus: de voederbak waaruit men eet. In zijn lied roept hij den steen op om voort te gaan, en maakt daarbij toespelingen op zijn verhouding tot zijn beide ooms; **68/3,** *hädi;* een alleen in liederen voorkomend woord voor „indien", cfr. W. S. 115/9; **68/22,** *piti-mboc,* J.: *piti dängoc. Dängoc* kan niet als bijwoord worden gebruikt; **72/3** v. o., *loa-ma pahainding,* ga je verbergende, bedektelijk (*hainding, pahainding,* zich verbergen); **78/3,** *ba mbïnoc tooc dangoc-be-a la oemana.* Men zegt zoowel dat het huis vol is met menschen, als dat de menschen vol zijn in het huis; **78/4,** *pòama,* J.: troosten, in zijn humeur brengen; **80/7** Den laatsten zin moet ik onvertaald laten. Hij bestaat uit twee reciproque vormen. Zij werden ten opzichte van elkaar als *„koeta hooc pekoe"* en als *„koeloeroc-kabaka"*. Jonker s. v. *pekoe* vermeldt: *koeta pekoe*, een bepaald soort sirih; de Roo v. Ald. s. v. *sou: koeta sou*, de bladeren van den sirih-boeah. *Kabaka* komt vlgs. den zegsman van Prof. Jonker alleen voor in deze uitdrukking. Hij geeft als beteekenis „bijeenbinden", dus „als een saamgebonden rol".

I RAMBOE KAHI. WAI KAKÄLAKOE.

Een parallel van dit verhaal levert de Bare'e litteratuur, in het verhaal van het wonderwater[1]). Ook daar worden de zoons om het water uitgezonden wanneer zij hun vader in den slaap hebben gestoord[2]). Maar terwijl het verhaal in het Bare'e nog duidelijk verbonden is aan het kernverhaal van de Hemelvrouwen, spreekt dit in de Soembasche versie veel minder. Van een vogelgedaante en gedaanteverwisseling wordt niets verteld, ook van het wegrooven van een van de meisjes is geen sprake. Toch gaat het wel om de

[1]) Door Dr Adriani besproken, Bar. Spr. Tor. III, 402; Verh. Bat. Gen. LVI, 3, p. 3 e v. Zie ook: Tontb. Teksten, Vert. p. 75.

[2]) Het motief dat de zoons moeten zoeken naar wat hun vader in den droom zag treffen we ook elders aan. Zoo b.v. in de Atjèhsche „Hikajat Banta Beuransah", Snouck Hurgronje, de Atjehers II, 138 e. v.

prinses van dat water[1]). De „oude vrouw" verbiedt echter niet aan O. Mada naar haar te zien, maar verbergt hem juist opdat hij dat ongemerkt kan doen. Dan rooft hij haar niet, maar wint haar doordat hij de proef doorstaat, waaruit blijkt dat hij de ware echtgenoot is.

82/7, *amboe jia bengi-moe-ngga.* Dergelijke constructie van den vetatief, waarbij het verbum, buiten zinsverband, als appositie staat na het pron. dem. (laat het niet dit zijn, n.l. uw wekken) alleen nog 116/11 v. o.; **82/17,** *tiloe mboea roedoeng-na-ka bana mahoeroe.* Een bepaling van tijdsduur kan evenals een andere adverb. bepaling tot een zelfstandig praedicaat worden gemaakt door *ba* met het bepaalde verbum verbonden; **82/7** v. o., *benginja lāti.* Van de waarde van het modale woord *lāti* ben ik niet zeker. We treffen het o.a. aan in zinnen als 36/8 v. o., die wij door den irrealis weergeven (cfr. W. S. s. v.). Pos (Wdl. s. v.) geeft het weer met „slechts". Volgens Ds. Wielenga verbindt zich aan het gebruik van *lāti* de voorstelling van „mogelijkheid" vaak in dien zin, dat de bedoelde handeling niet tot werkelijkheid wordt (cfr. W. V. 2/22, 56/33, 159/13, 197/15, *koetoe-ja, wāna-doe-ka lāti,* ik doe hem er aan zou hij zeggen, hij zou hem er juist aandoen...); **82/6** v. o., *dāngoe eri aja.* Bij uitdrukking van „de een met den ander" gezegd van twee personen kan *dāngoe* geplaatst worden voor elk afzonderlijk (cfr. 4/3, 18/4). Staan ze in vaste relatie tot elkaar dan wordt *dāngoe* dikwijls slechts eenmaal gebruikt voor beide substantiva in coördinatie, en voor het tweede weggelaten. Ze zijn dan beiden, de een met den ander door *dāngoe* verbonden. Hierachter kan dan nog het pron. suffix enkelv. of meerv. worden gevoegd (cfr. 84/20 v. o., 104/16, 130/10); **84/15** v. o., *bama marangga hapapa lōekoe; marangga* ieder, wordt geplaatst voor een verbaalstam, of voor een substantief met telwoord. Hierdoor wordt steeds een samengestelden verbaalstam gevormd, waarvoor de pron. praefixen kunnen worden gevoegd, b.v. *da-marangga-jila-ja,* ieder trok aan een eind. Cfr. ook de herhaling van de objectsaanduiding na de samenstelling met *marangga* 86/16 v. o.; **88/13** v. o., *njoena-ka-ka,* zie Aant. 58/14 v. o.; **94/6** v. o. De taal die geesten en spoken spreken waar ze in de verhalen optreden, is gekenmerkt door een willekeurige verandering. Behalve dat voor elk woord, of ook wel in het woord, een lettergreep *ha* wordt gevoegd, treedt *ha* ook in de plaats van verschillende praefixen (*pa-, ka-, ma-*) of van de eerste lettergreep van een woord indien die dezen vorm heeft, b.v. *paoenoeng > haoenoeng; kaloemboetoe > haloemboetoe; mahoeroe > hahoeroe; kanâing > hanâing, mandjarea > mandjaharea* enz. (cfr. Bar. Spr. Tor. III, 409); **96/7** en **93/1** v. o. cfr. Aant. bij 22/3; **98/19,** *na-woea-parara.* Deze verbinding alleen hier en 108/3 v. o. *woea pamūting.* De beteekenis van *woea* hierin is mij niet bekend; **102/16,** *Paboēri* is frequentatief, evenals *pakoedockoe, papaloe* enz.; **102/8** v. o., *napapangga bana pangga,* zie Aant. 6/1. Voor *jia* (104/13), zie Aant.

[1]) Zie Verh. Bat. Gen. LVI, 3, p. 3 e. v.

12/12 v. o.; **104/10** v. o., *tòala pandjăpoe;* lett. zoo schelden dat men voleindt, tot een eind komt; **108/11** v. o., *nda-ningoe-mboe-nda-pa,* door J. gewijzigd uit *nda-ningoe mboendăba.* Dezelfde wijziging heb ik aangebracht r. 10 v. o. daar *mboendăba* altijd zelfstandig of bijvoegelijk wordt gebruikt, in de beteekenis „allen, alle", maar niet als bijwoord, wat het hier blijkbaar zou wezen; **108/6** v. o., *mandài la marada ningoe kakamboeloe* enz., lett.: wat den tijd in de vlakte betreft, het waren nu achttien jaren dat ze, enz.; **112/19,** *ngga tèana-da-nja. Ngga(moe)* is het eenige woord dat in den genitief, als buiten zinsverband voorop wordt geplaatst, waarna het substantief waarvan de genitief afhankelijk is, voorzien van het poss. suffix, volgt. Lett.: wie hun boot zou daar aankomen; **116/16,** *kamboeroeng mbchang,* zie pag. 28, noot 5; **118/19,** *kalóe pabidi parara.* De praefixen worden geplaatst voor de samenstelling van *bidi* met den verbaalstam, b.v. *topoe pa-bidi-oenang,* een pas gevlochten mat; *kalóe na mabidi-wili,* een pisang die pas trossen had (W. V. 220/15); **120/10** v. o., *padjòalanja ketoe na woeana na ài. Padjòalang,* uitsteken, aangeven. Indien de lezing van den tekst juist is, is *na woeana na ài* direct obj. van *padjòalang,* en *ketoe* bepaling, (zooals b.v. in *narōehi-nja lòanahoe,* zij wreef hem in met klapperolie). Dan beteekent *padjòalang* „uitsteken naar". Volgens de gewone constructie van *padjòalang* is echter *ketoe* direct object. Wellicht is dan *la woeana na ài* te lezen; **122/12** v. o., *lakoe-nda-wa,* J. *lăkoe ndăwa = ajo.* Deze uitdrukking is aan Ds. W.nietbekend; **124/18** v. o., *kahidi karăndja mbăloe; karăndja* omvlechten. Hier is het verbaal subst., datgene waarmee een pot omvlochten wordt. Deze genitief samenstelling bepaalt *kahidi,* een mes met de omvlechting van een pot, waarvan het heft evenals een pot, met rotan was omvlochten; **128/4** v. o., is in overeenstemming met de voorgaande regels *ja* als pron. objectsaanduiding gelezen voor het pron. dem. *jia.* Zoo ook 128/7; **128/10** v. o. Waar *walanggiri* het onderwerp is van het voorgaande gezegde, is *rongoe* gewijzigd in *răngoe-răngoe,* belgerinkel; **130/4** v. o., *kaba roeboe,* dial. voor *kaba ròaba,* klapperdop m. e. klein gat van boven.

INHOUD.

Bldz.

Inleiding I

HOOFDSTUK I.

Beschrijving der klanken VIII

HOOFDSTUK II.

Woordvorm en klankverschijnselen XI

HOOFDSTUK III.

Behandeling van den nasalen sluiter (-ng) XXVI

HOOFDSTUK IV.

Het werkwoord XLIII

HOOFDSTUK V.

Substantief-constructie LXVIII

HOOFDSTUK VI.

Nominale Zinnen LXXVI

Tekst en Vertaling.

Gevolgde Schrijfwijze 1

Li Pangerang Amang, Vertelsels van Voorheen 2, 3

I Oemboe Mada dängoe i Mili Kämi, I Oemboe Mada en i Mili Kämi 24, 25

I Oemboe Ndiloe Boeti, Aap Oemboe Ndiloe 52, 53

I Rämboe Kahi, wài kakälakoe, I Ramboe Kahi, het zingende water 82, 83

Aanteekeningen 131

1132
E55

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

De tegenwoordige armoede aan formantia in het Soemba'sch moet zijn voorafgegaan door een periode, waarin de taal rijker was aan formatieve elementen.

II.

Soemba'sch *-ng* na verba is niet gelijk te stellen met Mak. *-ang*, Boeg. *ĕng*.

III.

Het Boeroesch heeft het gebruik van de pron. suffixen niet geheel verloren.

IV.

Het Bimaneesch en Rottineesch geven parallelen te zien, van wat door Brandstetter (Sprachvergl. Char. p. 18) „das Nasal-Media Gesetz" wordt genoemd.

V.

Het is niet noodzakelijk voor het Boegineesch een periode aan te nemen, waarin alle sluitende explosiva in *-k* zouden zijn overgegaan.

VI.

In het tegenwoordig Javaansch komen een aantal woorden voor thans gereinterpreteerd als bestaande uit *pasang* met een nader verklarend woord. Etymologisch behooren ze echter te worden opgevat als Jav. formatie's met praefix *pa-* van Skrt. woorden, aanvangend met *sam-*.

VII.

Lalaṭe, lees: *lalāṭe*, in Adipoerāṇa p. 19 (Dissert. Pigeaud p. 305, gecit. vlgs. Cod. 5019, Juynboll II 172) is te vertalen met „op zijn voorhoofd".

VIII.

Maleisch *toedjoe*, „richting", *toedjoeh*, „zeven en *toendjoek* „wijzen", zijn verwant van vorm en beteekenis.

IX.

Maleisch *hilir* heeft de oorspronkelijke beteekenis van „afdalen, naar beneden gaan".

X.

Het verschil van opvatting van Nāgarakṛtagama en Pararaton, aangaande den persoon van den vader van Wijaya (Kṛtarājasa), vindt zijn oorzaak in het feit, dat Lĕmboe Tal een Javaansch synoniem is van Mahiṣa Campaka.

XI.

Ṣawm in Soera 19 [27] beteekent „vasten" en niet „zwijgen".

XII.

De tegenstelling „Mission-Propaganda" (Dr. H. Triek, Die Evangelische Mission) is verhelderend ten aanzien van de bepaling van het doel der Zending. Eenzijdige accentueering van deze tegenstelling doet echter aan den inhoud van het begrip der Christelijke Zending te kort.